KAIS. KÖN. HOF- BIBLIOTHEK
81.565-B
Neu-

Digitized by Google

ÖNB
+Z187106607

81565-B.

Digitized by Google

Digitized by Google

Sveti Viktorin,

škof Ptujski, cerkveni pisatelj in mučenec.

Njegovo življenje in delovanje

na podlagi najstarejših virov in po najnovejših pripomočkih

opisal

Dr. Mihael Napotnik,

c. k. dvorni kapelan, kn. šk. konzistorijalni svetovalec Lavantski, ravnatelj c. k. zavodu za višjo vzgojo duhovnikov pri sv. Avguštinu na Dunaji.

Odobril prečastiti knezo-nadškofji ordinarijat Dunajski.

Na Dunaji, 1888.

Založil pisatelj. — Natisnil A. Keiss.

Digitized by Google

Digitized by Google

Celsissimo, Excellentissimo ac Reverendissimo
Domino, Domino

Jacobo Maximiliano,

Principi-Episcopo Lavantino, solio Pontificio Assistenti, Suae c. ac r. Apostolicae Maiestatis Consiliario Intimo, insignis c. r. austr. Ordinis Imperatoris Francisci Josephi Magnae Crucis Equiti, ss. Theologiae Doctori etc. etc. etc.

ad decem s. Presbyteratus et quinque s. Episcopatus lustra hunc libellum summo, quo par est, venerationis gratique animi sensu

dat, dicat, dedicat

devotissimus

auctor.

Digitized by Google

Hvalimo slavne može.
Modrost njihovo naj poveličujejo narodi, in njih slavo naj oznanuje cerkva.

(Ekli. 44, 1. 15.)

Svetega spomina mučenec, Viktorin, smel je z apostolom (II. Kor. 11, 6) reči: Četudi sem neuk v govoru, vendar nisem v znanji.

(Sv. Hijeronim v predgovoru svojega kementarja k Izaiji.)

Digitized by Google

Predgovor.

Kedo ne bere z veseljem ali ne posluša rad pripovedovanja o vzglednem življenji in o blaženem delovanji onih velevrednih mož, kateri so v davnominolem času bivali v današnjih slovenskih mestih, trgih, vaseh in selih? Da! Prezanimivo, prav podučno in vzpodbudno je, poznati neumorno delavne može, ki so vse svoje moči, bile telesne bile duševne, posvetili oznanjevanju, razširjevanju in vtrjevanju jedinovzveličavne vere katoliške po sedanjih slovenskih pokrajinah.

Jeden izmed teh vzornih delavcev v vinogradu Gospodovem je preslavni a preslabo poznani škof Ptujski, pisatelj in mučenec sv. Viktorin. Resnica je sicer, da se po raznih slovenskih knjižicah nahajajo kratke življenjepisne črtice o tem velecenjenem učenjaku cerkvenem; toda kako nezanesljive, nevtemeljene in neprimerno izmišljene da so, pač ni, da bi še posebič naglašal, to hoče biti razvidno iz nastopnega sestavka. Prepisaval je pač navadno brez vsega pomisleka in potrebnega prevdarka poročevalec od poročevalca tako, da je sprememba večinoma jako neznatna, ko so skoro še izrazi potovali iz

Digitized by Google

spisa v spis. Zato pa ni čuda, da so bile podedovane tudi vsakojake zmote in razne napake, ki so se vrinile v razpravo starejših pisateljev.

Pred vsem je obžalovanja vredno, da skoro nijeden slovenski opisovalec Viktorinovega življenja in delovanja ni natenko povedal virov, iz katerih je zajemal svoja znanstvena poročila. Slovenski vedi in znanosti je pač že krvavo škodovala ona slaba navada ali, bolje rečeno, razvada pisateljev, da v svojih znanstvenih preiskavah in razpravah nečejo določno naznanjati virov in pripomočkov književnih. Vsled te škodljive popustljivosti ni moči človeku, da oceni dotične spise primerno in da pravično razsodi, koliko je v njih čiste zlate rude in koliko je ničvredne primesi. Kedor ne pozna virov, ne more ločite zdravega zrna od medlega plevela.

Da je, kakor je, uveril sem se v polni meri pri sostavljanji životopisnih črtic o toli hvaljenem in slavljenem možu, kakoršen je bil sveti Viktorin dobo svojo. Zbiral sem z radostnim srcem mnogo časa vsakovrstne podatke o življenji, o delovanji in nehanji prvega po imenu znanega škofa davnoslavnega mesta gorenje Panonije, Petovija, kakor se je nekdaj zval naš spodnještajarski Ptuj. Pri slovenskih zgodopiscih našel sem le pičlo število zanesljivih doneskov k bijografiji in biblijografiji preblagega moža, ki je uprav v naših domačih krajih apostolski živel, apostolski delal in apostolski sklenil svoje bogoslužno in človekoljubno življenje. Veliko več veredostojnih pripomb sem pa nabral pri inostranskih slovstvenikih: italijanskih in franzoskih, angležkih in nemških. Kar sem srečno nabral, to v naslednji razpravi podajem slovenskim razumnikom v blagovoljni poduk in v radovoljno posnemanje.

Sodim, da hoče naravno biti in stvari povsem primerno, ako ves sestavek razdelim v dva glavna dela. V prvem oddelku hočem kolikor toliko doslovno objaviti raznih učenjakov

Digitized by Google

razna poročila o našem Viktorinu; to pa zato, da prihodnjim življenjepiscem prihranim pretrudapolno iskanje in stikanje po redkih, dragocenih knjigah, ki govorè o našem izvrstnjaku cerkvenem. Prodobro vem, da se bode vsled tega marsikaj ponavljalo, kakor mi bode natančni sodniki tudi očitali ter me prijemali brez vsmiljenja. Ali jaz sem dolgo, dolgo mislil in mislil, predno sem se odločil za napovedani red. Prisilila me je k temu jedino ta misel, da ne bode v prihodnje moral kedo drugi zopetno pregledovati mnogobrojnih avktorjev, ki so pisali o našem vrlem škofu, marljivem pisatelji cerkvenem in o proslavljanem mučenci. Obilo število najznamenitejših virov in najboljših pripomočkov sem si izposodil iz javnih in zasebnih biblijotek, kakor npr. iz dvorne knjižnice, potem iz domače c. kr. zavoda za višjo vzgojo duhovnikov pri sv. Avguštinu in iz somostanske oo. benediktincev na Dunaji.

V tem početji me je dalje tolažila in krepila sladka nadeja, da najde v tem spisu morebiti kedo navod in slovstvene pripomočke, da omisli in sestavi o drugih takošnih veljakih in slavljencih življenjepisne črtice, npr. o. sv. Maksimilijanu, o. sv. Kvirinu, o svetih mučenikih Akvileje, Trsta in Sirmija, o sv. Martinu, sv. Florijanu in o sv. Hijeronimu. Naša mesta nam bodo tem ljubša in prijetnejša, čem natenje bodemo poznali njihovo slavno prošlost, čem skrbnejše se bodemo zanimali za njihovo prošlo slavo.

In ko sem tako v prvem — za vednostno ne vzobraženega čitatelja sicer dolgočasnem — delu položil stalni temelj, lehko mi bode na njem sestaviti popolnoma zanesljivo bijografijo danes skoro že pozabljenega vsekako pa premalo čislanega, dasi na neminljivih zaslugah toli bogatega predstojnika preminoli slavni škofovini Ptujski.

Tema dvema oddelkoma mislil sem dodati še tretji del, v katerem bi bil obelodanil vsa literarna dela, ki se prilastu-

Digitized by Google

jejo, bilo pravično bilo krivično, sv. Viktorinu. Vsakteri vzbražen Slovenec bi nedvomno hvaležen bil za objavo tako izvenrednih književnih ostankov, ki so bili pred malone šestnajstimi veki pisani v Panoniji od toli častitljivega velemoža. Vso slovstveno ostalino Viktorinovo sem prepisal po najizvrstnejših, kesneje spominjanih izdavah; toda doslovni ponatis sem odložil za primernejšo dobo takoj, ko sem gotovo poizvedel, da c. k. Dunajska akademija znanosti namerava oskrbeti kritično izdajo spisov sijajnega učenjaka, Viktorina Ptujskega. Kakor hitro mi dojde željno pričakovano izdanje v roko, hočem se ga nemudoma poslužiti v vzboljšanje narejenih prepisov.

Sklepoma navdaje me veselo upanje, da se bode črez 15 let, to je leta 1903, v Ptuji slovesno in svečano praznovala šestnajststoletnica v častni spomin mučeniške smrti Viktorinove. In temu hvale in vse podpore vrednemu namenu in pomenu naj služi že tudi naslednja razpravica, katero izročam in zajedno priporočam domačim in tujim književnikom v blagohotno, prizanesljivo presodbo.

Na Dunaji, dne 2. avgusta 1888.

Pisatelj.

Digitized by Google

PRVI DEL.

RAZNIH PISATELJEV POROČILA O SVETEM **VIKTORINU.**

Poročila slovenskih pisateljev Krempla, dr. Muršca in Slomška.

V predgovoru sem obljubil, da navedem v prvem delu svoje razprave in tudi kratko ocenim ter popravim, kjer potrebno, poročila raznih pisateljev koli domačih toli nedomačih. Pred vsemi oglasé se naj o poprej tako slavljenem kakor pozneje pozabljenem svetniku našem pisatelji slovenski, da se razvídi, kaj so Slovenci že doslej znali in pripovedali o velikem vladiki malega mesta. Citoval pa bodem le one pisatelje, katerih književna dela so bila natisnjena, ne pako onih, katerih spisi se hranijo v ne še tiskom objavljenih zbornikih. Izvzet bode samo o. Pečko, ki je sestavil kroniko oo. minoritov v Ptujskem samostanu, in pa Simon Povoden, katerega mnogoštevilni rokopisi se hranijo deloma v Gradci deloma v Ptuji.

Vrsto slovenskih pisateljev, ki omenjajo vrlega Viktorina, naj odpre velikonedeljski dekan Anton Krempl, ki piše o našem proslavljenci te le nespremenjene besede: „Na Ptuji je sv. Viktorin škof ino je potli (304) kot krščanski maternik tu umrl. Za njim je bil Aprian, ker še dugo potli (347) kak ptujski škof naprejpride.“ Spodaj pod črto stoji še stavek: „Velikoučen

Digitized by Google

cirkveni vučenik sv. Jeronim od njega reče, da je rojen Grk bil ino ne dobro latinski znal, tudi v svojih razloženjah nekih knig sv. pisma ne posebne vučenosti pokazal.“*)

Ker je marljivi Krempl pisal zgodovino Štajarske zemlje, smel bi človek pričakovati, da bode v tej povestnici tudi obširno in veredostojno poročal o znamenitem škofu, ki je ravno v pisateljevi bližini tako vspešno, tako blaženo pastoroval. Toda poročilo je jako površno in ne posebno laskavo za svetega mučenika. Ako je starina Krempl že zinil besedo o Hijeronimovi graji našega Viktorina, terjala je resničnost in nepristranost, ki morate dičiti vestnega zgodovinarja, da omeni tudi globoko spoštovanje in pohvalno priznanje, s katerim govori sv. Hijeronim na raznih mestih o častitljivem, mnogozaslužnem cerkvenjaku.

Krempl je za dobo Viktorinove smerti izvolil leto 304, ki je neverojetno in se le poredkoma naglaša. Posnel ga je najbrže po Akvilinu Juliji Cezarji, kateri res piše 304 v svojih latinskih letopisih vojvodstva Štajarskega; vendar v poznejših svojih delih povdarja stalno 303, ki se nahaja tudi pri vseh drugih polne vere in polnega zaupanja vrednih historikih.

Mnogo mičnejše in tudi dostojnejše je o Viktorinu pisal nekdanji Ptujski kapelan dr. Jožef Muršec v Slomškovih zlatih in sladkih „Drobtinicah“. Ves spis je v obče hvalevreden ter zaslužuje, da se ponatísne vsaj gledè odlomkov, ki zadevajo našo stvar. Med ostalim pisatelj pravi: „Njeni pervi škof (Ptujske vladikovine) je bil sv. Viktorin, rojen Gerk, vešt v modroslovnih vednostih, visokoučen v sv. pismi, zvest ino pobožen pastir. Svoje ovčice v pravi veri dobro podučiti, nje zmot ovarvati ino tedajnim mnogim krivovercem njo presekatí, si je sv. Viktorin nevtrudoma prizadeval. Noč in dan je torej nebeške reči sv. vere preberal, premišljeval ino v pismah drugim tomačil. V kratkem je njegova vučenost daleč slovela. Modri so željno brali njegova pisma ino krivoverniki, spoznavši po njegovih prejasnih naukih svoje zmote, so spokorjeni k pravi veri pristopili ali saj osramoteni vtihnili. Razvedril ino razložil je 3 perve knige Mozesove, preroka Elija, Ecehijela,

*) Dogodivšine Štajerske zemlje. Z' posebnim pogledom na Slovence. V Gradci, 1845. Str. 42 in opomn. 1.

Digitized by Google

Habakuka, knige Ekleziastes, visoko pesem, Matevžev sv. evangelj ino skrivno razodenje sv. Joana. Zvun tega je po svedočtvi Optata Milevskega ino sv. Remuža skoro vsem krivovercem proti pisal ino je vkrotil; še tudi kaj prelepih sospevov zložil. Dva sta posebno jarni (glasni) priči njegove čiste vere; pervi od Kristusa Jezusa Boga ino človeka; drugi od drevesa večniga živlenja.

Vesela je torej bila srečna čreda svojiga pobožnega sv. pastirja, njena sreča pa je bila njegovo veselje ino čast. Alj hitro drugo pride. Kakor že devetkrat popred v drugih krajih se počne deseto ino zadnjokrat za cesarja Diokleciana strašen ino vsih naj hujši obči pregon vbogih kristjanov po celem, neizmerno prostranem cesarstvi. . . . Curkoma se povsodi preliva kri keršanska. Drugega listopada v leti 303 po Kr. prelije sv. Viktorin svojo kri ino sklene tako verno živlenje z vernoj smertjoj, kakor nam priča sv. Remuž, rekoč: S častitim vencem mučeništva je zadnič bil venčan sv. škof Viktorin. Ino sv. Avguštin piše od njega: Mučenika vam ga imenujem, zadosti vam s tem povem.

Ime sv. Viktorina je zapisano v knigah živlenja; njegov slaven spomin ostane od veka do veka. Kakor nam je podbudiven izgled čiste vere ino stanovitne krepostne premage, tako nam naj bo smilen prošnik pri Bogu! Po pratiki Sekavske škofije se spomin sv. Viktorina 26. listopada obhaja.“*)

Kakor citovani odlomek jednako je ves sestavek pravdobro premišljen in ponuja poleg podatkov o sv. Viktorinu še obilo zanimljivih vesti o starodavnem Ptuji, o progonu kristijanov za krvnika Dijoklecijana in o Viktorinovih nastopnikih v škofiji Ptujski. Pozora je vredno, da se je pisatelj glede mučeniške smrti Viktorinove odločil za den 2. novembra leta 303. Ta dnevna in letna številka bode konečni rezultat tudi moje naslednje preiskave. Žal, da se pisateljeva sodba o Viktorinu pesniku ne da tako zlehka opravičiti, kakor je hladnokrvno izrečena. Mnogoteri patrologi brez ovinkov taje, da bi bil naš svetnik pisal tudi v vezani besedi; drugi pa z jednako

*) Drobtince za novo leto 1848. V Celi, 1843. Str. 8—10.

Digitized by Google

odločnostjo trdé, češ, da je zložil vsaj dve pesni ako ne že istih četvero ali še več. Toda o tem prepiru bode govorica ob vgodni priliki.

Očital bi še nadalje pisatelju, pa brez žaljenja, da pri raznih citatih ni natančno naznanil izdave, po kateri se je ravnal pri alegovanji sv. Optata Milevskega, sv. Hijeronima in sv. Avguština. Prva dva cerkvena avtorja sta v resnici pisala o našem Viktorinu; a gotovo, nedvomno ne sv. Avguštin. V svojih večne slave vrednih izpovedih omenja sicer Viktorina a nikakor ne našega Ptujskega, marveč tamo (Confess. lib. 7. cap. 2 sqq.) govori dokaj obširno o Viktorinu, ki je v Rimu učil retoriko in je pozneje stopil v sveto cerkev; toda ni bil duhovnik in torej tudi ne škof, niti ni postal mučenec. Dr. Muršec je moral zgoraj navedene pohvalne besede povzeti od sv. Avguština, ne da bi bil ravno govor o našem svetem Viktorinu.

Naposled naj še omenim, da se v spominjanem letniku „Drobtinic“ nahaja pred načelnim naslovom čedna in lična slika sv. Viktorina, ki nam ga predočuje kot škofa, pisatelja in mučenika. Lepa podoba plava v meglah nad mestom Ptujem. Sv. mož je oblečen v škofji ornat; mitra leži mu pred nogama, pastoralka sloni v naročaji levice, ki drži palmovo vejico, znamenje krvave zmage. Desnica, ki nosi knjigo, počiva na ročaji ostrega meča, kateri naj bi pričal o načinu silovite smrti. Prelepo glavo ovija svetel žar, nad katerim držita dva mila angela mučeniško krono.

Kratek životopis našega Viktorina dalje najdeš v „Djanji Svetnikov božjih“, katero je slovenskemu narodu omislil pokojni Martin Slomšek s pomočjo svojih prijateljev sotrudnikov. Znano seveda ni, koliko bijografij je vladika sam dovršil, in koliko so jih dovršili naprošeni tovariši. Tudi gledè Viktorinovega življenja ne more se povedatí določno, kedo da ga je opisal za Slomškovo „Djanje Svetnikov božjih“. Pisatelj pa je dobro poznal in skoro prevestno porabil predstoječi Murščev spis o slavnem škofu in mučniku sv. Viktorinu. To bližno sorodnost naj pokaže naslednji citat doslovni:

„Sveti Viktorin, rojen Gerk, je bil tretjega stoletja perv škof u Ptuji med štajerskimi Slovenci. Bil je v sv. pismu in

Digitized by Google

modroslovstvu visoko učen pa tudi zvest in pobožen pastir. Da bi svoje ovčice u pravi veri dobro podučil, jih zmot ovaroval in tedajšne mnoge krivoverce preveril, si je sv. Viktorin neopešano prizadeval. Noč in dan je zato nebeške reči sv. vere premišljeval in u pismih drugim tolmačil. U kratkem je njegova učenost daleč po širokem slula.

Modri so njegova pisma željno brali in krivoverniki, spoznavši po njegovih jasnih naukih svoje zmote, so se spokorno k pravi veri vernili ali vsaj osramoteni omolknili. Razložil je tri perve knige Mojzesove, preroke Elia, Ecehiela in Habakuka, bukve Ekleziast, visoko pesem, evangelj sv. Mateja in skrivno razodenje sv. Joaneza. Mimo tega je po pričevanju Optata Milevskega in sv. Jeronima skorej vsakterim krivovercem zoper pisal in jih ukrotil; pa še tudi kaj lepih pesmi zložil. Dve pesmi ste posebni glasni priči njegove čiste vere: perva od Jezusa Kristusa Boga in človeka, druga od drevesa večnega življenja. Potem takem je srečna čreda svojega pobožnega pastirja vesela bila; njena sreča pa je tudi bila njegova radost in čast.

Ali kmalo vse drugači pride. Kakor že devetkrat popred v drugih krajih, se počne deseto in zadnjokrat za cesarja Diokleciana strašen in med vsemi naj hujši občinski pregon vbogih kristijanov po celem neizmerno prostranem cesarstvi. Uzrok je bil poprešnjim enak... Povelje (23. sušca leta 303) gre od izhoda do zahoda na vse strani velikih dežel po Azii, Afriki in Evropi. Keršanski predstojniki bi go morali svojim podložnim u izgled naj pervič spolniti in izpolnjavati. Kakor na rešeti hoče sovražnik vernike presejati. Ali pastirji in ovce so pripravleni rajši življenje zgubiti, kakor sv. vero zatajiti in oskruniti. Nesmiljeno terplenje, hude muke se povsodi začno. Stanovitnost pastirjev krepi čredo. Curkoma se na vsih krajih keršanska kerv preliva.

Drugega listopada leta 303 p. Kr. prelije tudi sv. Viktorin svojo kerv in tako sklene svoje verno življenje s vernoj smertjo, kakor nam priča sv. Jeronim rekoč: S častitim vencom mučeništva je zadnič bil sv. škof Viktorin ovenčan! In sv. Avguštin od njega piše: Mučenika vam ga imenujem, zadosti vam s tem

Digitized by Google

povem! Ime sv. Viktorina je zapisano u bukve življenja; njegov slavni spomin ostane od veka do veka. Kakor nam je izgled čiste vere in stanovitnega krepostnega premaga, tako nam tudi bodi mili prošnik pri Bogu"*).

Za tem odstavkom sledi premišljevanje o koristnih naukih, kakor jih uči pobožno življenje Viktorinovo; in prijazno povabilo k posnemi njegovih divotnih čednosti in kreposti. Ob konci je dodana še kratka molitev na slavo in v čast svetnikovo. Neopravičeno je med drugim, da se spomin našega slavljenca v tej knjigi praznuje prvi dan aprila, ko vendar pisatelj sam priznava ino trdé martirologi soglasno, da je slave vredni vojščak Kristusov vmrl dne 2. novembra. Rimski martirologij navaja sicer ob raznih dnevih meseca aprila razne Viktorine, kateri pa so vsi le po imenu sorodni našemu Viktorinu. Pametnega rozloga torej ni, da bi se Ptujski Viktorin slavil dne 1. aprila ali dne 26. novembra, kakor uči koledar škofije sekavske, ali bodi katerega koli drugega dne razven 2. dne v novembru. Zagovarjati se dade samó 3. dan novembra, ob katerem obhaja škofija lavantska praznik svojega patrona to pa zato, ker je 2. dan novembra posvečen spominu vseh vernih duš.

Za nepozabljivim Slomškom je dr. J. Rogač oskrbel životopise svetnikov in svetnic božjih za družbo sv. Mohorja; toda on ni sprejel zgoraj navedenega spisa o našem Viktorinu, niti ni novega sestavil za svoje prav obširno delo**). Ta popustljivost ni opravičena; kajti ne samo Štajar in ne le vse sosednje pokrajine, nego vsa široširna Avstrija bi morala radostna in ponosna biti, da ima tako vrlega moža, v toli davnodobnem času, da ima moža, katerega je sv. Optat Mi-

*) Djanje Svetnikov Božjih in razlaganje prestavnih praznikov ali svetkov. Spisali družniki sv. Mohorja. Na svetlo dal Anton Slomšek. Prvo pol leta. V Gradcu, 1853. Str. 319—323.

**) Življenje svetnikov in svetnic Božjih. V Celovcu, 1867.
Ostali zvezki so izišli 1869, 1871 in 1874.
Pred Slomškom je obelodanil življenje svetnikov Franc Veriti, ki pa tudi ni rešil časti sv. Viktorina: Shivljenje Svetnikov. Spisal Franz Veriti. V Ljubljani, 1831.

Digitized by Google

levski imenoval zmagovitega zagovornika sv. vere in nevpogljivega protivnika vseh krivovercev, a ostroumni Hijeronim zaslombo katoliške cerkve. Tu velja svetopisemski opomin: Laudemus viros gloriosos! O da bi smela koja druga dežela tega Viktorina, ki je najslavnejši izmed vseh mnogoštevilnih Viktorinov, imenovati svojega, hvalila bi ga brez odihljeja in poveličevala do zvezd in še više. Počenjala je tako zapadna Francija oziroma škofija Piktavijska, ko so posamezni pisatelji srednjega veka raztrosili neresnično vest, da je ravno ta Viktorin škofoval v Piktaviji na Galskem, a ne v Petoviji na Panonskem. Izvenredno češčenje je potihnilo šele, kadar je bila huda zmota zgodovinski dokazana.

Poročila domačih pisateljev Macuna, Fekonje, dr. Križaniča in Lapajneta.

Dobro je pogodil ranjki Ivan Macun, da je svojo književno zgodovino slovenskega Štajarja pričel s svetim Viktorinom; kajti po vsej pravici sme in mora se naš Viktorin imenovati prvi pisatelj Štajarski; saj ga patrologi prištevajo celo prvim latinskim pisateljem zapadne cerkve. Dognano je, da nosi on prapor med znanstveno-vzobraženimi eksegeti latinskimi. Previdni Macun piše o njem: „Najstarejši pisatelj malega Štajerja še za rimskih časov in sicer o koncu 3. stoletja t. j. v času cesarja Avrelijana je Ptujski vladika sv. Viktorin, ki je 2. novembra leta 303. umrl kot mučenik. Izmed mnogoterih njegovih del, bil je pesnik in razlagal tudi sv. pismo, imamo še le eno himno in, kar je razlagal, apokalipso ali razodetje sv. Janeza; drugi pako pravijo, da nam neje ostalo nič večega. Sv. Hijeronim pravi, da se v njegovih delih več ima hvaliti dobra volja, nego visoka cena in vrednost; menda posebno za to, ker mu ko rojenemu Grku latinska beseda neje tekla tako gladko kakor drugim“ *).

*) Književna zgodovina Slovenskega Štajerja. V Gradcu, 1883. Str. 10.

Digitized by Google

Macunova sodba o slavitem Ptujčanu je v obče prav previdna in v glavnih potezah resnična. Škoda, da ni povedal naslova himne, katera bi se nam bila še ohranila; in pa da ni jasnejše določil, kaj nam je preostalo od razlage Janezove apokalipse. Jednako bi zanimala čitatelja imena avktorjev, ki resnijo, da so se do malke betve poizgubila vsa slovstvena dela Viktorinova. Od starejših pisateljev tega nobeden ne trdi odločno; od novejših pa jih samo troje, četvero reka a brez vseh istinitih dokazov, da je zob časa do pičice zglodal vse književne proizvode Viktorinove.

Omenjam še pohvalno dalje, da Macun ni pozabil označiti posebič virov, katerih se je posluževal pri sostavi bijografije Viktorinove. Pripomočna dela niso sicer odlične važnosti in nedvomljive zanesljivosti; vendar pak vsakdo zve, od koder je pisatelj znašal gradivo za svoj popis. Potreboval je namreč poleg Drobtinic za leto 1848 še osemin̆četirideseti zvezek univerzalnega slovarja Zedlerjevega in pa literarno zgodovino Štajarskih pisateljev in umetnikov, katero je spisal župnik pl. Winklern. O vseh teh ne prečistih virih bodem govoril še na drugem mestu, tukaj moram govor o domačih nadaljevati.

O začetkih kristjanstva na slovenski zemlji je g. Andrej Fekonja spisal precej razsežno razpravo, v katero je o našem Viktorinu sprejel to-le preskopo poročilo: „V Petoviji imenujejo nam se istodobno (v IV. veku) tudi trije: sv. Viktorin, rodom Grk, učen ekseget (po sv. Hieronimu „non aeque latine ut graece noverat; unde opera eius grandia sensibus, viliora videntur compositione verborum“ in „etsi imperitus sermone, non tamen scientia“.) in tudi mučenik l. 303“ *).

Sodim, da bi se bila pri opisavi prvega pokristjanjevanja slovenskih pokrajin ponudila pisatelju vgodna prilika za natenje in primernejše poročilo o slovečem blagovestniku in bogoljubnem mučeniku panonskega Petovija. Ali morebiti ni

*) Letopis Matice Slovenske za leto 1882 in 1883. V Ljubljani. 1883. Str. 180.

Slično disertacijo o „začetkih Keršanstva na Slovenskem“ je tudi Peter Hicinger objavil v knjigi: Zlati vek. V Ljubljani, 1863. Razprave nisem dobil v roko, zato ne znam, kolikor se dotika naše stvari.

Digitized by Google

resnica, da je moralo neumorno delovanje krepkovoljnega moža močno povspeševati pokristjanjevanje ne samo mesta Ptujskega nego cele njegove okolice bližnje in dalnje? Sv. Viktorin zaslužuje častni naslov apostola dolenjega Štajarja. Nekoliko več podatkov bilo bi se lehko posnelo iz tamo citovane enciklopedije Wetzer-Weltejeve.

Kedor nabira doneske k Viktorinovemu življenjepisu, smel bi pričakovati, da najde o plemenitem značaji natančnejših vesti vsaj v knjigi, v kateri piše Slovenec za Slovence zgodovino sv. katoliške cerkve; a prevari se v svojej nadeji. G. dr. Ivan Križanič je slovenskemu ljudstvu tudi le površno opisal svetega mučenca v cerkveni svoji zgodovini, ki bi se morala ako ne skrbnejše, a to barem jednako skrbno ozirati na bližnje dogodke, na domače stvari, kakor se ozira na inostranske; in to sme se v velevažni zadevi tem resnobnejše zahotevati. Žal tudi, da ni naznanil virov, iz kojih je zajemal svoje opomnje o glasovitem škofu, ki slove tako le: „Na Panonijskem v Petaviji je sv. škof Viktorin dobil mučeniški venec, o kterem svedoči sv. Jeronim, da je bil tudi slovit cerkveni pisatelj. Spisal je knjige zoper vse krivoverce; raztolmačil pa je prve tri Mojzesove bukve, Pridigarja, Visoko pesem, preroka Izaja, Ecehijela in Habakuka, kakor tudi sv. Matevža in skrivno razodetje. Bogu bodi potoženo, da so se vsi njegovi spisi pozgubili. Sv. Jeronim, ki je čital njegove bukve, pravi, da je pisava sicer bolj slaba, pa misli da so velikanske († 303).“ *)

Poročilo je sicer kratko, a ob enem sila pomanjkljivo. Med drugim ni dobro rečeno: na Panonijskem v Petaviji; bolja ker resničnejša je pisava: na Panonskem v Petoviji. Dalje mislim, da je primernejše pisati Hijeronim nego Jeronim ali pa Remuž; ne kvarimo brez potrebe lastnih imen slavnih cerkvenih veleumov. Resnično tudi ni zavsem, da bi sv. Hijeronim naravnost trdil, ka je naš Viktorin pisal knjige zoper vse krivoverce. Bistroumni Stridovčan pravi samo: scripsit adversus omnes haereses — pisal je zoper vse krivovere, kar pomenja nekoliko manje. Pa kje je g. pisatelj poizvedel, da so prèšla

*) Zgodovina sv. katoliške cerkve za slovensko ljudstvo. V Celovcu, 1883. I. zvez. Str. 71.

Digitized by Google

vsa literarna dela Viktorinova? Tako samozavestno še dosehdob tega ni nihčer izmed Slovencev povdarjal, izmed tujcev tudi ne, izvzemši par pismarjev, ki pa niso v tej reči kompetentni sodniki. Gospod pisatelj je pogledal morebiti v lavantski Proprij, ki sicer ne sme biti v zamotanih vprašanjih jedini voditelj zgodovinarju; vendar pa tudi ta ne pravi izrečno, da so zginila vsa dela, nego le previdno uči: Plurima iniuria temporum perierunt t. j. mnogo se njih je po nezgodi časa poizgubilo. Sicer pa hočem o celem tem odstavku še na drugem kraji jasnejše govoriti. Tukaj omenim samo še gredoč, da je marljivi pisatelj v cerkveni zgodovini svoji mnogokaj preplitvo premislil in prepovršno prevdaril; in vsled tega se je vrinila marsikatera neljuba pomota, ki se bo vedno ponavljala od pisateljev, kateri bodo iz te knjige zajemali svoje vesti, zanašaje se mirno in trdno, da so našli čisto zlato resnico. Pri novi drugi izdavi trebalo bode vestnega popravka in pregleda na drobno. To pripomnim le mimogrede sine ira sed non sine studio.

Najnovejši pisatelj politične in kulturne zgodovine Štajarskih Slovencev, g. Ivan Lapajne, priobčuje o Ptujskem Viktorinu naslednje vrstice: „V III. stoletji je utegnil Ptuj že več kristijanov šteti, kajti proti koncu tega stoletja je imel že svojega škofa sv. Viktorina. On je bil tudi cerkveni pisatelj (torej prvi po imenu znani pisatelj na Štajerskim). Veleučeni cerkveni učenik sv. Jeronim, (ki je bil rojen v Štrigovi na Prekmurskem tik Štajerske meje), pravi o njem, da je bil rodom Grk, da ni dobro latinščine umel. Sv. Viktorin je vmrl kot krščanski mučenik (2. novembra 303. leta po Kr.).“ *)

Novih veselih notic nam predstoječe prerevno poročilo ne podaje. Veleslavni Stridovčan ne imenuje nikoli nikjer našega Viktorina izrečno Grka, pač pa smemo in moremo iz njegove sodbe, da je bolje umel grščino nego latinščino, sklepati na njegovo domovino. Da bi pisatelj, ki se je na besedo drugih avtorjev zanašal, poznal bogato literaturo, katera se je nakopičila o rojstnem kraji najučenejšega cerkvenega očeta,

*) Politična in kulturna zgodovina Štajerskih Slovencev. V Ljubljani, 1884. Str. 19.

Digitized by Google

ne trdil bi morebiti brez ovinkov, da je bil duhoviti puščavnik rojen v Štrigovi, v Medžimurji, kraji med stokom Mure in Drave (a ne na Prekmurskem), in ne v katerem drugem Stridonu. Dalmatinci bodo se težko kedaj odpovedali časti in ponosu, s katerim sv. Hijeronima imenujejo svojega. To vprašanje ostane najbrže vedno odprto, ker nerešljivo.

G. Lapajne če biti poslednji slovenski pisatelj, ki posebič omenja vse slave in hvale vrednega vladike in mučenika sv. Viktorina Ptujskega. Kakor se ga Matija Vertovec in Mihael Verne ne spominjata v občni zgodovini, jednako ga prezira tudi Josip Stare v svoji historiji. *) Ni ga pač preroka v lastni domovini. Tuji historiki gošče in lepše pišejo o vrlem Ptujčanu, nego domači. Slavijo ga Italijani, Francozi in Hispanci, Nemci in Angleži. Prehod k tem inozemskim častilcem našega svetnika naj nam pripravijo avktorji, ki svojih del niso sicer pisali v slovenskem jeziku, a so se vendar na Štajar pred vsem i posebič ozirali.

Poročila pistaljev, posebič o Štajarji govorečih.

Opomnje starega shematizma in Akvilina Julija Cezarja.

Naravno je pač, ako pričakujemo in tudi zahotevamo od pisateljev, ki navlaš obravnavajo v svojih delih zgodovino Štajarske zemlje, da nam poročajo mnogobrojne in verevredne podatke o nevmrljivem moži, ki je ravno na dolenjem Štajarji tako blagotno in plodonosno delal za duševni napredek in telesni blagor dotičnih prebivalcev.

Najpoprej naznanjam, da se hrani v Ptujski proštiji latinski rokopis, v katerem stoji za predgovorom sledeča opazka

*) Občna povestnica ali zgodovina celega sveta. Spisala narodu slovenskemu Matija Vertovec in Miha Verne. V Ljubljani, 1863. — Občna zgodovina za slovensko ljudstvo. Spisal Josip Staré. V Celovcu, 1877. IV. snopič.

Digitized by Google

o našem Viktorinu. Nomen: St. Victorinus, Primus Episcopus. Duratio regiminis: Sedit tempore Diocletiani fine saeculi tertii. Terminus per mortem: Coronam Martyrum hic Petovii ad finem praedicti Caesaris obtinuit. *)

Letna številka 1755 tega zapisnika vsega duhovenstva v okraji Ptujskem kaže, da je rokopis, ki se še vedno nadaljuje, star že nad poldrugo stoletje. Sme se ceniti za svedoka stalne tradicije o nekdanjih vladikah episkopovine Ptujske. In v tem imeniku se Viktorin zove prvi škof, kar lehko pomenja, da je bil sploh prvi vladika Ptujski, ali pa da je on samò le prvi po imenu znani višji pastir Ptujski, da so torej že drugi pred njim škofovali, katerih imena se pa niso ohranila do tega trenotka. Spomina je vredno, da se določno povdarja Ptuj kot ono srečno mesto, v katerem je končal sv. mož svoje trudapolno, požrtvovalno življenje. Pametnega vzroka in tehtovitega razloga res ni najti, da bi bil vmorjen kje drugde; vendar pa tudi nimamo polnoveljavnega dokaza, da je bil mučen uprav v Ptuji. Nedvomno sme se to poročilo naglašati kot izraz lokalne tradicije o slavni smrti slavnega Ptujčana, in tako zavzema odlično mesto med svedoki, ki se potegujejo za mnenje, da je v Ptuji naš Viktorin prejel nevsahljivi venec svetega mučeništva.

Učenemu svetu vrlo znani Avguštinec, Akvilin Julij Cezar, na večkterih straneh svojih glasovitih anal Štajarskega vojvodstva spominja sv. Viktorina. Najvažnejše odlomke hočem citovati doslovno ter njim takoj pridodati lastne svoje opomenje. Učeni redovnik med ostalim piše: „Ad propria redeo ad viros nempe apostolicos Styriae nostrae, doctrinae et Martyrii gloria insignes; horum celeberrimus erat s. Victorinus, Episcopus Petoviensis in Styria et Martyr. Vir in divinis litteris versatissimus, cuius opera grandia praedicat s. Hieronymus sed viliora compositione verborum, quod non aeque latine ac graece noverat. Martyrium subiit anno 304 die 4. non. Nov. Baronius eum male Pictaviensem Episcopum vocat.“ **)

*) Schematismus Totius Venerabilis Cleri in Districtu Pettoviensi. MDCCLV.

**) Annales Ducatus Styriae. Graecii, 1768. Tom. I. § XII. (XXII error typi). Pag. 86.

Digitized by Google

V svojih poznejših preiskavah je Cezar preklical leto 304 kot čas Viktorinove smrti, zamenivši ga z letom 303. Mnogočislani oratorijanec Cezar Baronij (* l. 1538 v Kampaniji, † l. 1607 v Rimu) sprožil je kolikor toliko prvi nesrečno, ker neresnično misel, da je Viktorin vladikoval v Piktaviji, mestu zahodnje Galije in ne v Petoviji, mestu gorenje Panonije. Ker se pa o tej grozni zmoti še povrne govor na pripravnem kraji, nadaljujem tukaj, kar pripoveda Štajarski letopisec še podrugod o našem proslavljenci. Na strani 96 govori jako pohvalno o trudoljubivem moži, rekoč:

„Saeculo tertio exeunte Petoviensis nostra Ecclesia Episcopalis sanctissimum ac divinis in scripturis versatissimum habuit praesulem s. Victorinum . . . Petovio nostro non levis uti et toti Styriae accessit gloria a s. Victorino urbis eiusdem laudatissimo Episcopo sub tempora Aureliani florente; hoc enim et subsequo tempore ad firmandam latiusque promovendam fidem Christi lingua laboravit et calamo, dum egregios illos in sacra utriusque testamenti commentarios a divo Hieronymo dilaudatos elocubravit, donec sub initium subsequentis saeculi triumphum Martyrii sub Diocletiano meruit obtinere. Victorinus Petoviensis in Styria Episcopus ultimis vitae suae temporibus, cum Ecclesia aliunde fere per 19 annos exquisita pace frueretur, Petaviensi in urbe templum sibi et cathedram sedem constituit, ubi et muneri suo Episcopali satisfecit atque, ut testatur s. Hieronymus, sui memoriam erudito orbi transscripsit, editis commentariis praeclaris in Genesim, Exodum, Leviticum, in Isaiam, in Ezechielem, in Habacuc, in Ecclesiasten, in Cantica Canticorum et in Apocalypsin, quos adversus haereses ejus temporis adornavit. Sixtus Senensis eidem etiam tribuit commentarium in Matthaeum ex Cassiodoro, qui Victorinum ex oratore Episcopum factum scribit; appendix vero s. Isidori apud Miraeum de scriptoribus ecclesiasticis opuscula duo versibus conscripta, quorum uno Marcionitas altero Manichaeos impugnat, eidem Victorino tribuit, in quibus tamen ob inopiam linguae latinae, ut quaeritur s. Hieronymus, vix inter Poëtas relinquitur.“

Digitized by Google

Predno hitim dalje za Cezarjem, naj opozorim čitatelja, da učeni analist delovanje Viktorinovo stavlja v dobo, ki se razteza od cesarja Avrelijana (270—275) pa tje do nasilnika Dijoklecijana (284—305). Jednako sodijo tudi starejši pisatelji, in nekateri segajo celo nazaj do leta 260 in še niže. Jmenujejo namreč našega Viktorina sovremenika in vrstnika sv. škofa in mučenika Ciprijana († 258). Škoda, da Štajarski kronist ni povedal jasno svojega mnenja gledé Viktorinovega speva zoper Marcijonite in zoper Manihejce. Večina kritikov odreka našemu Viktorinu omenjena dva pesmotvora, češ, da ni umel toliko latinščine, da bi se bil z vspehom poskusil v pesništvu. Pa ta argument dozdeva se mi preslab in ne odločilen. Starejši patrologi so sv. moža sodili boljše, ker so mu poleg že omenjenih dveh pesni prilastovali še dva druga slavospeva. Toda o tej zadevi spodaj kaj več; tu bodi samo še povedano, da nikakor ni res, da bi bil sv. Hijeronim našega Viktorina iz števila latinskih pesnikov iztrebil: o tej stvari nikoli nikjer niti govoril ni. No poglejmo, kar piše Akvilin Cezar o Viktorinovi razlagi Janezove apokalipse.

„De libro eiusdem in Apocalypsin maior volvitur quaestio, an non idem Chiliastarum errore infectus fuerit? Notat enim s. Hieronymus, Victorinum cum Papia Jerosolymitano et cum Nepote Episcopo in partibus Aegypti de mille annorum regno sensisse, proin liber hic in Apocalypsin non fuisset Victorini partus, utpote in quo error Millenariorum impugnatur. Variae sunt hac de re authorum sententiae, plerique tamen librum illum — Victorinum errori de mille annorum regno, antequam confixus esset, adhaesisse; commentarius vero ille in Apocalypsin ab eo errore longissime abesse videtur, nisi fors cum Brasichellensi dicatur commentarius ille detractionibus, additionibus, mutationibus audacia variatus“.

Poslednji stavek je dokaj zamotan; pisatelj je bržčas hotel reči: o Viktorinovem komentarji k tajnostni knjigi Janezovi sodijo razni učenjaki različno. Toda največ njih je, ki odrekajo to delo Viktorinu, ker je bil po sodbi sv. Hijeronima kilijast, ko še te zmote ni bila zavrgla sveta cerkva; medtem pa je dotični komentar očivesno prost milenarskega nauka,

Digitized by Google

če le ni bil tekom dolgega časa spremenjen po odvzetkih in po dodatkih. O tem kontroverznem vprašanji hočem širje in globlje govoriti v posebnem odstavku. Cezar pa modruje o tej dvomljivi zadevi tako:

„S. Hieronymus non obstante, quod Victorinum Chiliastem putet, librum tamen illum in Apocalypsin Victorino non abiudicavit; exstat enim inter ss. PP. opera in Bibliotheca maxima sub Victorini nomine, et Bellarmino teste diserte Hieronymus affirmat, Victorinum eo in opere errorem Millenariorum tueri. — Censeo tamen, dubium omnino esse, an liber ille in Apocalypsin Victorini nostri fuerit, tum quia . . . in eo citatur epitome Theodori de numero librorum s. Scripturae, qui Theodorus tamen sub Justiniano vivens 200 fere annis iunior erat Victorino nostro; tum quia in eodem libro Apocalypsi haec verba extrema sunt: ergo audiendi non sunt, qui mille annorum regnum terrenum esse confirmant, qui cum Cerintho haeretico sentiunt — hinc licet Gelasius Papa dist. 15. Victorini scripta inter apocrypha reiecerit veluti errore Chiliastarum infecta, id tamen exinde contingere potuit, quod eo tempore Apocalypsis dicta Victorini partus crederetur".

Vmes pristavljam opazko, da Cezar Viktorinovih sholij k apokalipsi ni ločil od komentarja k taisti svetopisemski knjigi. Govori le o komentarji, odrekaje ga našemu Viktorinu, češ, da je ta pisatelj bil kiliast in v komentarji pa se kilijazem ostro obsoja. Vkljub temu navideznemu nasprotju hočem se v drugem delu svoje razprave brezpogojno potegniti za avktorstvo Viktorinovo.

Za papeža Gelazija I. (492—496) govorilo se je splošno ob imenovanem komentarji kot delu Viktorinovem, ker se razločno cituje med onimi Viktorinovimi spisi, ki so bili od papeža Gelazija prišteti apokrifom t. j. spisom, katerih avktorji so bili na sumu, da so prijazni kilijazmu. Kar zadeva v komentarji omenjenega Teodora, ki bi naj bil živel za cesarja Justinijana I. (527—565), tako da bi moral dotični komentar biti tudi proizvod poznejše dobe — dasi ga je poznal že papež Gelazij I. — kar zadeva „epitomen Theodori", pravim, dognana ni še reč tako zavsem, kakor misli Julij Cezar. Ima pa še naj dalje besedo o tem predmetu:

Digitized by Google

„At si ita, nodus tamen Gordius nondum est solutus, quomodo enim liber Victorini, citans epitomen Theodori saeculo 6. sub Justiniano viventis, reiici potuit a Gelasio Papa iam an. 496 defuncto? Unde docendum, vel aliqua Victorini scripta Chiliastarum errore fuisse infecta, praesertim cum Hieronymus doceat, Victorinum ei dogmati adhaesisse; vel ut supra observavi, commentarium illum Victorini nostri variis additionibus praesertim citatione epitomes dictae tempore longe posteriori fuisse variatum, haec enim citatio s. Hieronymo saec. 4. florenti nota esse non potuit.

Salvatur vero s. Hieronymi sententia tradentis, Victorinum Chiliastarum errore nondum ab Eccelsia reiecto fuisse imbutum et commentarium illum Victorini partum fuisse, si commentarius aliorum mutatus dicatur additionibus, unde vero concluserit Hieronymus, commentarium illum eidem errori favisse, iudico ex authore ejus Victorino et quod forsitan tempore Hieronymi commentarius eum errorem diserte continuerit, qui dein additione et correctione alterius cuiusdam post s. Hieronymi tempora deletus eiusque loco extrema verba superius citata addita fuerint".

To poslednje mnenje je resnici še najbolj podobno. Nehote nastane vprašanje, kako li se vjema, da nekateri presojevalci spominjani komentar stavljajo v 6. stoletje, ker se cituje v njem epitomen Teodora, živečega v šestem veku: ko je pa vendar že papež Gelazij I., ki je vmrl leta 496, dobro poznal dotično razlago, ker jo je razločno imenoval v zapisniku cenzurovanih knjig. Možno je le dvojno: ali tisti Teodor ni bil Teodor 6. stoletja, nego popolnoma druga oseba; ali pak je bilo njegovo delce pozneje pridodano od neznanega interpolatorja. Pripomnil bi še, da sv. Hijeronim ne pravi izrečno, da je naš Viktorin ravno v svojem komentarji k apokalipsi zagovarjal milenarsko zmoto; on pripazuje samo v obče, da je bil prijatelj temu mnenju, kar je lehko trdil, ne da bi bil mislil ravno na komentar. To sme tem mirnejše odobravati, kedor veruje, da ni sv. Hijeronim napisal predgovora k temu komentarju, o katerem vprašanji pa še ni sklenjena sodba, kakor si med drugimi domišljuje Lardner. Toda

Digitized by Google

vrnimo se nazaj k Cezarju, ki pravi golo resnico v sklepnih vrstah, ako piše:

„Ex his tamen Victorini nostri laudi nil decedit, licet enim errorem Chiliastarum ita foverit, ut eius opera inter apocrypha recenserentur a Gelasio Papa, error tamen is tempore Victorini nondum ab Ecclesia est reiectus; praeterea duplex erat chiliastarum dogma, unum terrenum Christi regnum per mille annos futurum cum Christo hic in terris conversante et suis delicias spirituales concedente, asserebat; alterum vero regnum Christi millenarium turpissimis voluptatibus consecrabat. Hoc secundum dogma nullus ss. Patrum nec Victorinus defendit, teste eodem s. Hieronymo in proemio ad Victorini expositionem in Apocalypsin ad Anatolium docente, Papiam Ierosol. et Nepotem Aegypti Episcopum de mille annorum regno sensisse ut Victorinum; constet autem, Papiam nil docuisse honestati contrarium proinde nec Victorinum; atque hoc primum dogma in concilio Florentiae est proscriptum, cum altera Millenariorum sententia tanquam Cerinthi propria semper ab Ecclesia Christi catholica haerethica haberetur. — Aliam rationem, cur Victorini nostri opus in Apocalypsim apocryphum a Gelasio sit declaratum, adsignat Baronius ad an. 303 num. 27, quia nempe, ut de eo testatur Hieronymus epistola 35, in explanatione s. scripturae Originem est secutus“*).

Omenil sem že zgoraj, da je še dvomljivo, je li sv. Hijeronim spisal predgovor k Viktorinovemu komentarju. Mnogo kritikov odreka slavnemu Stridovčanu dotični uvod. A bodi temu tako ali tako, gotovo je vsekako, da nikakor naš Viktorin ni učil materijalnega kilijazma, sicer ne bi bil svetnikom prištet; pa da je njegova dela papež Gelazij najbrže kot apokrifna označil zato, ker so se našli semtertam sledovi kilijazma seveda špirituvalnega, katero mnenje je bilo po Cezarjevih mislih kot krivo zavrženo na občnem zboru Florentskem. Ne manjka veljavnih mož, ki pravijo, da se še sv. cerkva o tem kilijazmu ni izrekla ne pozitivno ne negativno.

*) Op. cit. Pag. 225—227. num. LXVI—LXIX.

Digitized by Google

Drugič so Viktorinov komentar prištevali apokrifnim knjigam, ker je sv. mož pri razlaganji sv. pisma posnemal Origena, glavnega zastopnika eksegetiške šole Aleksandrijske, ki je brezmejno naglašala alegorično in mistično tolmačenje; literalno pa je malone popolnoma zanemarjala. Tretjič ni nemožno, da so se pod Viktorinovem imenom širili med krščani razni spisi, katerih on ni sestavil in ki so bili potemtakem pravno prišteti apokrifnim delom.

Poročilo Julija Cezarja in Simona Povodna.

Akvilin Julij Cezar ni le v svojih veleznamenitih analah pisal o preblagem škofu in svetem mučeniku Viktorinu, poročal je ob apostolskem moži tudi v svoji državni in cerkveni zgodovini vojvodstva Štajarskega. Dasi je povečem posnel črtice po zgoraj citovanem traktatu, spremenil je vendar tu pa tam svoje poprešnje mnenje; zato neče biti nekoristno, ako tu sem postavim najvažnejše odlomke. Učeni historik med drugim piše:

„Im vierten Jahrhunderte focht für den Glauben Christi mit der Feder und Blute der heil. Viktorin, Bischof von Pettau im Untersteier, von welchem die folgende Kirchengeschichte Vieles vorlegen wird. Gegen Ende des dritten Jahrhundertes zeigte sich der erste mir bekannte Bischof von Pettau, der hl. Viktorin, von welchem ausser seinen Werken und Martertode wenig bekannt ist. Der hl. Viktorin war Bischof zu Pettau gegen Ende des 3. Jahrhundertes unter dem Kaiser Aurelian. Er war ein griechischer Redner, sodann als Bischof zu Pettau eingeweiht. Da unter Aurelian die Kirche einige Ruhe genoss, hatte er zu Pettau den bischöflichen Sitz errichtet und für den Glauben Christi sowohl mit seiner Stimme im Predigtamte, als mit der Feder in Verfassung vieler Bücher gearbeitet. Er wird unrechtmässig als Bischof von Poitier in Frankreich angegeben.

Digitized by Google

Launoius selbst, der Francoz, erweiset wider seine Mitbürger, dass sie solchen ohne aller Ursache in ihre Lytaneien eingeschaltet und unter ihre Heilige versetzt haben.

Die Bücher, welche Viktorin geschrieben, sind nach Zeugniss des hl. Hieronymus folgende Auslegungen: in die Bücher Genesis, Exodus, Leviticus, Esaias, Ezechiel, Habacuc, Ecclesiastes, Cantica und Apokalypsis, wider die Ketzereien derselben Zeiten. Sixtus Senensis theilt ihm auch einen Commentar in den Matthaeus zu, zwei Werke in Versen: eines wider die Marcioniten, das zweite wider die Manichaeer, in welchen er doch, wie der hl. Hieronymus klagt, wegen Unvollkommenheit der lateinischen Sprache kaum einen Raum unter den Poeten verdient. Cavaeus meldet, er habe auch einen Traktat von dem Gebäude der Welt geschrieben. Von allen diesen Werken haben wir nur den Commentarius in Apocalypsin noch übrig".

V zadnjem odstavku ni povedano vse prav dobro in jasno. Ne šele Sikst Senenski, pisatelj druge polovice 16. veka, marveč Hijeronim in Kasijodor sta našemu Viktorinu prilastovala komentar za evangelje sv. Mateja. Dalje ni resnica, da bi bil Sikst Senenski pripisaval našemu književniku ona dva speva zoper Marcijonite in zoper Manihejce, to se je zgodilo že mnogo poprej. Sikst Senenski še ne omenja teh dveh pesniških del, pač pa javlja, da je Viktorin zložil himno o svetem Križi. Potem je le prazna domišljija, da se je modri Hijeronim kedaj izrazil o pesniški vrednosti sv. Viktorina, češ, da ne zaslužuje prostora med latinskimi pojeti. Bog vedi, odkod je došla ta vest; a gotovo ne od vrlega Stridovčana, ki nikoli nikjer ni govoril o Viktorinovem naporu v pesnikovanji. Konečno je naopačna tudi trditev, da se je od vseh slovstvenih del Viktorinovih pogube vbranil samo komentar za apokalipso. Poleg navedenega traktata o vstvaritvi sveta je, hvalo Bogu, še več drugih del srečno rešenih bridke zgube. — Prav podučne so nastopne opomnje Cezarjeve:

„Wie der hl. Hieronymus bemerket, hat dem hl. Viktorinus wegen Abgang der lateinischen Sprache die Elocution oder Abfassung seiner Werke gemangelt. In Epistola ad Magnum

Digitized by Google

Oratorem schreibt er, dass Viktorin mehr Begierde zur Gelehrsamkeit als solche selbst gehabt habe. Diese Kritik des hl. Hieronymus ist so grob und ungestüm nicht, dass sich Krammer, der die Noten über den Fleury machte, beklagen solle (Fleury, Tom. IV. lib. 4 f. 278 in not.), dass Hieronymus in seinen besonders polemischen Schriften eine allzugrosse Heftigkeit und Bitterkeit des Gemüthes geoffenbart habe.... Ob der Commentarius in Apokalypsin ein Werk des hl. Viktorinus gewesen sey, wird von vielen gezweifelt. Dessen sind zwei Ursachen: 1. Weil in diesem Commentar die Lehre der Chiliasten oder Millenarier bestritten wird, da doch anderseits richtig ist, dass der hl. Viktorin ein Chiliast gewesen sei. 2. Weil in solchem das Epitome des Theodor, der unter dem Kaiser Justinian lange Zeit nach dem Viktorin gelebt hatte, angeführt wird. Jedoch deucht mir, man könne dieses Werk dem hl. Viktorin nicht absprechen. Denn

1. Obschon gewiss ist, dass Viktorin dem von der Kirche noch nicht verworfenen Irrthume der Chiliasten beigepflichtet habe, so ist doch auch richtig, dass, wie Brasichellensis bemerket, dieses Buch wie der anderen hl. Väter durch verschiedene Veränderungen, Beisätze, Abzüge etc. sey verstümmelt worden; und eben darum sind auch die letzten Worte dieses Commentars nicht des Viktorins sondern eines andern unechten Verfassers.

2. Hat nicht Viktorin das Epitome des Theodor vom sechsten Jahrhundert, sondern nur Theodor in dem Epitome den Viktorin oder dessen Worte anführen können oder sonsten ist das Epitome falsch in das Werk Viktorins eingeschaltet worden. Dessen Grund leuchtet von sich selbst ein, weil der Papst Gelasius, der 496 gestorben, das Epitome des Theodor vom sechsten Jahrhundert nicht hätte verwerfen können. Da nun also der hl. Hieronymus Zeuge ist, dass Viktorin ein Chiliast gewesen und zugleich diesen Commentarius richtig geschrieben habe, muss man ihm desto gewisser glauben, wie richtiger zu muthmassen ist, dass er in diesem Commentarius noch ganz unverändert und rein eingesehen wird haben, welcher bei unseren Zeiten verstümmelt ist.

Digitized by Google

Dass Viktorin ein Chiliast gewesen, welcher mit dem Papias, Bischof von Jerusalem und mit Nepos Bischof in Aegypten gelehret habe, dass Christus mit seinen Auserwählten nach dem letzten Gerichtstage noch 1000 Jahre auf dieser Welt in allen erdenklichen geistlichen Freuden zubringen werde, hat der hl. Hieronymus ausdrücklich gelehret; und eben dieser Irrthum war eine der Ursachen, wegen welcher diesen Commentar der Papst Gelasius unter die apokryphischen Bücher gesetzt habe. Die zweite Ursache dessen gibt Baronius und Hieronymus, weil nämlich Victorin in Auslegung der hl. Schrift den Meinungen des Origenes beigepflichtet hatte.“

V tem odlomku govori naš zgodovinar jasnejše in razumnejše o komentarji Viktorinovem k apokalipsi, kakor je to storil v svojih analah. Približal se je resnici skoro popolnoma, kakor to razbistrim pobliže na posebnem mestu. Odkrižati pa se tudi tukaj ni mogel misli, da je Teodor živel v šestem stoletji. Pisatelj epitome je bil lehko sovremenik Viktorinov. Glede kilijazma je Cezar povsem pravično sodil pravovernega Viktorina. Pomota je tu in v analah, da je zgovorni Papija škofoval v Jeruzalemu: ne tako, temveč on je pastoroval v Hijerapolu, mestu pokrajine Frigije v Mali Aziji, kakor Nepot v Arsinoji, ki leži v Egiptu na obali rdečega morja. Obadva moža sta zagovarjala špirituvalni kilijazem, kateri je branil in učil tudi naš Viktorin. O siloviti smrti apostolskega moža pove Cezar s sledečimi stavki:

„Nachdem der anfangs den Christen sehr gefällige und geneigte Kaiser Diokletian mit Antritte des 4. Jahrhundertes die bittere Verfolgung der Christen angefangen hatte, musste unter anderen auch der hl. Viktorin auf den Kampfplatz auftreten, als welcher den 2. November im Jahre 303 gelitten hatte. Die Art seines Martertodes, ob er allein oder mit anderen gelitten, ist unbekannt. Man weiss auch nicht, ob er unter Martinian, dem Präses des mittelländischen Nordgau oder unter Amantius, dem prokonsularischen Praefekt des Oberpannoniens die Marter übertragen habe; besonders da unbekannt ist, ob er zu Pettau oder einem anderen Orte ge-

Digitized by Google

martert worden und ob Pettau um diese Zeit zu Pannonien oder dem mittelländischen Nordgau-Noricum sey gerechnet worden.“*)

Slavni kronist povdarja v teh vrstah 2. dan novembra leta 303 kot dobo, v kateri je naš Viktorin nehal na svetu in počel v nebesih živeti. Pač ni najti povoljnega vzroka, da ne bi sveti škof bil v svoji prestolnici dosegel mučeniškega venca: dasi moram priznavati, da še doslej pogrešamo za takošno trditev polnoveljavni dokaz. Verojetno je, da je bil neustrašljivi pastir vmorjen med svojimi ovčicami, naj jim je v vidno znamenje, kajda čaka tudi somišljenike, ako se ne odpovedo krščanski veri. Kakor uči večina zemljepiscev, pripadal je Ptuj istodobno še rimski provinciji Panoniji; in zato je bil sv. Viktorin obsojen k smrti od prokonzularnega prefekta Amancija.

V Ptujski proštiji se hrani obširen rokopis vrloznanega Simona Povodna, ki je nadrobno poznal zgodovino mesta Ptujskega, potem zgodovino faro nekdanjega okrožja Mariborskega pa tudi cerkveno historijo celega Štajarja. In ta brez odmora delavni preizkovalec domače povestnice pripoveda o našem veljaku nastopne črtice životopisne:

„Obwohlen die Weltpriesterschaft von Aquilea den Christusglauben, nach Tauriscien, so man heute Steyermark nennet, schon früh verpflanzte, obwohlen ihn Nerva, Traianus, Hadrian, Antoninus Pius und Marcus Aurelius mehr als andere Imperatoren hier zu Petovio um sich greifen liessen, gab es doch im Jahre 229 nebst den römischen Legionen und Landvögten noch viele Insassen der Stadt, die der Sonne, dem Serapis und Jupiter ihre Opfer brachten. Diese zu bekehren oder den besagten Götterdienst nach und nach zu verscheuchen, legte man fast zu gleicher Zeit zwei Bisthümer an: eins zu Celeia im Nordgau und das zweite zu Petovio in Oberpannonien....

*) Staat- und Kirchengeschichte des Herzogthum Steiermarks. Graz, 1786. I. Bd. Str. 55, 66 in 190—195. § 10 in §§ 14—19. Vrhu letopisov in zgodovine Štajarske dežele je premarljivi avguštinec še spisal: Beschreibung des Herzogthums Steiermark. Graz, 1773. II. Band 1786. Neznanih, novih podatkov o našem Viktorinu ne najdeš v tem popisu.

Digitized by Google

In Hinsicht des Pettauer Bisthums wissen wir im Ganzen genommen nur das, wovon die vaterländischen Geschichtschreiber hie und da Erwähnung thun. Worin besteht nun dieses? Darin, dass Viktorin, welcher anfänglich blos ein griechischer Redner war, nachher allhier, als unter dem Kaiser Aurelian die Christengemeinde zu Pettau zahlreicher zu werden begonnen, ihr erster Bischof wurde, nicht nur mit seinen sittlichen Vorträgen, die mündlich geschahen, sondern auch mit seiner fleissigen, obschon nicht musterhaften Feder manch biblisches Wort zur Erbauung des Volkes niederschrieb; immer an jedermann Bildung rastlos schweisste und so das weitere Verbreiten des heilbringenden Christenthums nach Möglichkeit beförderte. Ich kann daher jenen Autoren nicht beipflichten, die ihn nur für einen Bischof von Poitiers, einer in Gallien gelegenen Stadt, halten wollten und zwar darum, weil er in dem Werke des hl. Hieronymus de viris illust. c. 74 episcopus Pictaviensis genannt wird. Mir scheint vielmehr mit Julius Cäsar und Royko gewiss zu sein, dass Victor Bischof zu Pettau, in Pannonia prima, an dem Draufluss gelegen und unter die Gerichtsbarkeit des abendländischen Illyriens gehörend, gewesen sey. Selbst der gelehrte Launois erweiset in seiner Dissertation de Victorino gründlich, dass Gallien diesen ausländischen Bischof, zumal beym obgenannten Hieronymus statt Pictaviensis episcopus nur Petavionensis soll gelesen werden, weder in seinen Litaneyen einzuschalten, noch unter die Zahl der Landesheiligen aufzunehmen berechtigt wäre. Pettau hat somit mit mehr Recht, sich seiner zu rühmen, weil er bloss da in dieser untersteyerischen Gegend von allen Geschichtsforschern angeführt und auch bis auf den heutigen Tag immer bekannt geblieben ist, ohne dass man seiner vergessen, obschon der obbedachte Fehler sich eingeschlichen hat. Wahrscheinlich ist selber ein Schnitzer, den der unachtsame Abschreiber in seiner Abschrift mag begangen haben, ein Schnitzer, von welchem sogar das römische Martyrologium getäuscht, noch zur Stunde den unechten Ort seines einstigen Bischofsitzes der ganzen weiten Welt sehr irrig verkündet, auch Schuld daran trägt, warum

Digitized by Google

Seine päpstliche Heiligkeit auf bittliches Anlangen des Pettauer'schen Dekanates keine eigenen Lektionen in den geistlichen Tagzeiten am Tage Viktorins jährlich abzulesen haben gestatten wollen, was doch sonst gewisslich wäre gestattet worden, wenn kein diesfälliger Irrthum schon ohnehin sich eingewurzelt hätte.'

Povoden bi se bil smel in mogel na merodajnejše in veljavnejše svedoke, kakoršna sta Julij Cezar in Kaspar Rojko, sklicavati v potrjilo resnici, da je sv. Viktorin živel in deloval v Petoviji. Šele na pragu iz šestnajstega veka v sedemnajsto stoletje, nastalo je nepotrebno vprašanje, kje da je škofoval naš slavljenec. Kardinal Baronij, zapeljan od nevednih izdavateljev literarnih del Hijeronimovih, jel je toli odločno koli nespametno trditi, da je naš Viktorin služboval v galskem Piktaviji a ne v panonskem Petoviji. Hudo zmoto je zakrivila pisava episcopus Pictaviensis, ki se bere v posameznih izdavah Hijeronimovega zapisnika cerkvenih slovstvenikov. Vsi najstarejši in vsi najbolši rokopisi pa spričujejo, da se mora čitati Petavionensis Ker želim vso stvar posebič preiskati, pridodenem tu le še misel svojo, da se rimski martirologij nima dolžiti zmote, češ, da še danes uči neresnico glede Viktorinovega škofovanja v Piktaviji in ne v Petoviji. Episcopus Pictaviensis, kakor še res vedno stoji tiskano v najnovejših izdavah rimskega martirologija, tolmači se lehko kot episcopus Petavionensis, ker se je starorimski Petovij latinski raznovrstno imenoval in pisal. V srednjeveških listinah se Ptujska škofija imenuje ecclesia Pictaviensis. Obžalujem, da ni povedal Povoden, kedaj je duhovenstvo Ptujskega dekanata zaprosilo rimskega papeža, da dovoli posebne lekcije za breviarij o prazniku sv. Viktorina. Dandenes ima labodska dijeceza ta privilegij, ki ga je bil podelil papež Pij IX. na prizadevanje in priprošnjo pokojnega Slomška. In sedaj sledimo dalje za Povodnom.

„Dass er als Bischof nicht zu Poitiers in Frankreich, sondern zu Pettau in Pannonien gegen Ende des III. Jahrhundertes gelebt und am 2. November 303 seines Glaubens wegen zum Tode verurtheilt, den Marterkranz erkämpft habe,

Digitized by Google

bestätiget uns theils Christian Jöcher, theils auch Ruingart (?) in actis Martyrum sinceris, vorzüglich aber Vandelbert, der ihn in sein verfasstes Martyrbuch aufgenommen hat.

Nur findet sich kein Verzeichniss von der Art seiner Marter, so ihn unter Diocletians Verfolgung angethan wurde, auch ist uns unbekannt, ob er zur Zeit des Martinians oder Amantius, die damals als Landesverweser in Oberpannonien aufgestellt waren; ob er einzeln oder gemeinschaftlich mit anderen Blutzeugen zu Pettau oder sonst wo sein oberhirtliches Blut für Jesu Lehre verspritzet hat? Lauter Umstände, die die obige Behauptung nicht entkräften, zumal es eben keine Nothwendigkeit ist, dass ein christlicher Oberhirt in der nämlichen Stadt auch sterbe, in welcher er einst residirt oder seinen bischöflichen Stab zum Wohle seines Sprengels geführet hat. Nein! er kann auch anderwärtig in seinen apostolischen Verrichtungen als Opfer dahinfallen, wie obberührter Maximilian zu Cilli ausser dem Wirkungskreise seines Bisthums blutend dahin gefallen ist.‘

Da je Ptujski Viktorin 2. dne novembra leta 303 dosegel mučeniško krono, ni treba opirati se na poročilo Kristijana Jöcher-ja, ki nima in ne sme imeti v tej zadevi odločilnega glasú; njegov slovar je prepoln vsakovrstnih pomot. Vsi najstorejši martirologi, kakor Beda, Flor, Uzuvard, Vandelbert in Adon naglašajo jednako dobo Viktorinovega mučeništva; taisto potrjujejo tudi poznejši preiskovalci životopisov sv. marternikov, kakor Cezar Baronij in Teodorik Ruinart (ne Ruingart), reda sv. Mavra, rojen v Rheimsu leta 1674, vmrl leta 1709. Spisal je izvrstno delo o tem predmetu pod naslovom ‚Acta sincera Martyrum‘, ter ga izdal leta 1689.

Viktorin ostane čast in dika Ptujskega mesta, bodi da je bil mučen tam, bodi da je vmrl drugde. Ni sicer, da bi moral vmreti mož tam, kjer pastoruje; vendar pri našem Viktorinu ni najti dovoljnega razloga in povoljnega vzroka, pokaj bi bil v tujem kraji pretrpel mučeniško smrt. Sv. Maksimilijan ni vmrl v Lorhu, svojej rezidenci, toda on je prostovoljno zapustil

Digitized by Google

stolno svoje mesto, da oznanuje sveto evangelje tudi v svojem ljubem rojstnem mestu Celji, kjer so ga vjeli in ravno tamkaj tudi obglavili. Povoden piše dalje:

„Später wurde Viktorin in die Reihe der Heiligen aufgenommen, war ein geborner Grieche und vor Antretung seines bischöflichen Sitzes ein Profanredner. Dann sagt obbenannter Jöcher, schrieb er ein Buch wider die damaligen Ketzereien, kommentirte über die drei ersten Mosaischen Bücher, über die Propheten Isaias, Ezechiel und Habakuk, über das hohe Lied, über Ecclesiastes den Prediger, über das Evangelium des Matthaeus und geheime Offenbarung Johannis, so dass man ihn nicht unrecht den ältesten biblischen Schriftsteller unseres Landes nennen darf; er ist es auch wirklich, indem er hier zu Pettau die meisten seiner Werke wird niedergeschrieben haben. Obschon dermalen fast alle verloren sind, ist doch ihr Verlust erträglich, weil darin nur wenig Deutlichkeit herrsche, noch weniger erst Kenntniss der lateinischen Sprache, aber nach Meynung des hl. Hieronymus mehr Verlangen zur Unterweisung als unterweisende Wirksamkeit selbst anzutreffen war".

Da! Viktorin ni le najstarejši biblijski pisatelj na malem Štajarji, on je prvi učeni ekseget zapadne cerkve. In prav zato zaslužuje vso čast in vso slavo, a ne ostre obsodbe in nespametne graje. Apostolski mož je toliko znal in umel latinščine, kolikor je je v oblasti imel marsikateri sodnik njegovega zloga. Viktorin, morda rodom Grk, ni našel predhodnikov, ki so tolmačili sv. pismo latinski; on je prvi latinski hermenevt svetopisemskih knjig. Da so mu dopuščale okolnosti, pisateljevati v grščini, dvoma ni najmanjega, da ne bi bil graje zaslužil zavoljo okorne pisave. Povoden je omilovanja vreden, ker mu žal ni bilo zavoljo tolike zgube tolikerih prekoristnih del Viktorinovih, ki so pisana bila v oddaljenem tretjem veku krščanske dobe, da so že samó radi tako sive starosti neprecenljive vrednosti.

Res! pameten mož ne more dovolj bridko in globoko obžalovati nesreče, da se niso ohranila do zadnje pičice vsa

Digitized by Google

literarna dela toli davnodobnega pisatelja cerkvenega. O da so preostali vsi komentarji in sicer preostali nepoškodovani, kolika korist bi bila za bogoslovno vedo! In kaj bi hoteli plačati zgodovinarji, da se njim v roko dâ Viktorinova knjiga zoper vse herezije! In kolika čast bi bila za mesto Ptuj, ki bi se gotovo zarad takošnega zaklada više slavil in cenil, nego zavoljo katerekoli druge znamenitosti. Pogreznilo bi se bilo mesto Hipon že zdavna v morje večne pozabljivosti, kakor so se vtopila druga poprej slavna mesta severne Afrike, da ni tamo pisal genijalni Avguštin svoja duhovita, klasična dela!

„Genug! dass Viktorin zur Zeit seiner irdischen Laufbahn als erster Bischof zu Pettau weder Fleiss noch Seelenkraft sparte, damit doch der leidige Götterdienst nach und nach geschwächt und so eher erlöschen möchte. Vielleicht wird mir jemand einwenden: Wie konnte wohl Viktorin heilig werden, da er dem Chiliasm ergeben, ein Vertheidiger des tausendjährigen, fortdauernden Reiches gewesen war. Hierauf antworte ich, dass ihm diese Meinung, welcher damals mehr andere Lehrer anhingen, zur Ersteigung der Heiligkeitsleiter kein Hinderniss legen konnte, weil sie 1. in dem dortigen Zeitalter von der allgemeinen christ-katholischen Kirche noch nicht verworfen war, sondern erst später in der römisch-kirchlichen Versammlung zu Florenz verworfen wurde; 2. vertheidigte selber nicht jenen gröblichen Irrthum, kraft dessen viele dafür halten, dass die Auserwählten nach dem Tage des Gerichtes noch einen tausendjährigen Genuss von lauter sinnlichen Unflätereyen mit Christo ihrem Herrn hienieden fortsetzen werden. Dieser verwegene, von Cerinth hergekommene Irrsatz wurde stets für ketzerisch angesehen, weshalb ihn Viktorin nie vertheidigte; er sagte blos, dass sich zwar die seligen Leute hienieden, sobald der allgemeine Gerichtstag vorüber sein wird, noch tausend Jahre mit Christo erfreuen, aber nur in Christo erfreuen werden. Da nun die christ-katholische Kirche solch' Geistesfreuden nie getadelt, weit minder erst verdammet hat, so konnte deren Vertheidigung

Digitized by Google

weder der Heiligkeit noch der Ehre unseres Viktorin nachtheilig werden" *).

V tem odstavku je kratko pa jasno razloženo, da se mora Viktorin prištevati svetnikom, da si je bil prijatelj in zagovornik kilijazma to je nauka, da bodo pravični po vstajenji svojem tisoč let na zemlji kraljevali s Kristusom in ž njim vživali duševna veselja, duševne sladkosti. Le opomnja neče povsem resnična biti, da je bilo kilijastično mnenje v Firenci na občnem zboru zavrženo. Mnogo učenjakov trdi, da še do danes ni direktno zavrgla cerkva špirituvalnega kilijazma. Spodaj hočem globlje in natenje preiskati bivstvo kilijazma in ob enem naznaniti imena njegovih zagovornikov, ki se morajo v dvojno vrsto ločiti, da se jim odkaže mesto ali med heretiki ali med ortodoksi, katerim poslednjim nedvomno pripada sv. Viktorin.

*) Povodnov rokopis, iz kojega so posneti zgorni citati, ima ta le naslov: Bürgerliches Lesebuch, in welchem nebst der alten und neuen Geschichte der Römerstadt Pettau auch andere Geschichten und Denkwürdigkeiten von allen Jahrhunderten her bis auf das laufende Jahr 1818 enthalten und fasslich dargestellt werden.

Ves manuskript, shranjen v Ptujski proštiji, obseza 3 dele in šteje 711 strani. Prvi del nosi napis: Ueber die politischen Gegenstände. 7 pogl. do 276 str. Drugi del: Ueber die kirchlich-geistlichen Gegenstände. 5 pogl. do 471 str. In tu se nahajajo zgoraj navedeni vtavki. (Zweiter Abschnitt. Erstes Hauptstück. Vom Ursprunge des Christenthums in Pettau bis auf Konstantin den Grossen. §§ 1—6. Pag. 276—294). Tretji del: Von verschiedenen Gegenständen. 3 pogl. do 711 str. Poleg te razprave hrani Ptujska proštija tudi Povodnovo zgodovino far nekdanjega okrožja Mariborskega, broji 554 str. V Graškem deželnem arhivu najdeš pod štev. 2152 in 2118 Povodnov rokopis njegove cerkvene zgodovine: Beitrag zu einer steiermärkischen Kirchengeschichte. I. Theil 525 SS., II. Theil 421 SS. Razven tega še varuje deželni arhiv okolo 25 drugih Povodnovih rokopisov — vmes prav obširnih.

Digitized by Google

Poročila Winklern-a, Klein-a, Raispa, Hofrichter-ja, Pečka in Popoviča.

S pridnim Povodnom skoro zajedno je na Štajarskem pisateljeval župnik Ianez Krst. pl. Winklern, ki je poleg druzih spisov sestavil tudi o raznih slovstvenikih Štajarskih priročno knjigo, kamo je sprejel naslednje črtice o Ptujskem Viktorinu:

„Erster durch die Geschichte uns bekannt gebliebener Bischof von Petovio gegen Ende des 3. Jahrhundertes unter Kaiser Aurelian war Viktorin; er starb im Jahre 303 am 2. November den Tod des Märtyrers und ward später unter die Zahl der Heiligen versetzt. Er verdient hier einen Platz als der älteste Schriftsteller unseres Landes; er war Schriftausleger und Dichter. Von seinen zahlreichen Werken sind nur mehr der Commentar der Apocalypse und ein Lobgesang übrig. Aus diesen Ueberbleibseln erhellt übrigens sattsam, wie wenig wir Ursache haben, den Verlust seiner übrigen Arbeiten zu bedauern. Der hl. Hieronymus bemerkt, dass er wegen Unvollkommenheit der lateinischen Sprache kaum einen Platz unter den Poëten verdiene und mehr Begierde zur Gelehrsamkeit als solche selbst gehabt habe“ *).

Tako torej tudi pl. Winklern ni mogel zamolčati sterejotipne pa grajevredne graje našega na nedosegljivi višini stoječega Viktorina. Preverjen sem globoko v duši svoji, da mož ni prebral niti besedice, ki jo je bil napisal sv. škof, sicer ne bi sodil tako tje v beli dan, da ni škode, ka so se njegova književna dela poizgubila. Winklern pač ni znal, kaj je zapisal, ali bolje, od drugih slepo prepisal, ker še natenko ne pozna niti tega, o čemur trdi, da se je pogina otelo. Govori sicer o komentarji, a moral bi povedati, da so se s komentarjem vred

*) Biographische und literarische Nachrichten von den Schriftstellern und Künstlern, welche in dem Herzogthume Steiermark geboren sind und in oder ausser demselben gelebt haben und noch leben. Ein Beitrag zur National-Literargeschichte Oesterreichs. Grätz, 1810. Str. 246.

Digitized by Google

ohranile tudi sholije, o katerih pa molči, kakor o naslovu slavospeva, ki bi se bil še tudi ohranil. Pač! o svetniku, ki je živel v tako viharnih časih; o škofu, ki je tako vstrajno delal, toliko pisal in pisal o rečeh, o katerih še poprej ni pisal nijeden latinskih avktorjev cerkvenih; o možu torej, ki je oral in preoral ledino v vedo latinske svetopisemske eksegeze, o tako spoštljivem in uglednem značaji nespoštljivo pisati, nespodobno je za moža, ki tako piše, a ne za onega, o katerem piše. Seve, Winklern ni obžaloval žalobne zgube raznoterih del Viktorinovih, ker še preostalih spisov ni čital, niti morebiti videl. Ta zguba, trdim jaz smelo z vsakim pametnim človekom, je nezmerna, nenadomestljiva za literaturo patristiško. Moj Bog! če očita Winklern sv. Viktorinu, da ni znal dobro pisati latinski, naj pomisli, kako je on nemški pisal ravno v citovani knjižici, dasiravno so pred njim živeli že Lessing, Schiller, Goethe in drugi klasiki nemški. Tu velja: veniam damus petimusque vicissim. Pa kje je našel ostri sodnik Hijeronimovo sodbo, da Viktorin ne zaslužuje mesta med latinskimi pesniki? O Viktorinovih poezijah nikoli ni govoril slavni Stridovčan. Stvar treba dvakrat in četirikrat premisliti, predno kedo neprimerno piše o svetem mučeniku. Resnico, da gre Viktorinu vsa čast in hvala, to resnico upam zdolaj neovrgljivo podpreti in jo dokazati neoporekljivo.

Anton Klein, profesor cerkvene zgodovine na vseučilišči Dunajskem, in pozneje korar metropolitanskega kapitola pri sv. Štefanu, opisal je v mnogoštevilnih zvezkih cerkveno zgodovino Avstrijske in Štajarske pokrajine. Govoreč o poslednjem krvavem progonu kristjanov za cezarja Dijoklecijana pripazuje, da je že takrat Ptuj pripadal Noriku, kjer je cezarja namestoval Akvilin, pod katerim poveljnikom je storil sv. Viktorin silovito smrt v Ptuji, kakor sv. Florijan v Lavrejaku. Klein se glede imena poveljnikovega moti; historiki imenujejo takratnjega carjevega namestnika v Noriku Martinijana a ne Akvilina. Po sodbi Kleinovi je taistega leta 304 bil tudi sv. Kvirin, škof Siški, od Amancija tedanjega namestnika gorenje Panonije v Sabariji obsojen k smrti, katero je našel v valovih mimo tekoče reke Güns. Našemu Viktorinu je Klein posvetil nastopne stavke:

Digitized by Google

„Die härteste Verfolgung in Ansehung der Martern sowohl als der Ausdehnung, die jemals die Christen im römischen Reiche betroffen hat, ist diejenige, welche Kaiser Diokletianus auf Anstiften seines Reichsgehilfen, des oben erwähnten Galerius, seit dem Jahre 303 erregte. Aus dieser Verfolgung sind uns Namen zweier einheimischer Martyrer bekannt, des hl. Florian und des hl. Viktorin, die sich vermuthlich im Jahre 304 für den Glauben geopfert haben, indem erst in diesem Jahre die Verfolgung schärfer und allgemeiner geworden ist. . . .

Viktorinus, von Geburt ein Grieche, war Bischof von Petabio oder Petovium, im südlichen Noricum, an der Grenze Panoniens, jetzt Pettau in Steiermark. Seinen Lehreifer bethätigte er auch durch Verfassung vieler theologischen Schriften. Der hl. Hieronymus, dieser grosse Kirchenlehrer im IV. und V. Jahrhunderte, der gelehrteste unter den lateinischen Vätern, der zu Stridon in Niederpanonien, d. i. im jetzigen Ungarn an der Grenze gegen die südliche Steiermark geboren war, führt folgende an: ein Werk wider alle Ketzereien, Auslegungsschriften über die drei ersten Bücher Moses, über die Profeten Isaias, Ezechiel und Habakuk, über den Prediger, das hohe Lied und die geheime Offenbarung des Apostels Johannes, die jedoch alle bis auf die letztere, deren Echtheit von Einigen vergeblich bestritten worden ist, verloren gegangen sind. Da Viktorin, ein Grieche von Geburt, der lateinischen Sprache minder mächtig war, so war die Darstellung und der Ausdruck in seinen Schriften, wie der hl. Hieronymus versichert, eben nicht vorzüglich, obwohl es ihnen an erhabenen Gedanken nicht fehle.

Die noch vorhandene Schrift über die geheime Offenbarung des hl. Johannes enthält nur eine Auslegung besonderer Stellen, und zwar keine eigentliche oder historische, sondern nur eine sogenannte mystische oder geheime, die darauf ausgeht, fast überall nur Christum und sein Reich angedeutet zu finden. Man kann daraus schliessen, dass Viktorin auch in seinen übrigen Auslegungsschriften sich vorzüglich mit der Auffindung jenes geheimen Sinnes werde beschäftiget haben, um so mehr, da zu jener Zeit diese Auslegungsart schon fast all-

Digitized by Google

gemein in der christlichen Kirche verbreitet war. Die näheren Umstände und die Art des Märtyrtodes, den Viktorinus erlitten, sind nicht bekannt.“ *)

Profesor Klein uči, da se je od Viktorinovih slovstvenih del, katerim je pa zabil še razlago sv. Mateja dodati, ohranilo samo tolmačenje Janezovega skrivnega razodetja; vendar ne pove razločno, ali so sholije ali je komentar; najbrž misli na sholije, ker pravi, da se dotikuje dotična razlaga le posebnih, važnejših stvari. Osupniti nas ne sme, da se je sv. Viktorin pri eksegezi ravnal po oni hermenevtiški metodi, ki je poglavito gledala na mistični zapopadek sv. pisma. Takošno tolmačenje biblije bilo je takrat v najlepšem cvetu; glavni njegov zastopnik Origen bil je še vsem učenim v živem spominu, vmrvši nedavno v Tiru leta 254. Umevno je, da je našel toliki veleum obilo posnemovalcev še dolgo po svojej smrti. In tem čestilcem Origena adamancija je pač prištevati tudi Viktorin, ki je prvi v latinskem jeziku razlagal sv. pismo po navodu občudovanega Aleksandrinca.

Klein stavlja Viktorinovo mučeništvo v leto 304, meneč, da je stoprav tega leta postal progon krščanov ostrejši in splošnejši. Temu pa ni tako. Progon je trajal že dalje časa, ker je že začetkom leta 303 hudo razsajal po nedomernem cesarstvu.

Dobroznani oskrbnik Ptujskega grada, Ferdinand Raisp, je o mestu Ptujskem sestavil prav mično monografijo, v kateri omenja tudi sv. Viktorina, pišoč:

„Wie erwähnt, wurde bereits im II. Jahrhundert zu Pettau ein Bischofsitz errichtet, auf dem wir um die Mitte des III. Jahrhundertes den aus Athen berufenen gelehrten Viktorin als ersten uns bekannten Bischof, der dem Metropoliten von Aquileia untergeben war, finden. Nach dem Zeugnisse der Alten, des Bischofes Optatus von Mileve, des hl. Hieronymus, des Sophronius und Cassiodorus war Viktorin von Geburt ein Grieche, ein Mann von hervorragender Geistesbildung in grie-

*) Geschichte des Christenthums in Oesterreich und Steiermark seit der ersten Einführung desselben in diese Länder bis auf die gegenwärtige Zeit. Wien, 1840. Bd. I. Pag. 49 sq. § 25.

Digitized by Google

chischer Wissenschaft und Sprache und nach verschiedenen Geschicken Bischof in der oberpannonischen Stadt Pettau. Viktorinus hatte sich auch als gelehrter Kirchenhirt durch mehrere Schriften gegen verschiedene Irrlehren und über andere Gegenstände ausgezeichnet und seinen unermüdeten Eifer für die Verbreitung des reinen Christenglaubens durch Erklärung vieler biblischer Schriften bewährt.

In allen diesen Werken beurkundete er Wissenschaft, hohen Geist und edlere Gefühle, wenn auch der Ausdruck seines lateinischen Vortrages nicht vollkommen gewandt und kräftig erscheint. Viktorin soll aber der Lehre vom tausendjährigen Reiche Christi auf Erden zugethan gewesen sein. In der durch Kaiser Diokletian angeordneten Christenverfolgung erlitt er, wahrscheinlich zu Pettau selbst, am 2. November 303 den Martertod.‘ *)

V tem mirno in modro prevdarjenem odstavku uči Raisp, da je bila na Ptujem morebiti že v drugem stoletji krščanska občina, ki je imela lastnega vladiko; toda imena onodobnih cerkvenih nadpastirjev niso več poznana. Šele sv. Viktorin je prvi po imenu slavnoznani škof Ptujski. Sila rad bi vedel, kje je steknil Raisp preveselo novico, da je uprav iz Aten došel spodnještajarski apostol. Nemožno ni, toda pri patrologih, najstarejših in najnovejših, nisem našel prijetne te opomnje. Predvomljivo ni, da je pripotoval preblagi mož od vzhoda, od koder so sploh sprva prihajali blagovestniki v naše kraje; a da je dospel neposredno iz glasovitih Aten, poroča, kolikor je znano vsaj meni, jedini Raisp, ki si je pač domišljeval tako, kateremu pa rad ne rad priznavam hvalo, da je kratko sicer a dostojno in povsem resnično ocenil delovanje pobožnega in krepostnega učitelja božjih naukov in večnih resnic. Nedvomno pričajo preostali spisi o razsežni učenosti, o velikem duhu in o plemenitih čustvih našega cerkvenega pisatelja, ako bi tudi njegov zlog res ne bil povsem čist, oglajen in krepek.

---

*) Pettau, Steiermarks älteste Stadt und ihre Umgebung, topographisch geschildert. Graz, 1858. Str. 104.

Digitized by Google

Po raznoterih svojih kratkih spisih, imenito po Ruški kroniki, ne premalo znani J. C. Hofrichter omenja v popisu Ljutomerskega trga tudi našega svetega Viktorina z nastopnimi besedami:

„Dieser eifrige Bischof (Hermagoras) sendete mehrmalen ebenso eifrige Weltpriester auch in unsere Gegenden, somit gewiss vorzüglich nach Pettau, allwo sich neben den noch immer eifrigen Götterverehrern auch die Christen allmälig so vermehrten, dass sie am Ende des zweiten (!) Jahrhundertes bereits einen eigenen Bischof hatten, und zwar den hl. Viktorin, der hernach (304) als christlicher Blutzeuge starb"*).

Hofrichter zatrjuje na 47 strani svoje drobne le 71 strani imajoče knjižice, da je podatke o nekaterih farah tako tudi o Ptujski nadfari posnel iz Graškega časopisa: Gratzer-Zeitung, 1840—1842, kamor je dopisoval starina Krempl. Navedeno poročilo o Ptujskem svetniku je v obče prav nejasno in ob enem neresnično. Ako so se namreč krščani v Ptuji in v njegovem obližji množili tako, da so že proti konci drugega veka imeli svojega višega duhovnika, potem ni mogel ta vladika biti naš proslavljeni Viktorin; ker je neverojetno, da bi bil živel od zvršetka druzega stoletja pa tje do početka četrtega veka, kakor naglaša to pisatelj sam pa gotovo brez posebnega premisleka. Izrazil bi se bil primernejše, rekši: Ptujčani so imeli že koncem drugega stoletja svoje škofove, katerih imena pak nam znana niso. Prvi, ki se stalno in nedvomno imenuje, bil je sv. Viktorin, ki je vmrl početkom četrtega veka (303 in ne 304).

Kakor nekedaj Karol Schmutz, tako je v novejšem času oskrbel J. And. Janisch krajepisni in statitiški slovar dežele Štajarske, v katerem čitaš o sv. Viktorinu naslednje vrstice:

„Inzwischen hatte in und um Pettau das Christenthum bereits Wurzeln gefasst und es wurde schon im 2. Jahrhun-

*) Luttenberg in Untersteier. Seine Umgebungen, Bewohner und Geschichte, mit Urkunden-Regesten, auch Friedau, Polsterau und Wernsee betreffend. Zum Besten des Krankenhauses in Luttenberg herausgegeben 1850. Zu haben bei Johann Huber daselbst und in Commission bei J. F. Dirnböck in Graz. Pag. 48.

Digitized by Google

derte zu Pettau ein Bischofsitz errichtet, auf welchem wir um die Mitte des 3. Jahrhundertes den aus Athen berufenen gelehrten Victorinus als ersten uns bekannten Bischof, der dem Patriarchen von Aquileia untergeben war, finden. In der durch Kaiser Diokletian angeordneten Christenverfolgung erlitt er zu Pettau am 2. November 303 den Martyrtod.‘ *)

Kedor to opomnjo prispodobi s poročilom Raispovim, ne ugane težko, da je skoro do slova povzeta in ponatisnjena celo z ono preredko notico, da je bil naš preblagi in predragi škof poklican iz atiških Aten.

Predzadnje mesto med štajarskimi pisatelji, ki častno spominjajo vse časti vrednega škofa Ptujskega, zavzema naj pater Ludovik Pečko, arhivar minoritskega samostana v Ptuji, kateri je po knjigah Cezarjevih, po regestih Damisch-evih in Hanisch-evih ter po drugih virih sestavil kroniko oo. minoritov, ki obseza kakor umevno večinoma le stvari samostanske, izvzemši črtice o krucih in Ogrih. V rokopisu mene samò zanima oni čudoviti pristavek o sv. Viktorinu, o katerem bi človek mislil, da se je pater Pečko vestno informoval. A kako slove ondotni stavek? Tako:

„303—304. Viktorin erscheint als erster Bischof von Pettau, der noch 304 Bischof zu Mirantum oder Amitornum gewesen sein soll, wo er unter Kaiser Trajan mit andern Christen in einer mit Schwefeldampf gefüllten, geschlossenen Hölle, an den Füssen aufgehängt, am dritten Tage verschied und dort ruht‘ **).

Kolikor besed, toliko neresnic; krivo je celo poročilo od kraja do konca in od konca od kraja. Kje je vendar častiti

*) V Schmutz-ovem slovarji stoji jeden jedini stavek, ki pa oznanja strahovito pomoto: „Victorin, erster Bischof von Pettau im dreizehnten Jahrhundert der christlichen Zeitrechnung, starb 2. Nov. 1303‘. Kedo bi bil v tem času mučil sv. moža? Ptujčani si menda niso sami napravili mučenika, da ga potem časte. Prim. Carl Schmutz, Histor. topogr. Lexicon von Steiermark. Gratz, 1823. 4. Theil. Pag. 260.

J. And. Janisch, Topographisch-statistisches Lexicon von Steiermark. II. Bnd. Pag. 466.

**) Minoriten-Chronik. Pettau. Prepis mi je blagovoljno oskrbel č. g. M. Slekovec.

Digitized by Google

pater našel te opazke o Ptujskem Viktorinu? Cesar Nerva Trajan je vladal 98—117, potemtakem ni mogel za njegovega vladarstva umorjen biti Ptujski Viktorin, ako je vmrl približno v letih 303—304. Naš Viktorin tudi nikdar ni škofoval v Mirantu ali Amitornu (pravzaprav v Amiterni); marveč on mora se strogo ločiti od Viktorina, kateri je pastoroval v Amiterni mestu sredoitalskem ter so ga za Nerve Trajana, ako je verjeti zgodovinarjem, mučili s tem, da je moral tri ure, drugi pa pravijo, tri dni držati glavo v smradljivi žvepljeni vodi. Častni njegov spomin se v rimskem martirologiji praznuje sleharnega 5. dne septembra. In prav s tem Viktorinom Amiternskim se je zamenjal prepogostokrah naš Ptujski Viktorin. Mnogoteri historik je nesrečno spojil in zvezal životopisa obehdveh svetnikov v jedno celoto, da je danes težavno, vse te zmote in zmešnjave dobro popraviti. Amiternski Viktorin je patron vladikovine Litomeriške, ki obhaja praznik svojega varuha 5. dne septembra. Krajši životopis nahajaš v Propriji Praške provincije, kateri pripada Litomeriška dijeceza. A tudi ta bijografija ni brez zgodovinskih hib. V pričetku se prišteva Viktorin iz Amiterne spoznavalcem, ki so bili za Dijoklecijana pregnani na otok Poncijo; pozneje pa je govor o Nervi Trajanu, za katerega vladanja bi bil storil mučeniško smrt. Tega Viktorina svete ostanke je prinesel cesar Oton I. leta 965 v nemški Magdeburg; od koder je polovico leta 1373 odposlal Magdeburški škof Albert pl. Sternberg v Litomišel na Češko. Papež Gregorij IX. je na priprošnjo cesarja Karola IV. in Praškega nadškofa Janeza dovolil, da se sv. Viktorin Amiternski sme slaviti po vsem Češkem. To omenjam le gredoč, dokler še določnejše ne govorim na pripravnem mestu, kako se morajo ločiti jeden od drugega razni Viktorini.

Z goraj imenovanimi pisatelji naštel sem, kakor upam, vse odličnejše in vse veljavnejše avktorje, ki so se, pišoč o Štajarji, posebič ozirali na mesto Ptuj, njegovo zgodovino in tako tudi na proslavljenega Viktorina. Predhodnim poročilom dodam jedino še nekatere opomnje vrloznanega učenjaka Zigmunda Popoviča, ki sicer ni pisal posebič o Štajarji ali bil je sam Štajarec, rojen leta 1705 v Arclinu, mali vasi fare Voj-

Digitized by Google

niške, umrvši leta 1774 na Dolenjem Avstrijskem. V predgovoru svojega dela „Untersuchungen vom Meere“ je učeni mož nasvetoval izdavo natančnega zapisnika topografskih imen starih in novih, in je ob enem vzgled podal, kako se naj sestavi takošen imenik. Za starodavno mesto Ptuj je ponudil prevažne opomnje, ki bi se objaviti morale v nasvetovanem zapisniku. In te se glasè takole:

„Poetovio, onis. Lap. Rom. item Antonini Cellario.

Poetavio, onis. Antonini Launoio Diss. de Victorino Opp. pag. 640. Aethici Simlero p. m. 116; Taciti et Marcellini Lazio in R. R. (Lacij je spisal delo de Republica Romana).

Petavio, onis. Tabulae, Taciti et Aethici Launoio l. l. Antonini Cellario; Antonini, Marcellini, Ambrosii, Aventino l. 2. Ann. pag. 192 edit. Ingolstadt.

Petabio, onis. Marcellini Launoio Opp. p. 640 sq. Hieronymi, Sophronii et in membranis Juvav. Aventino apud Launoium l. l. Hieronymi in Script. Eccl. Opp. edit. Paris. 1706 Fol. Tom. IV. part. 2. col. 120; it. col. 141. Vide comment. Martinaei ad hh. ll.

Πετάβιον ωνος. Graecorum Launoio p. 641.

Πιτάβιον ωνος. Sophronii eidem p. 637.

Pitabio, onis. Bibl. max. vett. Patrum. Lugd 1677.

Patavio, onis. S. Ambrosii Opp. edit. Paris. 1690 fol. Tom. II. col. 809.

Παταυιον. Ptol. II. 15. Bertio. Das ist eine Verwechslung mit dem Namen Patavium, welchen zwei andere Städte geführet haben, eine italienische (das heutige Padua) und eine andere in Bithynien. Es muss also das panonische Πατάϋιον Ptol. weder mit dem erstgedachten Namen noch mit dem neuern Patavia, Passau, noch mit dem vico Patavicensium in Dacia, wovon in dem hier nachgesetzten Titel Petovium ein Mehreres nachzusehen ist, von neuem verwechselt werden.

Petovio, onis. Taciti hist. III. 1. Berneggero, Collario et Itin. Hieros primae edit.

Petobio, onis. Marcellini XIV. 37. Cellario.

Vetovio. Quorundam Lazio R. R. p. 985.

Digitized by Google

Poetovium, ii. et frequentius Poetavia, ae. Lazio in R. R. passim. Petovium, ii. nunc vulgo; aliquando etiam Lazio.

Es muss aber das Petovium Daciae (der vicus Patavien-sium) mit diesem spätern Namen der ehemals oberpannonischen Stadt Pettau nicht vermengt werden.... Der oberpannonische Ort Poetovio an der Drau wird heutigen Tages von den Teutschen wie auch von den teutsch redenden Winden und Slaven Petau oder Pettau genannt. Der windische Name ist Tuj, welcher anzuzeigen scheint, dass diese Stadt von einem fremden Volke erbauet worden; denn tuy und ptuy heisst auf wendisch fremd, peregrinus. Nach angeführten solchen verschiedenen Vorstellungen der Namen der Oerter werden meine Herren ersucht, auch ein Urtheil zu fällen, welchen derselben Sie für den ächten oder besseren halten, wie ich allhier versichere, dass die Namen Vetovio, Patavio, Patavium, Πατάϋιον, Pitabio die unrichtigsten sind. Der erste hingegen. Poetovio, ist unter allen der älteste und der erste. Eine römische Aufschrift, deren Buchstaben von denjenigen nicht viel abgehen, die wir auf den Denkmalen des Augustischen Alters beobachten, ... ist zu Pettau noch vorhanden und zeiget uns die rechte Benennung des Ortes an. Wenn man aus der Dechantei kommt, und über etliche Stufen in den Kirchhof steiget, wird diese Schrift linker Hand gesehen, deren Inhalt ist: C. Caesius C. F. Papiria, Ingenuus. Poetovione. V. F. Sibi Et. Vlpiae. Adiutae Coniugi. Et. Caesiae. cet. Dieses Denkmal habe ich zu Pettau selbst abgeschrieben. Allein es findet sich dessen Aufschrift bereits in Lazii R. R. p. 987. Gruters Sammlung wird dieselbe ohne Zweifel auch enthalten.

Da ich nun den Artikel von Pettau zu einem Probestücke, wie die übrigen dieses Aufschlagebuches ungefähr aussehen könnten, erwählet habe, so sollte ich auch einen Bericht von dieser Stadt, von ihren Merkwürdigkeiten und einen kurzen Auszug ihrer Geschichte mit anfügen. Allein ich will den Raum zu nothwendigeren Sachen sparen. Dieses alles finden meine Herrn in Lazii Rep. Rom., in Pusch chronologia sacra Styr. an mehr Stellen, welche das Register anzeiget; in P. Granelli Germ. Austr. p. 45; in Topograph. Duc. Styr. p. 60. ...'

Digitized by Google

Čitatelj razvidi, kako različna imena je nosilo Ptujsko mesto pri različnih pisateljih in v različnih dobah. Kaj čuda, da se je prav lehko zamenilo z drugimi slično se glasečimi kraji. Kar piše dalje temeljiti učenjak, zadeva tudi našo stvar.

„Den Nutzen einer solchen geographischen Arbeit werden meine Herrn selbst einsehen. Wenn die Franzosen ein so geschaffenes Namenbuch gehabt hätten, so würden sie gewisslich in den Werken der alten Kirchenlehrer und in den Kirchengeschichten das Petabionensis und Pitabionensis (welche Beiwörter bei Erwähnungen von dem hl. Victorino beigebracht werden) nicht für Pictavionensis und Pictaviensis gelesen, ausgelegt, gutgeheisen und selbst geschrieben haben. Es sollte auch nicht so weit gekommen sein, als es wirklich geschehen, da sie zu Anfange des ausgegangenen Jahrhundertes den armen Pettauern an der Drau ihren Landsmann und Bischof erwähnten hl. Victorinum weggenommen, zu einem Gallier und zu einem Bischofe von Poitiers (Pictavis) gemacht, von den Kanzeln öffentlich dafür erklärt, als solchen in ihre Litaney und ins Brevier gesetzt, auch seinen Geburtstag als ein Doppelfest zu feyern verordnet haben. Dadurch würden sie dem Spotte entgangen sein, da sie izt diesen groben Irrthum in allen ihren Schriften gestehen, widerrufen und steiermärkischen Pettauern ihren hl. Victorinum wieder zustellen müssen, welches der in der kritischen Kirchengeschichte vortrefflich bewanderte Franzose Launoi in einer Abhandlung de Victorino Episc. et Mart. (opp. Tom. II. p. L. von der Seite 634 an) erwiesen und ich in einem Anhange zu den Anmerkungen, die über Herrn Roschmanns Veldidena gemacht worden, mit noch mehreren Zeugnissen beleget habe.“ *)

*) Untersuchungen vom Meere, die auf Veranlassung einer Schrift de Columnis Herculis, welche der hochberühmte Professor in Altorf Herr Christ. Gottl. Schwarz herausgegeben, nebst anderen zu derselben gehörigen Anmerkungen, von einem Liebhaber der Naturlehre und der Philologie vorgetragen werden. Frankfurt und Leipzig, 1750. Pagg. XXXVII—XL.

V poslednjem stavku imenovani Roschmann, licencijat v Inomostu, je spisal disertacijo: Veldidena, urbs antiquissima et totius Rhaetiae prin-

Digitized by Google

Poročila tujih pisateljev:

Zedlerja, Jöcherja, Goldwitzerja, Busseja, Buttlerja, Permanedra, Reuscha in Magona.

Večkateri životopisci sv. Viktorina so zajemali svoje notice iz Zedlerjevega velikega nemškega slovarja, ki je bil leta 1746 v Lipsiji izdan. V velikanskem tem zborniku vednosti in umetnosti opisan je naš slavljenec z nastopnimi besedami:

„Victorinus, ein Bischof zu Pettau in Pannonien, nicht aber, wie gemeiniglich vorgegeben wird, zu Poitiers in Frankreich, war vermuthlich ein geborner Grieche und florirte zu Ende des III. Jahrhundertes. Er war ein Redner, ehe er zur bischöflichen Würde gelangte, wiewohl er es in der Profangelehrsamkeit nicht allzuweit gebracht. und wurde um das Jahr 303 unter dem Diocletianus um des christlichen Glaubens

---

ceps. Popovič je knjigo podrobno recenzoval, a recenzije ni mogel tiskom objaviti vsled pomanjkanja denarjev. In v tej presoji je navel bržčas dokaze, da imajo Ptujčani pravico do sv. Viktorina in ne Piktavci. Osupnila me je Popovičeva izjava, da je on za to zgodovinsko resnico ponudil še več dokazov, kakor jih je podal glasoviti Lavnoj. Meni se dozdeva, da je Lavnojeva razprava dovršena na vsako stran.

Za Viktorinov životopis najde se morda kako zdravo zrno še pri nastopnih literatih:

P. Erasmus Froelich S. J., Diplomataria sacra Ducatus Styriae.

P. Sigmund Pusch S. J., Chronologia sacra Ducatus Styriae.

Joseph Karl Kindermann, historischer und geographischer Abriss der Steiermark.

Dr. Alber Muchar, Geschichte des Herzogthums Steiermark. 5 Bde. Graz, 1844—1850.

Idem. Das römische Noricum oder Oesterreich, Steiermark, Salzburg, Kärnthen und Krain unter den Römern. 2 Bde. Graz, 1825—1826.

Johann v. Winklern, Chronologische Geschichte des Herzogthums Steiermark. Graz, 1820.

Wartinger, Geschichte der Steiermark. 3. Aufl. Graz, 1853.

Slovenski rojak Dr. M. Robitsch pravi v svoji priročni cerkveni zgodovini (Geschichte der christlichen Kirche. 3. Aufl. Schaffhausen, 1872, p 97) na kratko:

»In Petovium litt der seiner Zeit berühmte Schriftsteller, der Bischof Victorinus (303).«

Digitized by Google

willen zum Tode verdammt. Er schrieb: Libr. adversus omnes haereses, Commentar in Genesin, Exodum, Leviticum, Esaiam, Ezechielem, Habacucum, Ecclesiasten, Canticum Canticorum, Evangelium Matthaei und Apocalypsin Johannis, welche Werke insgesammt verloren gegangen.“

Tu toraj stoji ona neresnična vest, katero so od tega slovarja zavisni poznejši bijografi nemudoma sprejeli in brez globljega preiskavanja panavljali, češ, da se je poizgubilo vse, kar je napisalo pero Viktorinovo. Čudno je le to, da nasprotuje tej trditvi Zedler sam v daljem svojem govoru o slovstvenih ostankih Viktorinove muze.

„In der Bibl. PP. Tom. III. ist zwar ein Commentar in Apocalypsin unter seinem Namen gedruckt, weil aber darinnen keine Spur von dem Chiliasmo anzutreffen, welchen er nach des Hieronymus Bericht in demselben soll vorgetragen haben, wird es billig für ein untergeschobenes Werk gehalten. Cave hat ein Fragmentum seiner Schriften, de Fabrica mundi, welches vielleicht zu seinem Commentario in Genesim gehört, in seiner Histor. liter. drucken lassen“ *).

Ako je Zedler mislil, da komentar k Janezovi apokalipsi ni istinito delo Ptujskega Viktorina, bil bi moral navesti njegove sholije k taisti knjigi, katerih mu danes nihčer ne odreka. Viljem Kavej je v svojej literarni zgodovini obelodanil Viktorinov fragment o stvaritvi sveta, o katerega lastnini se učenjaki ne pričkajo in ne prepirajo več Ob konci Zedlerjevega poročila je neznanjena literatura, katere pa nečem tukaj posebič navajati, ker nas bodo vsa tu spominjana slovstvena dela še srečala tekom nadaljevane razprave.

Poleg Zedlerjeve enciklopedije je učenemu svetu dobro poznan oni obširni rečnik, ki ga je oskrbel Kristijan Gottlieb Jöcher v Lipsiji leta 1751. Iznenaditi pa mora vsakega čitatelja, da se v tem Jöcherjevem leksiku ono poročilo o Ptujskem Viktorinu vjema in zlaga doslovno s poročilom v Zedlerjevem delu in sicer počenši od besed „Victorinus ein Bischof von

*) Zedler's Grosses vollständiges Universal-Lexicon aller Wissenschaften und Künste. Leipzig und Halle, 1746. Bnd. XLVIII. Colum. 986 sq.

Digitized by Google

Pettau' pa tija noter do glagolov ‚drucken lassen'. Pridodan je samo jeden jedini stavek, glaseč se: ‚Er hat auch Porphyrii Isagogen in's Lateinische übersetzt, darüber nachgehends Boëthius commentiret'*).

Ker Jöcher ne cituje ob konci slovarja Zedlerjevega, pač pa vso literaturo le nekoliko okrajšano, kakor jo najdeš v prvem besednjaku, sodil bi človek, da je najbrž Jöcher obadva pregleda Viktorinovega življenja in delovanja sestavil za obadva slovarja. Primeknil je pozneje le gornjo opomnjo, češ, Viktorin je preložil Porfirijevo delo na jezik latinski. A vprašam, kje je poizvedel Jöcher to prečudno novico, o kateri molče malone vsi ostali pisatelji. Mož se je pač hudo zmotil, zamenivši Ptujskega Viktorina z Viktorinom Afrom, ki je bil pred vstopom v katoliško cerkev učitelj govorništva v Rimu in je oskrbel več prevodov iz Platona in druzih grških klasikov. In Jöcher uči celò sam, da je Viktorin Afer dovršil — versionem Isagoges Porphyrii de 5 vocibus — kako more potem jednako vest poročati o Ptujskem Viktorinu? Qui bene distinguit, bene docet neque errat nec alios in errorem ducit.

Franc Vencelj Goldwitzer je leta 1828 objavil kratko bibliijografijo cerkvenih pisateljev od prvega do trinajstega veka. V površnem delu je zabeležil o sv. Viktorinu naslednje stavke: ‚Victorinus aus Griechenland, Bischof zu Petavium, † als Martyrer unter Diocletian, nach Tirin den 2. November 284, nach andern im J. 303. Schriften: 1.) De fabrica mundi (ein Fragment eines Commentars in die Genesis). — Tirin schreibt ihm noch zu: 2.) Commentare in Exodum, in Leviticum, in Ecclesiasten, in Cantic. Canticorum, in Esaiam, in Ezechiel, in Habacuc, in Apocalypsin'**).

Taisti avktor je par let kesneje obdelal patrologijo, v kateri je odločil tudi Viktorinu prostor, rekoč:

---

*) Christian Gottlieb Jöcher, Allgemeines Gelehrten-Lexicon. Leipzig, 1751. Vierter Theil. Colum. 1581. Citat o Viktorinu Afru stoji op. cit. colum. 1582.

**) Bibliographie der Kirchenväter und Kirchenlehrer vom ersten bis zum dreyzehnten Jahrhunderte. Als nothwendiges Handbuch zur Patrologie und Patristik für kathol. Theologen. Landshut, 1828. Pag. 33 sq.

Digitized by Google

„Viktorin aus Griechenland, Bischof von Petav (nicht zu Passau, wie der Abt Gerbert will), schrieb verschiedene Werke, welche aber alle bis auf die Apocalypse zu Grunde gegangen sind. Hinsichtlich dieses Buches zieh ihm Hieronymus, als lehreer den Chiliasmus, welches auch die Ursache sein mag, warum Papst Gelasius I. seine Schriften unter die Apocrypha verwarf; allein Viktorin sagt am Ende seines Werkes sehr deutlich: also sind jene nicht zu hören, die ein irdisches tausendjähriges Reich behaupten; daraus vermuthet man, dass frühzeitig eine Verfälschung mit diesem Werke vorging, wie es auch Winter glaubt. Uebrigens war Viktorin ein in den göttlichen Schriften bewanderter Mann und Hieronymus legt ihm ausserordentliches Lob bei; in libro de viris illust. sagt er, Viktorin verstand sowohl griechisch als lateinisch und schrieb viele Werke lateinisch; doch bleibt sich Hieronymus nicht gleich; in epist. ad Paulin. schreibt er ihm die Wohlredenheit ab und in ep. ad Magnum will er ihm sogar die Gelehrtheit nehmen, doch ist dies nur von der profanen Gelehrsamkeit gemeint; er sagt hiebei, Viktorin schrieb in Genes., Exod., Levit., Eccles., in cant. cant., in Esaiam (bis zur Vision der 4füssigen Thiere in der Wüste), in Ezech., Habacuc, in Matth. Victorin blühte unter Valerian und Gallien im Jahre 270 und starb als Martyrer unter Diocletian und Maximian im Jahre 303.

Vom alten und neuen Testam. Canon citirt Viktorin in der Apocalypse folgende Schriften: Genes., Jsai., Jerem., Ezech., Dan., Malach., Matth., Marc., Luc., Joan., Rom., 1. u. 2. Cor., Gal., Ephes., Philipp., Coloss., 1. u. 2. Tim. Für Dogmatik und Moral ist in diesem Buche keine Ausbeute" *).

Kedor prvo knjigo prispodobi z drugo, razvidi mahoma, da je Goldwitzer popravil Tirinovo trditev, češ, sv. Viktorin je vmrl leta 284; v patrologiji razločno imenuje leto 303. Jedini Jakob Tirini, ekseget 17. veka, učil je krivo, da je sv. Viktorin bil mučen za cesarja Proba leta 284; o čemur spodaj več. S pogledom na komentar k apokalipsi misli Goldwitzer,

*) Patrologie, verbunden mit Patristik, bearbeitet für Theologen von F. W. Goldwitzer. Nürnberg, 1834 I. Bnd. Pag. 250 sq. num. XVII.

Digitized by Google

da je pravo delo Viktorinovo, toda pozneje sprideno in popravljeno, katerega mnenja je tudi Winter, pristavlja pisatelj*). Nahajajo li se v komentarji primerni in pripravni izreki za dogmatiko in moralo, tega vprašanja ne bi hotel jaz, niti bi se upal popolnoma zanikati, rajši bi odgovoril da! nego ne! Nova vest je, da je naš Viktorin škofoval v Pasavi; da ni imel posvetnih znanosti, da ni razložil cele knjige proroka Izaije, pa vse te deloma resnične deloma izmišljene opazke pojasnim in popravim svojedobno.

Profesor Janez Busse je omislil kratek pregled krščanske književnosti od njenega početka do iznajdbe tiskarstva. O našem velemoži piše tako:

„Victorinus, um das Jahr 290 Bischof zu Petovium an der Drau in Oberpannonien (zu Pettau in Steiermark), den wohl guter Wille, jedoch keine gelehrte Bildung auszeichnete, der dabei am Wahne des Chiliasmus litt, schrieb zur Erläuterung der Bibel mehrere vom Hieronymus angeführte Werke, von welchen nur wenige und dabei noch zum Theil bezweifelte, vorhanden sind. Unter Diocletianus ward er im Jahre 303 gemartert.

Commentarius in apocalypsin, de fabrica mundi, Carmen de Iesu Christo Deo et homine et de paschate“ **).

Busse nikakor ne sodi prespoštljivo o vsega spoštovanja vrednem očaku, svetem Viktorinu. Da je imel razsvetljeni škof le dobro voljo de učenosti, ne pako globoke učenosti, kedo bi tako govoril, ki je prevdaril, koliko lepih knjig je zapustil Viktorin potomcem. Mož, ki je razložil najtežavnejše

*) Dr. Vitus Anton Winter, Krit. Geschichte der ältesten Zeugen und Lehrer des Christenthums nach den Aposteln oder Patrologie. München, 1814. Pag. 68. Winter samò pravi: „Viktorin, Bischof von Petavium, dessen Commentar über die Apocalypse als seine ächte Geburt sich bis auf uns erhalten hat“. (Sieh meine Vorarbeiten zur bair. und österreich. Kirchengeschichte. Band I. Abth. IV.)

**) Grundriss der christlichen Literatur von ihrem Ursprunge an bis zur Erfindung und Ausbreitung der Buchdruckerei. Ein Handbuch für angehende Theologen. Von Dr. Joh. Bernard Josef Busse, Professor der theologischen Facultät zu Braunsberg. Münster, 1828. I. Theil. Pag. 40. § 74.

Digitized by Google

knjige sv. pisma, ne sme in ne more se prištevati nevednežem ali plitvim vedežem; marveč on se mora vvrščevati med izborno naobražene teologe.

Naglašenega povdarka je vredno, da Busse Ptujskemu Viktorinu prideva komentar k apokalipsi, traktat o vstvaritvi sveta, pesen o Jezusu Kristusu, Bogu in človeku in naposled slavospev o Veliki noči. Zanimljivo je tudi, da je naznanil dve izdavi dotičnih dveh spevov, katerih prvo z opomnjami in s predgovorom je oskrbel Andrej Rivin v Goti leta 1652, drugo pa Björn v Kopenhagu leta 1818. Učeni benediktinec Schramm je preskrbel okrajšano analizo razprave o vstvaritvi sveta; pa tudi pregled od Viktorina k apokalipsi spisanih sholij, katerih pa Busse ne pozna ali morebiti neče poznati.

Angležz Alban Buttler je obogatil hagijografijo z hvalevrednim delom o svetnikih in mučnikih svete katoliške cerkve. Buttlerjevo življenje svetnikov je bilo na razne jezike preloženo, pred vsem na francoski jezik, po katerem sta potem preizvrstno delo ponemčila dva slavnoznana nemška učenjaka dr. Räss in dr. Weiss. In iz tega prevoda citujem naslednje poročilo o svetem Viktorinu:

‚Der hl. Hieronymus sagt, von dem hl. Victorin sprechend, er sey eine Säule der Kirche gewesen; er habe sehr nützliche Werke in lateinischer Sprache geschrieben und man finde darin einen grossen Sinn, die Schreibart aber sey niedrig und kriechend: was wohl daher kam, weil der Verfasser, von Geburt ein Grieche, in dem Lateinischen nicht so vollkommen bewandert war. Viktorin lehrte anfangs Rhetorik und zwar aller Wahrscheinlichkeit nach in irgend einer Stadt Griechenlands. Nachdem er aber reiflich erwogen, dass alles auf Erden nur Eitelkeit sey, widmete er seine Geistesgaben der Ehre der Religion. Man weihte ihn zum Bischof von Pettau in Oberpannonien, dem jetzigen Herzogthum Steiermark.

Dieser Vater schrieb gegen die meisten Ketzer seiner Zeit und verfasste Cnmmentare über den grössten Theil der hl. Schrift. Es ist aber von seinen Werken nichts auf uns gekommen, als eine kleine Abhandlung von der Erschaffung der Welt; und eine andere Abhandlung über die geheime Offenbarung, die

Digitized by Google

man in der Bibliothek der Väter findet. Dieses letztere Werk ist jedoch nicht ganz, und einige Gelehrte halten es für verfälscht. Der hl. Viktorin blühte im Jahre 290. Er endigte sein Leben durch den Martertod, und wie es scheint im Jahre 304.“ *)

Oddaljeni angležButtler se je zanimal bolje za Viktorina Ptujčana, nego so se pobrinili za slavnega moža pisatelji, ki so knjige pisali za stanovnike one pokrajine, v kateri je sv. škof toli blaženo deloval na dušnopastirskem in književnem polji. Pobožni hagijograf je znal sv. mučenca tudi modro zagovarjati glede graje njegove pisave, češ, da je bil Viktorin rodom Grk in se je toraj lehko pripetilo, ka ni pisal latinščine tako dobro in pravilno, kakor bi bil pisal svojo materinščino. Dalje se Buttler ni obotavljal, imenovati našega škofa cerkvenega očeta, ki se je vojeval zoper krivoverce ter je vstvaril komentarje k večini svetopisemskih knjig. Izmed preostalih spisov prilastuje Viktorinu traktat o stvaritvi sveta in lehko tudi komentar k apokalipsi. Po Buttlerji je slul sv. Viktorin okolo leta 290, in leta 304 je poveličal s svojo mučeniško smrtjo nauke Jezusove.

Mihael Permaneder, profesor cerkvenega prava, zgodovine in patrologije v Frizinskem liceji, razglasil je leta 1843 precej obširno patrologijo, v kateri je odločil poseben paragraf za življenjepis in za literarna dela svetega Viktorina.

„S. Victorinus Episcopus fuit Petavii, urbe in Pannonia superiori ad Dravum sita, cui hodie Petau in Styria, unde Petavionensis (non Pictaviensis — sic male apud Rivinum audit) cognomine apellatur, ne cum aliis eiusdem nominis Scriptoribus perperam confundatur. (Ab hoc nostro enim Victorino Petaviensi Episcopo et Martyre probe distinguendi sunt Caius Marius Victorinus, rhetor Romanus c. an. 355. Vide Chr. Saxii Onomasticon literarium seu Nomenclator hist. crit. Ultraiecti, 1773. VII. 8 volum. I. pag. 407. Item Victorinus rhetor Massi-

*) Leben der Väter und Märtyrer nebst anderen vorzüglichen Heiligen, ursprünglich in englischer Sprache verfasst von Alban Buttler. Nach der französischen Uebersetzung von Godescard für Deutschland bearbeitet und sehr vermehrt von Dr. Räss und Dr. Weiss. Mainz, 1838. XVI. Bd. P. 79 sq.

Digitized by Google

liensis c. an. 434. Sax. l. c. Pag. 500.) Is si non origine Graecus, in Graeciae tamen confinio natus et graecae magis quam latinae linguae peritus fuisse dicitur. Unde s. Hieronymo iudice opera eius grandia sensibus viliora videntur compositione verborum. Graecum enim, in quo plurimum valebat, idioma latine scribentis stylum nimis, ut solet, vitiavit. Idem s. Ecclesiae Doctor: Victorino, ait, etsi desit eruditio tamen non deest eruditionis voluntas: sed hoc de saecularium literarum eruditione intelligendum esse, ipse satis aperte innuit, cum eum alibi scriptorem vocet, imperitum quidem sermone non tamen scientia divinarum Scripturarum. Quibus collatis sententiis adeo parum sibi fidei mereri videtur Cassiodorus, qui rhetorem eundem fuisse scribit, ut potius verear, ne et ipse nostrum Victorinum Petavionensem Episcopum male cum C. Mario Victorino Afro et insigni deinde Romae rhetore confuderit. Ceterum de huius viri vita nihil fere compertum exploratumque est, nisi quod — sub Diocletiano imperatore — martyrii palmam consecutus sit die 2. Novembris an. 303, ut fert martyrologium Romanum.‘

Da! Viktorinov je še več, ne le dva, od katerih se mora razgovetno ločiti Viktorin Ptujski. Lehko je bil naš Viktorin ali globoko v Greciji ali vsaj v njeni bližini rojen, ker je grški umel in pisal boljše nego latinski. Ako Hijeronim pravi, da je imel Viktorin le voljo do učenosti, ne pa tudi učenosti same, mora se ta izrek tolmačiti s pogledom na posvetne znanosti, ne pa na bogoslovne, to temveč, ker Stridovčan sam podrugod opazuje, da mu je manjkala le zgovornost v latinskem jeziku ne pa tudi vzobraženost, zvedenost. Ne! slaviti Kasijodor ni zamenil Ptujskega Viktorina z Viktorinom Afrikancem. Poznal in ločil je natenko obadva cerkvena moža, o čemu uverim čitatelja prilično. Permaneder piše dalje:

„Divo Hieronymo teste Victorinus noster praeter alia scripsisse dicitur Commentaria in Genesim, Exodum, Leviticum, Isaiam, Ezechielem, Habacuc, in Ecclesiasten et Canticum Cantic., in Evang. Matth. et Apocal. s. Ioannis, praeterea librum adversus omnes haereses. Sed earum pars maxima dudum intercidit. Quae enim hodie sub eius nomine circumferuntur,

Digitized by Google

cuncta fere exceptis duobus libris partim dubia partim supposita iure optimo censentur.

Duo tantum, quae hodie sub Victorini nostri nomine extant, opera vere genuina videntur. Scholia in Apocalypsin et Tractatus de fabrica mundi. Tractatum de fabrica mundi, qui fragmentum quoddam videtur esse Commentarii in Genesin, e vetusto codice bibliothecae Lambethanae ab Henr. Mauritio descriptum et secunda vice recognitum a J. Batteleyo primus typis excudendum curavit Guil. Caveus Profes. canonum Windesoriensis in sua Historia literaria de Scriptoribus eccl. (Ed. nov. Basil. 1741. II. f.) Vol. I. pag. 148; deinde adiectis annotationculis J. Walkerus, Oxon. 1740 (item in G. Cavei Histor. lit. ad. laud. pag. 149): postremo Andreas Gallandius in Biblioth. vett. PP. Tom. IV. pag. 40 sq. Codex iste membranaceus Lambethanus Victorini quidem nomen in fronte gerit, sed quid fuerit hic Victorinus, ulterius non dicitur. Tamen nostrum Petavionensem episcopum et martyrem esse verum huius libri parentem, cum stylus tum res ipsae extra dubium ponunt, cum praesertim in eo Chiliastarum error manifeste defendatur, cui Victorinum nostrum favisse Hieronymus diserte tradit. Unde plerique vett. Caveus, Lardnerus, Gallandius, Möhlerus genuitatem eius agnoscunt atque defendunt. (Nath. Lardneri, The credibility of the Gospel History. P. II. Vol. 3. pag. 189. Minus de huius libri genuitate sibi persuasum habet Bähr, Geschichte der römischen Literatur. Suppl. Band I. Abth. II. Die christlich-römische Theologie. § 33. Pag. 65).

Iisdem fere rationibus alterum quoque opus, quod inscribitur Scholia in Apocalypsim, tamquam genuinum recenseri posse arbitramur. Certe enim Scholiorum inscriptio cum Hieronymi testimonio, qui Commentarium in Apocalypsin a Victorino fuisse exaratum asserit, minime pugnare videtur, cum praesertim satis luculenter innuat Cassiodorus, Victorinum nom tam integram Apocalypsin commentario illustrasse quam difficiliora quaedam eius loca breviter tractasse. Et huiusmodi revera scholia a Basilio Millanio O. s. B. monacho Casinensi eruta, primum Bonnoniae 1558 publici iuris facta; postmodo vero a Gallandio in suam Bibliothecam vett. PP. Tom. IV. pag. 52 recepta sunt. Tam stylus admodum incultus

Digitized by Google

et vitiosus, quam propria disserendi methodus, illi priori opusculo plane conveniens atque insuper non levia Chiliasmi, cui Victorinus favisse creditur, vestigia urgent, ut cum Gallandio et Möhlero pro genuitate opusculi dimicandum existimemus.'

Po sodbi Permanedrovi ste se od mnogoštevilnih del Viktorinovih samo le dve ohranili: sholije k apokalipsi in pa razprava o vstvarjenji sveta. Poslednji traktat, ki je najhitreje dragocen preostanek širjega komentarja k prvi knjigi Mojzesovi, prepisal je Henrik Mavricij po osem sto let starem rokopisu knjižnice nadškofa Kantuvarskega; izdal pa ga je slavni literat Viljem Kavej. Ta izdava je postala podloga vsem poznejšim. Reči se mora, da o avtenciji tega delca nikdo ne dvomi resno. Isto sme se trditi o sholijah k tajni knjigi Janezovi. Učil je že učeni Kasijodor, da je razložil in pojasnil sveti Viktorin v posebnem delu apokalipso Janezovo, verdar ne vse, marveč le najtežavnejše njene odlomke. Preimenitne te sholije je prvikrat v Bononiji leta 1558 na sveto dal Bazilij Milanij, benediktinec na gori Kasinski. Po tej redko se nahajajoči izdavi bile so vse druge osnovane kakor p. Gallandijeva, Mignejeva in druge. Razven traktata in pa sholij prilastujem še jaz brez ovinkov Viktorinu Ptujskemu komentar k apokalipsi, ki se nahaja pod tem imenom v zbornikih spisov cerkvenih očetov, o katerga avtenciji pa mansikateri dvomijo, kakor tudi Permaneder o njem dvomljivo piše, rekoč:

„Extat quidem sub Victorini nostri nomine in Andreae Rivini ss. Reliquiis Victorinorum (Gothae 1652) et in Biblioth. PP. max. (Lúgd 1677) Tom. III. Pag. 414—421 etiam commentarius in Apocalypsin proprie sic dictus. De cujus tamen genuitate inter eruditos controversia est. Etenim nostrum Scriptorem in suo Commentario Chiliastarum opinionibus favisse, Hieronymus diserte tradit, quas tamen huius commentarii auctor strenue impugnat. Praeterea ibidem Theodorus historiae ecclesiasticae scriptor allegatur, quem sexto demum saeculo vixisse constat. Hinc Caveus non immerito coniicit, librum aut omnino suppositum esse, aut si sit Victorini, egregias interpolationes passum fuisse et aliam plane induisse faciem, ex

Digitized by Google

quo e Victorini manu primum prodiit. (Ita et Basnagius in sua Histoire de l'eglise. Rotterdam, 1699 II. f. ad annum 303 n. 16; Bähr, die christlich. Theolog. Pag. 65).

Contra Dupinus, Tillemontius, Ceillierus, Lumperus, Gallandius, Moehlerus alii non negant quidem, tum Prologum sub Hieronymi nomine commentario praefixum, quam locum illum sub finem libri, in quo chiliasmus impugnatur, adventitium esse ac recentiori manu appositum; reliqua vero genuina esse contendunt. Quae sententia et nobis maxime probata est. Stylus enim incomtus, rudis, male vitiatus, qualis in Victorino fuisse comperimus. Praeterea non pauca sunt, quae nostri s. Patris antiquitatem sapiunt e. g. opinio de altero Neronis adventu seu resurrectione; studium Senatus Romani christianam religionem publice adhuc persequendi. Aliquanto vero magis etiam dubitandum est, an Tillemontius, vir cetera sagacissimus, recte viderit, cum Libros V adversus Marcionem carmen epicum, Tertulliano passim sed profecto perperam adcensitum huic Victorino adtribueret. Victorinum saltem multo meliori iure quam Tertullianum posse verum ejus parentem agnosci, stylus quidem rudis et incompositus ac vitia prosodiaca monent. Sed inde certi quidquam colligere nullo alio et firmiore suppeditante argumento vix quidpiam cordatus fuerit ausus."

Veseli me, da Permaneder sicer dvomljivim delom Viktorinovim prišteva komentar, ker baje obsoja ostro kilijazem in omenja Teodora v 6. veku živečega, vendar pa pristavlja, da je najbolj verojetno mnenje Dupin-ovo, Tillemontovo, Ceillierjevo Lumperjevo, Gallandijevo, Moehlerjevo in drugih, ki trdijo, da je, izjemši predgovor Hijeronimov in pa poslednji stavek komentarjev, vse ostalo pravo instinito delo našega pisatelja. Poleg komentarja omenja Permaneder neki spev zoper Marcijona, ki se običajno pridodeva delom Tertulijanovim, katerega je pa po sodbi Tillemontovi in drugih literatov zložil naš Viktorin, kar spričuje neoglajena pisava in opominjajo prozodni pogreški. Tertulijanu odrekajo vsi kritiki lastnino; pa ne vsi je ne pripisujejo našemu Viktorinu. Stvar ostane brž-časa dvomljiva tudi v prihodnje. O podteknjenih spisih Viktorinovih pravi avktor:

Digitized by Google

„Alia quoque opuscula, versu epico sed prosodia nonnunquam violata composita, Victorino nostro tribui solebant, quorum tamen conditio ea est, ut ne unum quidem aliqua probabili ratione eidem vindicare possis. Quare paucis singula recensere sufficiat:

1. De fratribus septem Maccabaeis interfectis ab Antiocho Epiphane, carmen epico-historicum, versibus prope quadringentis historiam illam secundum ss. Scripturas describens Virgiliique Maronis dictiones non raro imitans, satis apto et eleganti stylo elucubratum est, et prae reliquis, quae sequuntur, apprime se commendat.

2. Hymnus de Pascha Domini seu de Ligno vitae i. e. Cruce (Ita inscribitur a Rivino. Alii titulum De Cruce seu de Pasha vel de Baptismo praefigunt; alii porro Lignum vitae, alii de Ligno Crucis; alii denique simpliciter de Cruce huic hymno nomen induunt) versibus septuaginta constans Christi merita sub imagine arboris frugiferrimae et ad immensam altitudinem ascendentis allegorice describit et ita compositus est, ut phraeses tantum non omnes e poëtis ethnicis praesertim Virgilio petitae artificioso modo in christianum poëma connecterentur.

3. De Jesu Christo Deo et homine similis poeticus lusus centum triginta septem versus complectens et eadem arte e veterum gentilium poëtarum sententiis compilatus.

4. Hymni tres de Trinitate minori quidem artificio quam duo proxime antecedentes sed et multo minori elegantia, quam illud de fratribus Maccabaeis compositi.“

Hvalospeva o 7 bratih Makabejcih vsi novejši in najnovejši patrologi in patristiki prilastujejo ne Viktorinu Ptujskemu pač pa naravnost Viktorinu Afru, bivšemu učitelju govorništva v Rimu. Isto velja tudi o treh himnah, popevanih na čast presvetej Trojici. Dva slavospeva pako in sicer o sv. Križi in o Jezusu Kristusu, kot Bogu in Človeku, hočeta najbrže resnična pesmotvora Viktorinove muze biti. O tem pozneje, tukaj citujem, kar nadalje piše Permaneder o dotičnih pesnih.

„Ex his igitur carminibus primum quidem Rivinus (Andr. Rivini SS. Reliqq. Victorinorum Praef.) Victorino nostro, Bar-

Digitized by Google

thius vero (Casp. Barthii. Adversariorum Commentariorum Libri LX. Francofurt. 1624. Advers. III. 23. cof. Advers. XXVIII. 3.) s. Hilario Pictaviensi Episcopo († 368) attribuit. Utriusque tamen sententia Baehrio minus probatur, qui ob styli puritatem atque elegantiam, qua veteres poëtas imitari studet auctor, carmen istud de fratribus Maccab. Caio Mario Victorino Afro vindicat (Chr. Fel. Baehr, Die christlichen Dichter und Geschichtschreiber Roms. Karlsruhe, 1836. 8. § 14. Pag. 31) eidem, qui teste s. Augustino circa an. 355 Romae insigni cum laude Grammaticam docuit et multis de re grammatica et rhetorica libris editis (Bähr, Geschichte der römischen Literatur. II. Aufl. Karlsruhe, 1832. Pag. 575, 723) tandem ad christiana sacra conversus est.

Hymnus item de ligno vitae seu de Cruce, quem Rivinus pariter Victorino Episcopo nostro, alii passim s. Cypriano martyri accensent, artificiosus compositus est, ut multo potius a rhetore christiano quam ab Episcopo originem duxisse videatur. Sed quum aliquanto minus simplicitatis ac venustatis praeseferat, quam carmen supra memoratum, valde dubito, an non melius sequior aliquis obscuri nominis grammaticus quam Victorinus celeberrimus ille rhetor, cujus modo meminimus, versus illius auctor habendus sit. (Baehr, Die christlich. Dichter Roms. Pag. 32. num. 5).

Illud autem de Christo Deo et homine poëma, quod Georgius Fabricius (Poëtarum vett. eccl. opera christiana Pag. 716 et Comment. pag. 140) et Rivinus (Ss. Reliqq. Victorinorum Praef. pag. 9 et 129 sq.) rursus tamquam genuinum Victorini Petavionensis (non Pictaviensis ut perperam scripserunt) opusculum laudant, nos ex eadem causa, si non Victorini rhetoris tamen cujusquam nostro Victorino recentioris Grammatici esse opinamur. (Bähr, l. l. pag. 32. num. 4). Idem quoque dicendum de tribus, qui sub ejusdem Martyris nomine a Rivino praepropere laudantur hymni de Trinitate; licet hi quidem minorem artem in compositione ostendant, nec ita magnificis sententiis eniteant. (Schroeckh, Kirchengeschichte. Tom. VI. pag. 23) Baehr, l. l. pag. 32. num. 2.

Digitized by Google

Denique quod est ad editiones, opuscula loco 1 et 3 commemorata exhibentur in Georgii Fabricii Poëtarum vett. eccl. opp. et Reliqq. Pag. 443 sqq. et 761; omnia autem supra recensita in Andr. Rivini Sanct. Reliqq. Victorinorum etc. Gothae, 1652, et in Biblioth. max. PP. Lugduni 1677. Tom. IV. pag. 294—300" *).

O lastnini in o izdavah spominjanih pesniških del hočem razpravljati v posebni točki, kjer se bodem tudi na predstoječe poročilo Permanedrovo prizival.

Veleučeni profesor Bonski, Henrik Reusch, je kratko opisal in narisal življenje našega ljubljenca v cerkvenem slovarji Wetzer-Weltejevem. Za našo stvar najvažnejši odlomki zvone tako:

„Ueber das Leben dieses hl. Martyrers, Bischofs und Kirchenvaters, ist sehr wenig bekannt. Er war Bischof nicht von Poitiers in Frankreich (Pictavium), wie Baronius und andere ältere Gelehrte angenommen haben..., sondern von Petabion oder Petavion in Pannonien, jetzt Pettau in Steiermark an der Drau; er heisst in alten Handschriften Petabionensis, Petavionensis, Pictabiensis oder Pictabionensis... Das römische Martyrologium gibt an, Victorin sei in der Diocletianischen Verfolgung Martyrer geworden, auch Hieronymus sagt, er sei als Martyrer gestorben und nennt ihn im Catalogus unter den Schriftstellern gegen Ende des dritten Jahrhundertes. Cassiodorus sagt, Victorin sei früher Rhetor gewesen; damit steht das Urtheil des Hieronymus über seinen lateinischen Stil und seine Darstellung nicht gerade in Widerspruch, wie man geglaubt hat, wenn Victorin ein griechischer Redner gewesen war" **).

Za alegovanim odstavkom našteva pisatelj Viktorinova slovstvena dela, od kojih se je ohranil traktat o vstvaritvi sveta, potem tolmačenje apokalipse, katero pa obseza le kratko

*) Dr. Mich. Permanederi, Patrologia specialis. Landishuti, 1843. Volum. I. Part. II. Pag. 900. num. XIV. §. 737—742.

**) Kirchen-Lexicon oder Encyklopaedie der katholischen Theologie. Herausgegeben von Heinrich Joseph Wetzer und Benedict Welte. Freiburg im Br. 1854. Bnd. 11. Pag. 677 sq.

Digitized by Google

razlago posameznih težavnejših reči in je radi tega jedno in tisto, kar so sholije. Poleg sholij pa se jè pogina rešila še širja razlaga Janezove tajne knjige, o kateri vendar učenjaki dvomijo, da je sad Viktorinovega truda in peresa. Toda Reusch se nagiba k onim, ki zagovarjajo Viktorinovo avktorstvo. Le pesni, ki se prilastujejo navadno našemu sv. škofu, so najbrž proizvod drugega neznanega nam pisatelja. Konečno še posebič pripomnim, da imenuje učeni teolog našega Viktorina kakor mučnika in škofa tako tudi cerkvenega očeta.

Karol Magon je v svojo patrologijo o našem Viktorinu sprejel med ostalim te le vrstice:

„Dieser Bischof von Pettau in dem jetzigen Steyermark scheint griechischer Abkunft gewesen zu sein. Er lebte zur Zeit des Anatolius und Pamphilus, wie sich dieses nach Hieronymus wahrscheinlich schliessen lässt, weil er ihn zwischen diese beiden gesetzt hat. Wenn Cassiodor ihn einen Rhetor nennt, so scheint diese Behauptung mit Hieronymus nicht übereinzustimmen, weil er die Gabe des Vortrages an ihm vermisst. Unter Diocletian erlitt er den Martyrtod, man weiss aber das Jahr nicht"*).

Nedvomno držal se je sv. Hijeronim pri spisavanji svojega neprecenljivega kataloga cerkvenih slovstvenikov kronološnega reda, in zato smemo iz vvrstitve sv. Viktorina sklepati, da je v sredini med sv. Anatolijem, ki je od leta 270 potija do konca tretjega veka škofoval v sirski Laodiceji, in Pamfilom, ki je bil leta 309 mučen v Cezareji. Tem okolišem se najbolj prilega leto 303 kot doba Viktorinove smrti. Kasijodorovi trditvi, da je bil Ptujski Viktorin pred vstopom v duhovenski stan grški retor, nikakor ne nasprotuje Hijeronimova sodba, rekše, da mu je manjkala zgovornost v latinskem jeziku: to navidezno nasprotje reši pogled na grščino, v kateri se je izšolal Viktorin, in pa ozir na latinščino, v kateri je pisal svoja literarna dela. Magon pripisuje našemu književniku od preostalih spisov razpravo o vstvarjenji sveta in pa sholije

*) Handbuch der Patrologie und der kirchlichen Literaturgeschichte. Von Karl Magon, Vicar in Vilich bei Bonn. Regensburg, 1864. Band I. Pag. 263 sq.

Digitized by Google

k skrivnemu rasodetju sv. evangelista in apostola Janeza. Komentar k apokalipsi mu se dozdeva, da ni njegova ostalina, kakor niso od njega zložene razne pesni, ki se mu krivoma prilastujejo.

Müller, Stadler, Gams, Kleymayern, Huber in Krones.

Med mnogoterimi poročili o našem preblagem škofu, pisatelji in mučeniku so gotovo vsega pozora vredna ona izvestja, katero nam podajajo hagijografi ali životopisci svetnikov in svetnic Božjih. Poleg že poprej navedenega Buttlerja citujem še naslednja dva hagijografa Müllerja in Stadlerja. Adalbert Müller pravi o našem svetniku:

„Der hl. Victorin, Bischof und Martyrer, dem der hl. Hieronymus nachrühmt, er sei eine Säule der Kirche gewesen und habe sehr nützliche Werke geschrieben (von welchen aber nichts auf uns gekommen ist als einige kleine Abhandlungen), war von Geburt ein Grieche und lehrte Anfangs in seinem Vaterlande die Rhetorik. Nachdem er aber reiflich erwogen, dass Alles auf Erden nur Eitelkeit sei, widmete er seine Geistesgaben ausschliesslich der Ehre Gottes. Man weihte ihn zum Bischof von Pettau in Oberpannonien, dem jetzigen Herzogthume Steyermark. Er endete sein Leben durch den Martyrtod, wie es scheint im Jahre 304, 2. Novemb.“ *),

Poročevalec ni prenatenko preučil življenja in delovanja našega gorečega škofa, učenega pisatelja in slavnega marternika, povedal bi bil ovači kaj več o njem pa bi se bil naposled odločil za leto 303 kot čas Viktorinove mučeniške smrti. V novejših dneh počel je dr. Stadler izdavati obširen

*) Allgemeines Martyrologium oder vollständiger Heiligenkalender der katholischen Kirche. Von Adalbert Müller, Mitglied mehrerer wissenschaftl. Vereine. Regensburg, 1860. Pag. 553.

Digitized by Google

zapisnik svetnikov in svetnic katoliške cerkve; po njegovem preranem preminu je imenik nadaljeval in dovršil Ginal. V tem abecednem katalogu bereš o Ptujskem Viktorinu to le:

„S. Victorinus Epis. Mart. 2. Nov. — Dieser Heilige war Martyrer und Bischof von Pettau (Petavio, Pitabio), nicht zu Poitiers, in Oberpannonien im dermaligen Herzogthume Steiermark. Der hl. Hieronymus sagt von ihm, er sei eine Säule der Kirche gewesen und habe sehr nützliche Werke in lateinischer Sprache geschrieben, obwohl er als geborner Grieche (Rhetor) im Lateinischen nicht vollkommen bewandert war. Er schrieb gegen die meisten Ketzereien seiner Zeit und verfasste Commentare über viele Bücher des A. und N. Testamentes; es ist aber von seinen Werken nichts auf uns gekommen als eine kleine Abhandlung von der Erschaffung der Welt und eine andere über die geheime Offenbarung, letztere jedoch nicht ganz und noch dazu interpolirt. Dass er in derselben chiliastische Gedanken vorgetragen hat, ist möglich, thut aber seiner Heiligkeit und seinem apostolischen Eifer keinen Abtrag. Wie der hl. Hieronymus erkennen lässt, beschäftigte er sich viel mit den Werken des Origenes, welchem er aber nur in der Schrifterklärung folgte. Sein Leben wurde durch den Martyrtod gekrönt, etwa im Jahre 304. Baronius nennt ihn im Martyr. Rom. Bischof von Poitiers und setzt hinzu, er habe einige Zeit dem Chiliasmus gehuldigt, weshalb Papst Gelasius seine Werke für ketzerisch erklärte. Da er als Heiliger verehrt wird, scheinen beide Angaben noch sehr der Aufklärung zu bedürfen. Die Gallia christiana wenigstens kennt keinen Bischof dieses Namens zu Poitiers.“ *)

*) Vollständiges Heiligen - Lexicon oder Lebensgeschichten aller Heiligen, Seligen etc. aller Orte und aller Jahrhunderte, deren Andenken in der katholischen Kirche gefeiert oder sonst geehrt wird, unter Bezugnahme auf das damit in Verbindung stehende Kritische, Alterthümliche, Liturgische und Symbolische in alphabetischer Ordnung. Unter Mitwirkung mehrerer Diöcesanpriester herausgegeben von Dr. Joh. Evang. Stadler, weiland Domdecan und geistlicher Rath in Augsburg. Fortgesetzt von J. N. Ginal, Pfarrer zu Zusmarshausen. Augsburg, 1856—1882. Bnd. V. Pag. 696.

Digitized by Google

Preostoječe opomnje so kolikor toliko resnične in verevredne, če izvzemeš početje Baronijevo in Gelazijevo, o kojem se govorica še povrne, kakor leto 304, v katerem bi bil sv. Viktorin dosegel mučeniško krono. Nedvomno je spomina vredno, da se v tem koledarji poleg Ptujskega Viktorina še 50 — reci petdeset — druzih Viktorinov omenja od strani 694 do 697. Vsled mnogobrojnih mož istega imena se je prigodilo kaj lehko, da je bil jeden zamenjen z drugim. Dr. Stadler, oziroma Ginal, pozna p. svetega Viktorina, kojega spomin se slavi 13. dne junija, in o katerem gre glas, da je bil orijentalec poslan od papeža Fabijana (236—251) v Asiško mesto, oznanjevat besedo božjo. Pa bil je vjet in zavoljo sv. vere strašno trpinčen: vrgli so ga najpoprej v razpaljeno peč in ker mu ogenj ni škodoval, odsekali so mu glavo. S tem se zamenjava sv. Viktorin iz Amiterne, ki se kot škof in mučenec slavi ali 24. dne julija ali 5. dne septembra. Zopet tretji Viktorin se imenuje, ki je bil duhovnik in mučenik, katerega spomin se obhaja dne 5. septembra pa tudi 12. dne maja in celo 2. novembra. Zapisnik pripoveda o njem, da je bil v žvepljeni sopuh obešen s glavo proti zemlji navzdol v Sabinskem mestu Contiglione. Toti svetnik se zamenjava z onim iz Amiterne in z obema naš Viktorin. Meseca aprila slavijo se razni Viktorini dne 12., 15., 17., 19., 23., 27. in 28. A ne samò z različnimi Viktorini tudi z mnogoštevilnimi Viktorji bil je tekom petnajst vekov prav lehko zamenjan Viktorin Ptujski. Sevé, ko bi bili životopisci vselej pazno gledali na častne primke našega junaka, zakrivili bi ne bili obilice neljubih zmot. Nobeden Viktorin ni bil zajedno škof, cerkveni pisatelj in mučenik; vse to ob enem je samo le preslavni naš Viktorin.

Učeni benediktinec o. Bonifacij Gams zbral je z nenavadnim trudom imena škofij in škofov katoliškega sveta, počenši od prve dobe krščanstva po noter do najnovejših časov. V oddelku, v katerem govori o škofijah, ki so obstojale le kratek čas — Episcopatus, qui brevissimo tempore exstiterunt — imenuje tudi Ptuj, rekši: Pettau (Petavio) in confiniis Pannoniae et Norici: S. Victorinus martyr, scriptor ecclesiasticus. Annus et

Digitized by Google

dies electionis, translationis: c. 303. Dies et annus mortis, transl. c. 304—305“**).

Pater Pij Gams pač nikakor ni prevestno preiskal zgodovine Ptujske častitljive, ker toli starodavne vladikovine; kakor tudi ne življenja in delovanja njenega slovečega vladarja. Sicer bil bi nedvomno previdnejše postopal pri navajanji letnih številk; kajti Viktorin je bil gotovo mnogo popred izvoljen škofom Ptujskim, kakor šele okolo leta 304. Zatem tudi ni tako nagloma vmrl ne leta 304 niti ne 305, katero zadnje leto pa le sam Gams naglaša. Čudno je dalje, kako da Gams nepozna imen Viktorinovih naslednikov. Za Viktorinom je pristavil suhoparno, malovredno pripomnjo: c. 536 N. N. tempore Justiniani I. † c. 565 t. j. okolo leta 536 za cesarja Justinijana I. je imel Ptuj zopet škofa, kojega ime pa ni znano; vmrl je okolo leta 365. Podrugod se zove v tem vremenu kot Ptujski vladika Vigilij, ki se je vdeleževal cerkvenega shoda leta 558 obhajanega v Gradonu, mestu Beneškem. Medtem pa vrloznanemu benediktincu ni zameriti, če ni vsakega imena točno zabeležil pri tako ogromnem gradivu, za kojega sostavo in vredbo je že itak uporabil 963 strani v veliki osmerki. Nedavno je izišel „Dodatek“**), katerega pa nisem dobil v roke, morebiti so tamo popravljeni nedostatki; če pako niso, mene to ne moti v mojem prepričanji.

Odkar je bila Ptujska cerkva pridružena Solnograški cerkveni pokrajini, zadevale so jo zgode in nezgode te lepe metropolije. In zato so se Solnograški zgodovinarji radi pečali in z veseljem zanimali za osodo mesta Ptujskega in njegove okolice. Neče biti odveč, ako si ogledamo par tamošnjih historikov. Leta 1784 je bila v Solnogradu izdana knjiga pod naslovom „Juvavia“, katero je spisal p. Kleymayern. V tem pogo-

*) Series Episcoporum ecclesiae catholicae, quotquot innotuerunt a beato Petro apostolo. A multis adiutus edidit P. Pius Bonifacius Gams O. S. B. Ratisbonae, 1873. Pag. 326 sq. num. 82.

**) Series Episcoporum Ecclesiae Catholicae, qua Series, quae 1873 apparuit, completur et continuatur ab anno c. 1870 ad 20. Febr. 1885. Regensburg, 1886.

Digitized by Google

stokrat od učenjakov citovanem delu se večkrat omenja sv. Viktorin. Na strani 71 in 74 piše avktor:

„Gleichen Tod — Martyrium — mussten zwei benachbarte Bischöfe von Pannonien, Quirinus zu Sissek und Viktorinus zu Pettau, erfahren.... Der hl. Hieronymus (de script. eccles. und in epist. 13 ad Paulinum) gedenket schon eines Victorini Episcopi Petabionensis in III. saeculo. Das Martyrologium Romanum heisst ihn aber Pictaviensem, welches sich auf Poitou in Frankreich ausdeuten liess. Allein die Stelle des hl. Hieronymus saget deutlich Petabionensis, und so bezeuget auch Resch in Annalibus Sabionens. ad saeculum III. pag. 63, dass er ein Diplome des 15. Jahrhunderts besitze, wo auch die Kirche zu Pettau in Steyermark „Ecclesia Pictaviensis" genennet wird"*).

Plem. Kleymayern, pisatelj Juvavije, v svojem drugače preskopem poročilu po vsej pravici in prav dobro naglaša, da sv. Viktorin ni škofoval v Piktaviji na Francoskem, če ga tudi rimski martirologij po recenziji Baronijevi imenuje „episcopum Pictaviensem". V najstarejših rokopisih Hijeronimovega imenika književnikov cerkvenih zove se episcopus Petabionensis. Tu pa tam se najde tudi priimek Pictaviensis, ki pa tudi lehko pomenja Ptujski in ne Piktavijski, ker se je sporadno imenovalo Ptujsko mesto tudi Pictavium, toraj ondešnja cerkva in tamošnji vladika Pictaviensis. Na to okolnost je prvi opozoril pl. Kleymayern, češ, da dopričujejo latinsko pisavo Pictavium stare listine, kakoršnih je jedno razglasil Jožef Resch v letopisih Briksenske škofovine. Ta najdba dozdeva se mi velevažna, ker bi kazala, da se nima očitati rimskemu martyrologiju napaka, da krivo kliče našega Viktorina episcopum

*) Polni naslov knjige, obično „Juvavia" citovane, glasi se: Nachrichten vom Zustande der Gegenden und Stadt Juvavia vor, während und nach Beherrschung der Römer bis zur Ankunft des hl. Ruperts und von dessen Verwandlung in das heutige Salzburg. Salzburg, 1784. — Velika knjiga ima dva dela; prvi šteje 610 str. in drugi 311. Temu je napis: Diplomatischer Anhang von verschiedenen Denkmalen und Urkunden. V predgovoru je natančnejše citovano prekoristno delo: Joseph Resch, Annales ecclesiae Sabionensis nunc Brixiensis atque conterminarum. August. V. 1760. Tom. II.

Digitized by Google

Pictaviensem, kakor da je pastoroval v galskem Piktaviji, a ne v Panonskem Petoviji. Ta pridevek Pictaviensis velja toliko, kolikor Petavionensis. Da niso tega prezrli srednjeveški historiki, ne bi se bila primerila tolika zgodovinska pomota.

Kakor bučela skrbni pisatelj duhovnik solnograške nadškofije, dr. Alojzij Huber, je v svojej povsodi pohvalno pozdravljeni zgodovini pokristijanjenja južnovzhodnih krajev denešnje Avstrije posvetil samostalen paragraf slovečemu Ptujčanu. Oglejmo si naglavne poteze in črte.

„Während der Diocletianischen Christenverfolgung und vielleicht im nämlichen Jahre 303, in welchem der hl. Maximilian, Bischof von Laureacum, in seiner Vaterstadt Celeia und der hl. Quirinus, Bischof von Siscia, in der Hauptstadt Oberpannoniens Sabaria (Stein am Anger) die Martyrerkrone erlangten, scheint auch der hl. Victorinus, Bischof von Pötobion (Pettau), für seinen Glauben gelitten zu haben. In der That scheint das Jahr 303 das Martyriums-Jahr der Bischöfe gewesen zu sein; es war dies eine Wirkung des zweiten Verfolgungs-Edictes des damaligen „dux Illyrici" des Caesars Galerius Maximianus, womit er in vorderster Reihe die Verfolgungs-Edicte der Imperatoren in Vollzug setzte. In der Praefectura Orientalis, welche sich der Kaiser Diocletian zu eigener Verwaltung vorbehalten hatte, kam vor dem Jahre 304 keine Tödtung um des christlichen Glaubens willen vor und auch in der Praefectura Italiae waren die Christen im mailändischen Vicariatus Italiae am Anfange des Jahres 304 noch unbehelligt, während damals im Vicariatus Urbis, d. h. in der Hauptstadt des Weltreiches die Verfolgung der Christen bereits ausgebrochen war....

Der Märtyrer-Act des hl. Victorinus ist leider verloren gegangen und darum mangeln uns auch die verlässigen Anhaltspunkte zur genauen Praecisirung des Martyriums-Jahres des hl. Victorinus. Im Hinblick auf das Verwaltungsgebiet des Kaisers Diocletian's wird es aber doch immerhin das Wahrscheinlichste bleiben, dass auch dieser hl. Bischof im Jahre 303 für seinen Glauben gestorben sei. Während uns die Quellen über das Martyriums-Jahr und die Art desselben im Unge-

Digitized by Google

wissen lassen, lässt sich aus ihnen Vieles über die literarische Thätigkeit dieses frommen und gelehrten Bischofes schöpfen. Am umfänglichsten unterrichtet uns der hl. Kirchenvater Hieronymus über dieselbe; aber auch andere Autoren jener früheren Zeit wissen um sie. Die älteste Nachricht über die theologische Polemik des Bischofes Victorin wird wohl jener Ausspruch des Kirchenvaters Optatus, Bischofes von Mileve in Africa, sein, wo er (um 370) sagt: Marcion, Praxeas, Sabellius u. s. w. sind von Victorin von Pötobion und anderen Vertheidigern der katholischen Kirche besiegt worden. Der hl. Hieronymus spricht von ihm öfters . . . Cassiodorus erwähnt Victorin von Pettau öfter, aber aus seinem wiederholten Ausspruche ersieht man, Victorinus ex oratore episcopus, dass er ihn auch mit Victorin dem Afrikaner verwechselte.'

Pravo je storil Huber, da se je odločno potegnil za leto 303 kot dobo Viktorinovega mučeništva. O pohvalnih izrekih sv. Optata Milevskega, sv. Hijeronima in blagega Kasijodora glede našega bogoljubnega in učenega škofa želim na prikladnem mestu posebič govoriti. Tukaj samo gredoč namignem, da ne zaslužejejo vere pisatelji, ki očitajo bistroglednemu Kasijodoru to napako, da ni dobro ločil Ptujskega Viktorina od Afrikanskega. Smelo rečem, da je preslavni zgodovinar bolje poznal obadva vrla moža, nego se more to trditi o marsikojem novejšem kritiku. Vendar o tem pobliže razpravljati, ni tukaj prilično, ker trebamo za Huberjem dalje hiteti.

„Wie vorhin bemerkt, sind wir bezüglich seines Martyriums-Jahres und seiner Todesart ohne Auskunft. Die Martyrologien setzen seinen Hingang auf den 2. November und während der Diocletianischen Verfolgungen. Allem Anscheine nach dürfte der 2. November des Jahres 303 damit gemeint sein; dass er in dieser Verfolgung für seinen Glauben Zeugniss gegeben habe, scheint fest zu stehen, darum sagt auch Tillemont, dessen Urtheil ich hier in (Muchar's Noricum II. S. 116, 117) Übersetzung wiedergebe. Husuart, Ado, Wandelbert und andere Verfasser von Martyrologien, welche Victorin's Todestag auf den 2. November ansetzen, fügen fast Alle bei, dass er unter Diocletian gelitten habe und berufen sich auf Hieronymus. In der That

Digitized by Google

sagt dieser Kirchenvater genug, indem er ihn im Katalog der Kirchenschriftsteller zwischen Anatolius, der bis zur Regierung des Carus lebte († 282) und zwischen Pamphilius setzt, der im Jahre 309 gelitten hat!

Der hl. Viktorin wurde in mehreren südlichen Diöcesen, wie sich gebührte, als Heiliger verehrt, später jedoch wieder aus den Kirchenkalendern gestrichen, weil man inzwischen entdeckt hatte, dass er Chiliast gewesen sei. Dieses Vorgehen zeugt von scrupuloser Kirchlichkeit, die in anderen Dingen jener Diöcesen kaum mit derselben Strenge in Anwendung kommt; es zeugt aber auch von einer gewissen Kurzsichtigkeit. Zur Zeit, als der hl. Viktorinus den Chiliasmus für berechtigt hielt, war er als Irrlehre noch nicht verworfen, und wer ihm vor dem Urtheile der Kirche bona fide anhing, war darum noch kein Haeretiker. Auch dem hl. Hieronymus war diese irrige Ansicht Viktorin's nicht unbekannt, und dennoch nennt er ihn ein und das andere Mal: inclyto Martyrio coronatum et sanctae memoriae martyrem. Ich will nichts davon sagen, dass man auch den grossen hl. Irenaeus lange eines milden Chiliasmus geziehen habe, weil ich nicht weiss, ob es seinem späteren Herausgeber Massuet gelungen sei, ihn vor aller Neigung zu chiliastischen Ansichten zu reinigen.

Bei alten Schriftstellern oder beziehentlich bei den Herausgebern ihrer Werke kommt der hl. Victorinus als Episcopus Petavionensis, Petabionensis, Poetobionensis, Pictabiensis, Pictavionensis und Pictaevionensis vor, und diese zum Theil falschen Lesearten waren Veranlassung, dass man ihn der Stadt Pictavium Poitiers in Frankreich vindiciren wollte. Launoi hat in seiner gelehrten Abhandlung de s. Victorino Poetobionensi den Streit geschlichtet. Ueber diejenigen, die ihn sogar Passau oder Püten in Niederösterreich zuschreiben wollen, werde ich selbstverständlich kein Wort verlieren.' *)

Ves spis je skrbno premišljen in modro osnovan, zdatnih pomot ni v njem. Osupnilo me je, pokaj da ni pisatelj Viktorino-

*) Dr. Al. Huber, Geschichte der Einführung und Verbreitung des Christenthums in Südostdeutschland. Salzburg, 1874. Heft II. Pag. 301—303.

Digitized by Google

vega delovanja na književnem polji spodobno ocenil. V tem oziru je pustil v spisu zevajačo vrzel. Škoda je tudi, da ni določno povedal imen avtorjev, ki trde, da je sv. Viktorin škofoval v Pasavi ali celo v Pütenu v dolenji Avstriji. Pregledal sem lepo kopo raznovrstnih pisateljev, ki se dotikujejo naše stvari, a pri nobenem nisem steknil dotične notice, ako spregledam opata Gerberta, ki povdarja Pasavo.

Franc Krones, professor austrijske zgodovine na graškem vseučilišči, opisuje v priročni knjigi zgodovino austrijskih dežel, cerkvene razmere v podunavskih pokrajinah do konca preseljevanja narodov in ljudstev. Tija do cesarja Dijoklecijana, meni avktor, ne dâ se mnogo verojetnega, zavsem dognanega povedati o različnih škofijah in njihovih vladarjih pa o svetnikih in mučenikih naših sedanjih dežela. Toda počenši z Dijoklecijanom teko zanesljivejši, čistejši viri.

„Erst seit den Tagen Diocletians gewinnen die frommen Ueberlieferungen ein verlässliches Gepräge. Es ist die Zeit der grossen Christenverfolgung (294—303). Den Anfang macht die Legende von der Hinrichtung der vier christlichen Arbeiter in den Steingruben von Sirmium (294), ihr schliesst sich in der Epoche der Hauptverfolgung (303) überdies der letzten, die das Christenthum traf, die Hinrichtung des Militärtribuns Florianus von Cetium zu Laureacum, des Pettauer Bischofs Victorin, der Märtyrtod des Bischofes von Siscia Quirinus, des Rutilius, vielleicht auch des Bischofs von Sirmium Irenaeus in Sabaria, inhaltlich an, doch auch da gibt es kritische Vorsicht.“ *)

Krones po pravici stavlja Viktorinovo smrt v leto 303, v čas poslednjega in najhujšega pregona krščanov po zaukazih brezbožnega Dijoklecijana. Sicer pa bi človek v toli obširni knjigi Kronesovi smel natančnejših in bogatejših podatkov o avstrjiskih svetnikih in mučencih nego le prazna imena pričakovati. Spodobilo bi se, da zasedajo velezaslužni možje vendar

*) Handbuch der Geschichte Oesterreichs von der ältesten bis zur neuesten Zeit mit besonderer Rücksicht auf Länder-, Völkerkunde und Culturgeschichte bearbeitet. Berlin, 1876. Erster Band. Pag. 241 sq.

Digitized by Google

toliko prostora, kolikor ga je odmenjenega osebam, ki niso tako blaženo vplivale na razvoj in napredek, na omiko in oliko davnih naselnikov po nekdanjih panonskih in noriških pokrajinah.

Möhler, Fessler, Nirschl, Alzog, Brück in Kopallik.

S splošno, z radostno pohvalo bila je sprejeta od bogoslovcev patrologija učenega, duhovitega Möhlerja, katero je po njegovi smrti izdal leta 1840 njegov prijatelj in častilec profesor dr. Reithmayer. Žal, da so ocenjeni cerkveni pisatelji le samo prvih treh vekov in ne tudi drugih stoletij. Naš velevredni vladika je počeščen z naslednjimi vrsticami:

„Victorinus, wahrscheinlich griechischer Abkunft, war Bischof von Pettau im heutigen Steyermark und zwar, wie man aus der chronologischen Zusammenstellung bei Hieronymus schliessen darf, ziemlich gleichzeitig mit dem hl. Anatolius, zwischen welchem und dem hl. Pamphilus er eingeschaltet ist, also gegen den Ausgang des dritten Jahrhunderts. Es wird allgemein angenommen und durch das Martyrologium Romanum bestätiget, dass er in der Verfolgung des Diocletian Martyr geworden sei, wenn sich auch das Jahr nicht angeben lässt. Von seiner Person ist uns sehr Weniges aufbehalten. Cassiodorus berichtet, er sei früher Rhetor gewesen, was jedoch mit Hieronymus Urtheil nicht leicht zu vereinigen ist, der ihn zwar sonst eine Säule der Kirche nennt, ihm auch Gelehrsamkeit und gründliche Kenntnisse nicht abspricht; aber die Gabe und Kunstfertigkeit des Vortrages desto mehr an ihm vermisst. Wir selbst können diese Ansichten nicht genauer prüfen, da uns von den literarischen Erzeugnissen dieses Bischofes nur äusserst Weniges gerettet worden ist.“

Skrajni čas je, da jenjajo pisatelji naglašati nasprotje, ki je samò navidezno, med sodbo Kasijodorovo in oceno

Digitized by Google

Hijeronimovo; kajti le pod tem pogojem, da je bil naš Viktorin rhetor grški, umevna je hvala Hijeronimova, da je bil učen in izveden mož. Pri temeljiti znanosti manjkala mu je zgovornost le gledè latinskega jezika, v katerem je pisal svoje mnogobrojne komentarje k svetemu pismu starega in novega zakona a tudi drugovrstna dela literarna. O teh piše dr. Möhler dalje:

„Nach Hieronymus Angabe leistete Viktorinus Mehreres in der biblischen Exegese. Er verfasste Commentare über die Genesis, den Exodus, Leviticus, zu Jesaias, Ezechiel, Habacuc, zum Ecclesiastes, zu dem Hohenlied, über Matthaeus, zur Apocalypse des hl. Johannes und sonst noch polemische Schriften gegen alle Haeresien, die bis auf wenige Ueberreste sämmtlich untergegangen sind. Von dem Commentar über die Genesis hat zuerst Cave, später Walker aus einer alten Handschrift ein Fragment mitgetheilt unter dem Titel: Tractatus de fabrica mundi, das innere und äussere Merkmale der Echtheit für sich hat.

Hinsichtlich der Apocalypse bemerkt Cassiodor, dass Viktorin einige besonders schwierige Stellen erklärt habe. Solche Scholien über dieses Buch sind wirklich auf uns gekommen und von dem Benediktiner von Monte Cassino, Basilius Millanius, Bologna 1558, herausgegeben worden. Styl, Erklärungsweise und Spuren des Chiliasmus, dem Viktorin nach Hieronymus gehuldigt haben soll, sprechen nebstdem für Viktorin als deren wahren Verfasser.

Nicht so sicher lässt sich verbürgen, ob der Commentar über die Apocalypse, welcher unter Viktorinus Namen in den Sammlungen der Väter steht, von diesem herrühre oder nicht. Die Urtheile der Kritiker schwanken. Cave und Basnage sind dagegen, hauptsächlich darum, weil darin der Chiliasmus bestritten wird; Dupin aber, Tillemont und Ceillier neigen sich zur entgegengesetzten Ansicht. Die Stellen, wo wider den Chiliasmus das Wort genommen wird am Ende des Werkes, verrathen nemlich einen verschiedenen Styl, während er im Uebrigen rauh und incorrect, mit der Angabe des Hieronymus wohl übereinstimmt. Auch andere innere Gründe, z. B. dass

Digitized by Google

der römische Senat damals noch sein Ansehen zur Verfolgung der christlichen Religion aufbot; die Meinung, dass Nero wieder auferstehen werde und vieles Andere weisen auf ein hohes Alterthum dieses Buches zurück. Die überwiegende Mehrheit der Gründe spricht für die Echtheit, wenn sich auch die Frage bis zur Evidenz nicht darthun lässt. Die Vorrede dazu, angeblich von Hieronymus, ist unterschoben".

Izmed doslej spominjanih pisateljev je bistrooki Möhler prvi, ki je nezmotljivo ločil Viktorinove sholije od njegovega komentarja k Janezovi apokalipsi. Sholije prilastuje brezpogojno našemu veljaku; gledè komentarja pako bar priznava, da govori večina razlogov za posestvo Viktorinovo. Predgovor pa, pisan po nauku starejših od sv. Hijeronima prijatelju Anatoliju, misli Möhler, da je vrinjen in ne avtenten. O dvomljivih delih Viktorinovih modruje naš patrolog tako le:

„Ferner werden ihm ohne hinreichenden Grund noch zugeeignet zwei Gedichte: de Jesu Christo Deo et homine und de Ligno vitae; von Beda Venerabilis ein Hymnus de s. Cruce s. de Paschate vel de Baptismo, der sonst auch unter Cyprians Werken vorkommt, dessen blühender Styl aber eine andere Autorschaft als die des Viktorin anspricht; endlich von Tillemont die Gedichte gegen Marcion hinter Tertullians Werken und ein anderes gegen die Manichaeer".

V tem odstavku ni vsega pisatelj prav jasno ločil in naznanil. Po njegovem izreku soditi, bil bi naš Viktorin petero del v vezani besedi složil; toda navadno mu se pripisujejo le četiri pesni: dve himni in dva speva, jeden zoper Marcijonite in drugi zoper Manihejce. Slavospev de Ligno vitae se loči samò po naslovu od himne de s. Cruce seu de Paschate vel de Baptismo, a gledè zapopadka je le jedna jedina pesen, kakor uče razni naslovi v raznih rokopisih, katere naznanim na primernem mestu. Gledè važnosti srečno otetih spisov Viktorinovih pravi Möhler kratko a pomenljivo:

„Was wir von den echten Schriften Viktorins noch übrig haben, enthält manche interessante historische Notizen über die Geschichte einzelner Bücher unseres Canons, namentlich über die Evangelien und die Apocalypse. Den Brief

Digitized by Google

an die Hebraeer scheint er nach der damals herrschenden Ansicht der abendländischen Kirche nicht anerkannt zu haben" *).

Res! v ostalini Viktorinovi nahaja se premnogo gradiva za zgodovino cerkvenega kánona posameznih svetopisemskih knjig, imenito svetih evangelij in apokalipse; ob enem pa se najdejo tudi nauki in izreki, ki so porabljivi za dogmatiko, moralo in cerkveno zgodovino; a o tem svojedobno.

Slavnoznani Jožef Fessler, škof pri sv. Hipolitu in tajnik Vatikanskega zbora, izdal je kot profesor cerkvene zgodovine v Briksnu patrologijo, s katero si je pridobil obilo zaslužene slave in pohvale. Našega Viktorina omenja med boljšimi pisatelji tretjega veka in početkom četrtega, ki so Kaj, rimski duhovnik, Julij Afer, Minucij Feliks, Komodijan, Arnobij in Firmijan Lanktancij. O Viktorinu pravi doslovno:

„S. Victorinus, ex oratore factus Episcopus Petavionensis in Panonia superiore, probabiliter sub Diocletiano saeculo quarto ineunte, inclyto martyrio coronatus est, cuius fama olim in Ecclesia longe lateque celebrata erat. Ex plurimis, quae ille conscripsit, operibus hodie pauca ad modum integra pariter ac certa supersunt. Habetur scilicet huius auctoris Tractatus de fabrica mundi, qui fragmentum ex eiusdem commentario in Genesim esse videtur. Alterum porro ex Victorini scriptis, quod ad nos usque pervenit, sunt eius scholia in apocalypsim, quo in libro apocalypseos difficillima quaedam loca breviter illustrat.... Commentarius in apocalypsim, qui extat sub eius nomine in aliis Bibliothecis Patrum et Carmina duo eidem falso adscribuntur" **).

Razpravo o stvaritvi sveta kakor tudi sholije k apokalipsi prilastuje Fessler brez pomisleka sv. Viktorinu; a z jednako odločnostjo mu odreka komentar in dva speva, katerih pa ne imenuje, tako da čitatelj ne zve, katere pesni ima v mislih;

*) Dr. J. A. Möhlers Patrologie oder christliche Literaturgeschichte, herausgegeben von Dr. F. H. Reithmayer. Regensburg, 1840. Bnd. I. Pag. 900—903.

**) Institutiones Patrologiae, quas concinnavit Jos. Fessler ss. Theologiae Doctor etc. Oeniponte, 1850. Tom. I. Pag. 326. § 100. num. 3.

Digitized by Google

najbrž vendar one dve himni o Jezusu Kristusu, Bogu in človeku, in pa o drevesu življenja. Kar zadeva komentar, pokazati se hoče poznej, je li obsodba Fesslerjeva vtemeljena, ali pa jej manjka krepkega nosila, trpežnega naslona.

Najnovejši patrolog dr. Jožef Nirschl, professor bogoslovja v Herbipolu, je v treh debelih zvezkih objavil životopise cerkvenih očetov in pisateljev. Tudi našemu Viktorinu Ptujskemu je odmeril posebno točko, kjer poroča o njem nastopne vrste:

„Der hl. Viktorin, Bischof von Pettau, wahrscheinlich von griechischer Abkunft und Rhetor, wurde Bischof von Pettau (Petabion, Petavion) in Steiermark, daher sein Name Petaviensis, und litt als solcher den Martertod. Sein öffentliches Wirken fiel, da er in der Diocletianischen Verfolgung gelitten hat, in die letzten Decennien des dritten und sein Ende in die ersten Jahre des vierten Jahrhunderts.

Viktorinus war nach dem Zeugnisse des Hieronymus ein sehr angesehener Bischof und fruchtbarer kirchlicher Schriftsteller; er zählt ihn zu den Säulen der Kirche, der reich an Gedanken sei, aber der Gabe einer ansprechenden Darstellung ermangle. Er schrieb nämlich, obgleich er als einstiger Rhetor im Griechischen sehr gewandt sein musste, in Rücksicht auf seine Dioecese und die Abendländer lateinisch. Er ist der erste wissenschaftliche Exeget, also der Fahnenträger unter den lateinischen Schrifterklärern. Seine exegetischen Arbeiten in Commentaren erstreckten sich über viele Bücher des A. T. In seinen Erklärungen schloss er sich an Origenes an. Ausserdem schrieb er gegen alle Haeresien und vieles Andere. Davon sind mit einigen anderen Fragmenten von anderen Werken noch übrig:

a) Eine Abhandlung über das Weltall, den Ursprung und die Einrichtung des Weltalls betreffend, wahrscheinlich ein Theil vom Commentar zur Genesis.

b) Scholien zur Apocalypse, kurze Erläuterungen schwieriger Stellen mit Spuren chiliastischer Ansichten. Zweifelhaft ist die Echtheit eines Commentars zur Apocalypse, weil darin der Chiliasmus bestritten ist; doch könnten die betreffenden Stellen auch spätere Zusätze sein. Als entschieden unecht sind

Digitized by Google

die ihm früher zugeschriebenen Gedichte anzusehen De Jesu Christo, Deo et homine, de Ligno vitae — de s. Cruce sive de Paschate. Als lateinischer Dichter wird sich Viktorinus nicht versucht haben.‘ *)

Učeni očetoslovec naglaša s kratkimi a s krepkimi izrazi zasluge sv. Viktorina kot prvega znanstveno-vzobraženega eksegeta med latinskimi pisatelji zapadne cerkve. Ne graja in ne sodi ga radi malenkostnih nepopolnosti v pisavi; pač pa ga hvali, da je latinski pisal svoja prekoristna dela, četudi je bil v grščini izšolan in zato bolje izurjen. Pa sveti mož je gledal na občo korist, je povspeševal le blagor svojih vernikov in ne lastne osebne slave, po kateri ni hrepenel, ker mu je bilo dovolj, ako se je širila slava Božja in množilo število vzveličanih duš. — Spis o stvaritvi in vredbi sveta in pa sholije so nedvomljivo delo Viktorinovo, ne tako komentar k apokalipsi. Čudno, da Nirschl ne pozna natenko vseh pesni, ki se prilastujejo sv. Viktorinu; vendar pa mu je odločno odreka. Pokaj ne bi se bil tako marljivi pisatelj poskusil tudi v poeziji latinski? Pametnega odgovora ne najdem temu vprašanju.

Pravo veselje je za častilce našega bogo-in človekoljubnega Viktorina, da se ga inostranski zgodovinarji tako radi spominjajo v svojih naučnih knjigah. Dr. J. Alzog pravi v priročni svoji cerkveni zgodovini; „Der Bischof Viktorinus verherrlichte (303) die Kirche von Petavio (Petau in Steiermark).‘ Mnogočislani dr. Henrih Brück, katerega priročna knjiga cerkvene historije je v par letih dočakala že četrto izdavo, imenuje sv. Viktorina med drugimi mučeniki za Dijoklecijanovega progona, pišoč: „Die älteste Kirche in Noricum ist die von Lorch (Laureacum bei Linz), wo der hl. Maximilian wirkte, welcher zu Celeia als Martyrer († 285) starb. Dasselbe Schicksal hatten die Bischöfe Viktorinus († 303) von Petavio in Pannonien (Pettau in Steiermark) und Quirinus († 303) zu Siscia (Sissek).‘ Tako povdarjata obadva zgodovinarja leto 303 kot dobo Vik-

*) Lehrbuch der Patrologie und Patristik. Von Dr. Joseph Nirschl, o. ö. Professor der Theologie an der Universität Würzburg. Mainz, 1881. I. Bd. Pag. 360. § 94.

Digitized by Google

torinove častne zmage. Iznenadilo me je, da v mnogo obširnejši zgodovini kardinala dr. J. Hergenrötherja nisem našel niti še imena toli znamenitega škofa, pisatelja in mučenca. *)

V najnovejših dneh počel je dr. Jožef Kopallik, profesor teologije v Olomuci, sedaj na Dunaji, izdavati v zvezkih priročno in poučno delo cerkvene zgodovine, katero hvalijo kritiki posebno zato, ker se poglavito ozira na avstrijsko cerkveno zgodovino, v poštev jemlje domače razmere in se zanima za domače pisatelje. Tako je pravo; razne dijeceze v odaljenih krajih poznajo bogoslovci, o bližnjih domačih pa se njim še ne sanja. In vendar koliko slavnih vladikovin iz najdavnejših časov štejejo avstrijske razne dežele in pokrajine. Tukaj je gradiva na kupe in kope, treba samo roko po njem stegniti in krepko poseči v zlatapolni rudokop. Dr. Kopallik govori na dveh mestih o Ptujskem Viktorinu in sicer:

„In Norico et Panonia iam saeculo 2. per milites Christianos, legionibus imperatoris Hadriani adscriptos, semina fidei sparsa sunt. Laureaci, Vindobonae, Sisciae, Celeiae, Petavii, Juvavo, Sabione, Aemonae, Tiburniae et Carnunti primae ecclesiae erectae sunt, ibique Maximilianus, Florianus, Quirinus et Victorinus ut martyres celebrantur.“

In pri opisu cerkvenih pisateljev tretjega veka pripazuje o našem Viktorinu: „S. Victorinus Petavionensis tempore Diocletiani martyrio coronatus est. Ex eius pluribus operibus hodie pauca reperiuntur, et quidem eius tractatus de fabrica mundi et ejus scholia in apocalypsin.“ **)

---

*) Dr. J. Alzog. Handbuch der Kirchengeschichte. Mainz, 1866. 8. Aufl. I. Bnd. Pag. 130.

Dr. Heinrich Brück, Lehrbuch der Kirchengeschichte. Mainz, 1888. 4. Aufl. Pag. 34.

Dr. J. Hegenröther, Handbuch der allgemeinen Kirchengeschichte. Freiburg in Br., 1877. Šteje 1118 strani v vel. 8.

**) Dr. Josephus Kopallik, Historia Ecclesiae catholicae. Olomucii, 1884. Tom. I. Pag. 40 et 90.

Posameznosti o veljavnem Ptujčani morebiti najdeš še v naslednjih delih: Bertholdi, Mellic. Sancta et beata Austria. Augustae Vindelic., 1750. — Calles, Annales Austriae. Viennae, 1750. Tom. I.

Digitized by Google

Kopallik bil bi lehko še več podatkov o Ptujskem Viktorinu našel pri glasovitem Gallandiji in znamenitem Migne-i, katerih izdave cerkvenih očetov se je posluževal pri opisu svetega škofa. Stvar že zaslužuje, da se preišče zvestejše in globlje. Vsakternika pa osupne, pokaj da profesor celò molči o Viktorinovem komentarji k skrivnemu razodetji sv. apostola Janeza.

Poročila

najstarejših pisateljev sv. Optata in sv. Hijeronima.

Zgoraj spominjani pisatelji ponujajo najnovejše pripomočke za sostavo životopisnih črtic o svetem Viktorinu. Toda te nemalovredne a posredne vire nadkriljujejo neposredni viri, ki so velevažna poročila vseh onih davnodobnih pisateljev, kateri so po vremenu najbližji našemu Viktorinu. In v nastopnih točkah hočem pregledati in presoditi vse, kar nahajamo o našem proslavljenci pri najstarejših avktorjih cerkvenih.

Kako je moral Viktorin Ptujski slavljen biti dobo svojo, priča glasno in jasno ta okolnost, da je segal glas o njegovi veljavnosti celò v oddaljeno Afriko. Najdavnejši pisatelj, ki govori o njem, biti če sv. Optat, mnogočislani škof mesta Milevija v zapadno-severni afrikanski pokrajini Numidiji. Ta nevstrašljivi zagvornik katoliške vere in rimske cerkve je slul za papežev Damaza (366—384) in Siricija (384—398). Onokrat so po afrikanskih škofijah hudo razsajali zdivjani Donatisti, katerih vo-

J. Bedekovich, Natale solum s. Hieronymi erutum cum vita Ejusdem. Neostadii Austriae, 1752.

Dr. Caspar Royko, Christliche Religions- und Kirchengeschichte. Prag, 1789—1792. 2. Thl. Blatt 228.

Meynert, Geschichte Oesterreichs. Wien, 1842. I. Theil.

Büdinger, Oesterreichs Geschichte. Leipzig, 1858.

Becker, Aelteste Geschichte der Länder des österr. Kaiserstaates. Wien, 1865.

Digitized by Google

ditelj in škof je bil Parmenijan in zoper tega vihrastega moža je napisal sv. Optat okolo leta 370 obširno delo, v katerem omenja tudi našega sv. Viktorina. V 9. poglavji prve knjige očita in oponaša Optat svojemu nasprotniku Parmenijanu, da je brez opravičenega vzroka in prav po zvijači opozoril vernike na takošne heretike, ki so že zdavna mrtvi, in so našli svoje vničevalne sodnike. Besede, ki zadevajo našo stvar, glase tako:

„Etiam illud praeterire non possum, quod te subtiliter egisse desidero: ut ad inducendos vel decipiendos animos auditorum post circumcisionis et diluvii descriptionem et post laudem baptismatis haereticos cum erroribus suis mortuos et oblivione iam sepultos quodammodo resuscitare voluisti, quorum per provincias Africanas non solum vitia, sed etiam nomina videbantur ignota. Marcion, Praxeas, Sabellius, Valentinus et caeteri usque ad Cataphrygas temporibus suis a Victorino Petavionensi et Zepherino Urbico et a Tertulliano Carthaginensi et ab aliis adsertoribus Ecclesiae catholicae superati sunt. Ut quid belli cum mortuis geris, quod ad negotium temporis nostri non pertinet.“ *)

Sv. Optat prišteva toraj našega Viktorina zagovornikom, adsertoribus, katoliške cerkve, ki so krepko branili sveto vero zoper roznotere zlovoljne krivoverce. Viktorin se stavlja v jedno vrsto z Zeferinom, rimskim papežem (202—218) in pa s preučenim Tertulijanom, najboljšim cerkvenim pisateljem okcidentalne cerkve tretjega veka († 240). Heretiki pa, zoper katere se vojeval pogumni Viktorin, bili su nevarni gnostiki Marcijon, Prakseja, Sabelij, Valentin pa tudi drugi krivoverci noter do katafrigov ali montanistov. Le-ta boj svedoči, da je moral naš Viktorin biti dobro podučen o vseh mnogoštevilnih in raznovrstnih herezijah, ki so v prvih treh krščanskih vekih vznemirjale pravovernike; da je moral, pravim, vrlo dobro poznati filozofijo tedanjih dni, da je moral vedeti, kako se ima v takošnih prepirih sukati uma svetli meč.

*) S. Optati Afri Milevitani Episcopi, De shizmate Donatistarum adversus Parmenianum libri septem. Opere et studio M. Ludovici Ellies du Pin. Lutetiae Parisiorum, 1700. Lib. I. Cap. IX. Pag. 7 et 8.

Digitized by Google

Sv. Optat pa ni zamenjal našega Viktorina s kojim drugim Viktorinom, ker ga razločno imenuje Ptujčana, Petavionensem. Vsega pozora je vredno, kar o tem priimku pripazuje učeni du Pin, ki je oskrbel najizvrstnejšo izdavo Optatovega dela. Dostavlja namreč: „Petaviensi — in mss. S. T. et P. S. Pectaviensi.“ To pomenja: v rokopisih sv. Teodorika in Filipa Silvija bere se Pectaviensi. Dalje: in ms. S. G. Pictavianensi, to je: v rokopisu s. Germana stoji Pictavianensi. Nato piše: „S. Hieronymus Pictavionensem seu Pitabionensem vocat pluribus in locis. In inscriptione commentarii hujus Victorini — Pictabionensis dicitur necnon in veteri catalogo librorum apocryphorum Gelasii Papae et in martyrologiis Usuardi et Adonis aliisque veteribus monumentis. Pictabio aut Petabio seu Petavio Noricorum est oppidum, cujus mentio fit apud Tacitum lib. 3 histor., in cosmographia Aethici, in Itinerario Antonini nec non apud Ammianum Marcellinum lib. 14 hist. et Ptolomeum lib. 2. cap. 15.

Hujus urbis episcopus fuit Victorinus ille, non Pictavorum in Gallia, ut fuse ostendit eruditus Launoius in dissertatione de Victorino Episcopo et Martyre, in qua hunc Optati locum emendat ex conjectura simulque observat, editiones Optati mendosas esse et emendatiores fieri in votis habet.“

Dupin po pravici zagovarja, da se ima Petavionensis brati in ne drugače p. Pictaviensis. Sv. Hijeronim imenuje Viktorina Pictavionensem ali Pitabionensem in v naslovu komentarja za apokalipso se zove Pictabionensis kakor tudi v Gelazijevem zapisniku apokrifnih spisov in v martirologijih Uzuvarda in Adona. Pictabio ali Petabio in Petavio pa je mestice v Noriku, katerega ime te srečuje že pri Tacitu, v kosmografiji Etikovi, v itinerariji Antoninovem, pri Amijanu Marcelinu in pri Ptolomeji. In v tem prestarem mestu škofoval je sv. Viktorin a nikakor ne v Piktaviji, mestu galskem, kakor je jasno dokazal učeni Lavnoj v posebni razpravi, kjer je tudi popravil napačno lekcijo pri Optatu, želeč zajedno, da bi se vzboljšano izdalo delo Optatovo. To vzboljšano izdavo pa je ravno Dupin oskrbel. Konečno še dostavlja vrli izdavatelj: „Victorinus epis-

Digitized by Google

copus Pictaviensis, qui sub Diocletiano martyrio est coronatus quique multa scripsit teste divo Hieronymo, quorum ne quidem paginam habemus — Albasp.“

Ta stavek ni Dupinov; posnel ga je oddrugod. Viktorin škof Ptujski, ki je za Dijoklecijana bil venčan z mučeniško krono, in ki je mnogo napisal po svedočbi Hijeronima, vendar niti strani tega nimamo — to je izrek Albaspinejev. Albaspinej je bil vladika Avrelijanski, episcopus aurelianensis, ki je menil, da je sicer mnogo napisal Viktorin, da pa se ni niti trohica ohranila, gotovo ako se mu vse odreka brez razlogov in brez polnoveljavnih dokazov. Albaspinej je omislil novo izdavo dela Optatovega v Parizi leta 1631, ki pa je izmed vseh izdav najslabša, ker prepolna raznih pomot, da molčim o brezbrojnih pogreških tiskovnih. Čuda ni potemtakem, da se je mož zmotil tudi v svojej sodbi o priimku (Pictaviensis) in ob ostavščini svetega Viktorina.*)

Za sv. Optatom Milevskim mora se kot drugi najstarejši poročevalec o Ptujskem Viktorinu navesti sv. Hijeronim. Preslavni Stridovčan omenja na večkaterih mestih vrlega škofa in mučenca pa vselej spodobno in pohvalno. Izmed vseh cerkvenih očetov in pisateljev poznal je sv. Hijeronim nedvomno najbolje našega svetnika; kajti bil je črez 28 let po smrti Viktorinovi rojen v Stridonu, mestu ležečem, „ob meji Dalmacije in Panonije.“ Pač lehko je umeti in verojeti, da se je Stridovčan, rojen (leta 331) v obližji Petovija, resnobno zanimal za ondešnjega episkopa, pisatelja in marternika. Gostokrat ga cituje kratko „Victorinus noster“. Kako zelo je čislal Stridovčan Ptujčana, razvidel bode čitatelj iz citatov, katere hočem iz raznih Hijeronimovih spisov tukaj doslovno navesti.

Najprvlje spominja pohvalno sv. Hijeronim našega Viktorina v apologiji zoper prezbitra Oglejskega, osornega Rufina, rekši: „Si auctoritatem suo operi praestruebat, volens, quos

*) Dupin, l. c. Pag. 8. lit. a; Pag. 164. Delo Optatovo bilo je prvikrat izdano leta 1549 v Moguncji; potem v Parizi 1563 in 1569. Leta 1631 izišla je izdava „cum observationibus et notis G. Albaspinaei,“ med katerimi noticami se nahaja tudi zgoraj navedena sodba o Viktorinovih delih.

Digitized by Google

sequeretur, ostendere, habuit in promptu Hilarium confessorem, qui quadraginta ferme millia versuum Origenis in Job et Psalmos transtulit. Habuit Ambrosium, cujus pene omnes libri hujus sermonibus pleni sunt: et martyrem Victorinum, qui simplicitatem suam in eo probat, dum nulli molitur insidias. De his omnibus tacet et quasi columnis ecclesiae praetermissis, me solum pulicem et nihili hominem per angulos consectatur. Nisi forte eadem simplicitate, qua amicum nescius accusavit, illos ignorasse se juret. Et quis ei credet viro eruditissimo et qui tantam habeat scientiam scriptorum veterum maxime Graecorum, ut dum peregrina sectatur, pene sua amiserit, quod recentissimae memoriae viros et Latinos nesciat.**)

Pomniti treba, da se je za sv. Hijeronima bil vnel hud prepir radi Origena Aleksandrinca, katerega so jedni brezpogojno hvalili in branili, drugi pa so ga jednako ostro sodili vsled obilnih zmot, ki so se nahajale v njegovih spisih. Prezbiter Rufin iz Ogleja je zagovarjal Origena adamancija ter je še želel, da pridobi tudi sv. Hijeronima na svojo stran; in zato se je na-nj sklicaval v svojih spisih, češ, da tudi ta njegov prijatelj odobrava nevarne nauke Origenove. Vendar sv. Hijeronim je občudoval Origena učenjaka ali njegove krive nazore je javno grajal in brez ovinkov napadal. Sedaj hoče umevno biti, kar piše zgoraj sv. Hijeronim. Zviti Rufin se je pri očitni hvali Origena prizival tudi na-nj, to pa bolj potuhnjeno nego odkritosrčno, da bi namreč svet mislil, tudi mnogoveljavni Stridovčan je odločen Origenist. In prav zato odgovarja sv. Hijeronim Rufinu rekoč: ako je že hotel Origenu pridobivati prijateljev zagovornikov, spomnil naj bi se bil rajši Hilarija, Ambrozija in Viktorina mučenika, ki so se vsi v svojih literarnih delih naslanjali ob Origena. Toda Rufin je prezrl vse te stebre svete cerkve ter se je oprl samo na Hijeronima, češ, da brani tudi on Origenove zmote in sanjarije.

In tako omenja sv. Hijeronim zopet prav častno našega Viktorina, imenovaje ga v društvu sv. Hilarija, slavnoznanega

*) S. Hieronymi Apologia adversus Rufinum. Lib. I. edit. Joannis Martianay O. S. B. e Congr. s. Mauri. Parisiis, 1706. Tom. IV. part secund. columna 351.

Digitized by Google

škofa in pisatelja galskega mesta Piktavija, kojega dični častni priimek Atanazij zapadne cerkve († 366), in v društvu sv. Ambrozija, nad vso hvalo vzvišenega škofa Milanskega († 397), imenovaje ga, pravim, stebrom sv. cerkve, columnam ecclesiae. Pa da je bil mož odkritosrčen in brez lišičje zvitosti toraj čisti Izrajelec, in quo non est dolus, pričajo besede Hijeronimove: Victorinus, qui simplicitatem suam in eo probat, dum nulli molitur insidias — Viktorin kaže svojo priprostost v tem, da ne nastavlja zanjk nikomur. Takošen blag značaj zaslužuje iskreno ljubezen in neomejeno spoštovanje.

Sv. Viktorin se je pri tolmačenji svetopisemskih knjig ravnal po metodi Aleksandrijske eksegezne šole, katere glavni zastopnik je uprav Origen, ta čudež učenosti. Viktorin pa ni slepo posnemal Origena, sprejemal je iz njegovih spisov le dobro, slabo pa je odstranjeval. Poleg tega je uporabljal Origena tako, da si je povsem varoval samostalnost, da je bilo delo last njegova in ne morda Origenova. O tem Viktorinovem početji govori sv. Hijeronim v listu do Pomahija in Ocejana, pišoč: Nec disertiores sumus Hilario nec fideliores Victorino, qui eius (Origenis) tractatus non ut interpretes sed ut auctores proprii operis transtulerunt"*).

Sv. Hilarij in sv. Viktorin sta se sicer posluževala Origenovih traktatov pri spisavanji svojih komentarjev, toda tako, da nista slepa prelagatelja Origenovih grških komentarjev na jezik latinski, nego da se smeta in morata imeti za originalna avktorja svojih razlag. Da pa je ta Viktorin naš Ptujski Viktorin, ni dvomno, ker uči sv. Hijeronim v poprej citovani apologiji zoper Rufina, da je Viktorin mučenik tolmačil Origena. Viktorina mučenika pa, ki bi bil ob enem tudi pisatelj, ni nobenega izmed vseh mnogoštevilnih Viktorinov razven Viktorina Ptujčana. Naposled bodi omenjeno, da je sv. Hijeronim tudi v tem citatu dal našemu svetniku častni pridevnik, fidelis Victorinus, češ, da je vrli mož vestnejši od sv. Hijeronima samega, najbrž gledè svojih prevodov iz grščine v latinščino.

*) Epistola XLI alias 65. ad Pammachium et Oceanum. Opp. edit. cit. Tom. III. Part. II. col. 346.

Digitized by Google

Da se je naš Viktorin pri razlaganji sv. pisma ravnal po Origenu, dopričuje zopet sv. Hijeronim v listu, ki ga je poslal neprijatelju Vigilanciju. Ta nemirnež je namreč očital veščaku Hijeronimu, da je brezpotrebno preložil marsikaj iz Origenovih del in da je vrhu tega še nepopolno prestavljal, ker je mnogo dodal in mnogo izpustil. A če je to početje grešno in graje vredno, naj bi Vigilancij grajal tudi druge može, k so zakrivili jednaka zla.

„Si hoc crimen est, arguatur confessor Hilarius, qui Psalmorum interpretationem et Homilias in Job in libris eius (Origenis) id est ex Graeco in Latinum transtulit. Sit culpa eiusdem confessionis Vercellensis Eusebius, qui omnium Psalmorum commentarios haeretici hominis vertit in nostrum eloquium: licet haeretica praettermittens optima quaeque transtulit. Taceo de Victorino Pictabionensi et caeteris, qui Origenem in explanatione dumtaxat scripturarum secuti sunt et expresserunt: ne non tam me defendere quam socios criminis videar quaerere".*)

V družbi častitih mož: sv. Hilarija, škofa Piktavijskega in sv. Eusebija, škofa Verčelskega, ki je bil v četrtem veku ščit prave vere zoper Arijane in je prepotoval orijent in okcident ter je vmrl kot spoznavalec v mestu Vercelli okolo leta 372, v družbi takošnih veljakov, pravim, imenuje se Viktorin Ptujski „Victorinus Pictabionensis". Pisava Pictabionensis nas ne sme motiti; poznata je že iz citata Optatovega. Iz predstoječega poročila Hijeronimovega moramo sklepati, da je Viktorin v resnici posnemal v svojih komentarjih glasovitega Origena — a brez slabih nasledkov.

Prezanimljivo je dalje, da se je sv. Hijeronim odločno potegnil za pravovernost sv. Viktorina v hudem boji, ki ga je bil zoper heretika Helvidija, znanega sovražnika brezmadežnospočete Device Marije. Slaboverni Helvidij se je pri tajenji vednega devištva Marijinega sklicoval na Tertulijana in na Viktorina Ptujskega. Najbrž se je na kakošen izraz in izrek

*) Epistola XXXVI. alias 75. ad Vigilantium. Opp. edit. cit. Tom. IV. Part. II. Col. 276.

Digitized by Google

opiral, ki ga je Viktorin rabil v svojem komentarji k evangelju Matejevemu. Sv. Hijeronim je zmagljivo zagovarjal brezmadežno spočetje preblažene Device Marije ter je Helvidija zavrnil, rekoč, da se nevspešno priziva na Tertulijana, ker je bil ta sam heretik; na Viktorina pa zato, ker je ta tako, kakor sv. evangelje, tolmačil „brate“ Gospodove, da so namreč bili njegovi bližnji sorodniki ne pa sini deviške matere Božje.

„Tertullianum in testimonium vocat et Victorini Petabionensis Episcopi verba proponit. Et de Tertulliano quidem nihil amplius dico, quam Ecclesiae hominem non fuisse. De Victorino id assero, quod et de Evangelistis, fratres eum dixisse Domini, non filios Mariae. Fratres autem eo sensu, quem superius exposuimus, propinquitate non natura“*).

Tako je toraj ostroumni Stridovčan opral pred Helvidijem našega Viktorina sumnje, češ, da je tudi on krivo tolmačil svetopisemski izraz „fratres Domini“. Ne, on ga je popolnoma dobro umel s svetimi evangelisti vred. Pač škoda, da se ni pogina rešil ves Viktorinov komentar k evangelju Matejevemu, koliko odprtih vprašanj bi se morda dalo povoljno rešiti. — Sv. Hijeronim pa ni le samo hvalil in slavil sv. Viktorina, on je razodel, kakor se spodobi za resnobnega presojevalca, tudi njegove nepopolnosti, koje zadevajo njegov latinski zlog. Sv. škof je bil morda rodom Grk in je grški jezik umel bolje nego je poznal latinščino. Vsled tega ni zmogel svojih globokih in vzvišenih misli jednako dično in čedno izraziti; manjkala mu je zgovornost v klasičnem jeziku rimskem. Le tako ima se umeti sodba, katero je sv. Hijeronim o njem izrekel v listu do Pavlina, v katerem je pojedine latinske pisatelje kratko pa krepko ocenil, rekoč:

„Tertullianus ereber est in sententiis sed difficilis in loquendo. Beatus Cyprianus instar fontis purissimi, dulcis incedit et placidus; et quum totus sit in exhortatione virtutum, occupatus persecutionum angustiis de scripturis divinis nequaquam disseruit. Inclyto Victorinus martyrio coronatus, quod intelligit, eloqui non potest. Lactantius quasi

*) Adversus Helvidium. Opp. edit. cit. Tom. IV. colum. 141.

Digitized by Google

quidem fluvius eloquentiae Tullianae, utinam tam nostra affirmare potuisset, quam facile aliena destruxit. Arnobius inaequalis et nimis et absque operis sui partitione confusus. S. Hilarius gallicano cothurno attollitur et quum Graeciae floribus adornetur, longis interdum periodis involvitur et a lectione simpliciorum fratrum procul est. Taceo de caeteris vel defunctis vel etiam adhuc viventibus"*).

Navedel sem navlaš ves odstavek, da čitatelj uvidi, kako je duhoviti Stridovčan ostro sodil tudi nejizvrstnejše in najodličnejše pisatelje latinske, tako da ni čuda, ako je o Viktorinu, rojenem Grku ali saj odgojenem v grščini, dejal, da ni znal svojih misli primerno povedati v jeziku latinskem, v kojem je pisal svoje komentarje in druga dela. Še o izvenredném talentu Tertulijanu, ki je vendar poznal fini zlog latinski, pravi Hijeronim, da je sicer bogat na mislih, a okoren v govoru. Sv. Cipriјana prispodablja sicer čistemu potoku, ki sladko teče in gladko, a jezi ga, da ni posebič obravnaval svetopisemskih stvari. V tem je naš Viktorin vse latinske pisatelje svoje dobe presegel, ker je prvi počel znanstveno tolmačiti sv. pismo. Tudi Laktanciju, ki se imenuje krščanski Ciceron, očita betlehemski puščavnik, da je pač zlehka podiral tuje zmote, da pa ni premogel domačih reči vtemeljevati; bojeval se je namreč večinoma s pagani, kojih kriva načela in škodlive nauke je vspešno zasmehoval in neusmiljeno bičal; toda katoliških dogem ni umel tako dobro pojasnovati. Arnobija imenuje skoro noraka, ki ni umel svojih razprav razdeljevati pametno in primerno. Sv. Hilariju oponaša, da je preobilen, da ima predolge perijode in da ga zato ne berejo preprostejši bratje. Tako ni prizanesel ostri Stridovčan nobenemu avktorju, ni pri nobenem zamolčal zaslužene graje. Morebiti je preostro sodil semtertam, malo premalo se oziraje na razne razmere časovne in osebne dotičnega pisatelja.

Kakor v pismu do Pavlina, slično kritikuje bistrogledni mož v listu do nekega rimskega govornika posamezne pisatelje

*) Epistola XLIX. alias 13. ad Paulinum. Opp. edit. cit. Tom. IV. Part. secund. Colum. 567.

Digitized by Google

latinske p. Tertulijana, Minucija Feliksa, Arnobija, Laktancija, sv. Ciprijana, sv. Hilarija in Juvenka prezbitra. Kakor pri teh književnikih ni vse pohvale in priznave vredno, tako ze spodtika sv. Hijeronim nad našim Viktorinom, češ, da je imel želje po učenosti, ne pako tudi učenosti same. Pravi namreč dokaj lakonično: „Victorino martyri in libris suis licet desit eruditio, tamen non deest eruditionis voluntas“*).

Kar zadeva to nekoliko preostro sodbo Hijeronimovo, mislim, da so resnici najbližje dospeli vsi tisti patrologi, kateri trdijo, da se mora to pomanjkanje učenosti tolmačiti samò s pogledom na posvetne znanosti, na profane vednosti, katerih si sv. Viktorin ni vtegnil nabrati pri svojih nepičlih stanovskih dolžnostih, pri svojih brezštevilnih drugovrstnih poslih. Toda v svetopisemskih stvareh in v cerkvenih rečeh odrekati mu primerno znanje, ne bilo bi povsem pravično in resnično. Mož, ki je toliko komentarjev k najtežavnejšim knjigam biblijskim napisal, moral je vendar nekoliko več kole dobro voljo do učenosti imeti; ta dasi je jeklena in železna, ne zadostuje še, da bi se smel kedo znanstveno-vzobraženim eksegetom prištevati, kakoršnim se jednoglasno prišteva sv. Viktorin. Med ostalimi presojevalci cerkvenih avktorjev imenujem tu le učenega dominikanca, Siksta Senenskega († 1599), ki je dotične Hijeronimove besede tolmačil ne o sveti pač pa o svetski učenosti. Toda o tem vprašanji še hočem govoriti na drugem mestu, kjer bodem ob enem čitatelja opozoril, da je sv, Hijeronim nekako sam preklical to svojo sodbo, češ, da je bil sv. Viktorin neizkušen in malo podučen v govoru latinskem, ali nikakor ne v vedi bogoslovni. Tam bodem še vse druge krajše citate iz Hijeronimovih del o našem slavljenci objavil.

*) Epistola LXXXII. alias 84. ad Magnum Oratorem Romanum. Opp. edit. cit. Tom. IV. Part. II. Colum. 656 sq.

Digitized by Google

Nastavek o poročilu sv. Hijeronima.

Sv. Hijeronim ni le poidočki omenjal v svojih različnih delih našega Viktorina, posvetil mu je celò posebno poglavje v toli hvaljenem zapisniku cerkvenih književnikov, počenši od sv. Petra, prvaka apostolov, pa tje do Stridovčana, ki je v zadnjem 135. poglavji o samem sebi sestavil kratke jako zanimljive črtice. V brezbrojnokrat citovanem poglavji 74. piše o dragem nam škofu Ptujskem nastopne vesti:

„Victorinus Petavionensis episcopus non aeque latine ut graece noverat. Unde opera eius grandia sensibus veliora videntur compositione verborum. Sunt autem haec: Commentarii in Genesim, in Exodum, in Leviticum, in Esaiam, in Hezechiel, in Abacuc, in Ecclesiasten, in Canticum Canticorum, in Apocalypsin Joannis, adversus omnes haereses et multa alia. Ad extremum martyrio coronatus est.“ *)

Više zgoraj navedene besede Hijeronimove, da namreč Viktorin ni mogel svojih misli primerno izrazovati, dobè šele v tem poročilu svojo luč in svoje pojasnilo, ker uči sv. Hijeronim razločno, da sv. Viktorin ni poznal latinščine tako dobro, kakor je v oblasti imel jezik grški, v katerem se je pač po takratni šegi izšolal in najbolj izuril. In izravno zato so njegova mnogovrstna slovstvena dela velikanska glede vzvišenih misli, a manjše vrednosti so oziroma na besedno sostavo. Tu-

*) Janez Albert Fabricij, doktor in profesor bogoslovja v Hamburgu, oskrbel je izvrstno izdavo vseh del, v katerih se opisujejo cerkveni književniki. Tej prekoristni vsepovsodi občudovani knjigi je načelni naslov: Bibliotheca ecclesiastica, in qua continentur de scriptoribus eccles. s. Hieronymus cum veteri versione graeca, quam vocant Sophronii; Gennadius Massiliensis, s. Isidorus Hispalensis, Ildephonsus Toletamus, Honorius Augustodunensis, Sigebertus Gemblacensis, Henricus Gandavensis, Anonymus Mellicensis, Aub. Miraeus. Curante Jo. Alberto Fabricio ss. Theologiae doctore et professore in Gymnasio Hamburgensi. Hamburgi, 1718. Pag. 163 sq. Po tej izborni izdavi hočem navajati razne avktorje, ki v svojih imenikih cerkvenih pisateljev omenjajo tudi sv. Viktorina. Slovenski bogoslovci spoznavajo v tem oddelku brezteżavno cerkveno slovstvo.

Digitized by Google

kaj ni prikladnega mesta, da natančnejše ocenim pojedine spise Viktorinove, kakor je našteva Hijeronim; o njih spregovorim resno besedo v drugem delu. V prvem delu mi je namen, seznaniti čitatelja s pisatelji, ki spominjajo našega škofa. Vsled tega hočem nemudno semkaj postaviti vse opomnje, katere je učeni Albert Fabricij pridodal posameznim besedam Hijeronimovim.

Pred vsem povdarjam zadovoljno, da je bistroumni Fabricij v svojo izdavo sprejel jedino pravo lekcijo „Petavionensis," o katerem priimku piše doslovno: „Victorinum hunc, quem in Diocletiani persecutione subiisse martyrium traditur in Martyrologio Romano 2. nov., non Pictaviensem in Aquitania secunda sed Petavionensem seu Petabionensem in superiore Pannonia fuisse episcopum; atque ita constanter legi in codicibus mss. et longe plurimis editionibus Hieronymi tum hoc loco tum supra cap. 18. tum Epistola contra Vigilantium et libro contra Helvidium et in Ezechielis 36. capite demonstravit Joan. Launoius in dissertatione de Victorino."

Fabricij toraj brezpogojno zagovarja pisavo Petavionensis in ne Pictaviensis, ker se prvo berilo stalno nahaja v rokopisih in v tiskanih izdajah kataloga Hijeronimovega. Pa ne samo v 74. poglavji, tudi v 18. in v listu do Vigilancija in v knjigi zoper Helvidija kakor v razlagi proroka Ecehijela, pogl. 36. čitaš ponajvečkrat Petavionensis in ne Pictaviensis. Istinitost tega berila je neovrgljivo dokazal francoski učenjak Janez Lavnoj, kateri bi bil gotovo našega Viktorina pribojeval svojej domovini, prelepi Franciji, nego li drugi deželi, da ga ni k temu prisilila nepremagljiva ljubezen do zgodovinske resnice in pravice.

Nadalje pripazuje vrli Fabricij k besedi Abacuc: „Ex hisce Victorini commentariis vix quicquam hodie aetatem tulit praeter „de fabrica mundi", quod ex eius commentariis in Genesim videtur repetitum esse et ex manuscripto codice Lambethano vulgavit praestantissimus vir. Guil. Cave. Certe commentarius in Apocalypsim, qui sub Victorini fertur nomine, oppugnat chiliasmum, quem a Victorino propugnatum diserte Hieronymus c. 18. testatur. Fieri tamen potest, ut partim Victorini sit, partim alterius nempe interpolatoris judice Launoio,

Digitized by Google

qui notat jure merito: etiam dubitari, num Hieronymum auctorem habeat, quae commentario illi praefigitur ad Annatolium Praefatio.“

Fabricij meni, da se je od Viktorinovih razlag ohranil le odlomek komentarja k prvi knjigi Mojzesovi pod naslovom o vstvaritvi sveta, katere preostanke je izdal po starem rokopisu sloviti anglež Viljem Kavej. Komentar k tajni knjigi Janezovi pobija kilijazem, katero zmoto je vendar Viktorin zagovarjal po razsodbi Hijeronimovi; in zato je najbrže ta komentar interpoliran po nauku Lavnoja, ki zajedno dvomi, da bi bil predgovor k dotični razlagi pisan od sv. Hijeronima. Jaz pa trdim — in kar trdim, bodem dokazal — da je komentar in predgovor avtenten.

O delu Viktorinovem zoper krivovere pripazuje Fabricij: „Hoc opus respicit s. Optatus, Victorinum laudans — Marcion, Praxeas, Sabellius, Valentinus et ceteri temporibus suis a Victorino Petavionensi, a Zepherino Urbico et Tertulliano Carthaginensi usque ad Cataphrygas et aliis assertoribus ecclesiae catholicae superati sunt.“ Sveti Hijeronim pravi o našem Viktorinu le površno, da je pisal zoper vse herezije. Sv Optat Milevski pa govori določnejše, če našteva imena krivovercev, s katerimi je bil naš orjak duševni boj za svete resnice. Sv. Viktorin je potemtakem v prevažnem delu zoper herezije sosebno napadal Marcijona in Prakseja, dva huda gnostika, Sabelija in Valentina, dva režeča trojicotajca kakor druge krivoverce tje noter do prestrogih katafrigov ali montanistov. Sv. Optat je nedvomno še pred seboj imel neprecenljivo knjigo Viktorinovo, ki bi premogla tudi nas o marsikoji hereziji bolje podučiti, nego li smo podučeni, da je ni zglodal jekleni zob časa.

Naposled Fabricij Hijeronimovo poročilo o Viktorinovem mučeništvu pojasnuje z nastopno opazko: „Ergo anno 392 cum haec s. Hieronymus scriberet, Victorinus martyrium iam subierat,“ No! s tem dodatkom ni prenatenko določeno leto Viktorinove smrti, od tako vestnega preiskovalca smel bi človek pričakovati jasnejšo določbo. Ako v prvi opomnji naglaša, da je vmrl za trinoga Dijoklecijana, moral je že vendar mučen biti pred letom 392, v katerem je dovršil sv. Hijeronim svoj za-

Digitized by Google

pisnik. Ni ga zgodovinarja, ki bi stavljal tako pozno, sploh črez leto 305, mučeniško smrt Viktorinovo. Pa še to letno številko ima le sam Pater Pij Gams, medtem ko se vsi ostali historiki drže leta 303 (in 304 sem pa tam).

Vštric Hijeronimovega zlatavrednega imenika cerkvenih slovstvenikov postavil je modri Eabricij grški prevod tega prekoristnega dela, s katerim je hotel sv. Hijeronim nevernim nasprotnikom pokazati, da tudi sv. katoliška cerkva šteje obilo vrlih pisateljev. Dotični prevod prilastujejo učenjaki, p. Erazem Roterodamski, Sofroniju, kojega Stridovčan slavi v 34. poglavji svojega kataloga, pišoč; „Sophronius, vir apprime eruditus, laudes Bethlehem adhuc puer et nuper de subversione Serapis insignem librum composuit; de virginitate quoque ad Eustachium et vitam Hilarionis monachi, opuscula mea in graecum eleganti sermone transtulit. Psalterium quoque et Prophetas, quos nos de Hebraeo in Latinum vertimus.“ *)

Ta Sofronij bil je toraj vrstnik Hijeronimov in jako nadarjen mož; saj je že v prvi mladosti opeval Betlehem in je pozneje zložil knjigo o razpadu svetišča malika Serapa v Egiptu, kakor tudi o devištvu, o življenji meniha Hilarija; vrhu tega je preložil razna dela Hijeronimova na jezik grški. Potem je pač več ko verojetno, da je pogrčil Sofronij tudi znameniti katalog, ki so ga z nepopisljivo radostjo pozdravili tedanji književniki. Res, da nekateri kritiki oporekajo, da bi bil ta Sofronij oskrbel grško prestavo in trdé — po mojem prepričanji brez veljavnega razloga — da je tisto omislil nepoznan pisatelj pod tem izmišljenim imenom v poznejši dobi; pa bodi temu tako ali onako, prevod se soglasno ceni prav visoko in to zavoljo lične grščine, v kateri je pisan in pa zavoljo sive starosti, ki se jej obče priznava, češ, da je bila dovršena, ako že ne pred smrtjo sv. Hijeronima (420), a to vsaj kmalu po preminu tega najučenejšega očeta cerkvenega.

Pač ni treba posebič naglašati, da je prestava za našo stvar neprecenljive vrednosti, da je prevelike važnosti, ker namreč neoporekljivo spričuje, da je sv. Viktorin škofoval v

*) Fabricii op. cit. Pag. 221.

Digitized by Google

Petoviji na Panonskem in ne v Piktaviji na Galskem. Ta prestava uči jasno dovolj, da so vse lekcije v rokopisih in v tiskanih izdavah neresnične, ako se glase: Pictaviensis in ne Petaviensis. V grškem prevodu zvoni priimek Πιταβίωνος in v 18. poglavji Πεταβῖνος, kar ni moglo nastati iz latinskega Pictaviensis, od tega imena bi se priimek glasil grški Πικταβίωνος, kakor zove Sofronij sv. Hilarija, škofa Piktavijskega. Sofronijeva prestava zaslužuje, da se ponatisne tu doslovno:

Βικτωρῖνος Πιταβίωνος Ἐπίσκοπος οὐχ' ὁ μοίως ῥωμαϊστὶ ὡς ἑλληνιστὶ ἠπίστατο, διά τὸ ἔγρα αὐτοῦ πάνυ μέγαλα ὄντα τᾶς νοήμασιν, δοκεῖ εἶναι εὐτελῆ ἀλλὰ τὴν τῶν λόγων σύνθεσιν. Ἔστι δὲ ταῦτα: Ὑπομνήματα εἰς τὴν Γένεσιν, εἰς τὴν Ἔξοδον, εἰς Λευίτικον, εἰς Ἡσαΐαν, εἰς Ἰεζεκιὴλ, εἰς Ἀβακούμ, εἰς Ἐκκλησιαστὴν, εἰς ᾄσματα τῶν ᾀσμάτων, εἰς Ἀποκάλυψιν Ἰωάννου κατὰ πασῶν τῶν αἱρέσεων καὶ ἕτερα παμπόλλα. Εἶτα τελευταῖον μαρτυρήσας ἐστέφθη. Prelagatelj se je tenkovestno držal originala, da mu ni treba pojasnila. Kar se tiče Viktorinovega priimka, stalo je v izvirniku Petavionensis in od tod grški Πιταβίωνος.

Albert Fabricij pa se ni zadovoljil s prevodom in z lastnimi opomenjami k citovanemu zapisniku, marveč pridodal je še opazke drugih literatov, katerim je odkazal prostor za izvirnikom in njegovim grškim prevodom. Povzel pa je k posameznim odstavkom rečenega kataloga opomnje nastopnih pisateljev.

„Erasmi scholion ad, viliora videntur! Vides lector, eloquentia commendari praeclaras sententias et obscurari sermonis vitiis! Erazem Roterodamski tolmači Hijeronimove sodbo o Viktorinovih delih tako, da so priporočenja vredna gledé prozornih misli a ne v obziru na zlog, ki je pretemen in težko umljiv. Častno je seveda za pisatelja, ako se v njegovih delih krasne misli skladajo z lepimi izrazi, toda če te vjeme najti ni, bolje je, da se avktor odlikuje po veličastnih mislih, nego li po opiljenem zlogu. Dalje. „Mariani Victorii scholion ad, Victorinus Pictaviensis episcopus! Olim Pitabionensis. Pictaviensis in libro contra Helvidium nuncupatur: et ita habet maior exemplarium pars. Alibi in Hieronymo Pictavionensis legitur in epistola scilicet, quae est contra Vigilantium". Marijanu

Digitized by Google

Viktoriju se dozdeva, da mora pisano biti Pictaviensis, ne pa Pitabionensis. Ako se v knjigi zoper Helvidija semotamo čita Pictaviensis, čita se po krivem. Podrugod najde se zabeleženo Pictavionensis, vendar najstarejša pisava je Pitabionensis. Za Viktorijevo pripomnjo sledé notice Henrika Gravija.

„Notae Henrici Gravii ad, unde opera eius grandia sensibus. viliora videntur compositione verborum! Hieron. epist. ad Magnum: Victorino Martyri in libris suis licet desit eruditio, tamen non deest eruditionis voluntas. In epist. Schedulae, nec disertiores sumus Hilario nec fideliores Victorino. In epist. Et vestris: Et martyrem Victorinum, qui simplicitatem sententiae in eo probat, dum nulli molitur insidias Meminit hujus et ad Vigilantium in epist. Justum et alibi". Henrik Gravij Hijeronimovo sodbo o vrednosti Viktorinovih spisov pajasnuje z besedami istega sv. očeta, katere je izrekel v listu do Magna govornika, v listu do Pamahija in Ocejana in v apologiji zoper Rufina, kakor je že zgoraj omenjeno. Način Gravijevega citovanja je prenenavaden; navaja liste samò s pričetnimi besedami, mesto da bi imenoval osebe, katerim so bili doposlani. O komentarji k preroku Izaiji Gravij piše:

„In Esaiam Hieronymus in praefatione in Esaiam ad Eustochium: Martyr Victorinus, qui cum Apostolo dicere poterat, etsi imperitus sermone non tamen scientia, scripsit in Esaiam iuxta editiones 4 usque ad visionem quadrupedum in deserto". Da je sv. Viktorin komentoval proroka Izaijo, uči Stridovčan kakor v katalogu tako v predgovoru k svoji razlagi istega proroka, kjer zajedno, rekel bi, popravlja svojo poprejšnjo sodbo, češ, da je imel Viktorin le voljo do učenosti, ne pa tudi učenosti same; to mnenje, pravim, popravlja pravicoljub s tem, da Viktorina prispodablja z apostolom Pavlom, s kojim je smel reči: dasi sem neizkušen v govoru, vendar ne v vednosti. Kedor zna, da naš Viktorin ni bil predobro izurjen v latinščini, pač pa v grščini, mora priznavati, da so Pavlove besede kakor navlaš pisane za Ptujčana, ki je bil nedvomno jako učen mož, manjkalo mu je le globlje znanje latinskega klasičnega jezika. Gravijevo mnenje, da sega Viktorinov komentar profeta Izaije samò le do mesta, kjer se opisuje vizija

Digitized by Google

četveronožnih živali v puščavi, krivo je popolnoma in neresnično, kakor povem niže. S poslednjo prenejasno opomnjo Gravijevo ne vem ni kod ni kam: „In apocalypsin Joannis. Hujus Hieronymus dicitur interpres hodieque extat". To dobro vem, da še danes obstoji komentar, sholij menda Gravij ne pozna, a tega ne vem, pokaj se imenuje Hijeronim tolmačem, interpres komentarja Viktorinovega; saj ga on ni niti prevel na kojikoli jezik, niti ga ni obogatil s podčrtnimi noticami; napisal je samo le predgovor k tej razlagi.

Poleg Gravija cituje Fabricij še dva avktorja, Avberta Mireja in Ernesta Salomona Ciprijana. Prvega opomba o sv. Viktorinu slove:

„Episcopus Pictaviensis coronatus est martyrio sub annum Christi 303. Diocletiano imperante. Extat nomine Victorini Commentarius in apocalypsin, sed Bellarminus in Catalogo merito dubitat, an is sit Victorini opus. Scribit enim Hieronymus in epistola, commentario Victorini in apocalypsin praefixa, Victorinum in isto suo commentario secutum esse errorem Chiliastarum aut Millenariorum, quod etiam scripsit supra cap. 18., ubi de Papia agit. Qua quidem de causa et Gelasius I. Papa Victorini opera inter apocrypha numeravit. At commentarius, qui Victorini nomine nunc circumfertur, non solum errore caret, sed contra hunc errorem etiam pugnat. Millenariorum porro sententia usque ad tempora Damasi Papae absque jactura fidei vel communionis divisione libere ferebatur nec crimini data est Papiae, Justino Martyri nec aliis, quo minus inter sanctos et ecclesiasticos viros adscriberentur. At vero ea damnata sententia etiam illi faventes scriptores jure proscripti videntur, ut Baronius in Notis ad Rom. Martyrol. 2. Nov. loquitur."

Avbert Mirej naglaša priimek Pictaviensis, češ, da je blagi Viktorin pastoroval v akvitanskem Piktaviji; toda priziv njegov na Hijeronimov list do Helvidija ne velja, ker se mora tudi tam brati Victorinus Petavionensis, kakor se istinito čita v vseh boljših rokopisih in v vseh imenitnejših izdavah. Čisto resnico pak je zapisal Mirej, trdeč, da je Ptujski Viktorin bil leta 303 mučen. Resnično je i to, da se je Viktorinov ko-

Digitized by Google

mentar k apokalipsi ohranil do tega trenotka, in da ga nekateri učenjaki, p. Belarmin, odrekajo našemu škofu in sicer zato. ker sv. Hijeronim v vvodu, ki ga je dodal tej knjigi, dovolj jasno pravi, da je sv. Viktorin v komentarji zagovarjal kilijazem, medtem ko vendar v sedanjem komentarji ni najti milenarske zmote; temveč ona se v tej razlagi pobija in ostro obsoja. Ta je pač zoper avtencijo spominjanega komentarja poglaviti ugovor, kojemu hočem niže spodnesti prešibko nosilo.

Primerna je dalja Mirejeva opomnja, da nikakor ni moglo sv. Viktorinu škodovati milenarsko mnenje, da mu ni moglo kratiti dobrega glasu, svetosti in pobožnosti, kakor ni škodovalo sv. Justinu, modroslovcu in mučeniku, niti Papiji, škofu Hijeropolitanskemu, in drugim možem, ki so ostali v ozkotesni zvezi s sveto cerkvo vkljub kilijazmu. Ko pa je bil kilijazem od cerkve zavržen, bili so tudi spisi tej zmoti prijazni kot takošnji označeni, naj bi čitateljem ne škodovali, češ, da smejo njih vsebino mirno sprejeti in verjeti, ker je ni prepovedala cerkva. Tako je umeti cerkvena prepoved del Viktorinovih, uči glasoviti kardinal Baronij. Drugi glosator, Ernest Salomon Ciprijan, pojasnuje nastopne besede Hijeronimove:

„Pitabionensis. Ita recte legunt: Erasmi codices, quamvis plusculi Pictaviensem faciant episcopum. Scilicet Joannes Fillaeus cantor et officialis Pictaviensis circa annum CIↃIↃCXXIII Calendario Victorinum episcopum et martyrem Pictaviensem inserit, quod Joannes Belus, regius in Galiis advocatus, Pictaviensium episcoporum seriem contexens, Victorinum nostrum primo loco colocasset. Hoc avide arreptum est a Pictaviensi episcopo, qui Victorini nostri natalem duplicis festi ritu voluit celebrari et Pictonicas litanias composuit, in quibus Victorinus martyr et Pictavorum episcopus invocandus proponitur. Verum fefellit bonos viros librariorum incuria, qui cum in Optato Milevitano, Hieronymo aliisque nonnullis cernerent, Victorinum Petavionensem vel Pitabionensem vocari, nec scirent tamen urbem, a qua ita vocari posset, Pictaviensem apellarunt, quasi is Pictaviensis in Aquitania II. episcopus fuerit, quum esset Petabionensis in Pannonia superiori. Itaque vir cordatus et de ecclesiastica historia praeclare meritus Joannes de Lavnoy

Digitized by Google

theologus Parisiensis, hanc fabulam confutandam existimavit edita de Victorino episcopo et martyre disputatione Parisiis 1653. Quae is produxit argumenta, singula hoc non spectant, cum nobis de hoc loco sermo tantum susceptus sit. Scripsisse autem heic Hieronymum: Pitabionensis non Pictaviensis confirmat Launoius editione Romana anni 1648 et 1470; Moguntinensi 1470; Basileensi anni 1516, 1524, 1526, 1553, 1565 et Lugdunensi, quae anno 1530 prodiit. Probat porro ex manuscriptis codicibus multis, uno monasterii s. Germani, secundo s. Victoris, tertio Bibliothecae regiae, quarto Puteanae, quinto monasterii Mariae de Longoponte, sexto monasterii Mariae de Valle et denique duobus Bibliothecae Thuanaeae. Victorius et Miraeus „Pictaviensis" habent, quod merito reiicitur, quando quidem doctiores omnes, argumentorum pondere moti, in Launoii sententiam concedunt, existimantes, Hieronymum nunquam cogitasse de Victorino quodam Pictaviensi."

Po vsej pravici zagovarja Ciprijan kot jedino pravo berilo „Pitabionensis", dasi branijo nekaterniki pisavo „Pictaviensis". Janez Filej, kantor in uradnik Piktavijski, je namreč okolo leta 1623 vrinil v koledar ime sv. Viktorina, škofa in mučenika, to pa zato. ker je Janez Bel advokat, v zapisnik Piktavijskih vladik postavil našega Viktorina na prvo mesto. To početje Filejevo in Belovo je napotilo škofa Piktavijskega, da je ukazal častni spomin Viktorinove smrti po obredu praznikov druge vrste obhajati ter da je složil za cerkvo Piktavijsko posebne litanije, v katerih se imenuje tudi sv. Viktorin kot mučenik in škof Piktavijski. In vse te dobre moževe je premotila neskrbnost književnikov, kateri so pri Optatu, Hijeronimu in pri drugih pisateljih brali Victorinus Petavionensis ali Pitabionensis, pa niso poznali mesta, po kojem bi se tako imenoval svetnik, in prav zato so ga krstili Piktavijskega, kakor da je doma iz Piktavija, ko je vendar vladikoval v Petoviji, mestu gorenje Panonije. Grozno to zmoto je prebisani teolog Pariški Janez Lavnoj razkril v posebni razpravi, objavljeni leta 1653. Da je sv. Hijeronim pisal Pitabionensis in ne Pictaviensis, dopričal je modri mož s pomočjo izdave Hijeronimovega kataloga, koja je izišla v Rimu leta 1468 in 1470; potem v Mogun-

Digitized by Google

ciji leta 1470; v Basileji leta 1516, 1524, 1526, 1553, 1565 in v Lugdunu leta 1530. Taisto resnico je dokazal s pomočjo rokopisov, ki se hranijo v samostanu sv. Germana, sv. Viktorija, v kraljevski knjižnici v Puteani, v kloštru Marije de Longoponte, Marije de Valle in naposled dveh manuskriptov, katera hrani biblijoteka Tuanejska. Potemtakem pač nepremakljivo stoji, da je Viktorin škofoval v Ptuji; Viktorij in Mirej sicer pišeta Piktavijski, toda ta pridevnik mora zavrči se, ker vsi učenejši pisatelji trde, da sv. Hijeronim ni nikdar mislil na Viktorina, ki bi bil v Piktaviji živel.

Konečno še pripazuje Ciprijan o Viktorinovi razlagi apokalipse: „Hanc (apocalypsin) chiliastarum more interpretatus est, quum fuerit chiliasta, qui crebris suis expositionibus Judaicas fabulas instillaret, ut loquitur de eo Hieronymus in Ezechielis caput 36.“ Po Ciprijanovem dozdevanji je tolmačil naš Viktorin tajno knjigo Janezovo po načinu in navodu kilijastov, ter je v svoje razlage vpletal židovske basni, kakor govori o tem sv. Hijeronim v 36 poglavji proroka Ecehijela, a o tej krivični sumnji pozneje kaj več.

Tukaj bodi še citovano 18. poglavje Hijeronimovega imenika cerkvenih književnikov, poglavje, ki govori o Papiji, učenci sv. apostola Janeza in slavnega škofa Hijeropolitanskega v Frigiji, vmes se omenja tudi naš Viktorin. „Hic (Papias) dicitur mille annorum Judaicam edidisse δευτέρωσιν, quem secuti sunt Irenaeus et Apollinaris et ceteri, qui post resurrectionem ajunt in carne cum sanctis Dominum regnaturum. Tertullianus quoque in libro de spe fidelium et Victorinus Petabionensis et Lactantius hac opinione ducuntur.

Albert Fabricij je sprejel i na tem mestu berilo „Petabionensis“. Sofronij piše grški Βικτωρνιος Πεταβινος. Fabricij pravi glede tega priimka: „Petavionensis legendum pro Pictaviensi, ut docuit Joan. Launoius diss. de Victorinis. Et nullus est codex teste Marcianaeo, qui non legat Petabionensis vel Pitabionensis. Vide infra c. 74 (bilo je vse povedano že zgoraj pri 74. poglavji) et quae Hieronymus praef. ad Victorinum in apocalypsim apud Sixtum Senensem lib. 6. Bibl. S. annot. 345.“

Digitized by Google

Ker hočem vse prezanimljive opomnje Siksta Senenskega o našem Viktorinu na prikladnem mestu naznaniti in razložiti, dostavljam še tukaj opazko, katero je Ernest Ciprijan zapisal k besedam Hijeronimovim: „Et Victorinus Pitabionensis“. Ita restituimus hunc locum, postquam hodie constat inter doctos, Victorinum nunquam Pictaviensem episcopum fuisse, ut habent reliqui omnes“*). Povsodi toraj v 74. poglavji in v 18. povdarja Salomon Ciprijan kot jedino pravo lekcijo „Pitabionensis“.

Poročila

Kasijodora, pisatelja „Dodatka“, Bede, Honorija in Tritemija.

Hijeronimov prepomenljivi zapisnik je nadaljeval Genadij, duhovnik iz mesta Masilije, sloveč proti konci petega stoletja. Toda gledè našega Viktorina ni vedel nadaljevatelj ničesa novega dostaviti poročilu sv. Hijeronima o slavnem Ptujčanu. Za Genadijem je o taistem predmetu pisal sv. Izidor, škof Hispalski, najučenejši mož svoje dobe († 4. aprila 636); a tudi on ni pomnožil in razširil Hijeronimovih črtic o našem apostolu dolenjega Štajarja.

Predno še o vseh drugih nadaljevateljih Hijeronimovega kataloga govorim, terja kronološni red, da tukaj vmestim slovitega Kasijodora poročilo o slovitem Ptujčanu. Avrelij Kasijodor, iz plemenite in bogate rodbine dolenjeitalske, je opravljal visoke državne službe za Odovakra, Teodorika, Atalarika, Teodata in Vitiga. V poznejši dobi svojega skušenj polnega življenja se je odpovedal vsem častnim službam in je v bližini rojstnega mu mesta Skvilacija v dolenji Italiji usta-

*) Predstoječe opomnje raznih pisateljev stojè pri Alb. Fabriciji. l. c. str. 164 in 165. Poglavje 18. najdeš Str. 82—84.

Digitized by Google

novil prelepi samostan Vivarij, kjer je bil opat do svoje blažene smrti l. 565. V tej prijetni samoti je spisal mnogo posvetnih in svetih knjig. Jedno njegovih bogoslovnih del nosi čelni naslov: De institutione divinarum literarum, ki se sme zvati metodologija bogoslovnih študij. In ravno v tem izvrstnem spisu omenja Kasijodor povečkrat našega Viktorina. Ko razpravlja v petem poglavji o Salomonovih knjigah, pravi s pogledom na eklezijastesa: „De quo libro et Victorinus, ex oratore episcopus, nonnulla disseruit".

Tu toraj stoji prvikrat ona velepomenljiva opomnja, na katero se sklicujejo neprenehoma hagijografi, da je Viktorin postal iz govornika škof. Posamezni pisatelji nečejo verojeti te vesti Kasijodorove; pa najti ni pametnega razloga, da bi se moralo le-to poročilo zavrči kot neresnično. Kasijodor je bil pretenkovesten historik, da bi bil brez zgodovinske gotovosti sprejemal v svoja dela dvomljive stvari o cerkvenih slovstvenikih. Mož, ki je živel med leti 470—565, ki je poleg raznih spisov dovršil kroniko od začetka sveta pa tje noter do leta 519 po Kr.; mož, ki je omislil historijo Gotov, potem obširno zgodovo cerkveno-historiam tripartitam — tako razsežno učeni mož, pravim, premislil je gotovo dobro, predno je kakošno naznanilo zapisal o takrat še v živem spominu bivšem Viktorinu; nedvomno ga je bolje poznal in ločil od drugih mož istega imena, nego li so ga poznali in ločili pisatelji od leta 1600 in dalje naprej. Pa da ga ni zamenjal z Viktorinom Afrom, kaže to, da Viktorin Afer, poznejši rimski rhetor, ni bil nikoli škof niti ni napisal razlage k Salomonovi knjigi eklezijastesu. Čas je že pač, da se ne krivijo po nepotrebnem stari avtorji neresnice, da se jim veruje, dokler ni zmota povsem jasno dokazana.

Dalje uči v sedmem poglavji svojega dela učeni Kasijodor, da je Viktorin pretolmačil tudi evangelje sv. Mateja: „De quo et Victorinus, ex oratore episcopus, nonnulla disseruit". In v devetem poglavji, pišoč o Janezovi apokalipsi, pripazuje: De quo libro et Victorinus, saepe dictus episcopus, difficillima quaedam loca breviter tractavit". Pristavek „ex oratore episcopus" se toraj ponavlja in besede „saepe dictus episcopus" kažejo, da je

Digitized by Google

Kasijodor predobro poznal našega Viktorina, kateremu je pripisal tri komentarje k eklesijastesu, k Mateju in k apokalipsi. Posebno ono poročilo o razlagi Matejevega evangelja je prevelike važnosti, ker se to Viktorinovo delo ne omenja v 74. poglavji Hijeronimovega kataloga, vendar pa Stridovčan na drugem mestu govori o tej razlagi, tako, da morata dva svedoka zadoščevati. Res! slavnemu senatorju moramo iz srca hvaležni biti za te tri stavke, katere je zapisal o Ptujskem Viktorinu, kojega ime je moralo potemtakem veleznano biti po samostanih italskih*).

Po tej digresiji vrnem se nazaj h govoru o pisateljih, ki so dopolnjevali neprecenljivi zapisnik Hijeronimov o cerkvenih književnikih. Za Genadijem in sv. Izidorjem je o cerkvenih literatih poročal slavoznani nadškof Toledski, sv. Ildefonz († 667). O našem Viktorinu ni sicer dodal on novih podatkov; vendar pa je njegovemu katalogu oskrbel neki drugi nepoznani pisatelj velevažen dodatek, ki se gostokrat prilastuje sv. Izidorju in še gošče sv. Ildefonzu. In v tega apendiksa sedmem poglavji bereš o škofu Viktorinu nastopne opomnje:

„Victorinus episcopus composuit et ipse versibus duo opuscula admodum brevia; unum adversus Manichaeos, reprobantes veteris testamenti Deum veramque Christi incarnationem contradicentes; aliud autem adversus Marcionitas, qui duo principia idest duos Deos fingunt; unum malum, justum creaturarum conditorem et retributorem factorum; alterum bonum, animarum susceptorem et indultorem criminum".

Tako se glasi to prevažno poročilo sv. Ildefonza oziroma neznanega pisatelja „Dodatka", da je Viktorin tudi dve pesniški deli izdal — zoper Manihejce in Marcijonite — o katerih lastnini se pa še dandanes pričkajo učenjaki. Albert Fabricij pojasnuje gorenji citat z naslednjo gloso: „Victorini duo, unus episcopus Pictaviensis, alter rhetor Afer ab Hieronymo; et alii duo a Gennadio, unus rhetor Massiliensis, alter Aquitanus calcutor recensentur. Opuscula duo adversus Manichaeos et Mar-

*) Magni Aurelii Cassiodori senatoris viri Patricii, consularis et Vivariensis abbatis opera omnia. Opera et studio J. Garetii O. S. B. e Congr. s. Mauri. Venetiis, 1729. Tom. II. Pag. 512, 513 et 515.

Digitized by Google

cionitas, quae hic recensentur, videntur esse Victorini Afri rhetoris, de quo Hieronymus c. 101 agit. Victorini porro huius libellos duos Sirmondus Lutetiae 1630 publicavit: extantque alia ejusdem opera tom. IV. Bibliothecae Patrum. Garsias tamen Loaisa putat, duo illa opuscula, quae hoc capite memorantur, esse attribuenda Victorino rhetori Massiliensi, de quo Gennadius c. 60 tractat. Utut sit, notet lector, Victorinum nostrum hoc capite episcopum vocari, quem titulum nec suo Victorino Afro Hieronymus nec suo Victorino Massiliensi Gennadius tribuit"*).

Sv. Hijeronim pozna, kakor pravi Fabricij, dva Viktorina, škofa Ptujskega in pa govornika Afra; tudi Genadij omenja dva, retorja Masilijana in Viktorina Akvitana. Fabriciju dozdeva se, da je ona dva speva zoper Manihejce in Marcijonite zložil Viktorin Afer, katerega spominja sv. Hijeronim v 101. poglavji svojega pregleda cerkvene literature. Pod naslovom tega Viktorina je dotični dve pesni v Parizi izdal Sirmond leta 1630; in druga dela njegova se nahajajo v 4 zvezku biblijoteke svetih očetov. Dominikanec Garcija de Loaisa († 1546) pako meni, da je spominjani dve pesni obelodanil Viktorin Masilijan, o kojem razpravlja Genadij v 60. poglavji svoje literarne zgodovine. Kedo je pravo zadel, ni lehko dognati. Najbrž pa ni niti Viktorin Afer niti Viktorin Masilijan zložil dotičnih dveh pesmotvorov. Nikakor ni neverojetno, da tega ni storil naš Viktorin Ptujski. Vsega povdarka je vredno, da se niti Viktorin rodom Afrikan niti Viktorin Masilijan nikoli nikjer ne zoveta škofa; tukajšnji Viktorin pa se razločno naimenuje škof — episcopus. Škof pa je bil med Viktorini pisatelji le samò Viktorin Ptujčan. Potemtakem pač ni nemogoče, da je dovršil on rečene pesni zoper Manihejce in Marcijonite, katere krivoverce je natančno poznal, ker je pisal zoper vse krivovere svojega časa. Sv. Hijeronim je morebiti ravno pesniška dela Viktorinova v misel vzel, ko je v 74. poglavji svojega kataloga razne komentarje Viktorinove naštel in potem še dostavil: scripsit et multa alia. Pa če bi hotel kedo vgovarjati, da je sv. Vik-

*) Fabricii Biblioth. eccl. edit. cit. Pag. 69.

Digitized by Google

torin še prozo slabo pisal in se toraj ni poskusil v pesništvu, odgovoril bi temu lehko prav mirno, da se je sčasoma neutrudno delavni mož vendar le tako izuril v latinščini, da je zmogel v tem jeziku tudi pesnikovati. Polnoveljavnega dokaza, da naš Viktorin ne more biti pisatelj omenjenih dveh pesmotvorov, izumel še doslej ni nikdo

V osmem stoletji ponuja nekoliko životopisnih podatkov o našem veljaku slavnoznani Beda častiti, Beda venerabilis, ki je bil med leti 671 in 673 rojen v Jarrowu na Angležkem. Vzgojen je bil v samostanu Wearmouth, kjer je, duhovnikom posvečen, deloval do svoje smrti (735) skoro brez odmora, — aut discere aut docere aut scribere dulce habui, pravi sam. In napisal je res čudno veliko premarljivi menih, ki je bil zajedno zgodovinar, umoslovec, bogoslovec in veščak v gramatiki, retoriki, poeziji, matematiki, fiziki, astronomiji in v kronologiji. In ta vrli učenjak spominja v dveh spisih svojih našega Viktorina. In sicer najprvo piše o njem v svojem martirologiji, rekoč: „IV. non. Novembr. Natale s. Victorini Pictaviensis episcopi, qui persecutione Diocletiani martyrio coronatus est.“ *) Po tem poročilu bil je sveti Viktorin mučen in po mučeništvu za nebesa rojen 2. dne v novembru za preganjalca Dijoklecijana Le- ta vest se vjema popolnoma z rimskim martirologijem. Najhitreje je krivo posnel tudi priimek Pictaviensis po tem imeniku.

V razpravi o leži Jeruzalema in o svetih krajih — de situ Jerusalem et sacris locis — omenja Beda neko pesen, katero je složil naš Viktorin. Učeni redovnik pripoveda, da se v Jeruzalemu kaže steber, ki ne meče od sebe sence, ker stoji baje na sredini zemlje, ker je sploh mesto Jeruzalem središče sveta. In prav na to posebnost je mislil tudi Viktorin, ko je zapel pesen o hribu Golgoti. Semkaj spadajoče besede Bedine slove tako: „Hic monstratur petra, super quam lapidatus est s. martyr Stephanus extra civitatem, in medio autem Jerusalem, ubi cruce Domini superposita mortuus revixit, columna celsa

*) Venerabilis Bedae presbyteri Anglo-Saxonis Doctoris ecclesiae vere illuminati opera. Coloniae Agrippinae, 1688. Martyrologium Tom. III. Pag. 346 lit. E.

Digitized by Google

stat, quae aestivo solstitio umbram non facit, unde putant, ibi mediam esse terram et historice dictum: Deus autem ante saecula operatus est salutem in medio terrae. Qua ductus opinione Victorinus Pictaviensis, antistes ecclesiae, de Golgotha scribens inchoat:

> Est locus ex omni medium quem credimus orbe,
> Golgotha Judaei patrio cognomine dicunt.“ *)

Modri Beda prilastuje brezpogojno citovano pesen Viktorinu, katerega imenuje predstojnika, antistitem, to je škofa. Ta pridevnik svedoči, da je Beda mislil na Viktorina, škofa Ptujskega, a ne na Viktorina Afra niti na Masilijana, ki nista dosegla škofje časti. Učenjaki še danes dvomijo ob avtorji lete 70 vrstic broječe himne; pa da je ni spel naš Viktorin, dokazal ni še doslej nikdo nepobito.

Po tem ovinku vračam se zopet nazaj k onim možem, ki so za sv. Ildefonzem nadaljevali Hijeronimov zapisnik cerkvenih slovstvenikov. Honorij, avgustodenski prezbiter, je sestavil četiri knjige o cerkvenih književnikih; in v 75. poglavji prve, večinoma po Hijeronimu posnete knjige govori tudi o našem pisatelji, rekoč:

„Victorinus, Pictaviensis episcopus, scripsit commentarios in Genesim, in Exodum, in Leviticum, in Esaiam, in Ezechielem, in Habacuc, in Ecclesiasten, in Canticum Canticorum, in apocalypsim Joannis et adversus omnes haereses et multa alia. Ad extremum martyrio coronatur.“ **) Honorij je očividno samo okrajšal svetega Hijeronima poročilo v 74. pogl. o našem Viktorinu. Dodal ni ničesar novega, pa tudi priimka Pictaviensis ni popravil v Petavionensis.

Za Honorijem avgustodenskem pisal je ob istem predmetu Sigebert Gemblacenski, ki pa o našem slavljenci ni vedel ničesar še neznanega pristaviti opomnjam svojih predhodnikov. Za njim je sestavil imenik cerkvenih pisateljev Henrik Gandavenski, arhidijakon Tornacenski († 1293); dalje neki Ano-

*) De locis sanctis. Cap. III. Edit. cit. Tom. III. Pag. 364.

**) Honorii Augostodensis de luminatibus ecclesiae sive de scriptoribus ecclesiasticis. Lib. I. C. 75. edit. Fabric. Pag. 78.

Digitized by Google

nymus Mellicensis, kojega knjigo je izdal Bernard Pez, benediktinec in knjižničar Melicenski, leta 1716; potem Peter Dijakon, menih in biblijotekar na gori Kasinski v srednji Italiji. A vsi ti literati molče o našem razsvetljenem škofu in mučeniku.

Poslednji bijograf in biblijograf cerkvenih pisateljev sluje Janez pl. Tritemij, opat Spanhemenski, kojega obširno delo šteje 963 poglavij in v vsakem poglavji je govor o jednem književniku. Izredno učeni mož, ki je umrl leta 1519 kot opat v samostanu sv. Jakoba pri Herbipolu, posvetil je našemu Viktorinu vse 46. poglavje, ki je nastopnega zapopadka: „Victorinus episcopus Pictaviensis (Petavionensis popravlja Fabricij v podčrtni notici), vir in divinis scripturis valde eruditus, graeco et latino instructus sermone, scripsit multa praeclara opuscula, in quibus magnifice suum exercitavit ingenium. Fuit autem divini verbi praedicator insignis et tandem pro fide Christi martyrio coronatus legitur. De cuius scriptis subjecta feruntur: In Genesim liber unus, in Exodum liber unus, in Leviticum liber unus, in Esaiam prophetam liber I., in Cantica Canticorum lib. I., in Abacuc lib. I., in Ecclesiasten lib. I., in Apocalypsim lib. I., in Ezechielem lib. I., adversus omnes haereses lib. I. et multa alia. Claruit temporibus Valeriani et Galieni principum anno Domini 270.“ *)

Temeljiti učenjak ve samò le dobro in častno in vse lepo poročati o našem preslavnem škofu. Nikjer ga ne graja, nikjer ne govori o njem malovredno, nespoštljivo ali razžaljivo. Ne očita mu, da ni poznal jezika latinskega, a hvali ga, da je bil izvrstno vzobražen v svetem pismu, da je govoril grški in latinski, pak da je napisal mnogo prekrasnih del, v katerih odseva moč in krepost njegovega junaškega duha. Bil je iskren in ognjevit oznanjevalec božjih resnic, in konečno je dal še svojo krv za sveto vero Kristusovo. Slul in cvel je za cesarjev Valerijana in Galijena približno v letu 270. Tritemij je svoje poročilo posnel po zapisniku Hijeronimovem, vendar pa je pri-

*) Joh. Trithemii, De scriptoribus ecclesiasticis. Edit. Fabric. Pag. 15. cap. 46.

Digitized by Google

meknil nekoliko tudi novih podatkov. Naštel je i dela Viktorinova po drugem redu, izpustivši komentar k Matejevemu evangelju. Dokončavši le-ta oddelek še omenjam, da je Avbert Mirej spisal auctarij-dopolnitev o cerkvenih literatih, da pa v tem traktatu ni ničesar novega pridodal životopisu Viktorinovemu.

Poročila

Siksta Senenskega, Baronija, Belarmina in Labbeja.

Med najboljšimi poročevalci o blagotnem Ptujčanu zavzema odlično mesto velecenjeni dominikanec Sikst Senenski († 1595), ki v svojem preznamenitem delu „bibliotheca sancta" referira o svetem Viktorinu tako: „Victorinus, Pitaviensis episcopus et martyr, divinorum voluminum fuit admodum studiosus. Huic Hieronymus eruditionem tribuens et eloquentiam adimens in libro de viris illustr. inquit: Victorinus martyr, cum non aeque latine ut graece nosset, scripsit latino sermone opera multa, grandia quidem in sensibus, sed compositione verborum viliora,. . . in epistola vero ad Magnum Oratorem eruditionem quoque ei detrahere videtur inquiens: Victorino martyri licet in libris suis desit eruditio, non tamen deest eruditionis voluntas. Quae sane Hieronymi verba non de sacra, sed de profana saecularium disciplinarum doctrina intelligenda sunt. Is igitur scripsit explanationes in Genesim.. in Mathaeum et in Apocalypsim brevem commentarium annotationum per intervalla dispositarum, qui nunc typis excussus circumfertur cum Hieronymi praefatione.... Claruit sub Valeriano et Galieno imperatoribus anno Domini 270." *)

*) Bibliotheca sancta a F. Sixto Senensi Ord. Praed. ex praecipuis catholicae ecclesiae auctoribus collecta et in octo libros digesta. Coloniae Agrippinae, 1626. Lib. IV. Pag. 389.

Digitized by Google

V tem Sikstovem poročilu sem opustil le naštevanje knjig in pa Hijeronimov predgovor k Viktorinovemu komentarju, in sicer zato, ker so dela že znana, predgovor pa bode niže ponatisnjen. Vsega pozora je vredna menitev Sikstova, da se mora, ako Hijeronim odreka Viktorinu učenost, ta primanjkljej tolmačiti s pogledom na posvetne znanosti, v katerih se naš Viktorin ni mogel popolnoma izuriti vsled preobilih poslov v škofjem službovanji. Da pa je imel bogate vednosti v bogoslovnih predmetih, potrjuje ta zgodovinska resnica, da je spisal toliko lepih komentarjev za svetopisemske knjige. Koristna je dalja opomnja, da Sikst Senenski ni dvomil, ka je predgovor k Viktorinovemu komentarju ob apokalipsi od Hijeronima pisan prijatelju Anatoliju. Zato ga je doslovno sprejel v svojo biblijoteko. Jaz ga objavim zdolaj, ko zajedno spregovorim nekaj več o ne še poleglem se prepiru gledè njegove avtencije. Tu še posebič naglašam, da učeni dominikanec stavlja življenje in delovanje neumrljivega vladike v dobo okolo leta 270, ko sta carjevala Valerij in Galijen.

Zopetno navaja Sikst Senenski našega Viktorina pri razlagi Janezovih besed: Vidi subtus altare Dei animas interfectorum (Apocalyp. 6, 9). Za raznimi tolmači tega apokalipsinega verza, p. Bernardom, Alfonzom, Irenejem, Justinom, Tertulijanom, Klementom Aleksandrijskem, Origenom in Laktancijem citovan je i naš Viktorin Ptujski na ta le način:

„Victorinus Martyr, Pitabionensis episcopus, commentariis apocalypseos explicans illud: Vidi sub altare Dei etc. Animas autem occisorum dicit se vidisse sub ara i. e. sub terra. Ara enim et coelum et terra dicitur, sicut lex ait, quae duas aras fecerat, auream intrinsecus et aeream extrinsecus, sicut ergo coelum intelligitur ara aurea, quae erat interior, ad quam sacerdotes semel in anno introibant: sic et ara aerea terra intelligitur, sub qua est infernus, remota a poenis et ignibus regio et requies sanctorum, in qua quidem ab impiis videntur et audiuntur iusti et neque illuc transmeare possunt. Has ergo animas occisorum expetere vindictam sanguinis i. e. corporis sui de habitantibus super terram, voluit nos cognoscere, qui omnia videt: sed quia in novissimo tempore sanctorum remu-

Digitized by Google

neratio perpetua et impiorum ventura damnatio, dictum est eis, exspectate et pro corporis sui solatio acceperunt (inquit) stolas albas i. e. donum Spiritus sancti"*).

Ves citat je posnel Sikst Senenski po Viktorinovem komentarji Janezove apokalipse; a nahaja se tudi v sholijah. In dominikanec je najbržeje v mislih imel obedve deli, ker pravi, da je Viktorin v komentarjih apokalipse — commentariis apocalypseos — tolmačil Janezov izrek: videl sem pod oltarjem duše vmorjencev zavoljo besede Božje. Iz alegovanja smemo dalje sklepati, da je Sikst Senenski obedve razlagi smatral za delo Viktorinovo, ker brez pomisleka pripazuje, da Viktorin v svojih komentarjih tako in tako interpretuje Janezove besede.

Ves učeni svet prav dobro pozna in čisla slavnega oratorijanca Cezarja Baronija, ki je bil leta 1538 rojen v Sori mestu Kampanjskem in je po dovršenih pravnih študijah postal duhovnik v kongregaciji sv. Filipa Nerijskega. Po vzornem življenji in plodonosnem delovanji vmrl je duhoviti kardinal (sem od leta 1595) leta 1607. Najimenitnejši njegovih književnih del so letopisi cerkveni, annales ecclesiastici, katere je omislil zoper takozvane Magdeburske centurije, v katerih so protestantski zgodovinarji nagromadili cele kope zgodovinskih neresnic zoper rimokatoliško cerkvo. In v teh vsepovsodi občudovanih analah govori kardinal Baronij tudi o svetem Viktorinu, škofu in mučeniku. A žal, da se je mož hudo zmotil gledé mesta, v katerem je škofoval blagi Viktorin. Cezar Baronij hoče pač prvi biti, ki je v svojih sicer vekovitih analah zapisal nesrečno neresnico, da Viktorin ni vladikoval v Petoviji, mestu Panonskem, marveč v Piktaviji, mestu Galskem. Od te dobe datuje grozna zmota, katero so v mišljenji premalo izvežbani naslednik gostokrat ponavljali, dokler je ni resnicoljubni profesor Lavnoj leta 1653 zavrnil nepovračljivo, dokazavši namreč v posebni razpravi, da ima Štajarsko mesto Ptuj pravico do svetega Viktorina in nobeno drugo na vsem svetu. Baronijeva zmota nas pa vendar ne sme motiti, da hvaležno sprejmemo njegovo našega Viktorina zadevajoče poročilo, ki se glasi doslovno:

*) Op. cit. edit. cit. Pag. 716.

Digitized by Google

„Sed inter alios celebres martyres Galliarum, qui in eadem persecutione anno 303 sub Diocletiano et Max. impp. passi sunt, Victorinus episcopus Pictaviensis excelluit, qui et ob commentarios a se editos clarus habitus est inter scriptores ecclesiasticos... (V nadslednjem odstavku cituje razne nam že znane izreke Hijeronimove o Viktorinu kakor tudi literarna dela Viktorinova po redu Hiejeronimovega kataloga. Potem pa nadaljuje): Quod vero Gelasius in concilio Romano recensuerit Victorini opuscula inter apocrypha, duplex potuit esse ratio: tum quod in explanatione scripturarum secutus sit Originem tum etiam, quod millenariorum est sectatus sententiam: Papiae, Iustini martyris et aliorum nonnullorum licet sanctissimorum virorum; qui quidem error toleratus fuisse videtur in ecclesia usque ad tempora Damasi, quando, eum stabilire conante Apollinare haeresiarcha, ex decreto apostolicae sedis fuit penitus condemnatus. Sed illud insuper de Victorino monendum putamus lectorem, reperiri in Romano concilio habito sub Silvestro cuiusdam Victorini damnationem, qui Paschale festum nequaquam ex instituto ecclesiae catholicae, sed decimo calendas Maii diceret celebrandum; haberique ibidem, eundem introductum in Synodum (ut eiusdem acta significant) sententiam condemnationis accepisse. At haec nequaquam possunt intelligi de Victorino episcopo Pictaviensi, licet rerum illius ignarus temere nimis (sic plane dicam in re tanta sed pace sua) absque aliqua testificatione antiquioris editionis addiderit (Concil. Rom. sub Silv. c. 2) ei nomen Pictaviensem episcopum in tertia eius Concilii, quam posuit mediam, editione. Quomodo quaeso sub Silvestro temporibus Constantini in summa ecclesiae tranquillitate potuit Victorinus Pictaviensis illi interesse Concilio, quem multos ante annos constat fuisse martyrio coronatum"*).

Na dve opomnji Baronijevi opozarjam posebič čitatelja. Prva naznanja, da je papež Gelazij I. (492—496) na rimskem

*) Annales ecclesiastici auctore Caesare Baronio Sorano e congregatione Oratorii S. R. E. Presbytero Cardinali. Una cum critica historico-chronologica P. Antonii Pagii Doctoris theologi Ord. M. Conv. s. Francisci. Lucae, 1738. Tom. III. Pag. 368. num. CXXVI et CXXVII.

Digitized by Google

zboru prištel Viktorinova književna dela apokrifnim, in to iz dveh razlogov: prvič, ker je Viktorin v razlaganji sv. pisma posnemal Origena, in drugič, ker je branil menitev milenarcev Papije, Iustina mučenika in nekaterih drugih sicer prav svetih mož, kojih mnenje se je v cerkvi prenašalo do časa papeža Damaza, ko je bilo zavrženo od apostolskega sedeža izravno takrat, ko ga je znova skušal zagovarjati krivoverni Apolinar.

Druga pripomnja pa meri na to, da za vselej zavrne one zgodovinarje, ki trde, da je bil Viktorin Ptujski na rimski sinodi za papeža Silvestra I. (314—335) obsojen zavoljo tega, ker ni hotel praznovati velike noči ob času, kadar jo praznuje zapadna cerkva. Reka se, da je bil pred sinodalce postavljen Viktorin in od njih jednoglasno obsojen. Pač je nemožno, da bi bil Viktorin Ptujski v Rimu prisoten med leti 314 in 335, ker se je že leta 303 preselil iz doline solz v raj nebeski. Ta Viktorin mora toraj biti neki drugi Viktorin, kateremu je neveščak pristavil krivi dodatek episcopus Pictaviensis. Na ta način bil bi Baronij zavsem popravil in odpravil zgodovinsko neresnico gledè Viktorinove obsodbe na rimskem zboru. Vendar učeni francoz Janez Lavnoj očita Baroniju, da si je vso to zadevo vmislil sam in da se je potem zoper izmišljeno pošast brezpotrebno boril. A ne tako! Baronij se je zmotil samò v mnenji, da je bila dotična sinoda res obhajana, ko je vendar ni bilo in so vse njene določbe nastale v poznejši dobi. Najrazumnejši kritiki, npr. Hinkmar Remenski, Peter de Marca, Labbej, Lup, Mansi imajo to sinodo za podteknjeno — pro synodo supposititia. Tudi novejši popisovalci cerkvenih zborov, p. genijanilni škof Hefele*) drže dekrete in akte te sinode za izmišljene. Medtem pa mislim, da bi ta sinoda, če tudi res sklicana, ne mogla škodovati dobremu imenu Viktorina Ptujskega, ker se tam obsojeni mož imenuje le Viktorin škof brez vsakega drugega pridevka. In tako je morebiti J. Döllinger pravo pogodil, zatrjevaje, da je ta Viktorin res živel v 3. oziroma v 4. veku v Rimu, kakor sta živela Kalist in Hipolit; in da ni treba misliti na

*) Dr. Carl Joseph Hefele, Conciliengeschichte. Freiburg in Br. 1855. Erster Band. Pag. 422.

Digitized by Google

Viktorina Ptujskega*), koji priimek se ne nahaja v dotičnem sinodalnem kanonu, ki zvoni tako:

„Cognitum loquor (Silvester) et probo, Calistum et Victorinum, qui arbitrio suo fecerunt creaturam Creatorem, et Jovianum, qui in sua extollentia dicebat, non pascha venire die suo nec mense, sed 10. Kal. Maii custodire. Ego enim sicut lex memorat, in vestro iudicio commendo sermonem, ut introducantur hi tres... Victorino itaque, qui in sua ferocitate quidquid vellet hominibus et cyclos paschae pronunciabat fallaces, ut hoc, quod constituit 10. Kal. Maii custodiri, vestro sermone, sicut veritas habet, cassetur, et vestro iudicio condemnetur, et filiorum nostrorum praecurret auctoritas condemnandum Victorinum episcopum. Et introierunt omnes, ut suo sermone damnarentur in iudicio. Damnavit autem Hippolytum diaconum Valentinianistam et Calistum, qui in sua extollentia separabat trinitatem, et Victorinum episcopum, qui ignorans lunae rationem sub arbitrio sui tenacitate disrumpebat veritatem. Et praesentia episcoporum supradictorum et presbyterorum aliorumque graduum damnavit Hippolytum, Victorinum et Calistum. Et dedit eis anathema et damnavit eos extra urbes suas.“ **)

Na to drugo poglavje prve seje kontroverzne rimske sinode sklicuje se letopisec Baronij, ko modruje o tej zadevi, rekoč:

„Praeloquente Silvestro de servanda Dei ecclesia libera ab haereticorum incursu damnavit (synodus) primae Actionis exordio Hippolytum diaconum, Valentinianae haeresis sectatorem, Calistum Sabellii haeresi maculatum et Victorinum Episcopum, qui receptos ab ecclesia Paschales cyclos redarguere praesumpsisset. Indigne sane passi sumus (quod et secundo Annalium tomo diximus, cum egimus de Victorino martyre Episcopo Pictaviensi) ab eo, qui post duas editiones huius Synodi tertiam conflavit, cum de Victorino antistite agitur, additum esse

*) J. Döllinger, Hippolytus und Kallistus oder die römische Kirche in der ersten Hälfte des 3. Jahrhunderts. Regensburg, 1853. Pag. 246 sqq.

**) Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio. Edit. Joan. Dominic. Mansi. Florentiae, 1759. Tom. II. Col. 622 sq.

Digitized by Google

absque alicuius vetusti exemplaris fide, Pictaviensem; nam mendaciter admodum sic nobilissimum infamat antistitem, qui sub Diocletiano martyrium consummavit, et ab Optato Milevitano ut insignis debellator haeresum commendatur. Sed sicut longe alius hic Victorinus antistes est a Victorino Episcopo Pictaviensi, ita et plane diversus ab illo Victorino seu potius Victorio dicto, qui nullius sedis fuisse episcopus reperitur, de quo Gennadius tradit (de viris illust. c. 88), claruisse sub Hilario papa et ab eo invitatum post Prosperum ultimum calculatorem, prosequi futuri temporis Paschales cyclos, licet adversus eum Victorem Episcopum Capuanum scripsisse ferant. Ado in Chron. an. 530; Beda de ratione tempor. et de sex aetat., Marian. Scot. an. 560). Quisnam autem hic fuerit, qui damnatus in hoc Romano Concilio est, Victorinus, ignoratur, sicut Hippolitus et Calistus haeretici.“*)

Po tem Baronijevem popisu bila je zgoraj omenjena sinoda Rimska trikrat predelana in popravljena. V prvih dveh izdavah ni najti priimka Pictaviensis; šele v tretjo popravo ga je sprejel avktor, ki ni bil v tej stvari dobro podučen. Baronij najbrž meni kartuzijanca Lavrencija Surija, ki je leta 1567 v Koloniji oskrbel novo izdavo cerkvenih zborov v četirih debelih zvezkih, kakor je prvo omislil Jakob Merlin v Parizi leta 1523 a drugo frančiškan Peter Crabbe leta 1538 v Koloniji. Baronijeva polemika pa nima več posebne vrednosti in pomenljivosti, ker se dandanes ne prišteva ona rimska sinoda istinitim cerkvenim shodom. Kakor zaslužuje Baronijeva vnema za nekaljeno čast Viktorinovo vse pohvalno priznanje, tako pa gre tudi ostra graja njegovi krivi trditvi, da je naš Viktorin škofoval in bil mučen v Galiji, a ne v Panoniji. To goropadno zmoto je zatrosil celò v rimski martirologij, kjer še vedno stoji. Slavnim možem je nekako usojeno, da še svojim zmotam pridobè veliko prijateljev. Vsled Baronijevega leska in bleska vrinila se je njegova zmota v mnogotere knjige in trebalo je obilo let, predno se je odstranila ta ničeva trditev. Danes te srečuje le pri najslabših, plitvo podučenih pisateljih nemških in francoskih.

*) Annales ecclesiastici. Lucae, 1739. Tom. IV. Pag. 71 et 72. num. CXXVII.

Digitized by Google

Neznano ni, da je Cezar Baronij ostroumnega kritika svojih letopisov našel v osebi preučenega frančiškana Antona Pagija (* l. 1624 in † l. 1695). Kedor želi Baronijeve anale čitati vspešno, treba mu, da bere vštric tudi kritiške opomnje bistrovidnega Pagija. In ravno ta prebrisani mož je zanikal mnenje Baronijevo gledè mesta, v katerem je pastoroval vrli Viktorin. Pravi namreč: „Victorinus episcopus fuit non Pictaviensis, ut Baronio aliisque multis creditur, sed Petaviensis seu Pitabionensis in superiori Pannonia, ut singulari libello docuit Joannes Launoius doctor theologus facultatis Parisiensis. Floruit exeunte tertio ecclesiae saeculo et hoc anno 303 quarto nonas Novembris martyr pro fide Christi occubuit. Scripsit multa in plerosque sacrae scripturae libros.“ *) Pagij toraj brez ovinkov odobrava Lavnojev nauk, da je naš Viktorin živel v Ptuji in umrl 2. dan novembra leta 303.

Med životopisci cerkvenih pisateljev sluje nemalo jezuvit Francišek Romul Belarmin (rojen leta 1452 v Florenciji in vmrl leta 1621), najspretnejši zagovornik svete cerkve v dobi reformacije. V svojej knjigi o cerkvenih slovstvenikih piše o Ptujskem Viktorinu tako; „S. Victorinus episcopus et martyr (s. Cypriani aequalis vel paulo posterior **), multa opera scripsit teste s. Hieronymo in libro de script. eccles. Nunc solum exstat commentarius in apocalypsim et de hoc ipso dubium est, an sit Victorini opus. Scribit enim s. Hieronymus in epistola praefixa Commentario Victorini in apocalypsim: Victorinum in isto suo commentario secutum esse errorem Chiliastarum, quod etiam scripsit in libro de scriptor. eccles. in Papia, qua de causa Gelasius papa Victorini opera inter apocrypha numeravit. At commentarium, quod nunc extat sub nomine Victorini non solum hoc errore caret, sed contra hunc errorem etiam pugnat.

---

*) Primeri poprej citovano izdavo Baronijevih anal. Str. 348 nsl. Pagius num IX. Labbejeva disertacija o cerkvenih književnikeh če biti zdolaj omenjena.

**) Ta dodatek ne stoji v novejših izdavah Belarminovega spisa o cerkvenih književnikih, a nahaja se v starejših n. p. v izdavi: Bellarmini, De scriptoribus ecclesiasticis. Coloniae Agrippinae, an. 1613. Pag. 99.

Digitized by Google

Hic beatus vir sub Diocletiano martyrium passus est anno Domini 303.“ *)

Krepkega naglasa je vredno, da stavlja Belarmin blaženo delovanje sv. Viktorina med leta 270 in 303, a s pogledom na ove besede v okvirih bil je naš svetnik celò sovremenik sv. Ciprianu, škofu Kartagenskemu, ki je slul v prvi polovici tretjega veka in je leta 258 dosegel venec mučeniški. Belarmin ne dvomi, kakor to dvomijo drugi, da je sv. Hijeronim napisal predgovor k komentarju Janezove apokalipse, kojo razlago pa nima odločno za izdelek peresa Viktorinovega. Pa za to dvomljivo mnenje svoje nima veljavnejših dokazov mimo navadnega ugovora, da se v komentarji ne zagovarja kilijazem, kakor bi bilo pričakovati od Viktorina kilijasta; marveč da se resno zanikuje in ostro obsoja. Pa da je i ta ugovor prazen in nevtemeljen, pojasnim na prikladnejšem mestu.

Za kardinalom Belarminom je o taistem predmetu pisal njegov sotovariš Filip Labbej (roj. 1607 v Bourges-i, vmrvši leta 1667 v Parizi). V podčrtni opomnji sem naznanil izdavo Belarminove literature, v koji so bijografijam pojedinih književnikov pridodane zgodovinske razprave, katere je oskrbel neumorno delavni Labbej. In tako sledi za životopisnimi črticami o našem Viktorinu nastopna disertacija Labbejeva:

„Victorinus, episcopus non Pictaviensis in Aquitania II., ut plerique mediae aetatis recentiorisque memoriae scriptores censuerunt, sed Pictavionensis seu Pictabionensis in superiore Pannonia (ut quidem obiter in scholio ad annum 303 Baronianorum annalium Epitomator clarissimus (mož meri na Pagija) et censor Calendarii Horarum ut vocant Parturegensium seu Jansenisticarum, ad diem secundam Novembris anno 1650, deinde vero anno 1653 singulari ea de re edito libello fusissime atque incredibili diligentia Joannes Launoius doctor theologus Parisiensis docuerunt) floruit exeunte Christi saeculo tertio et sub Diocletiano et Maximiano Imperatoribus 4. nonas

*) De scriptoribus eccles. liber unus. Auctore Roberto S. R. E. Cardinale Bellarmino S. J. Accessit dissertatio philologica et historica Philippi Labbe S. J. super iisdem scriptoribus. Venetiis, 1738. Opp. Tom. VII. Pag. 56.

Digitized by Google

novembris anno 303 martyr pro Christi fide occubuit.... De eodem Optatus Milevitanus libro primo de schismate adversus Parmenianum, ubi insignem haereseon debellatorem appellet, Sophronius in versione graeca catalogi Hieronymi, Gelasius Papa in decreto, ubi inter apocrypha recenset opuscula Victorini Petaboniensis; Beda, Usuardus, Ado aliique martyrologi, Honorius Augustodunensis, Johannes Trithemius et Sixtus Senensis lib. 6. annot. 347, Teophilus Hoplothecae adversus calumniam pag. 63, ubi docet, male confundi cum Victorino, qui damnatus perhibetur a Silvestro Romano Pontifice in synodo Romana actione prima, quod Quartodecimanorum faveret schismati et alii mox citandi.'

O večini tukaj spominjanih pisateljev bil je že zgoraj govor, ob ostalih bode pa niže zdolaj izvzemši Teofila, kojega delo mi ni znano, v katerem uči po vsej pravici, da se Viktorin Ptujski ne sme zamenjavati z onim Viktorinom, ki je bil od papeža Silvestra na rimski sinodi obsojen zavolje kvartodecimanske shizme. Ker je ta zadeva že bila poprej pojasnjena, naj ima tukaj zopet Labbej besedo o našem Ptujskem predstojniku:

„Scripsisse multa in plerosque sacrae scripturae libros ac nominatim in apocalypsim, docet s. Hieronymus, extatque in Bibliothecis veterum Patrum Victorini Petabionensis episcopi et martyris nomine Commentarius in apocalypsim, quem in dubium ex ea causa revocare contendunt Bellarminus, Malvenda, Brasichellanus et quidam alii, quod eum in praefatione s. Hieronymi ad Anatolium diserte habeatur Chiliastarum errori favisse Victorinum, in ea tamen, quae circumfertur explanatione apocalyptica non tantum non foveat sed etiam ei, quantum potest, adversetur et in eum pugnet. Quod si suppitus fuit Victorino foetus iste et non potius dicendum, ab aliquo aesculapio sanatum fuisse illud ulcus obducta tantisper cicatrice, ceteris omnibus relictis integris intactisque non adeo absurde, ut quidam senserunt, dictum fuerit ab episcopo Aurelianensi Gabriele Albaspinaeo, multa scripsisse Victorinum nostrum teste divo Hieronymo, quorum ne paginam quidem.

Digitized by Google

habemus, si de iis, quae soluta numeris oratione scripsit, intelligitur. Quid vero, si alicubi extaret liber eius adversus omnes haereses?"

Na primernejšem mestu hočem dokazati, da je resnici podobnejše reči: komentar k apokalipsi je bil tekom časa interpoliran, nikakor pa ne po krivem prilastovan ali podvržen Viktorinu Ptujskemu, kakor med drugimi mislijo Belarmin, Brazihelan in Malvenda*). Če bi pa tudi ta razlaga ne bila Viktorinova, vendar ni še resnična trditev škofa Albaspineja, da je Viktorin sicer mnogo napisal, da pa se niti vrstica ni ohranila od njegovih v prozi dovršenih del. Kedo pa danes taji, da niso sholije k razodetju Janozevemu Viktorinove, da ni njegova posest razprava o vstvaritvi sveta? Toda hitimo dalje za Labbejem:

„Carmina ejus doctorum virorum, qui nostro superiorique saeculo Victorini recensuerunt opuscula, hactenus effugere diligentiam. Primum de Jesu Christo Deo et homine extat in collectione sacrorum Poëtarum a Fabricio anno 1562 Basilaeae excusa in 4. pag. 761 tunc primum editum ex ms. codice Ioannis Oporini. Quid si falsus est amanuensis et Victorini Afri seu Victorini Massiliensis rhetorum carmen adtribuit Victorino episcopo Petavionensi vel quemadmodum vulgo scribitur Pictaviensi? Verum quominus coniecturam hanc probem, facit alterum poëma, quod in eadem collectione pag. 302 legitur et saepe saepius excusum est sub s. Cypriani nomine inscribiturque: Lignum vitae. Certe illud ante annos nongentos Venerabilis Beda Victorino nostro vindicavit, adstipulantibus quibusdam codicibus manuscriptis, in libro de locis sanctis sive de situ Hierosolymitanae civitatis, qui habetur operum eius tomo tertio capite tertio".

*) Janez Maria Brasichellien ali Brasichiles tudi Brasicola, dominikanec, škof v Polignanu pri Napulji — izdal je: Indicem librorum expurgandorum, in quo 50 auctorum libri prae ceteris desiderati emendantur. Romae, 1607. Tom. I. — Tomaž Malvenda (roj. 1566), dominikanec iz Hispanije, je popravljal Baronijeve letopise, izdavo svetih očetov, katero je omisli Margarin Binij v Parizi, in je dovršil mnogo komentarjev za sveto pismo. Vmrl je leta 1628.

Digitized by Google

V tem odlomku govori Labbej o Viktorinu pesniku, češ, da njegovih pesniških proizvodov niso doslej učenjaki prepridno preiskovali, in zato ni potrebite edinosti najti med njimi gledè pesnikovanja Viktorinovega. Prva pesen, ki se pripisuje Viktorinu, poje o Kristusu kakor Bogu in človeku. Fabricij jo je prvi tiskom objavil po starem rokopisu Janeza Oporina v Bazileji leta 1562. Labbej opozarja, da je morebiti prepisovalec dotično himno krivoma prilastil Viktorinu Ptujčanu, ko jo je lehko bil zložil Viktorin Afer ali Viktorin Masilijan. Vendar se Labbej ni upal odobriti te konjekture, ker se poleg te himneše druga prideva Viktorinu in sicer ona pesen z naslovom: lignum vitae. Beda Častitljivi je brez ovinkov ta slavospev prilastil našemu Viktorinu, kakor sem razložil že zgoraj. Modri in resnicoljubni Beda gotovo ni brez razlogov resnil, da je pesen Viktorinova; in če je ta njegova, smemo trditi, da je tudi prva himna sad njegovega pesniškega duha. Kedor misli, da Viktorin ni poznal in umel toliko latinskega jezika, da bi bil v njem popeval, sodi prepovršno in prelehkomišljeno razsvetljenega škofa. Se ve, ako se Viktorinu s tem slabim ugovorom odreka jedna pesen, morajo mu se odrekati vse zaporedoma; na ta način pa se greši zoper resnicoljubnost Bede in drugih veredostojnih možev, ki odločno in resnobno pripisujejo nekatere pesmotvore Viktorinu Ptujskemu. Labbej piše dalje:

„Quam vero ob rem dictus sit a Riveto Victorinus hic natione Graecus, quem s. Hieronymus aliique inter Latinos recenset, examinabimus suo loco."

Mislim, da je med raznimi Riveti bil Andrej Rivet, ki je pisal o Viktorinu Grku v svojih mnogobrojnih delih, katera so v Roterdamu izišla v letih 1651—1660 v treh debelih zvezkih; in najbrž je o naši stvari govor v razpravi, ki se nahaja v 2. zvezku pod naslovom: Criticus sacer in je prvikrat v Lugdunu Batavskem l. 1612 zagledala beli dan. Filip Labbej pa je dotično vprašanje tenje priskoval v svojem obširnem delu o cerkvenih literatih. Da je in pokaj je sv. Hijeronim našega Viktorina prišteval latinskim očetom, pojasnuje Labbej v podčrtni opombi, tako se glaseči: „Vide proemium

Digitized by Google

in librum primum commentariorum in Esaiae prophetiam: „Magni laboris et operis est omnem Isaiae librum velle edisserere, in quo maiorum nostrorum ingenia sudaverunt: graecorum dico. Ceterum apud Latinos grande silentium est praeter sanctae memoriae martyrem Victorinum, qui cum apostolo dicere potest, etsi imperitus sermone non tamen scientia. Scripsit enim in hunc prophetam iuxta editiones quatuor usque ad visionem quadrupedum in deserto". Tum de Graecis Origine, Eusebio, Didymo et Apollinario verba facit ac concludit (s. Hieronymus): „Ex quo animadvertis, quantae difficultatis sit, ut Latini nostri, quorum aures fastidiosae sunt et ad intelligendas scripturas sanctas nauseant, plausuque tantum eloquentiae delectantur, mihi ignoscant, si prolixius locutus fuero, cum Esaias duodecim prophetis iuxta numerum versuum aut aequalis aut maior sit".

Ta citat je Labbej zajel iz Hijeronimovega komentarja k preroku Izaiji. Pokaj je učeni Stridovčan prišteval Viktorina latincem, pač ni težko ugeniti zato namreč, ker je škofoval na zapadu in je pisal svoje komentarje latinski in nikakor ne grški. Hijeronim ga povečkrat imenuje našega Viktorina, Victorinum nostrum, nedvomno zato, ker je bil Hijeronim sam latinec in posebič še, ker je Viktorin služboval v Panoniji, rojstni deželi sv. Hijeronima. Vsega pozora je vredno, kar Labbej dalje pravi o Viktorinu:

„De nostro quoque Victorino Petaboniensi episcopo intelligendum quidam censent caput 7. appendicis Isidori et Ildefonsi: Victorinus episcopus, quod certe nec Afro nec Masiliensi Victorinis rhetoribus congruere potest, composuit et ipse versibus duo opuscula admodum brevia: unum adversus Manichaeos, reprobantes veteris Testamenti Deum veramque Christi Incarnationem contradicentes; aliud autem adversus Marcionitas, qui duo principia i. e. duos Deos fingunt, unum malum alterum bonum. Quid vero si Anonymo illi scriptori aut eius amanuensi alterive sciolo vox illa episcopus exciderit idemque Afer rhetor, qui soluta oratione adversus Manichaeos et Marcionitas scripsit, de iisdem argumentis etiam carmen luserit, quod, ut alias servavi, plerique ex veteribus praestiterunt".

Digitized by Google

Labbej navaja mnenje neznanega pisatelja „Dodatka", ki se splošno priveša katalogu Ildefonzovemu o cerkvenih velemožih, mnenje namreč, da je Viktorin, škof Ptujski, zložil pesni zoper Manihejce in Marcijonite. Kaj pa? vpraša Labbej, ko bi bil brezimenni pisatelj ali pa poznejši prepisovalec dostavil besedo škof, oziroma izpustil, in bi bil ali Viktorin Afer ali Viktorin Masilijan, ki nista škofa, zapel ove dve pesni. Viktorin doma iz Afrike je v prozi pisal zoper nevarne Manihejce in hudobne Marcijonite, in bi tako ne bilo neverojetno, da je oskrbel tudi ta dva speva. Mogoče, a nemogoče pa tudi ni, da ni Ptujski Viktorin avktor dotičnih dveh pesniških del. Saj je tudi on pisal zoper vse krivovere in navlastito o Marcijonu, kako trdi sv. Optat Milevski. In Hijeronim tudi ne poroča, da je le v prozi pisal zoper heretike; kaj lehko se je pripetilo, da jih je tudi v vezani besedi poprijemal in svaril.

Ob konci svoje disertacije Labbej podaje oceno kronološnega zapisnika, ki ga je sestavil Janez Kozin, censura tabulae chronologicae, quam Joan. Cousin subiecit Historiae scholasticae de apocryphis.*) V tej oceni popravlja Labbej ogromne pomote, katere je zakrivil Janez Kozin v kronologiji, češ, da je bil Viktorin škof v Piktaviji in da je živel okolo leta 599. To izvenredno zmoto zavrača Labbej rekoč: „Victorinus cuius citatur commentarius in apocalypsin nec Pictaviensis in Gallia fuit episcopus sed Petavionensis in Pannonia; nec vixit anno 599, cum sub Diocletiano anno Christi circiter 303 martyrium fecerit, ejusque meminerint s. Hieronymus et alii anno 599 longe antiquiores."**)

*) Janez Kozin (John Cosin), rojen l. 1595 v Norwich-u in vmrl 1671, objavil je: Scholasticam Canonis s. scripturae Historiam. Londini. 1657. Imena raznih pisateljev, katerih se je pri spisovanji tega dela poslu̇eval, pojasnil je pozneje v posebnem traktatu, ki nosi napis: Tabula chronologica auctorum. In ta imenik je Filip Labbej ostro recenzoval in cenzuro objavil: in appendice in alteram partem Dissert. de Script. Eccl. Parisiis, 1660.

**) Vse citate Labbejeve najdeš v zgoraj navedeni izdavi Belarminovega zapisnika. Str. 56 in 57. Že načelni naslov tega dela napoveda Labbejeve disertacije, ki so posebič izišle pod imenom: De scriptoribus eccl. Bellarm. philologicae et historicae dissertationes. Parisiis, 1660. 2. Tom.

Digitized by Google

Kozinu ni zameriti, če je menil, kakor so menili tudi drugi odlični avktorji, da je naš Viktorin v Piktaviji in ne v Petoviji predstojnikoval, a vse graje je vredna njegova menitev, da je slavni Ptujčan živel in posloval proti konci 6 stoletja. Redko so sejani pisatelji, ki bi povdarjali to dobo in kako tudi? Saj izrečno imenujejo Viktorina in ga brez dvojbe poznajo zanesljivi možje četrtega in petega veka, in potemtakem ni mogel živeti tako pozno. Razven angleža Janeza Kozina ne stavlja nijeden historik Viktorinovega pastorovanja v tako zapoznelo dobo. Le kedor ne pozna starejših bijografov, premore Viktorinovo smrt pomikati na zvršetek 6. veka. Kozin je pač naglašal to neprimerno dobo, ker je našel v Viktorinovem komentarji citovanega Teodora, ki bi naj bil živel in pisateljeval za cezarja Justinijana I. v drugi polovici šestega veka.

Janeza Lavnoja razprava o sv. Viktorinu.

V predstoječih sestavkih večkrat sem že imenoval Janeza Lavnoja, veleučenega profesorja bogoslovja na Pariškem vseučilišči. Mnogočislani in zaslužni mož je razbistril v posebni razpravi, da sv. Viktorin ni nikoli in nikdar škofoval v Piktaviji, mestu francoskem. To svojo temeljito preiskavo je resnicoljubivi akademik razglasil leta 1653; zatem je bila objavljena v zborniku vseh slovstvenih del tega plodonosnega pisatelja. In po tej skupni izdavi posnamem i jaz za našo reč velevažni spis, ki je, kakor predgovor uči, posvečen Kristoforu Faveju, kanoniku in oficijalu Piktavijske vladikovine. Razpravi pa ste prav za prav dve; prva se peča izključno le z Viktorinom Ptujskim, druga pa se ozira na nekatere druge može istega imena. Bodi tukaj obnovljen kolikor moči doslovni ponatis te redko se nahajajoče disertacije, ki je bila epohalnega pomena

Digitized by Google

s pogledom na različna vprašanja o Viktorinovem životopisu. Pač težko bode zopetno kojemu Slovencu v roko došla dragocena izdava Lavnojevih del, katero sem si jaz iz domače biblijoteke škotskih benediktincev na Dunaji izposodil. *)

De Victorino episcopo et martyre dissertatio.

Victorinum, qui furente in Christianos Diocletiano fecit martyrium, Favvee doctissime! Pictaviensem fuisse episcopum, scriptores multi quingentis circiter abhinc annis memoriae prodiderunt. In iis Pictavienses et domestici sunt quidam, aliegenae et extranei sunt alii. Pictavienses et domestici celebriores aetate nostra vixerunt Joannes Besselius et ab eo inductus Henricus Ludovicus Castanaeus Rupipozaeus loci episcopus, ambo de litteris ceteroquin bene meriti. Aliegenae et extranei, cum hocce tempore tum ante illud floruerunt. Antiquiores iunioribus facem praetulerunt ad lapsum errandique viam munierunt. Utrosque fefellit non absimile patronymicum alterius urbis, cuius ecclesiam Victorinus administravit; Pictaviensem et Petavionensem seu Pitabionensem episcopum pro uno eodemque acceperunt. Errant ipsimet et cum errarent, perperam crediderunt erratum ab iis, qui apud beatum Hieronymum et alios auctores Petavionensem seu Petabionensem descripserant. Talis nominum similitudo similes quondam errores peperit et scriptoribus egregiis tenebras offudit. Cyprianus Carthaginensis idem habitus atque Cyprianus praestigiator, postea martyr, Novatianus cum Novato confusus et Nicea Thraciae in Niceam Bithyniae conversa est... Victorinum non Pictaviensem in Aquitania II. sed Petavionensem seu Petabionensem in superiori Pannonia claruisse episcopum, tam multa confirmant, ut cur alii senserint aliter, id admirationem habet quam maximam. De his vero

*) Joannis Launoii, Constantiensis, Parisiensis theologi, socii Navaraci opera omnia od selectum ordinem revocata. Coloniae Allobrogorum, 1731. Tomi secundi pars prima. Prva disertacija sega od str. 643 do 645, in druga od str. 645 do 649.

Digitized by Google

multis pauca sed praecipua delibo. Tum nonnullas ad dissertationem observationes adiicio, quibus vel eadem illustratur amplius vel quae futura sit eiusdem utilitas. explicatur. Vale! Lutetiae Paris. an. 1653.

1. Argumentum ducitur ex beati Hieronymi locis quinque.

Quoniam vero sermonis huius ordiendi princeps est Hieronymus, in medium adduco illius quinque loca, quorum duo extant in libro de viris illustribus. Unus in Papia Hieropolitano episcopo: Tertullianus quoque, inquit, in libro de spe fidelium et Victorinus Pictavionensis et Lactantius hac opinione ducuntur — ita editio Veneta anni 1470. Huic editioni reipsa consentiunt plures antique manuscripti codices: unus s. Germani Pratensis ad Lutetiam, alter s. Victoris ad andem urbem, ubi Petavionensis, tertius Bibliothecae Regiae, quartus Bibliothecae Puteanae, ubi Pitabionensis, quintus monasterii beatae Mariae de Longoponte, sextus monasterii beatae Mariae de Valle, septimus b. Mariae Remensis, duo in Bibliotheca Thuana notae probissimae. Ex his autem, quae certiora sunt, corrigenda est editio Romana anni 1468 et 1470, Moguntinensis eiusdem anni 1470, Veneta anni 1488, Basiliensis anni 1492, 1516, 1524, 1526, 1553, 1565; Lugdunensis anni 1530, Romana 1561 et quae consequuntur editiones aliae, in quibus Pictaviensis exaratur.

Alter in Victorino ipso: Victorinus Pitabionensis episcopus non aeque latine ut graece noverat..... Ita Romana editio anni 1468 et 1470, Moguntinensis ejusdem anni 1470, Basiliensis anni 1516, 1524, 1526, 1558, 1565; Lugdunensis anni 1530; Sixtus Senensis libro VI. Bibliothecae sacrae annot. 345 et annot. 347; Bellarminus libro de script. eccl. His omnibus adstipulantur manuscripti codices: unus s. Germani, alter s. Victoris, tertius Bibliothecae Regiae, quartus Puteanae, quintus monasterii beatae Mariae de Longoponte, sextus monasterii beatae Mariae de Valle, duo in Bibliotheca Thuana notae probissimae. Ex his autem corrigendus est codex ms. beatae

Digitized by Google

Mariae Remensis et alii, si qui sint. Corrigenda quoque est editio Veneta anni 1470 et 1488, Basiliensis anni 1492 et Romana anni 1561 et consequentes aliae, in quibus Pictaviensis legitur.

Tertius in epistola contra Vigilantium: Taceo de Victorino Pictavionensi et ceteris... Ita Romana editio anni 1468 et 1470, Moguntinensis et Veneta ejusdem anni 1470, Veneta anni 1488, Basiliensis anni 1492, 1516, 1524, 1526, 1553, 1565; Lugdunensis anni 1530. His editionibus opitulantur manuscripti codices: unus s. Victoris, alter Navarrici Collegii in academia Parisiensi, tertius bibliothecae Tillianae, quartus monasterii beatae Mariae de Longoponte, quintus monasterii s. Joannis de Vineis apud Suessiones, sextus Antonii Loiselli, illustris quondam in senatu causidici, septimus Claromontani Collegii Par. Societ. Iesu annorum plus minus octingentorum, octavus fratrum Praedicatorum s. Mariae Annunt. Paris., nonus apud Rotomagenses in bibliotheca fratrum Bigotiorum, decimus Florentinus manuscriptus anni 1548, qui est in bibliotheca regia, tres in Thuana, quorum duo sunt antiquissimi. Ex his autem corrigenda est Romana editio anni 1561 et consequentes aliae, in quibus Pictaviensis reponitur. Mirifica est editionum omnium cum manuscriptis consensio ante Romanam illam editionem, quae a Mariano Victorio depravata fuit.

Quartus in libro contra Helvidium sub finem: Tertullianum in testimonium sibi vocat, et Victorini Pictabionensis verba proponit. Ita Romana editio anni 1468 et 1470, Veneta anni 1470 el 1488, Basiliensis anni 1492, Parisiensis anni 1512, ubi Pictavionensis. Accedunt manuscripti codices: unus Navarrici Collegii, alter bibliothecae Tillianae, tertius monasterii b. Mariae de Longoponte, quartus monasterii b. Ioannis de Vineis apud Suessiones, quintus Claromontani Collegii Paris. annorum plus minus octingentorum, sextus fratrum Praedicatorum s. Mariae Annunt. Paris., septimus Florentinus iam memoratus, octavus monasterii s. Remigii Remensis, duo s. Victoris, quorum alter est annorum circiter sexcentorum, tres bibliothecae Thuanae, quorum duo sunt antiquissimi; Codex ms. monasterii s. Remigii Remensis. Ex his autem corrigenda est

Digitized by Google

Moguntinensis editio anni 1470, Basiliensis anni 1516, 1524, 1526, 1553 et 1565; Lugdunensis anni 1530, Romana 1561 et consequentes aliae, in quibus Pictaviensis apparet.

Quintus denique locus in cap. 36. Ezechielis: et Victorini Pitabionensis episcopi crebrae expositiones. Ita Veneta editio anni 1497, anni 1516, 1524, 1526, 1553 et 1565; Lugdunensis anni 1535. Consentiunt manu exarati codices: unus monasterii b. Mariae de Longoponte, alter s. Germani saxonicae formae litteris depictus, qui ad aetatem Caroli Magni pertinet vel certe filiorum. Hic autem cum ea conditione pluribus aequivaleat, satis esset; unde necessario corrigenda est Romana editio anni 1561, de qua Victorius sic in notis ad illud cap.: Pitabionensis falso antea legebatur, quem errorem Sophronius introduxit, dum non recte latinam vocem graece in catalogo reddidit. Ego contra vehementer contendo, id nunc falso legi, quod antea recte legebatur, et Victorium perinde inani atque falsa ductum suspicione veterem scripturam mutasse. Inprimis a quo dicit, Sophronium latinam vocem, qua usus est Hieronymus, non recte vertisse, id enim gratis pronuntiat, quod summa cum ratione pronuntiandum fuit. Et sane Pitabionem inter et Pictavum Victorius ipse videtur ignorare discrimen, quod Sophronius agnovit, uti secundum argumentum evidenter ostendet. Deinde supponit, Hieronymi catalogum latine scriptum periisse eumque, qui extat, haberi ex graeca Sophronii versione, quam quis latine sit interpretatus. Id quod in hoc rerum genere sic est falsum, ut falsius esse nihil possit. Supersunt hodieque plura latinae editionis manuscripta exemplaria, quibuscum graeca Sophronii versio non coniungitur et in quibus Victorinus Pitabionensis legitur non Pictaviensis. Erasmus primus, opinor, est, qui iam edito Romae, Venetiis et Moguntiae latino beati Hieronymi catalogo graecam Sophronii versionem adiunxit, dum Basileae anni 1516 omnium Hieronymi operum editionem curavit. Tum etiamsi fingeremus, Sophronium id fecisse, quod eum fecisse vult Victorius, non inde consequeretur, corruptam esse vocem, quae ex Hieronymi commentario in Ecechielem refertur. Quippe oportuisset vel a Sophronio commentarium illum graece redditum fuisse, ut pari

Digitized by Google

modo vitiaretur, vel prius a librariis, qui descripserunt commentarium, descriptum fuisse catalogum, ut ex eo haustum ac libatum errorem in eundem commentarium postea transfunderent Enimvero primum nemo somniabit mortalium, secundum nonnisi ariolus quispiam et coniector vanus affirmabit.

2. Argumentum ex Sophronio, qui librum de viris illustribus graece vertit.

Fuit aequalis Hieronymi, ut creditur, graecus auctor nomine Sophronius, qui librum illius de viris illustribus in suam linguam traduxit. Hic de Victorino in Papia sic loquitur: καὶ Βικτορῖνος Πεταβῖνος... deinde in ipso Victorino Βικτορῖνος Πιταβίωνος ἐπίσκοπος. Quod autem in priori loco πεταβῖνος non significat Pictaviensem, Sophronius ipse sibi testis est in Hilario Pictavorum Aquitaniae episcopo: Ἱλάριος, inquit, πικταβίων ἀκοιτανίας ἐπίσκοπος. Nam ἀπὸ τῶν πικταβίων non diceretur πεταβῖνος, ut Sophronius loquitur, sed πικταβῖνος. In posteriori loco res est adhuc clarior. Sophronius enim Victorinum vocat πιταβίωνος episcopum et Hilarium τῶν πικταβίων ἀκοιτανίας. Socrates in libro XII. historiae eccles. cap. 8. et Sozomenus in lib. V. ejusdem histor. cap. 12. Hilarium non πιταβίωνος sed πικτάβων vel πικταβίων hic τῆς πόλεως ἀκοιτανίας, ille τῆς πολεως δευτέρας ἀκοιτανίας episcopum appellant. Ex quo manifeste constat, Sophronium πιταβίωνος nomine πικταβίους seu πικταβίοις non intellexisse. Sophronius quidem scribit primam patronymici syllabam per ἐψιλόν et primam nominis syllabam per ἰῶτα, sed quaerere istius rei causam aliena est ab hoc proposito difficultas. Nam sive sit error sive non sit, inde non sequitur, idem auctori nostro πιταβίωνος atque τῶν πικταβίων episcopum sonare.

3. Argumentum ex inscriptione commentarii Victorini in Apocalypsim.

Margarinus Bignaeus Parisiensis theologus Bibliothecae Patrum intulit Commentarium, quem Hieronymus a Victorino

Digitized by Google

Petavionensi editum in Apocalypsim modo testatus est. Sic autem inscribitur: Commentarius Victorini Pitabionensis in Apocalypsim, quem hoc modo laudat Sixtus Senensis lib. VI. Bibliothecae annot. 345 et 347: Victorinus Pitabionensis haec habet in Commentariis apocalypseos. Sic invenerant in antiquis manuscriptis codicibus, qui emendatricem in peius librariorum manum experti non erant, et incorrupti ad illud usque tempus pervenerant.

4. Argumentum ex tribus antiquis manuscriptis codicibus de Scripturis authenticis et apocryphis.

Extat Lutetiae Claromontano in Collegio vetus codex, manu ante saecula non pauca exaratus, qui Scripturarum ac Canonicorum librorum notitiam repraesentat, ubi haec leguntur: opuscula Victorini Petavionensis apocrypha. Huius codicis, quem celebris ille eruditionum parens Jacobus Sirmundus, dum viveret, communicavit mecum, annositatem praeferunt et alia multa et adiectus quoque Romanorum Pontificum catalogus, qui desinit in Felicem huius nominis quartum scilicet in annum Christi 530. Nisi aetas huius sit exemplar, est certe exemplum, quod quis postea descripserit fideliter. — Extat etiam in Monasterio beatae Mariae de Valle similis scripturarum notitia, quae opuscula Victorini Pictabionensis apocrypha denotat — Extat quoque in Bibliotheca s. Victoris manuscripta quingentos ante annos Isidori collectio, quae opuscula Victorini Pitabionensis apocrypha designat. Adstipulatur Adam, clericus Claromontensis episcopi, in libro, quem de floribus historiarum omnium inscripsit et Gregorio papae decimo nuncupavit. In principio libri refertur Decretum de authenticis et apocryphis scripturis, quod habet opuscula Victorini Pictavionensis non Pictaviensis. Hic autem extabat inter reliquias veteris Bibliothecae beatae Mariae Parisiensis, ubi Decretum illud vidimus. Haec autem cum ita sint, facile perspici potest, in editum Burcardi Decretum et in Ivonis tam editum quam manuscriptum, quod habent bibliothecae plures, errorem irrepsisse, quatenus in eo canonicorum librorum indice opuscula

Digitized by Google

Victorini Pictaviensis apocrypha demonstrantur; in Burcardi libro III. Decret. cap. 221; in Ivonis part. IV. Decret. cap. 65. De recentioribus seu editis seu manuscriptis commentariis error, de antiquioribus aestimanda est veritas. At Burcardi et Ivonis Decreta veteres illi duo codices et Isidori Collectio longa temporis intercapedine antecedunt.

5. Argumentum ex martyrologio Usuardi et Adonis.

Usuardus, monachus s. Germani Parisiensis, qui Carolo Magno imperatore, et Ado Viennensis episcopus, qui Ludovico II. floruit, antiquam de Victorino Petabionensi traditionem retinent in suis martyrologiis. Sic autem Usuardus scribit ad quartum nonas Novembris: Natalis beati Victorini Pitabionensis episcopi . . . . Cui rei fidem faciunt non edita modo sed etiam manuscripta quinque Usuardi exemplaria, quae in monasterio s. Germani inspeximus et contulimus. Sic quoque tradit Ado ad eundem diem: Natalis s. Victorini Pitabionensis episcopi . . . His accedit martyrologium illud, quod ad exemplaria tria Parisiense, Lugdunense et Ticinense recognitum Rothomagi prodiit anno Christi 1507 ad usum Romanae et ceterarum ecclesiarum. In hoc martyrologio eadem Usuardi verba repetuntur. Quo factum est, ut Usuardus confirmet germanam Hieronymi lectionem, quae controversiae finem imponit et quae, postmodum vitiata ab imperitis, viros peritissimos decepit. Ex his autem corrigenda est Veneta romani martyrologii editio anni 1549 et Romana per Galesinium et Baronium recensa, ubi omnia Usuardi verba referuntur, praeterquam, quod Pictaviensis dicatur loco Pitabionensis. Deceptus ab editore Veneto Galesinius errorem inbibit, et postea Baronio propinavit atque aliis, qui ex Baronii commentariis sapere consueverunt. Atenim Baronius forsan probat, in martyrologio retinendum esse Pictaviensem, non restituendum Pitabionensem? Minime vero. Sed de iis, quae perperam adducit, postea commodius. Hic apponendus non est Gregorius XIII., qui ad martyrologium pondus adjecit auctoritatis suae. Pontifex enim non magis potuit efficere, ut

Digitized by Google

qui Victorinus Pictaviensis episcopus non extitit, Pictaviensis nihilominus extiterit, quam, ut Synoris Antiochena Virgo et Martyr fuerit, effecit. Synoris appellativum nomen est, quod Galesinius et Baronius proprium reddiderant.

6. Argumentum ex tribus aliis martyrologiis uno recens edito et duobus manuscriptis.

Ex his primum est martyrologium monasterii s. Laurentii Biturícensis, vetus quidem sed nuper editum in lucem. Natalis. inquit, s. Victorini Pictabionensis episcopi, qui post multa documenta, ut s. Hieronymus testatur, persecutione Diocletiani martyrio coronatus est. Quae sunt ipsissima Usuardi verba. sed ea sive Usuardus a conditore hujus martyrologii sive hic ab Usuardo mutuatur, uterque eadem traditione succinctum se prodit.

Alterum s. Stephani Antissiodorensis vetustissimum, quod asservatur in bibliotheca Thuana; IV. nonas Novembris-eodem die natalis s. Victorini martyris Pitabionensis episcopi. Vetustissimum censeri debet non tempore scriptionis, quia natalem beati Thomae Cantuariensis continet, sed compositione verborum. Nam exaratum est ad formam veterum ejusmodi librorum, qui pauca de singulis martyribus aut confessoribus habent. In summa quo breviores et simpliciores hi libri, eo antiquiores nisi forsan redacti in compendium existimari solent. Tertium s. Victoris Parisiensis, in quo dicitur: Natalis beati Victorini Pitabionensis episcopi, qui sub Diocletiano imperatore martyrio coronatus est. Haec eadem apud Adonem referuntur.

7. Argumentum ex prima conciliorum editione.

Jacobus Merlinus, Parisiensis theologus, primam conciliorum omnium, quae reperire potuit, editionem Lutetiae curavit anno 1520. Haec editio post decennium Colonienses typos occupavit. In utraque editione opuscula Victorini Pitabionensis

Digitized by Google

apocrypha reponuntur. Haec autem editio, quae antiquis et probae notae codicibus fulcitur, vim deinceps passa est. Nam Petrus Crabbus, alter conciliorum editor, ex Pitabionensi fecit Pictaviensem. Crabbum secuti sunt alii eorumdem conciliorum editores Laurentius Surius, Dominicus Nicolinus, Severinus, Binius. Ut veritatis ita et erroris fontem indicasse sufficit, quo emendatrix postea manus apponatur.

8. Argumentum ex Romanis Gratiani correctoribus.

Gregorius XIII. Pontifex cum alia multa tum illud studiose praestitit, ut Gratiani Decretum ad vetera exemplaria recognosceretur. Recognoverunt graves et eruditi viri et adscripserunt ad marginem Capitis Sancta Romana Ecclesia dist. XV. opuscula Victorini Pictaviensis episcopi alias Pictabionensis. Correctionem acceperunt, ni fallor, ab Antonio Contio viro doctissimo, qui editum a Demochare Gratiani Decretum collatione veterum, ut ipse loquitur, et authenticorum codicum emendaverat. Sic enim habet textus opuscula Pictaviensis Victoris apocrypha. Sed Contius ponit in margine Victorini Pictabionensis. Et recte quidem cum veteres librorum authenticorum et apocryphorum notitiae, quas jam laudavimus, opuscula Victorini Pitabionensis repraesentant.

9. Argumentum ex auctoritate Garsiae, qui concilia Hispaniae edidit.

Hic auctor Hieronymi catalogum virorum illust. subjecit collectioni suae, in qua sic habetur: Victorinus Pitabionensis martyr. Non immerito credi potest, Garsiam verba haec e veteribus manuscriptis hausisse.

10. Argumentum ex silentio Fortunati Pictaviensis Presbyteri et Gregorii Turonensis episcopi.

Si Victorinus martyr Pictaviensis fuisset episcopus, profecto aliquis ante Fortunatum vel Fortunatus ipse Victorini

Digitized by Google

certamen litteris mandasset aut nonnullo saltem carmine celebrasset. Qui Severini Burdigalensis, qui Germani Parisiensis, qui Albini Andegavensis res gestas memoriae prodidit, qui diversorum martyrum et confessorum virtutes et miracula poematibus commendavit suis, cur illaudatum praeteriisset martyrem, qui primus apud Pictavos christianam religionem suo sanguine consecrasset? Fortunato Gregorium Turonensem adjungimus, qui de Victorino Martyre verbum nullum facit in historia vel in opere, quod de martyribus composuit. Quis autem prudens et attentus non videt, utriusque silentium obruere quidquid excogitari potest, ad recentis admodum opinionis, nisi dicam verius, hallucinationis defensionem?

11. Argumentum ex Bedae libello de locis sanctis.

Venerabilis Beda, qui ad annum 720 claruit, in libello de locis sanctis meminit Pictabionensis ecclesiae, cujus Victorinum facit episcopum; sic enim loquitur: qua ductus opinione Victorinus Pictabionensis antistes ecclesiae de Golgotha scribens inchoat . . . Haec in capite II. codicis manuscripti, qui annos supra quingentos exaratus asservatur in bibliotheca regia. Nam in editis exemplaribus Basileae anno 1563 et Coloniae anno 1612 cap. III. corrupte legitur Pictaviensis. Librariorum vitium est, quod emendari debet.

12. Argumentum ex Joanne Aventino Boiorum Historico.

Inter germanicarum rerum scriptores, qui annis abhinc ducentis vixerunt, primas tenere mihi videtur Joannes Aventinus, qui libro II. annalium Boiorum Victorinum Petavionensem sic attingit, ubi sermo est de iis, qui Maximiano imperante martyrium subierunt: „Tum apud nos et in provinciis, quas Boii incolunt, interempti sunt, divus Maximilianus archimystes Laureacensis, Florianus tribunus cum 40 militibus, Quirinus, Victorinus Petavionensis episcopus, quorum divus Hieronymus meminit.“

Digitized by Google

13. Argumentum ex primo more christianorum, qui suos martyres nunquam incelebratos dimiserunt.

Vetus fuit Christianorum institutum, ut aris, pulvinaribus. templis, sacrificulis honestarentur antistites, qui primi in aliqua urbe religionem veram martyrio aut illustri confessione consecraverant. At neque in urbe neque in pago Pictaviensi ulla est ecclesia monasterium ullum, ulla aedicula, qui Victorinum episcopum et martyrem hactenus sibi vindicaverit patronum. Deinde Joannes Buchetus, qui centum et viginti abhinc annos et amplius Aquitaniae historiam edidit, de aliis episcopis ex ordine loquitur, sed de Victorino Pictavorum episcopo scriptum nihil reliquit. Tum demum nullum extat ante annos quadraginta Pictaviensis ecclesiae Breviarium, calendarium nullum, Manuale nullum, nullae Litaniae, nullus tandem ecclesiasticarum rerum codex, in quo Victorini Martyris nomen commendetur. Id autem de cujus civitatis nobilissimo apud veteres apostolo vel martyre factum est unquam? quo id fuisse factum exemplo probaretur? hoc momentum non urgeo amplius, cum res ipsa suo lumine manifesta reddatur.

Nastavek.

Kedor prečita pazno predstoječa poglavja preučene razprave učenega francoza, mora hočeš nočeš priznati, da je vrli Lavnoj povsem jasno in nepobito dokazal zgodovinsko resnico, ka je vzorni škof in častiti mučenec, sv. Viktorin, živel in blaženo deloval v prestarem panonskem mestu Petoviji. Pojasnil nisem dostavil posameznim odlomkom, ker so itak jasni in lehko umevni. Taisto velja tudi o nastopnih opomnjah, katere je hvaljeni avktor napisal o raznoterih našega svetnika zadevajočih stvareh, in katere se glase tako le:

Digitized by Google

1. De variantibus in Petavionensi, Petabionensi, Pictavionensi et Pitabionensi codicibus.

Nemini debent negotium facessere cum manu exarati tum typis mandati codices, qui nunc Petabionensem nunc Petavionensem nunc Pictabionensem nunc Pitabionensem episcopum repraesentant. Quod nostri i. e. christiani scriptores in patronymico fecerunt, id quoque in ipso nomine antea fecerant externi. Nam Tacitus lib. III histor. scribit: Petavionem, cum de hac urbe sic loquitur: Meliore fato fideque Flavianarum partium duces belli consilia tractabant, Petavionem in hiberna XIIIIae. legionis convenerant. Aethicus in Cosmographia cum celebrioribus oppidis, quae oceanus occidentalis habet, Petavionem adnumerat. Antoninus imperator in Itinerario provinciarum eandem scripturam retinet a Vindobona Paetavione M. P. CLXXXIV sic etc. a Paetavione Siscia M. P. C. sic etc.

Antoninum sequuntur Tabulae Peutingeri. Ammianus Marcellinus Petabionem dicit lib. XIV. hist. Taurus quaestor venit Petabionem. oppidum Noricorum. — Ptolomaeus a Petro Bertio recognitus lib. II. Cap. XV. exhibet-Παταύιον et Paetavium. Joannes Aventinus lib. II. annalium Boiorum in Theodosio Magno imperatore significat urbem hanc olim dictam esse Petavionem et suo tempore Petanionem.

Haec autem cum ita se habeant, nostri scriptores ad Taciti, Aethici, Antonini, veterum tabularum et Ammiani exemplum modo Petavionensem modo Petabionensem describunt. Quod autem in certis quibusdam codicibus Pictavionensis pro Petavionensis inveniatur, error est semidoctorum librariorum, qui recte scriptum vocis istius initium mutarunt. Scilicet cum Petavionem, unde Petavionensis dicitur, non cognoscerent, Pictavum vero Pictavis, Pictavium apud aetatis mediae scriptores legerent, ex eo vocis nostrae principium male correxerunt. Verum quia Pictavionensis recte dici nequit, hic error et seipsum destruit et antiquam orthografiam confirmat. Petabionensis quoque dicitur a Petabione, quod oppidum ita nominat Ammianus Marcellinus. Sed Petavionensis dicitur rectius. Nam Petavio

Digitized by Google

Germana est nomenclatio, quam auctores latini apprime noverant, Tacitus, Antoninus et qui veteres Imperii tabulas delinearunt. Ita scribit s. Ambrosius in lib. II. Epistola XVII. Ille igitur statim a Francis, a Saxonum gente in Sicilia, Sisciae, Petavione ubique denique terrarum victus est. Aventinus urbem hanc ab Ambrosio Petavionem vocatam observaverat. Sic habet Ambrosii editio Parisiensis anni 1539, 1586, 1603, 1614 ex editione Romana et 1627; Basiliensis anni 1492, 1527 et 1538, Erasmicae, Coloniensis anni 1614. Verum quam urbem Graeci appellant πεταβίωνα, Marcellinus genere graecus, latine scribens Petabionem appellat; e graeca voce latinam fecit, cum latina uti deberet. In pluribus editis et manuscriptis exemplaribus legitur Pitabionensis non Petabionensis, sed si res ad latinam vel graecam recenseatur originem, id comperietur scribarum vitium esse. Utrobique Petavio et πεταβίων non Pitavio aut πιταβίων exaratur. Graeci quidam in eadem voce ε in ι mutant pro varia dialectorum ratione: sed hoc ad latinos quid attinet? Ptolomaei vero tabulae nisi corruptae sint, auctori placuit Petavionem reddere παταύιον, quae duo nomina parum inter se habent affinitatis. Porro sicubi quod facile credo, media in voce patronymica litera una mutatur in aliam, quaerendum non est mysterium sed notariorum in incuria sola culpari merito potest.

2. Emendatur quidam Optati Milevitani locus.

Cum iam certo certius constet, Victorinum Petavionensem seu Petabionensem non Pictaviensem fuisse episcopum, credendum est omnino, accidisse librariorum culpa, ut apud Optatum Milevitanum lib. I. sic legitur: Marcion.... et ceteri a Victorino Pictaviensi superati sunt. — Hoc autem loco pro Pictaviensi reponendum est Petavionensi seu quod idem est, Petabionensi. Franciscus Balduinus in prima Optati editione reliquit Pecaniensi, quae aliena et fictitia vox est. Eam retinuit Petrus Vielus Parisiensis theologus, qui huius editionis Optatum gallice vertit. Idem Balduinus in alia editione pro Pecaniensi posuit Pictaviensi, nec rationem talis mutationis ullam reddidit.

Digitized by Google

Secutus est opinor corruptum codicem aut Hieronymum, quem Marianus Victorius Romae perperam emendarat. Non dissimulavit tamen, mendosos fuisse Optati libros et restare multa. quae adhuc post suas curas correctorem exigerent; adscribo illius verba, quibus utrumque testatur in editione Parisiensi anni 1569. Porro, inquit, cum veterum praesertim Afrorum libri latine scripti multis librariorum mendis contaminati sint. vix ullum puto unquam fuisse magis depravatum, quam hunc Optati libellum. Nam et ipsi Donatistae statim atque editus fuit, eum corruperunt et ut erant impudentes, discerptum inquinarunt et barbara librariorum posteritas multis maculis prope oppresit. Itaque et multis saeculis tanquam in sepulchro delituit, et cum in lucem eum protulit Cochlei editio Germanica, plura menda fuerunt quam versus Ego in priori editione Parisiensi operam dedi adjutus collatione exemplaris manuscripti, quod mihi communicaverat Espencaeus theologus, ut sexcentos saltem locos emendarem. Nunc non multo pauciores emendabit altera haec editio duobus manuscriptis seu chirographis exemplaribus subnixa, quorum alterum Joanni Tilio. episcopo Meldensi, alterum Macereo, theologo Parisiensi, debemus. Multum tamen abest, ut dicam Optatum nunc tandem in integrum plane esse restitutum. Imo feci, ut lacunarum notae indicarent, aliquos locos superesse etiamnum mutilos. Haec ille in exordio suarum annotationum. Gabriel Albaspinaeus Aurelianensis episcopus et Mericus Casaubonus Isaaci filius Optati editionem eodem anno 1631 curarunt hic Londini ille Lutetiae et in Victorino Pictaviensi nihil correxerunt. Quinetiam Albaspinaeus cum dixit in suis notis, Victorinum multa scripsisse teste divo Hieronymo, quorum ne paginam quidem habemus. profecto non adiecerat oculos ad bibliothecam Patrum, in qua huius auctoris commentarii in apocalypsin reperiuntur. Optatus vero cum Victorinum collocat in eorum ordine, qui Marcionem, Praxeam.... et ceteros haereticos suis operibus contriverat. respicit ad libros, quos adversus omnes haereses edidisse tradit Hieronymus.

Digitized by Google

3. Honorius Augustodunensis, Antonius Democharès, Antonius Possevinus et Aubertus Miraeus corriguntur.

Secundam ea, quae argumentis tredecim exposuimus, nullum est dubium, quin scriptores isti quatuor erraverint, quando Victorinum appellarunt Pictaviensem episcopum. Honorius quidem in catalogo Sanctorum, nisi forte error in librarios transferatur. Etenim cum Pictaviensis et Petavionensis seu Petabionensis non multum inter se differant, Petavionensis seu Petabionensis in Pictaviensem facile converti potuit a librariis, qui utrum in orbe sit urbs dicta Petavio seu Petabio nescirent.

Democharès, libro III. de sacrificio missae locutus, de primo Pictavorum episcopo semel atque iterum erravit. Illius verba sunt: Primum constituemus episcopos per ordinem sedis Pictaviensis, quorum sequitur numerus iuxta Bouchetum in annalibus Aquitaniae: sanctus Victorinus seu Nectarius in catalogo Sanctorum libro 10. et in catalogo Scriptorum ecclesiast. anni 1561. Inprimis fallitur significans: Bouchetum Victorini meminisse. Non enim meminit, tantum abest, ut pro uno et eodem episcopo Victorinum et Nectarium computarit. Deinde fallitur, dum eandem confusionem in utrumque illum catalogum transfert. Neque enim Petrus Equilensis episcopus in catalogo Sanctorum neque Marianus Victorius in Hieronymi catalogo virorum illust., qui Rômae cum reliquis operibus prodierat anno 1561. Nectarium Pictaviensem episcopum attingunt. Democharès in hunc geminum errorem venit, cum ex una parte in Pictaviensium episcoporum indiculo, quem Bouchetus confecerat, Nectarium primum nec ullum Victorinum offenderet: ex altera vero, cum in Petri catalogo Sanctorum, qui similia multa habet flagitia et in Hieronymi catalogo virorum illust., quem Victorius male correxerat, Victorinum Pictaviensem episcopum videret. Tunc autem nescius Democharès, quo in loco Victorinum statueret, eum cum Nectario confudit.

Possevinus dum in apparatu sacro ait, Victorinus Pitabionensis, rectius Pictaviensis, ... errantes Honorium, Victorium, Democharem et depravatum Gratiani Decretum secutus est; atque illorum vestigia implevit. Miraeus in bibliotheca

Digitized by Google

ecclesiastica de Victorino perinde loquitur, quasi nullus unquam eum Petavionensem seu Petabionensem episcopum fecisset. Victorinum igitur simpliciter appellat Pictaviensem episcopum, cui eos tribuit libros, quos Petabionensi Hieronymus et Sophronius tribuerat. Hoc ut praestaret, Hieronymi, Gelasii in decreto de scripturis authenticis, Honorii Augustodunensis et Baronii auctoritate utendum sibi esse duxit. Sed immerito, ut iam notavi, si tamen excipiatur Baronius. Miraeus, ut apparet, rem non indagavit altius et viam inivit, quae late patebat in errorem.

4. Excutiuntur Baronii notae ad quartum nonas Novembris martyrologii Romani.

Sub finem argumenti quinti significavi, martyrologium romanum in iis, quae ad Victorinum Petabionensem attinent, superiori saeculo passum esse mutationem, scilicet ex Petabionensi factum esse Pictaviensem. Illatam huic martyrologio novitatem ita confirmat Baronius ad secundam Novembris: De quo Beda, Usuardus, Ado et Petrus in Catalogo lib. X. cap. XII.

At primum quidem, cum genuinum Bedae non extet martyrologium, de Victorino, quid Beda censuerit, utrum Petabionensem an Pictaviensem vocaverit, imo utrum Victorini meminerit, certo pronuntiari nequit. Nam martyrologii, quod est sub nomine Bedae vulgatum, dies pleni sunt omnes, contra quam Usuardus affirmat in epistola ad Carolum imperatorem: Praeterea, inquit, et venerabilium Hieronymi scilicet et Bedae presbyterorum piis quamvis succinctis super hoc provocabar descriptis (martyrologiis). Quorum prior brevitati studens, alter vero quamplures Calendarum dies intactos relinquens, multa inveniuntur huius operis praeteriisse necessaria. Quos tamen secutus censui et Flori memorabilis viri latiora iam in eo ipso negotio sequi vestigia praesertim in secundo ejusdem libro. — Haec autem eum ita sint, non dubito, quin si Beda Victorini meminerit, eum Petabionensem appellarit: quo modo Usuardus, qui Bedam sequi se testatur, apellavit. Bedae et Usuardi tempore Victorinum nostrum omnes Petabionensem seu Petavionensem appellabant.

Digitized by Google

Usuardus et Ado de Victorino Petabionensi non Pictaviensi loquuntur, ut mirum plane sit, ista non advertisse Baronium, qui alias in Petro de Natalibus non fallitur sed fallitur ipse Petrus, dum ita scribit: Victorinus Pictaviensis episcopus sub Diocletiani persecutione martyrium passus est, qui scientia et doctrina clarus opuscula nonnulla sacrae fidei perutilia compilavit. Fallitur, inquam, Petrus, cum Hieronymo tribuat, quae Hieronymus non dixit. Nam in chirographis Hieronymi exemplaribus Petabionensis non Pictaviensis legitur: deinde in editis Romae exemplaribus, quae Petrus videre potuit, Petabionensis habetur in Victorino, de quo nunc agitur. Petrus aut Petri librarius Pictavensem pro Petabionensi male accepit. Tum quod rei caput est, Hieronymus in libro de viris illust. Petavionensem dixit non Pictavensem. Baronius legit editionem Hieronymi recensitam a Mariano Victorio, qui et Baronium ipsum et plures alios in eandem secum traxit ruinam. Ad annum Christi 303 in eadem culpa persistit, sed tollendam esse brevi scholio significat Henricus Spondanus, Annalium ecclesiasticorum breviator.

Porro ubi nescio quam spuriam Synodum Romanam admisit in qua damnatur Victorinus, qui paschales cyclos composuit, multum sibi creat negotii, ut Victorinum nostrum a Victorino, ut loquitur, Aquitano distinguat. Sed istud non retracto, ne imitari videar eum, qui hoc mali genus suo sibi iumento accersiit.

5. Victorinos apud Hieronymum non fuisse duos, Pictaviensem unum, alterum Petavionensem.

Si Erasmus et si qui alii Victorinos apud Hieronymum fuisse duos Pictaviensem unum, qui et in catalogo, ubi sermo est de Papia et in libro contra Helvidium laudetur; Pictavionensem alterum, qui et in eodem catalogo et in epistola 75. contra Vigilantium et in caput 36. Ecechielis notetur, crediderint, sine dubio errarunt. Idem enim Victorinus in locis illis quinque laudatur. Hieronymus quidem opera Victorini alterius recenset, sed Afer ille cum sit, hanc, qua de agimus, causam nihil iuvat.

Digitized by Google

Miramur duntaxat, Erasmum, virum certeroquin accuratissimum in editione Hieronymi permisisse, ut Victorinus nunc Pictaviensis nunc Petabionensis seu Pictavionensis vocetur; deinde in scholiis ad epitaphium Nepotiani Victorinum appellasse Pictaviensem episcopum; tum ad librum contra Helvidium notasse Victorinum ab Hieronymo Pictaviensem dictum, ut eum a Victorino Afro, cuius meminit Augustinus, discerneret: quasi vero Victorinus Petavionensis et Victorinus Afer non apprime discernerentur. Porro in exemplaribus sive editis sive manuscriptis, quibus usus est Erasmus, credo talem fuisse naevum, qualem exhibuit, sed debuit adhibitis pluribus bonae notae codicibus expungere.

Praeposteram Mariani Victorii diligentiam nihil moror. Nam ille pro Petabionensi ubique Pictaviensis posuit, cum duobus in locis Petabionensem relinquere et duobus in aliis restituere debuit, ubi Pictaviensis falso ponebatur. Mariani Victorii verba sunt ad librum de scriptoribus ecclesiasticis in Victorino: Olim Pitabionensis, Pictaviensis in libro contra Helvidium nuncupatur, et ita habet maior exemplarium pars. Alibi in Hieronymo Pictavionensis legitur, silicet in epistola, quae est contra Vigilantium, quando maiorem exemplarium partem citat, de mandatis prelo exemplaribus sermonem facit. Quinque nihilominus editiones praecesserant, Romanae duae, Venetae duae et Basiliensis una, in quibus Pictabionensis seu Pictavionensis exaratur. Reliquae septem exhibent Pictavensem: sex tamen sunt Erasmicae omnes, ac proinde una. De manuscriptis vero non loquitur, aut si loquitur, vere loqui non potest.

6. Nondum annus est tricesimus, ex quo Pictaviensis ecclesia Victorinum episcopum agnovit suum.

Hactenus tria potissimum confecimus: Victorinum imprimis non fuisse Pictaviensem sed Petavionensem episcopum, deinde quinque Hieronymi loca, que in vulgatis ab anno 1561 illius libri depravata sunt, pristinae integritati restituenda esse, et pro Pictaviensi resumendum Petavionensem; tum erratum ab iis esse, qui rem istam aliter acceperant. Nunc ad eccle-

Digitized by Google

siasticam historiam pertinet notare, quo primum tempore et quibus auctoribus Pictaviensis ecclesia Victorinum in suum episcopum admiserit. Id autem triginta abhinc annis accidit, duobus maxime collaborantibus viris Ioanne Fillaeo, Cantore et officiali Pictaviensi, et Ioanne Beslio, Advocato Regio. Hic enim cum esset vir doctus audiretque talis, dedit initium rei, quando Pictaviensium episcoporum seriem contexuit et in hac Victorinum, ductus auctoritate eorum, quorum errores confiximus, principem collocavit. Ille vero rem absolvit, dum Beslio nimium credulus, Calendario, quod reficiendum sibi sumpsit, Victorinum episcopum et martyrem Pictaviensem inseruit. Hoc totum confirmavit episcopus, dum hinc Victorini natalem festi duplicis ritu celebrari voluit, inde Litanias, ut vocat Pictonicas composuit, in quibus Victorinus martyr et Pictavorum episcopus orandus proponitur. Ad Litaniarum probationem attexuit unicum Hieronymi librum de illustribus ecclesiae scriptoribus: ex quo etiam una nocturni secundi lectio desumpta, Breviarium occupavit. Hoc autem nunc ita exposuisse, confutasse est. Laudo quidem episcopum, quod Victorinum martyrem orandum et praecipua festivitate colendum dioecesanis suis proponat, sed quod eum Pictavorum antistitem faciat, laudare non possum. Primum adscribitur dogmatibus catholicae ecclesiae, in qua Sanctos beatam cum Christo vitam degentes cuiuscunque sint nationis, oramus, ut sint pro nobis advocati et intercessores apud Deum.

Secundum pertinet duntaxat ad historicum scribendi genus, in quo etiamsi prima lex sit, ne quid dicatur falsi, tamen aliquando etiam doctissimi atque optimi regulae catholicae defensores inter se salva fidei compage non consonant et alius alio de una re melius aliquid dicit et verius'.

———⅜O:———

Digitized by Google

Nastavek.

V poslednjem odstavku svoje epohalne disertacije spominja dobroglasni učenjak razne Viktorine, ki so sluli kot vrlî pisatelji cerkveni ali pako liki krepkovoljni mučenci v raznoterih preganjanjih krščanov. S kratkim opisom četirih slavnejših Viktorinov konča obilokrat citovana razprava učenega Lavnoja, kojega sodbo so skoro v vseh stvareh soglasno sprejeli in potrdili najkompetentnejši pisatelji.

Victorinus, Praxeanae haereseos defensor.

Igitur primus, ut servetur ordo temporis, est Victorinus ille, quem Tertullianus exprimit libro de praescriptione haereticorum cap. ultimo: Sed post hos omnes, inquit, etiam Praxeas quidem haeresim introduxit, quam Victorinus corroborari curavit. Hic Deum Patrem omnipotentem Iesum Christum esse dicit, hunc crucifixum passumque esse contendit et mortuum. Praeterea seipsum sibi sedere ad dexteram suam cum profana et sacrilega temeritate proponit.

Victorinus Petavionensis Episcopus et Martyr.

Alter est Petavionensis noster, cuius Hieronymus octies meminit suis in operibus.

Et primo quidem in praefatione commentarii super Matthaeum: Legisse me fateor ante annos plurimos in Matthaeum Originis viginti quinque volumina et totidem ejus homilias commaticumque interpretationis genus et Theophili Antiochenae urbis Episcopi commentarios, Hippolyti quoque martyris et Theodori Heracleotae, Appollinariique Laodiceni ac Didymi Alexandrini et Latinorum Hilarii, Victorini, Fortunatiani opuscula, e quibus etiam si parva carperem, dignum aliquid memoria scriberetur.

Deinde in epistola ad Paulinum de Institutione monachi. Inclyto Victorinus martyrio coronatus, quod intelligit, eloquî non potest. Tum in epistola ad Magnum oratorem Romanum:

Digitized by Google

Victorino martyri in libris suis licet desit eruditio, non tamen deest eruditionis voluntas. Id autem intelligendum esse de saecularium disciplinarum eruditione, docet argumentum epistolae, qua. libris ecclesiasticis cur misceret Ethnicorum literas, rationem reddit, et longa Patrum enumeratione se id, quod illi fecerant antea, facere demonstrat. (Tako trdi tudi Lavnoj samostojno, ne opiraje se na Siksta Senenskega in druge jednako misleče književnike, da je manjkala našemu Viktorinu samó le posvetna učenost, nikakor pa ne cerkvena znanost. In sv. Hijeronim govori v svojem listu do Magna, govornika rimskega, o profanih vedah, katere je gojil in združeval s cerkvenimi, kakor so to počenjali tudi drugi vrli možje).

Quarto in primo Commentariorum Esaiae ad Eustochium virginem proemio : Ceterum apud Latinos grande silentium est, praeter sanctae memoriae martyrem Victorinum. Quinto in cap. IV. Ecclesiastae ad illud: Melior est puer pauper et sapiens, quam rex senex et stultus. Origenes et Victorinus non multum inter se diversa senserunt.

In tribus locis, quae sequuntur, Victorinus quidem laudatur, sed num Petavionensis ille an sit Afer, non ita mihi constat: hoc igitur praemonendum esse censui. Sexto in Apologia adversus Iovinianum: Taceo de latinis scriptoribus Tertulliano, Cypriano, Minutio, Victorino, Lactantio, Hilario, ne non tam me defendisse quam alios videar accusasse. (Tu spominjani Viktorin je nedvomno naš Ptujski Viktorin, ki se tudi podrugod vedno nahaja v jednaki družbi in pa, ker je prav on pridno posnemal Origena, zavolj katerega se tukaj brani in zagovarja sv. Hijeronim. Opomenem še, de se samo naš veljak neporedkoma kratko navaja Viktorin; oni iz Afrike se cituje ali Marius Victorinus Afer, ali Victorinus rhetor. Po mojem mnenji se tudi v naslednjih dveh citatih imenuje naš Viktorin).

Septimo post alia: Scilicet nunc enumerandum mihi est, qui Ecclesiasticorum de impari numero disputarunt; Clemens, Hippolytus, Origines, Dionysius, Eusebius, Didymus, nostrorumque Tertullianus, Cyprianus, Victorinus, Lactantius, Hilarius. Octavo in epistola ad Heliodorum de epitaphio Nepotiani: Atque in hunc modum eruditionis gloriam declinando eruditis-

Digitized by Google

simus habebatur: illud, aiebat, Tertulliani, istud Cypriani, illud Hilarii est: sic Minutius ita Victorinus, in hunc modum est locutus Arnobius.

His accedit praefatio, quae commentario Victorini in Apocalypsim praefigitur, ad Anatolium. Optimum mihi videtur judicium, quod Sixtus Senensis libro 6. Bibliothecae Annot. 347 tulit de hac praefatione et de Victorini Commentariis in apocalypsim. Est autem ejusmodi: ‚Ceterum quod ad Victorini sententiam, de spatio mille annorum attinet, cum ipse commentariolum, qui nunc in apocalypsim ejus nomine circumfertur, semel atque iterum ad perquirendum hunc amorem pertinaciter evolvissem, tantum abest, ut quod ei impingit Hieronymus, invenerim, ut etiam in fine opusculi inciderim in apertam erroris hujus confutationem, in qua cum auctor propositum Joannis caput catholice disseruisset, demum commentarium suum conclusit his verbis: „‚Ergo audiendi non sunt, qui mille annos regnum terrenum esse confirmant, qui cum Cerintho haeretico sentiunt.‘‘ Verisimile est, aut opus non esse Victorini et ementitam esse praefationem sub Hieronymi titulo volumini praefixam, aut inde vel ab Hieronymo vel ab alio amico lectore sublatam esse absurdam Victorini explanationem et in locum ipsius eam, quae nunc habetur, repositam.‘

Quae una conjectura ceteris probabilitate mihi videretur antecellere, si penitus constaret, a Victorino explanatam Apocalypsim fuisse totam; sed ne id constet, Cassiodorus impedit, qui tantum illi tribuit difficilium quorundam Apocalypseos locorum enodationem. Quo fit, ut me recipiam ad aliam conjecturam, qua merito dubitari potest, utrum Hieronymi sit ea, quam retulimus ad Anatolium Praefatio. Ad Victorini commentarium in apocalypsim, quem habemus in Bibliotheca Patrum, quod attinet, fieri potest, ut (si Cassiodoro creditur) partim illius sit partim alterius: illius quidem in iis, quae defficilium locorum explicationem contineant, alterius vero, qui reliquorum expositionem suppleverit. In summa res ista tota in eum adducta est statum, ut certum sit, nihil esse certi, quod vere affirmateque dici queat.‘

Digitized by Google

Žal, da preučeni francoz ni toli jasno in pregledno obdelal vprašanja o književnem delovanji Viktorinovem, koli je natenko razbistril drugovrstne stvari in zadeve. Pred vsem ni dobro Viktorinovega komentarja k apokalipsi ločil od njegovih sholij k isti tajnostni knjigi Janezovi.

Victorinus Afer Rhetor urbis Romae.

Tertius est Rhetor ille, cujus conversionem eleganter narrat Augustinus libr. Confess. VIII. cap. 2.; sub finem cap. 4. et sub initium cap. 5. — De Victorino Afro tribus in locis Hieronymus verba facit. Et primo quidem in Chronico ad annum 304: Victorinus rhetor et Donatus, grammaticus praeceptor meus, Romae insignes habentur, e quibus Victorinus etiam statuam in foro Trajani meruit. Deinde in catalogo de viris illustribus: Victorinus natione Afer Romae sub Constantio Principe rhetoricam docuit, et in extrema senectute, Christi se tradens fidei, scripsit adversus Arium libros more dialectico valde obscuros, qui ab eruditis non intelliguntur et Commentarios in Apostolum. Editi sunt adversus Arium libri quatuor, quos habet Bibliotheca Patrum. Iis accedunt carmen de tribus Machabaeis ab Antiocho rege interfectis et de trinitate hymni tres. Qui versus interpretem in nonnullis benignum exigunt. Commentarii in Apostolum vel perierunt vel adhuc in Bibliothecarum forulis delitescunt. Jacobus Sirmondus anno 1630 Victorini hujus libros edidit duos, alterum contra Justinum Manichaeum alterum de principio diei. Sed eorum non meminit Hieronymus. Quamobrem hi libri vel non pertinent ad Victorinum Afrum atque ita in Sirmondi manus inciderunt ψευδεπίγραφοι vel Hieronymus non omnes illius libros recensuit aut vidit. Horum autem utrum verum sit, non est facile pronuntiare.

Ad extremum Hieronymus Victorinum istum attingit in praefatione Commentarii epistolae ad Galatas. Aggrediar opus intentatum ante me in linguae nostrae scriptoribus et a Graecis quoque ipsis vix paucis, ut rei poscebat dignitas, usurpatum. Non quia ignorem Cajum Marium Victorinum, qui Romae

Digitized by Google

pueros rhetoricam docuit, edidisse Commentarios in Apostolum sed quod occupatus ille eruditione saecularium litterarum scripturas omnino sanctas ignoraverit et nemo possit, quamvis eloquens de eo bene disputare, quod nesciat.

Cassiodorus in Rhetorica sua de Victorino sic verba facit: Haec licet Cicero latinae eloquentiae lumen, eximium per varia volumina copiose nimis et diligenter effuderit, et in arte rhetorica duobus libris videatur amplexus, quorum commenta a Mario Victorino composita in Bibliotheca mea vobis videor reliquisse. Et post alia: Praeterea secundum Victorinum enthymematis altera est definitio. Idem in libro de dialectica: Modos hypotheticorum syllogismorum, si quis planius nosse desiderat, legat librum Marii Victorini, qui inscribitur de syllogismis hypotheticis.

Gerbertus, qui ex Remensi archiepiscopo factus est Ravennensis et ex Ravennensi Romanus Pontifex Silvester II., rhetoricam sibi describi curavit, qua de re sic ad Raimundum monachum scribit epist. 130: Unum autem interim plurimum exposco, quod et sine periculo ac detrimento tui fiat, et me tibi quam maxime in amicitia constringat. Nosti, quanto studio librorum exemplaria undique conquiram, nosti, quod scriptores in urbibus aut in agris Italiae passim habeantur: Age ergo et te solo conscio ex tuis sumptibus fac, ut mihi scribantur M. Manilius de Astrologia, Victorinus de Rhetorica, Demosthenes ophthalmicus.

Annus agebatur 1599, cum Lutetiae apud Ambrosium Droartum prodiit in lucem ex Victorini libris unus, qui sic inscribitur: Marii Victorini, rhetoris urbis Romae, expositio in primum Rhetoricorum Ciceronis. Prodiit vero cum pluribus antiquorum rhetorum commentariis, quae idem fere tractant argumentum. Hic nomina quatuor sortitus est, ut vir clarissimus Jacobus Sirmondus testatur in notis ad librum I. epistolarum Euvodii Ticinensis episcopi: Fabii Laurentii Marii Victorini, quae integra nomenclatio clarissimi rhetoris, qui in Ciceronis libros de arte rhetorica scripsit. Proprium item nomen, quod postremum. Porro autem Joannes Aventinus in libro II. annalium Boiorum in Constantio fallitur, dum Victorinum

Digitized by Google

urbis Romae rhetorem occubuisse martyrem tradit. Victorinus rhetor et martyr, inquit, statuam in foro vacuam meruit. Id Augustinus et Hieronymus minime tradunt, traditurі, opinor, si res ita contigisset.

Victorinus Massiliensis.

Quartus est, quem Gennadius in virorum illustrium albo collocat: Victorinus rhetor Massiliensis ad filii sui Etherii personam commentatus est in Genesim i. e. a principio libri usque ad obitum Abrahae Patriarchae. Quatuor versuum edidit libros christiano quidem et pio sensu sed utpote saeculari litteratura homo occupatus et nullius magisterio in divinis scripturis exercitatus, levioris ponderis sententias figuravit. Moritur Theodosio et Valentiniano regnantibus.

Victorinus Lampadius orator.

Quintus denique Victorinus Lampadius orator a Photio memoratur in Cod. CI Bibliothecae: Lectae sunt, inquit, Victorini Lampadii Antiocheni orationes consulares variae simul et imperatoriae in Zenonis Augusti laudem, quo imperante ad extremam hic pervenerat senectutem. Dictionem ejus, in qua nihil redundans. perspicuitas visitatusque loquendi modus exornant. Utrum Victorinus iste christianus fuerit nec ne, ignorare me penitus fateor. Verum etsi fuit gentilis, aeque tamen potuit ac Victorinus, Praxeanae sectae defensor, ceteris accenseri.«

Prav verojetno je po mojem dozdevanji, da je bil Viktorin Lampadij kristjan, inače ne bi .pač bil morebiti pisal in objavljal hvalnih govorov o krščanskem cesarji Zenonu. Toliko ve in zna slavni Lavnoj poročati o peterih Viktorinih, katerih životopisi postajajo tem jasnejši, čem natančnejše se ločijo drug od drugega. Podučno in mikavno je, kar piše bistrovidni mož ob konci svoje razprave še o nekaterih drugih bolj dozdevnih nego li resničnih Viktorinih.

Digitized by Google

„Hic non attingo eum, quem Baronius aliquando et recentiores quidam alii falso Victorinum Aquitanum appellant. Is enim non Victorinus dicitur sed Victorius, qui rogatu Hilarii Papae cyclum Paschalem edidit anno 463. Victorium hunc natione Aquitanum in catalogo virorum illustrium ponit Gennadius, qui aequalis cum fuerit eumque de facie nosse potuerit, quo nomine vocandus foret, neutiquam ignoravit. Concilium Aurelianense IV., quod anno Christi 545 habitum est, eandem appellationem retinet cap. 1: Placuit itaque Deo propitio, ut sanctum pascha secundum laterculum Victorii ab omnibus sacerdotibus uno tempore celebretur. Baronius quidem anno 303 et anno 324 meminit Victorini cuiusdam episcopi, quem ob redargutos paschales Ecclesiae cyclos romana synodus altera damnavit. Sed Victorinus iste ac synodus nullum habent apud veteres testimonium sui. Fuerunt progressu temporis, qui Silvestro I. synodos falsas adscripserint et res in iis gestas supposuerint. Quare annalium conditor, ut istum Victorinum a Victorino martyre et Pictaviensi, ut credit, episcopo distinguat, gratuitam sibi creat molestiam, et cum larva contendit. Nam prius ex monimentis certis liquere debuit, utrum Victorinus extiterit aliquis, qui receptos ecclesiae paschales cyclos accusaverit, quam in assignando tali discrimine studium et operam navare. Ad constituendum ὑποψολιμαῖον Victorinum: Victorinus episcopus et Victorinus Aquitanus de suo nonnihil contulerunt. Unus nomen et dignitatem alter Paschales cyclos, quos a Victorino episcopo reprehensos hominis novi fabricator confixit.

Non attingo quoque Victorinos plures, qui saevientibus in Christianos imperatoribus ethnicis ad honorifica ecclesiae vulnera pervenerunt. Quamcunque in saeculo vitam egerant antea, etiam longissimam, ad illud tota redacta est punctum temporis, quod excepit triumphatae mortis gloria et vitae alterius felicitas nunquam desitura. Qui hoc semel observavit, Victorinum illorum historiam confecit omnem. Inde Usuardus et Ado eos collocarunt in Sanctorum librario assignaruntque dies, quibus Christi religionem sanguine dedicarunt suo et vere tandem vivere coeperunt".

Digitized by Google

Predno završim ves ta oddelek, naj še pripomnim, da Lavnoj povsem zanikuje, da je kedaj živel Viktorin škof, ki bi bil za Silvestra I. na rimskem zboru obsojen, ker ni sprejel velikonočnih ciklov po želji in po zaukazi rimske cerkve. Takošnega zbora sploh ne pozna zgodovina za onega časa. Baroniju sta potemtakem Viktorin Piktavski (oziroma Ptujski) in pa Viktorij Akvitanski, ki je zložil velikonočne cikle, nekaj pripomogla, da je vstvaril novega Viktorina škofa. Ptujski je posodil ime in dostojanstvo, Viktorij pa cikle, v katerih naj bi se bil Viktorin škof izrazil zoper cerkvene naredbe gledè praznovanja velike noči. No o vsej tej zadevi je bil že zgoraj pri Baroniji govor.

Prelepa je Lavnojeva opomnja gledè mnogoštevilnih Viktorinov, ki so v raznih progonih kristjanov storili mučeniško smrt. Naj so živeli kadar koli in kakor dolgo tudi med svetom, konečno so bili združeni v trenotku, v katerem so vmrli častno smrt in pričeli življenje, katero ne henja nikdar. Kedor omeni to o teh Viktorinih, pisal je njihovo zgodovino. In prav zato sta martirologa Uzuvard in Adon postavila njih sveta imena v zapisnik svetnikov ter sta zaznamenovala dneve, v katerih so za vero krščansko prelili svojo kri in tako želè resnično jeli živeti.

Dupin, Tillemont, Kavej, Natalis Aleksander in Ferlatti.

Kako mogočno je preslavni Lavnoj s svojo preučeno razpravo vplival na učenjake, svedočijo javno oni pisatelji, ki so za njim poročali o sv. Viktorinu, škofu, pisatelji in mučeniku. Da pridržim časovni red, začenjam z velevrednim patrologom Pariške Sorbone, z ostroumnim kritikom Ellies-om Dupin-om, ki je o cerkvenih knjižnikih spisal vse pohvale vredno delo v francoskem jeziku pod naslovom: Nouvelle bibliotheque des auteurs ecclesiastique. Tega prekoristnega dela latinska prestava obseza le prvih pet vekov v treh zvezkih. In pravo po tej latinski izdavi hočem navesti vse ono, kar je pisal veleznani Sorbonec, ki se sme in mora z Kavejem vred slaviti

Digitized by Google

kot utemeljitelj znanstvene patrologije in patristike, o mnogo-slavljenem Viktorinu Ptujskem. Njegova razprava o tem cerkvenem odličnjaku slôve takò le:

„Victorinus episcopus Petavionensis, quae fuit urbs veteris Pannoniae ad Dravum in Styria, non vero Pictaviensis in Gallia, mediocris auctor habitus est. In Bibliotheca Patrum reperitur commentarium Victorini in apocalypsim, cui praefigitur praefatio Hieronymo adscripta. In ea Victorinus dicitur, idem sensisse cum Papia et Nepote de Chiliasmo, illudque notat Hieronymus in catalogo. Reperitur tamen contrarium in hoc Commentario, ubi ea opinio haeretico Cerintho adscribitur aperteque damnatur. Meminit etiam iste liber epitomes Theodori, qui viginti quatuor veteris Testamenti librorum enumerationem fecerat. Cum vero Theodorus iste vixerit sub Iustiniano, consentaneum est, ut dicamus, istius Commentarii auctorem ab eo demum tempore vixisse. Credibilius tamen est, citationem Theodori ab eo tempore fuisse appositam; vivebat enim commentarii auctor ante Iustiniana tempora; nimirum putat ille cum Veteribus, animas demum post judicii diem felices fore et Neronem Antichristum, quae quidem sententiae aevo Iustiniani iam pridem exoleverant. Putarem etiam, in iis, quae in hoc commentario de regno millenario afferuntur, fuisse quid immutatum, solum enim errorem Cerinthi diserte improbat, qui „omnem beatitudinem intra huius regni temporalis limites concludebat. Regnum millenarium, inquit, in fine judicii fore non existimo, sin vero sit futurum, non ultra mille annorum durationem extensum iri, credibile est". Non ergo asserendum, illud Commentarium falso Victorino adscribi, quin verosimilius est, illius esse genuinum foetum.

Notae. Episcopus Petavionensis. Vir doctissimus Launoius dissertationem quamdam conscripsit ob id solum, ut ostenderet, non fuisse eum episcopum Pictavii in Gallia, verum urbis Pannoniae Petovio vel Petabio vocatae. Ibidem etiam demonstrat, in quinque locis Hieronymi, ubi de Victorino sermo habetur, bis scilicet in Catalogo, semel adversus Vigilantium, semel adversus Helvidium ac tandem semel in 36. Ezechielis capite reperiri in antiquis editionibus: Petabionensis

Digitized by Google

vel Petavionensis vel Pictabiensis vel Pictabionensis; idque nominis habere in Usuardi, Adonis et aliis vetustis martyrologiis, ut et in priori Merlini Conciliorum editione atque in editione commentarii in apocalypsim, huic auctori adscripti. Ex tot testimoniis variisque, quas profert rationibus, colligit tandem vir doctus, Victorinum illum Pictavii episcopum non fuisse sed cuiusdam urbis Pannoniae olim Petabio sive Petavio nunc vero Petav nuncuputae.

Et in Apocalypsim. Alia etiam opera scripserat fueratque s. Matthaeum commentatus, si credimus Hieronymo in Praef. in Matth., qui etiam in catalogo plures alios libros composuisse asserit.“ *)

Posebič treba naglašati, da je zvedeni profesor Dupin vnet in zavzet za avtencijo Viktorinovega komentarja k apokalipsi; in pa da odločno povdarja mesto Ptuj kot presrečni kraj Viktorinovega vzornega življenja in delovanja. Čudno pa je potem in čitatelja ne iznenadi nemalo, da se v kronološnem pregledu nahaja ogromna pomota. Tamkaj se imenuje naš častiti škof: Victorinus episcopus Africanus, florens sub imperatore Probo, ejus successore Caro. Naš vrli vladika je v resnici cvel in slul za Proba in Kara; toda v Afriki ni nikoli in nikdar pastoroval. Sploh v zgodovini ni najti Viktorina Afrikanca, ki bi bil zajedno škof. Pri sostavi dotičnega kazala se je pač nehoté vtitotapila hudo-nevarna opomnja.

Za Dupinom naj se oglasi o našem slavljenci velecenjeni historik francoski Sebastijan Lenain de Tillemont, ki je bil v Parizi rojen leta 1637 in je tamo kot katoliški duhovnik leta 1698 vmrl. Njegova zgodovinska dela štejejo 16 debelih zvezkov. Le-ta učeni zgodovinar je Ptujskemu Viktorinu posvetil poseben sestavek, v katerem govori o raznoterih semkaj spadajočih vprašanjih. Radi pomanjkanja prostora razglasim tu le slovenski prevod mikavnega životopisa z naslovom „Saint Victorin de Pettau, evesque et martyr“:

*) Nova Bibliotheca auctorum ecclesiasticorum, eorum vitae historiam, operum catalogum, criticam et chronologiam complectens. Auctore DD. L. Ellies Dupin. Coloniae Agrippinae, 1692. Tom. I. Pag. 301—302. Index chronolog. Pag. 373.

Digitized by Google

„Povedati imamo precej malo o življenji sv. Viktorina, katerega sv. Hijeronim prišteva stebrom svete cerkve. Poznal in umel je bolje grški nego-li latinski jezik, ker pripušča vero, da je bil rodom Grk. Kasijodor pravi, da je iz govornika postal škof. A on ga očivesno v tej reči zamenjava (?) z Marijem Viktorinom Afrom, o katerem govori Avguštin; kajti to, kar trdi sv. Hijeronim o njegovem zlogu, ne velja in ni primerno za osebo, ki se peča in bavi z govorništvom. Hijeronim nas zagotavlja, da se v raznih delih, katera je sv. Viktorin zložil, ne najde mnogo posvetne učenosti niti isker posvetnih znanosti; da je bil podoben sv. Pavlu v vzvišenih idejah a slab v izrazih; da je poln visokih misli in veličastnih, a v istem času se ne kaže drugačnim, kakor navadnim in priprostim v sostavi besed; naposled da ne ume stvari tako dobro povedati, kakor je misli, kar vse prihaja od ondot, da je poznal premalo latinski jezik, v katerem je pisal.

Vemo potem le toliko, da je bil škof, kakor go omenjata Hijeronim in Kasijodor. Vendar o mestu njegovega škofovanja ni vzajemnosti. Množina novejših mož hoče, da je bil vladika v mestu Poitiers-u, kar bi mu odkazalo prostor med očetji francoske cerkve. Vendar pa je stalnejše utemeljeno ono mnenje, da je škofoval v Ptuji, v mestu vojvodstva Štajarskega v Avstriji ob reki Dravi, ki pripada dandanes nadškofu Solnograškemu in je zgubivši čast lastne škofije manje slavljeno nego-li je bilo v starem veku. Pod imenom Poetabio ali Petavio ga Amijan Marcelin stavlja v Norik; drugi pa ga posajajo v gorenjo Panonijo.

Sv. Viktorin je bil venčan s slavnim mučeništvom in sv. Hijeronim, ga povečkrat odlikuje z naslovom mučenika. Uzuvard, Adon, Vandelbert in razni drugi martirologi, ki naznanjajo njegov praznik 2. dne v novembru, trde vsi, da je trpel za Dijoklecijana in za to svojo trditev citujejo sv. Hijeronima. Ta sv. oče že v resnici pove dovolj s tem, da tega svetnika v svojem zapisniku cerkvenih pisateljev stavlja med Anatolijem, ki je živel tje do vladarja Kara, in med Pamfilom, ki je trpel leta 309 za cezarja Maksimina.

Digitized by Google

Slavo zaslužuje, da je prve čase latinske cerkve obogatil s svojimi deli. Dasi je znal grški bolje nego latinski, prišteva ga vendar sv. Hijeronim latinskim očetom; in od tod menda prihaja, da ga zove našega Viktorina, ako ni bolje reči, da je temu tako, ker je škofoval v Panoniji, kjer se je narodil sv. Hijeronim. Stavlja pa ga na tretje mesto med latinci, toda pred Arnobijem, o kojem se mi dozdeva, da je pisateljeval okolo leta 297.

Sv. Viktorin je dovršil komentar h Genezi in sv. Hijeronim navaja njegovo mnenje pri blagoslovu, ki ga je Izak podaril sinu Jakobu. Komentoval je tudi knjigo Eksod, Levitik, Izaijo, jedno mesto te razlage cituje sv. Hijeronim, dalje Ecehijela, Habakuka, Eklesijastesa, o katerem govori Kasijodor in tudi sv. Hijeronim navaja odtod neko tolmačenje. Pisal je potem komentar k Visoki pesni, k evangeliju sv. Mateja, kakor to poslednje dopričuje Kasijodor. Razlago sv. Mateja je dovršil sv. Viktorin ako ne z jednako zgovornostjo, a to vsaj gotovo z jednako milobo, s kakoršno je sv. Hilarij sestavil svoj komentar. Najbržeje bode to delo, katerega se je želel poslužiti Helvidij, ko se je pozival na Viktorina, češ, da je po tega pisatelja mislih sv. Devica imela še druge otroke poleg Jezusa Kristusa. Toda sv. Hijeronim podučuje Helvidija. da je sv. mučenec o Jezusovih bratih tako govoril, kakor govori evangelije.

Sv. Viktorin je še potem razložil apokalipso sv. Janeza apostola; in Kasijodor govori o tem delu: toda tako kakor bi bila ta razlaga samò le tolmačenje nekaterih težjih mest iste knjige. In ravno to je vzročilo, da nekateri dvomijo, da bi bilo delo, ki ga danes hranimo k apokalipsi pod imenom sv. Viktorina, tudi res od njega pisano. Pa še nekoliko drugih razlogov je, zakaj da se dvomi o tem spisu. Medtem pa vendar vse kaže, da ni malovredno verovati, da je resničen ostanek mnogih del Viktorinovih, ako se le priznava, da je bilo spremenjeno ono, kar je Viktorin govoril v korist milenarskemu mnenju, katero je zagovarjal jednako dobro, kakor ga je branilo obilo mož prvih vekov.

Razven komentarjev k svetemu pismu sestavil je še mnogo drugih del, kakor uči sv. Hijeronim. Ne naznanja jih pa po-

Digitized by Google

sebič, izvzemši spis, ki je bil namerjen zoper vse herezije. Veleznamenit je moral biti ta spis, ker je Viktorinovo ime zanesel celo tje v oddaljeno Afriko; kajti Optat, ki je prvi govoril o tem svetem možu, prišteva ga zagovornikom katoliških resnic, kateri so vničili, ugonobili krivoverce.

Večina rokopisov prilastuje sv. Viktorinu Ptujskemu slavospev o Križi ali o Veliki noči in o Krstu, ki se nahaja med deli sv. Ciprijana. Opomniti treba, da ga Beda cituje pod imenom Viktorinovim. Himna je lepa, morebiti prelepa, da bi bila njegova. Dupin je ni sprejel v zapisnik njegovih del. Razvidno je iž nje, da je bilo dokaj oseb, ki so obljubovale, da bodo proslavile vero krščansko, ki pa niso ostale do konca stanovitne.

Dodatek sv. Izidorja uči, da je škof Viktorin zložil v verzih dve majhni prav kratki pesni, jedno zoper Manihejce in drugo zoper Marcijonite. Ne poznamo pa druzega škofa Viktorina, ki bi bil pisateljeval, nego jedinega onega iz mesta Ptujskega. Kazalo bi potemtakem, da se njemu pripiše pesen zoper Marcijonite, ki se najde med deli Tertulijanomivi. Le-ti proizvod ne bi pričal proti trohici lehkoče, katero prilastuje sv. Hijeronim našemu svetniku v latinskem jeziku, vendar pa je dovolj dolg. Dalje navaja sv. Hijeronim neko delo Viktorina k pogovorom Ciceronovim. Toda predmet tega značaja se prilega bolje Viktorinu Afrikancu, ki je bil učitelj govorništva.

Pozabljati se ne sme, da je sv. Viktorin prestavljal razne stvari Origenove; vendar le takošne, ki so zadevale pojasnjevanje svetega pisma. Prelagal pa ni kakor prenatančen prelagatelj; marveč omislil je novo delo, ki je postalo njegova last in posest; kajti gredoč je popravljal, o čemur je sodil, da je slabo.

Milenarsko mnenje, ki te srečuje po raznih mestih Viktorinovih komentarjev, je povzročilo, da so bila njegova dela od papeža Gelazija prišteta apokrifom. Neki škof Viktorin je bil za Silvestra na rimskem zboru izobčen in obsojen, ker je zavrgel navadne cikle, katerih se je posluževala cerkva, da vredi in določi dobo velikonočnega praznika. Toda učenjaki

Digitized by Google

nimajo premnogo vere do takošne vrste zborov in trde, da so vsi povprek izmišljeni. Baronij sam pripazuje, da je ali to mesto neresnično ali pa da je le-ti Viktorin ves drugi človek" *).

Predstoječemu životopisu je temeljiti historik dodal dve prevažni opomnji, katerih prva uči, da Viktorin nikoli ni škofoval v Piktaviji na Francoskem, in druga pojasnuje, da je preostali komentar k apokalipsi istinito delo Viktorinovo. Obedve opazke zaslužujete, da se preložite na jezik slovenski. Prva opomnja ima napis: Viktorin ni bil škof v Poitiers-u.

„Hud je prepir o mestu, kjer je škofoval sv. Viktorin, to pa zato, ker se pri sv. Hijeronimu in podrugod imenuju Piktavijski, kar pomenja Poitiers, stari Piktavij; a tudi Pitabijonenski all Pitavijonenski, kar je po Sansanu Ptuj na Štajarskem. Amijan Marcelin ga zove Petobijon, mesto Noriško, kar bi skoro ugajalo menitvi onih mož, ki govorè, da je Pasava, slavno mesto Bavarskega vojvodstva ob Donavi. Vendar ako se nadalnje poročilo istega pisatelja Marcelina premisli, razvidi se, da nikakor ne more biti to mesto. Lavnoj misli, da se mora čitati Pitavijonenski pri sv. Hijeronimu, deloma radi avktoritete rokopisov tega očaka, radi starih martirologov in drugih avktorjev, deloma zavoljo Grka Sofronija. Te avktoritete pridobe še mnogo veljave po tem, da sv. Gregorij Turonski in sv. Fortunat Piktavijski nikoli nikjer ne govorita o svetniku, ki bi bil toli slavljen v Galiji. A še težavnejše je odgovoriti na molčanje Piktavske cerkve, katera ni nikoli sv. Viktorina sprejela med število svojih vladik, pa mu ni nikoli posvetila molitev, niti mu ni sezidala ne cerkve ne kapelice, in naposled da ga ni spominjala poprej nikdar, kakor šele petdeset let sem. Zato je bolje, da se sprejme mnenje Lavnojevo, ki je krepkejše vtemeljeno od onega, katero prihaja bržkone od prepisovalcev, katerim je bil Piktavij, slavno mesto v Galiji, jasnejše poznato nego Ptuj, mestice na Nemškem, in dandanes skoro nepoznano" **).

---

*) Memoires pour servir a l'histoire ecclesiastique des six premiers siecles. Par M. Lenain de Tillemont. A Venise, 1732. Tom. V. Pag. 311—313.

**) Op. cit. Pag. 707—708.

Digitized by Google

Druge opomnje naslov se glasi: Que le commentaire sur l'Apocalypse peut estre de luy — komentar k apokalypsi premore biti delo Viktorinovo.

„Sv. Hijeronim nas uči, da je sv. Viktorin spisal komentar k apokalipsi; in res imamo danes v prvem zvezku biblijoteke sv. očetov v Parizi str. 567 delo ob apokalypsi, ki nosi njegovo ime. Za predgovor ima list sv. Hijeronima do Anatolija, v katerem sv. oče svedoči, da je pregledal to delo Viktorinovo in da so v njem obravnave o različnih starih stvareh. Lavnoju se dozdeva težko, da bi ta komentar prilastil sv. Viktorinu in sicer zato, ker Kasijodor pripazuje, da je ta svetnik le nekatere težavnejše stavke apokalipsine raztolmačil. Toda povedal je dovolj, da zadošča temu ugovoru; kajti delo, ki ga hranimo, je sicer popolen komentar, vendar pa se ne dotika nego le najvažnejših reči in mnogo pušča nerazloženega.

Medtem pa je neka druga težkoča še večja. Ta pa je ona, da sv. Hijeronim spričuje na večkaterih krajih, ka je sv. Viktorin, kakor mnogo druzih slavnih mož, zabredel v milenarsko zmoto in da jo je posebič zagovarjal v komentarji k apokalipsi. Pa ko se ta zmota nahaja le na jednem mestu potrjena, najde se tudi javno zavržena in obsojena kot herezija Cerintova. In ravno ta okolnost je, radi katere Blondel pravi, da komentar, ki nosi Viktorinovo ime, ne zapopada ničesar tega, kar so čitali v njem starejši avktorji. Taisti uzrok je bil tudi, da je Belarmin dvomil, da ne bi bil ta traktat kakega drugega pisatelja; in pa da je Sikst Senenski rekel, ka je list, pripisan sv. Hijeronimu, morebiti podstavljen; in dozdevno je v resnici, da rečeno pismo nima plemenitega zloga tega sv. očeta.

Medtem pa naznanja tisti Sikst še drugo misel, da je namreč kedo drugi premenil, kar je sv. Viktorin pisal milenarcem na korist, in da je potem pridodal drugačiši nauk. Dasi je to mnenje nenavadno, trdi vendar Lavnoj, da hoče biti verojetnejše od vsakega drugega, a ne da bi se doteknil Kasijodora, kateremu smo že odgovorili, kakor mislimo. Za slične popravke imamo vzgled pri sv. Ireneji in sv. Sulpiciji Severu, pri katerih je bilo tudi izpuščeno vse, kar je branilo

Digitized by Google

onoisto zmoto. Kar pa včinja naš traktat, o katerem govorimo, še verojetnejši, biti hoče to, da se nahajajo v njem sledovi kilijazma, in sicer na mestu, kjer je rečeno, da se bodo vsi svetci zbrali v Judeji in molili Gospoda. Opomniti se dalje more, da je konec tega traktata, kjer je govor zoper milenarce, gledè zloga različen, da je finejší, nego je ostali zlog traktatov.

Poleg tega prilega se komentar prav dobro onemu, kar piše sv. Hijeronim, rekši, da je sv. Viktorin izboren v čustvih in idejah, a da je slab v izrazih, ker je manj poznal latinski nego grški jezik. Kajti misli, katere pisatelj prideva sv. Janezu, so vzvišene pa lepe, svete in tehtne; ali zlog je zelò jednoličen in nizek. Zaznamenovale bi se lehko razne reklje ali fraze grške, ki bi premogle zbuditi vero, da je prevod, ko bi se v istem trenotku ne kazal duh ozbiljen, resnoben in oddaljen od prenapolnjenosti besed, da molčim ob oni prenapolnjenosti pri Grkih vzlasti pri poznejših.

Naposled četudi je v celi zadevi najvarnejše, ničesar gotovega priznavati, vendar ne verjameno nikakor, da bi se moralo komentarji odreči svetega Viktorina ime, katero je nosil doslej. To je tem pametnejše, ker, ako ni tega mučenika, ne dade se dvomiti, da ni drugega pisatelja tudi prav sivostarega. Kajti iz komentarja je razvidno, da porablja rimski senat svoje ime v to, da preganja samooblastno krščane. Kadar našteva liste sv. Pavla, ne črhne besede o listu do Hebrejcev, kar je onokrat običajno bilo v okcidentu. Potem govori o Neronu, ki bode vstal kot antikrist, kar je bilo navadnejše trditi v prvih stoletjih nego v poznejših. Opomniti je še dalje lehko, da govori o preroku, ki se vrne z Elijo, da pa ničesar ne pove ob Enohu; a poroča sam, da mislijo posamezniki na Mojzesa in drugi na Elizeja, toda on meni Jeremijo, katerega smrt se ne omenja v sv. pismu; in še dostavlja, da je to sporočilo vseh starih.

Tem znakom starodavnosti bi se moglo oporekati, češ, da pisatelj cituje epitome Teodorovo, ko bi le možno bilo razsoditi, o katerem Teodoru govori avktor. Toda o tem ni znanja, in zato se ne more ničesar sklepati iz tega citata,

Digitized by Google

ker se lehko povdarja, da je ta Teodor nepoznat avktor prvih treh vekov, bodi Grk bodi Latinec, morebiti je sv. Gregorij Čudodelec, ki se zove Teodor; ali pa je Teodot, ki ga sv. Klemen Aleksandrinec cituje v hipotipozah. Dupin nikakor ne dvomi, da ne bi bil ta komentar starejši od cesarja Justinijana, in pa da je jasno, da je delo Viktorinovo; zato misli, da je bilo ime Teodorovo pozneje primeknjeno" *).

Na pripravnejšem mestu bodem uporabil a tudi popravil marsikatero opomnjo duhovitega Tillemont-a, ki se je tako resnobno potegnil za avtencijo spominjanega komentarja k apokalipsi. Tukaj pripomnim mimogrede, da Tillemont glasovitega Klementa Aleksandrinca zove svetnika; toda temu sicer izvrstnemu cerkvenemu pisatelju in modroslovcu odrekel je pozneje papež Benedikt XIV. (1740—1758) ta častni priimek. Navel je v okrožnici „Postquam intelleximus" vse razloge utemeljene, pokaj da je iz rimskega martirologija izbrisal drugače vse slave vrednega učitelja slavne šole Aleksandrijske.

Kar je storil in dosegel na Francoskem za patralogijo in patristiko ostroumni Dupin, isto je opravil in dovršil na Angleškem po pravici občudovani Viljem Kavej, kanonik Windsorski. Neutrudno delavni mož si je s kritiko starih pisateljev pridobil vsestranskih zaslug. Mnogoteri patrologi naravnost trdé, da je stoprav Kavej povzdignil in povišal patrologijo do časti znanstvenega, vednostnega predmeta bogoslovnega. Splošno čislani kritik je v dveh debelih zvezkih obelodanil svoje globoko učene razprave o pasameznih cerkvenih slovstvenikih. V prvi polovini svojega z nepopisljivim veseljem pozdravljenega dela je tudi našemu slavljencu Viktorinu odkazal poseben paragraf, v katerem poroča naslednje vesti o veleveljavnem cerkvenjaku:

„Victorinus si non origine Graecus, in Graeciae saltem confinio natus videtur, ex oratore episcopus, ut non uno loco nos docet Cassiodorus. Floruit circa 290. Petavionensis erat in Pannonia superiore ad Dravum fluvium, non ut vulgo creditur Pictaviensis in Aquitania episcopus, id quod peculiari dissertatione fuse satis ostendit Launoius, martyriumque sub

*) Op. cit. Pag. 708—709.

Digitized by Google

persecutione Diocletiani anno 303 subiisse creditur. Graecum sermonem multo melius quam latinum calluit; unde iudice Hieronymo opera eius grandia sensibus, viliora videntur compositione verborum. Graecorum enim, in quibus plurimum versabatur, idioma latine scribentis stylum nimis, ut solet, vitiavit. Alibi de eo idem Hieronymus: Victorino martyri licet desit eruditio, non tamen deest eruditionis voluntas. Quod de saecularium disciplinarum eruditione intelligendum esse, ex ipsius epistolae argumento recte notat Launoius. Scripsit praeter alia: librum adversus omnes haereses, commentarios in Genesim... in s. Mattheum denique in apocalypsim Ioannis, quae tamen omnia temporis iniuria interierunt".

S poslednjim stavkom se je Kavej nedvomno prenaglil. Človek bi sodil, da je za besedico „tamen" izpala nikavnica „non", ki se vložiti mora. Ako učeni patrolog tukaj uči, da se ni ničesar ohranilo od slovstvenih del Viktorinovih, nasprotuje si močno, ker nekoliko pozneje sam odločno povdarja, da je traktat o stvaritvi sveta spis Ptujskega Viktorina. In to delce Viktorinovo: tractatum de fabrica mundi je celò prvi objavil Kavej sam, pridodavši ga življenjepisnim črticam o svetem škofu. Toda o tem razpravljati hočem niže, tu naj še Kavej dalje govori:

„Extat quidem sub eius nomine in bibliotheca PP. Tom. III. commentarius in apocalypsim, sed aut eius non esse, aut mire interpolatum et mutatum necesse est. In suo etenim commentario Victorinum chiliastarum errori favisse diserte tradit Hieronymus, quem tamen huius commentarii auctor strenue impugnat. Et certe Victorinum nostrum non tam integram apocalypsim commentario illustrasse, quam difficiliora quaedam eius loca tractasse luculenter satis innuit Cassiodorus. Tribuuntur etiam ei carmina duo: de Iesu Christo Deo et Homine unum, alteri titulus est Lignum vitae. Sed coniectura plane incerta et, ut mihi videtur, falsa".

Žal, da mož ni navel utemeljenih razlogov, pokaj da se mu dozdeva mnenje krivo in neresnično, da je Viktorin zložil dve pesni: o Jesusu Kristusu, Bogu in človeku, ter o drevesu življenja. Mnogo verojetnejše je, da sta pesmotvora Viktorinova, nego da nista njegova ostalina. Mikavne so zadnje besede Kavejeve

Digitized by Google

„Extat quidem penes me Victorini Tractatus hactenus ineditus de Fabrica Mundi, quem ex vetusto codice bibliothecae Lambethanae descripsit vir clariss. Henricus Mauritius. S. T. P. Domino archiepiscopo a sacris domesticis mihique benigne communicavit. Et secunda iam vice ad fidem ms. codicis recognovit vir doctissimus candidissimusque Joannes Batteley, doctor theologus ejusdem archiepiscopi sacellanus. Quis fuit hic Victorinus, in codice ms. non dicitur. Nostrum vero esse, tum stylus tum res ipsa aperte clamant; praesertim cum in eo chiliastarum error manifeste defendatur, quem Victorinum nostrum fovisse tradit Hieronymus. Videtur esse hic libellus ἀποσπασμάτιον quoddam ex commentariis vel in Genesim vel in Apocalypsim decerptum, quod proinde tum propter venerandam antiquitatem tum propter celeberrimi martyris famam hic subiungam.“ *)

Za podatim poročilom sledi omenjena razprava o stvaritvi sveta, katero je Henrik Mauricij prepisal iz starega rokopisa lambetanske biblijoteke. Drugikrat jo je pregledal in s pomočjo rokopisa popravil Janez Batteley. In po tej recenziji je Kavej prvi tiskom razglasil znameniti traktat. Ob robeh je ponatisnil opazke zgoraj imenovanih dveh učenjakov. In ta tiskana izdaja je podloga postala vsem poznejšim izdavam.

A čegav je traktat? Kedo je oni Viktorin, ki je oskrbel razpravo? Kavej odgovarja brez ovinkov, da je ta Viktorin naš Ptujski škof in mučenik. In ta nauk potrjuje ves zlog in stvar sama. V spisu se kilijazem brani in naš Viktorin Ptujski je gojil jednake misli. Kaveju se dalje dozdeva, da je traktat dragocen ostanek Viktorinovega komentarja ali o Genezi ali pa ob apokalypsi. Mislim, da je velevažen odlomek komentarja k prvi knjigi Mojzesovi a ne k apokalipsi Janezovi, o kateri tajnostni knjigi se itak hranijo sholije in še širji kementar našega Viktorina. Kavej sicer ni prijazen mnenju, da je komentar k poslednji svetopisemski knjigi Viktorinov, ker uči Kasijodor, da je Viktorin le težavnejše stavke apokaliptične tolmačil, ven-

*) Guilelmi Cave, Ss. Th. Pr. Canonici Windesor., Scriptorum ecclesiasticorum Historia literaria a Christo nato usque ad saeculum XIV. facili methodo digesta. Genevae, 1694. Part. I. Pag. 73.

Digitized by Google

dar Kavej ne pozna in ne loči sholij od komentarja. Toliko o prečislanem patrologu, kajemu gre vsa čast in slava, da je prvi tiskom objavil Viktorinov traktat o stvaritvi sveta, ki zaslužuje vso pozornost radi sive starosti svoje.

Posebnega spomina je vreden ves sestavek, ki ga je o našem Viktorinov razglasil slaviti dominikanec Natalis Aleksander v cerkveni svoji zgodovini.

„S. Victorinus, non Pictaviensis in Aquitania II. episcopus, ut plerisque mediae aetatis recentiorisque memoriae scriptoribus persuasum fuit et ipsi Cardinali Baronio, sed Petabionensis in superiore Pannonia fuit. S. Hieronymi Catalogum in omnibus ferme codicibus invasit vulgaris error, quo Pictaviensis vocatur; sed antiquiores et sinceriores codices Petabionensem habuisse non Pictaviensem, ex graeca versione Hieronymiani catalogi a Sophronio adornata perspicuum est. Idem error in omnes ferme conciliorum editiones pervasit, quae in Romana Gelasii I. Pontificis Maximi synodo Victorini Pictaviensis opera in classe apocryphorum habent. Scripsit in Genesim, in Exodum, in Leviticum, in Ecclesiasten, in Cantica Canticorum, in Isaiam, in Ezechielem, in Matthaeum, in Apocalypsim — opera grandia sensibus sed compositione verborum viliora. Cum enim non aeque latine ac graece peritus esset, quae intelligebat, eloqui non poterat, ut ait s. Hieronymus....

Ideo autem a Gelasio Pontifice eius opera in apocryphorum classem reiecta sunt, quod millenariorum fabulas in iis obtruderet, praecipue in Commentario in apocalypsim. Quamobrem qui nunc extat in Patrum bibliotheca commentarius Victorino nostro adscriptus, eius non est eruditorum iudicio, cum errori millenariorum nedum non faveat sed in eum totis viribus pugnet, quisquis est illius expositionis auctor. — Martyrio coronatus est Victorinus Diocletiano et Maximiano imperantibus 4. novembris nonas anno 303“ *).

*) R. P. Natalis Alexandri Or. Fr. Praedicatorum in sacra facultate Parisiensi Doctoris et emeriti Professoris, Historia ecclesiastica veteris novique testamenti ab orbe condito ad annum Domini 1601. Parisiis. 1730. Tom. IV. Pag. 99 sq. art. II.

Digitized by Google

Veleveljavni historik cerkveni uči brez omahovanja, da je sv. Viktorin škofoval v Ptuji, a nikakor ne v Piktaviji. Da bi bil ondukaj vladikoval, to hudo zmoto so zakrivili poznejši rokopisi Hijeronimovega imenika slavnih slovstvenikov, novejši manuskripti, pravi, ki so jeli svetega moža klicati škofa Piktavijskega, episcopum Pictaviensem. Toda starejši in natančnejše pisani kodeksi so ga vedno in vselej imenovali vladiko Ptujskega, antistitem Petabionensem. Da je to berilo pravilnejše, spričuje jasno in glasno grški prevod dotičnega zapisnika, katero je oskrbel Sofronij. Podobna zmota se je vrinila skoro v vse izdave občnih cerkvenih zborov, v katerih se namreč nahaja vest, da so bila Viktorinova dela na rimskem zboru od pape Gelazija I. prišteta apokrifnim knjigam. Zgodilo pa se je po menitvi Natalisa Aleksandra to radi milenarskega nauka, kojega sledovi so najti po delih Viktorinovih imenito v njegovi razlagi Janezove apokalipse. In ravno zato, modruje naš zgodovinar, rečeni komentar ne more veljati za delo Viktorinovo, dasi nosi na čelu njegovo ime, ker namreč avktor ni prijazen milenarcem, marveč je ostro obsoja in graja. Pa da bi bil učeni dominikanec globlje preiskal vso stvar, ne bi bil prišel tako zlehka do tega sklepa. Trdno upam, da se mi bode svojedobno povsem posrečilo, raznotere krive predsodke o tej zadevi razgnati, kakor gorko solnce rezžene lehko-tenke meglice.

Čas Viktorinove častne, ker mučeniške zmage je vrlo dobro omejen: dne 2. novembra leta 303 za Dijoklecijana in Maksimijana.

Učenjakom vrlo znani jezuvit o. Danijel Farlatti je objavil preizvrstno delo, ki ima čelni naslov: Illyricum sacrum, Ilirija sveta. In v tem obširnem delu zgodovinskem spominja glasoviti redovnik tudi našega svetega škofa in mučenika. Imenuje ga med svetniki, ki so leta 304 za Dijoklecijanovega progona vmrli posilne smrti. V nadolgem zapisniku mnogobrojnih mučencev iz Norika in Recije pisatelj pripazuje: „Apud Petavionem s. Victorinus episcopus martyr, quem alii Gallum et Pictaviensem esse volunt, sub Diocletiano et Herculio an. 304 IV. Non. Nov.“

Digitized by Google

Nekoliko niže pa še dostavlja besede: „Victorinum episcopum Petaviensem in Norico, eximia vel doctrina vel sanctitate insignem, quem Hieronymus in catalogo scriptorum eccles. retulit“ *). Žal. da slavni opisovalec davnoslavne Ilirije ni povedal pravega razloga, ki ga je napotil, da je kot leto Viktorinovega mučeništva označil letnico 304. Vsekako je leto 303 mnogoverojetnejše, pa ga tudi večina najveljavnejših zgodovinarjev izrečno naglaša in krepko povdarja.

Tirin, Berti, Galandij, Sakareli, Wilhelm, F. Makarij in Migne.

Poleg zgoraj citovanih pisateljev, ki v svojih literarnih delih omenjajo Viktorina Ptujskega, imenovani naj bodo še nastopni avktorji, pri katerih se hoče tu pa tam še marsikaka nova opomnja zaslediti. — Na prvo mesto po kronološnem redu stavljam Jakoba Tirinija, iz družbe Jezuvitske, ki je izdal hvalevredno razlaganje vseh svetopisemskih knjig. Ob konci svojih obširnih komentarjev je dodal imenik različnih tolmačev, katerih eksegetična dela je uporabljal pri spisovanji lastnih svojih razlag. Med navedenimi pisatelji nahaja se tudi Ptujski Viktorin, o katerem Tirin kratko pripazuje:

„S. Victorinus Pictaviensis in Gallia vel, ut alii scribunt, Pictabonensis episcopus, edidit commentarium in Genesim, Exodum, Leviticum, Isaiam, Ezechielem, Habacuc, Ecclesiasten, Canticum et Apocalypsim. Sub Probo imperatore martyrio coronatus 2. novembr. 284“ **).

---

*) Illyricum sacrum. Venetiis, 1753. Tom. II. Pag. 445 et Pag. 448.

**) Jacobi Tirini Antverpiani e S. J. Commentariorum in sacram Scripturam Tom. II. Venetiis, 1747. Index primus, qui est Auctorum in hoc commentario citatorum. Sub lit. V.

Digitized by Google

Jakob Tirin (rojen leta 1580 v Antverpiji, vmrl leta 1636), ni bil vestno podučen o cerkvenem eksegetu Ptujskem. Dvomil je celo, kje da je Viktorin škofoval, ali v Piktaviji ali v Petoviji. Takrat še pač ni bil slavni Lavnoj pojasnil kontroverznega vprašanja. Dalje ni poznal Tirin vseh Viktorinovih hermenevtiških proizvodov, p. razlage Matejevega sv. evangelja. Čudno je potem, kako da je Tirin datoval Viktorinovo smrt 2. dne v novembru leta 284 za cesarja Proba. Neresnično ni, da je naš Viktorin slul in cvetel za Proba (276—282), a da je tudi za njegove vlade vmrl in sicer leta 284, tega doslej ni še nihčer resno trdil. Pa če je Viktorin svojo pozemeljsko hojo končal leta 284, bilo je za Karina, Numerijana in Apra (283—284) ali pa v začetku Dijoklecijanovega cesarovanja (284—305). Ta Tirinova napaka se je tudi v nekatere poznejše spise vrinila, n. p. v Goldwitzer-jevo biblijografijo cerkvenih književnikov. Prav nevarno je, življenjepisne črtice zajemati iz del takošnih mož, ki se niso posebič in navlaš pečali s tem predmetom.

Za Tirinom bodi omenjen Janez Lavrencij Berti, član reda Avguštinskega, profesor zgodovine na veliki gimnaziji v Pizi. V tem zavodu je slaviti menih prednašal svoje v lepem zlogu pisane zgodovinske disertacije, katere je pozneje zbral in skupno objavil. In v tej izdavi piše o Ptujskem Viktorinu: „Millenariorum erroribus adhaesit Victorinus, non Pictaviensis, ut aliqui existimarunt, sed Pitabionensis in Pannonia episcopus; cujus opera, ut in Catalogo inquit Hieronymus, grandia sensibus et viliora videntur compositione verborum, nimirum praeclara sententiis sed obscura sermone. Floruit is circa finem tertii saeculi, martyr enim occubuit in persecutione Diocletiani sub initia saeculi proximi. Scripsit varios in Scripturam commentarios, qui in injuria temporum perierunt, si excipias commentarium in Apocalypsim, insertum III. volumini Bibliothecae PP., interpolatum emendatumque ab errore Chiliastarum, quibus Victorinus adhaesit, aut huic fortassis affictum.“ *)

*) Joannis Laur. Berti fratris eremitae Augustiniani Dissertationum historicarum, quas habuit in archigymnasio Pisano. Volumen II., in quo trium priorum saeculorum ecclesiastica historia continetur. Florentiae, 1753. Pag. 251. Dissert. IV. num. XXV.

Digitized by Google

Hladnokrvni historik torej odločno povdarja Štajarski Ptuj kot stolno mesto Viktorinovega pastorovanja. Njegova sodba o dobroti in o vrednosti literarnih del našega davnodobnega pisatelja je popolnoma primerna ter se lepo prilega mnenju Hijeronimovemu, da so namreč Viktorinova dela glede misli prejasna a glede jezika temna, praeclara sententiis sed obscura sermone. Napisal je obilo komentarjev k sv. pismu, ki pa so večinoma preminoli, izvzemši komentar k apokalipsi. Berti se nagiba mnenju, da je ta komentar sicer Viktorinov, a da je bil pozneje popravljen, oziroma kilijazma očiščen. Bertiju je bil nedvomno tudi traktat o stvaritvi sveta pridelek Viktorinova truda in napora duševnega.

Izvrstno izdavo Viktorinovega spisa o stvaritvi sveta kakor tudi njegovih sholij k apokalipsi je leta 1768 v Benetkah oskrbel prečislani oratorijanec Andrej Galandij. Ob enem je napisal o vsakem književniku, katerega dela je na svetlo dal, vsebine poln predgovor, ki razpravlja razne dotičnika zadevajoče stvari. In v drugem poglavji svojih prezanimivih prolegomenov o literatih, katerih dela objavlja v četrtem zvezku svojega ogromnega zbornika, piše globoko učeni patrolog o Ptujskem Viktorinu, rekoč:

„I. Victorinus, Petavionensis in Pannonia superiore ad Dravum fluvium episcopus, ut pluribus adstruit Launoius, tertio christiano saeculo desinente clarus, ad extremum martyrio coronatus est, teste Hieronymo, et quidem sub Diocletiano, ut videtur, saeculo IV. ineunte: siquidem viros illustres enumerans s. Doctor Victorinum nostrum proxime praeponit Pamphilo presbytero, qui anno 309 martyrium subiisse sub Maximino comperitur, ut probe advertit Tillemontius

Dum inter Latinos patres Victorinum recenset Doctor maximus, ecclesiae columnam ipsum appellat, qui et Origenis tractatus non ut interpres sed ut proprii operis auctor transtulerit. „Dictum Hieronymianum Victorino martyri in libris suis licet desit eruditio, tamen non deest eruditionis voluntas, de saecularium disciplinarum eruditione accipiendum esse, ex ipso epistolae argumento post Sixtum Senensem recte colligunt

Digitized by Google

Possevinus (Appar. sac. Tom. II. Pag. 523) et Launoius. Ante Hieronymum vero meminerat Victorini Optatus Milevitanus, illum referens in album adsertorum ecclesiae catholicae, a quibus superati sunt Marcion, Praxeas, Sabellius, Valentinus et ceteri usque ad Cataphrygas. Cui concinit idem Hieronymus, s. martyrem adversum omnes haereses stilum acuisse testatus.

II. Multa praeterea commentatum fuisse Victorinum in varios sacrae Scripturae libros, a veteribus erudimur ... quae tamen ferme omnia temporis injuria interiere. Heic porro illud adnotasse haud otiosum fuerit, scripsisse quidem Victorinum in Isaiam commentaria sed non juxta Editiones quatuor (scil. juxta LXX, Aquil., Symm. et Theodot.) usque ad visionem quadrupedum in deserto, ut ex b. Hieronymi prologo in expositionem Isaiae minus recte arguerunt Launoius et Hodius. Non enim de Victorino verum de Origene id tradidisse s. Doctorem, ex ipso contextu compertum sit, quod probe perspexit eruditus Grabius.

Jam vero ex tot tantisque Victorini litterarum monumentis duo tantum etiamnum supersunt. Et primum quidem fragmentum occurrit, ex ejusdem commentario in Genesim, ut videtur, excerptum, quod in exemplari manuscripto ita inscribitur: Incipit Tractatus Victorini de Fabrica mundi. Illud autem in lucem extulit Guilielmus Caveus ex vetusto Lambethanae bibliothecae codice 800 circiter annorum descriptum iterumque ad fidem codicis ejusdem, qui unus exstat, recognitum cum aliquot virorum doctorum Henrici Mauritii et Joannis Batteley conjecturis margini appositis. Sed quum Cavei editio minus accurata ad exemplar ms. exacta visa fuerit, idem opusculum tertio recensuit cl. J. Walkerus, qui et nonnullas criticas adnotationes subjecit, ut nuperus editor Caveanae Historiae literariae nos edocet.

III. Alterum porro ex Victorini scriptis, quod ad nos usque pervenit, sunt ejus Scholia in apocalypsim, quae primus ex bibliothecae Casinensis codice in lucem eruit Basilius Millanius monachus Casinas prodieruntque Bononiae in 8° apud Antonium Ciaccarellum et Peregrinum Bonardum anno 1558

Digitized by Google

Cal. Juliis. Quaeritur vero editor in epistola nuncupatoria ad D. Hieronymum Placentinum Casinatis reip. praesidem, codicem, unde opusculum descripsit, adeo fuisse librariorum inscitia corruptum, ut saepe vix ullus conjecturae locus reliqueretur; quod iterum repetit in fine animadversionum, quas libello subjecit.

IV. Hujusce opusculi editio unica adeoque perrara eos ad unum omnes hactenus latuit, qui tum hoc tum superiore saeculo de scriptoribus ecclesiasticis egisse noscuntur. Si enim iis perspecta illa fuisset, nullus dubitat, quin ejusmodi scholia tanquam genuinum Victorini foetum excepissent agnovissentque simul, subdititium omnino esse utpote mire interpolatum commentarium illum in apocalypsim, qui sub ejus nomine in Patrum bibliothecis circumfertur. Et primum quidem ex Cassiodoro discimus, Victorinum de libro apocalypseos difficillima quaedam loca breviter tractasse, quae quidem notatis et nostris scholiis apprime congruere noscitur, et a pervulgato commentario aliena esse comperitur, ut cuilibet utrumque opus conferenti perspicuum fiet. Deinde, quod rei caput est, in nostris scholiis regni millenarii nota comparet, quod sane Victorinum cum aliis antiquioribus agnovisse, superius ex Hieronymo accepimus.

Haud tamen dissimulandum videtur, scholia sua concludere Victorinum his verbis: Ergo audiendi non sunt, qui mille annorum regnum terrenum esse confirmant, qui cum Cerintho haeretico sentiunt. De quibus equidem illud primum dixerim cum Sixto Senensi, ab aliena manu fortasse ita fuisse castigatam absurdam Victorini sententiam, in ejusque locum eam. quae nunc habetur, repositam. Deinde vero existimaverim potius, verba eiusmodi revera fuisse a Victorino conscripta, quo nimirum ab ea regni terrestris opinione, qua semel imbutus fuerat, propulsaret, quidquid maxime vitiosi placita Cerinthiana in illam invexerant.“*)

Iz navedenega odlomka je razvidno, da je Galandij imel razpravo o stvaritvi sveta in pa sholije k apokalipsi za res-

*) Bibliotheca veterum Patrum antiquorumque scriptorum ecclesiasticorum postrema Lugdunensi multo locupletior atque accuratior. Cura et studio And. Gallandii Presbyteri Congr. Oratorii. Venetis, 1768. Tom. IV. Prolegomena cap. II. Pag. V—VI.

Digitized by Google

nično ostalino Viktorinovo, ne pa tudi komentarja k Janezovemu skrivnemu razodetju.

Za Galandijevem poročilom naj sledi, kar pripoveda oratorijanec Kaspar Saccarelli v svoji cerkveni zgodovini o našem svetniku. Dasi tudi ni mnogo o njem napisal, zaslužuje vendar hvalo in priznanje, da je še vsaj toliko vrst sprejel v svojo knjigo o moži, ki je v tako oddaljenem mestu dovršil pozemeljsko potovanje.

„Sereno martyri Victorinum Pictaboniensem episcopum doctrina et martyrio illustrem addimus, qui hac eadem persecutione sanguine suo Pannonias illustravit, quem ex oratore episcopum fuisse ex Hieronymo et Cassiodoro scimus. Pictaviensis in Gallia episcopus a Baronio aliisque multis Victorinus dictus est, quorum opinionem Launoius dissertatione singulari penitus evertit, qua ostendit, non Pictaviensem in Gallia sed Pictaboniensem in Pannonia episcopum fuisse, ut cum Launoio eruditorum plurimi probant, cuius natalem diem quarto nonas Novembris martyrologia commemorant. De Victorini autem opusculis audiendus est Hieronymus. Eiusdem tamen opuscula inter apocrypha Gelasiano decreto recensentur ea fortasse de causa, quod millenariorum errore aspersa essent, ut testatur Hieronymus in Papia. De Victorini operibus genuinis et suppositiis pluribus Dupinius, Caveus aliique agunt, quos consulat lector.“ *)

V prvem odstavku imenovani mučenec Seren bil je doma v Sirmiji in je bil kot vrtnar dne 23. februvarija približno leta 307 obglavljen. Sakareli je nedoločno označil čas, v katerem je naš Viktorin dosegel mučeniški venec; pravi samo, da se je to pripetilo pri taistem progonu, najbrž Dijoklecijanovem, v katerem je Serena vrtnarja dohitela čast svetega mučeništva. A da je blaženi Viktorin v Ptuji opravljal službo duhovnega pastirstva, trdi povsem odločno tudi Sakareli. Drugače pako ne podaje italijanski povestničar novih misli in

*) Historia ecclesiastica per annos digesta variisque observationibus illustrata auctore Caspare Saccarello Tauriensi Cong. Orat. Rom. Presbytero. Romae, 1775. Tom. IV. Pag. 297. num. 16.

Digitized by Google

novih podatkov o našem junaku. Konečno ne velja, da je tudi sv. Hijeronim poleg Kasijodora učil, ka je naš Viktorin iz retorja postal škof. Ta nauk je izključno Kasijodorov.

Dalje objavljam kratko poročilo, katero je o slavitem Ptujčanu napisal Viljem Wilhelm, doktor in profesor bogoslovja v Friburgu v Brisgoviji, v 53. točki svoje patrologije: „Victorinus, episcopus non Pictaviensis in Gallia sed Petavionensis in Pannonia, post multa edita scripta, ut s. Hieronymus testatur, in persecutione Diocletiani martyrio coronatus est anno 303 et colitur 2. novemb. Ejus scripta sunt: Commentarius in apocalypsim; at sensit Aesculapium. Hieronymus nempe non tantum in praefatione ad hunc Commentarium sed etiam in libro de script. eccl. c. 74. Victorinum accusat Chiliasmi, cuius heic ne vola quidem. Porro Tractatus de fabrica mundi apud Caveum in saeculo Novat. Pag. 148"*).

Potemtakem Friburški patrolog sv. Viktorinu brez okoliša prilastuje razpravo o stvaritvi sveta in zajedno komentar k apokalipsi, o katerem pa pripazuje, da je že okušal Eskulapa zdravnika, ki ga je popravil gledè kilijazma, kojo zmoto je gotovo zagovarjal naš Viktorin; toda v sedanjem komentarji ne povdarja se več niti ni o njem najmanjšega sledu — ne vola quidem. Poslednja sodba ni utemeljena in ne zaslužuje podpisa.

Ponatisa je vredno, kar o plemenitem Ptujčanu piše Karmelit Makarij a s. Sella, nekdanji profesor Graški, v svojem priročnem navodu k patrologiji: „Victorinus, Petavionensis seu Petoviensis tunc temporis superioris Pannoniae nunc inferioris Styriae orbis, quam Dravus alluit, episcopus, sub Diocletiano et Maximiano martyrio sublatus est anno 303. Plura scripsit, quae tamen omnia perierunt solo Commentario in apocalypsim superstite in bibliotheca Patrum editionis Parisiensis, ubi insigne testimonium reperitur adversus errores Chiliastarum: audiendos nempe non esse, qui mille annorum regnum terrenum

*) Patrologia ad usus academicos. Authore Wilhelmo Wilhelm, canonico regulari Creuzlingano ss. Theologiae Doctore. Friburgi Brisgoviae, 1775. Pag. 81. § LIII.

Digitized by Google

esse confirmant. Verum cum s. Hieronymus illum huius erroris redarguat, orta est suspicio, in operibus Victorini alliquid immutatum fuisse. Dicitur quoque auctor Poëmatis adversus Marcionitas, de quo tamen non satis constat. Corrigendi sunt, qui Victorinum Pictaviensem episcopum faciunt, nec assentiendum Celsissimo S. R. I. Principi Martino Gerbert, qui putat, iuxta communiorem opinionem eum Passaviensem in Austria episcopum fuisse"*).

Po Makarijevem dozdevanji se je od Viktorinovih del ohranil samo komentar k apokalipsi, ki pa je bil menda spremenjen s pogledom na stavke, ki so zadevali kilijazem. Dognano tudi ni, je li Viktorin zložil pesen zoper Marcijonite. Pravo in dobro je storil učeni menih, da je zavrnil in zavrgel mnenje onih pisateljev, ki trdé, da je naš Viktorin škofoval v Piktaviji; a tudi slavnemu opatu Martinu Gerbertu ni prikimal, češ, da je pastoroval v Pasavi, mestu bavarskem. Veleznani Gerbert, plemenitega rodu de Hornau, rojen 1720 leta, bil je benediktinec opatije sv. Blaža na Badenskem, kjer je od leta 1764 predstojnikoval. Vmrl je leta 1793 vsestranski obžalovan in slavljen radi svojih ogromnih zaslug, izmed katerih ni najmanja ta, da je potomcem zapustil prelepo število prekoristnih knjig. Njegovo sicer krivo trditev o prestolnici sv. Viktorina najdeš v dogmatiki, leta 1758 izdani**).

Predstoječe poglavje končam s kratko pripomnjo, da je najnovejši izdavatelj cerkvenih pisateljev, preslavni Jakob Pavel Migne († 1875), odločil v svojem zborniku posebno mesto životopisu in dvema deloma sv. škofa Viktorina. Vsemu spisu je naslov: De s. Victorino episcopo Petavionensi et martyre Prolegomena. V teh predgovorih ne pove vrli literat ničesar novega; posnel je životopisne črtice po Gottfriedu Lumperji, katerega ime je tudi ob konci razprave zaznamenovano, ni pa tudi zabeleženo delo njegovo, ki bode spominjano

*) Institutiones Patrologiae, quas conscripsit F. Macarius a s. Sella, Carmelit. excalceat. in Universitate Graecensi profes. publ. et ord. Graecii, 1781. Pag. 287. § LXIV.

**) Principia theologiae dogmaticae iuxta seriem temporum et traditionis ecclesiasticae digesta. Typis sanblasianis, 1758. Cap. IV. § 49.

Digitized by Google

v drugem delu tekoče disertacije. Modri Migne stalno imenuje sv. Viktorina Ptujčana; a gledè njegove smrti vrinila se mu je huda pomota, gotovo le tiskarska, ako pravi: „Martyrium subiisse dicitur secundum vulgarem opinionem sub Diocletiani persecutione anno 393". Da je ta letnica številka nedvomno pogrešna, razvidi čitatelj iz tega, da se Migne v podčrtni notici sklicuje na Kaveja, Pagija, Basnagija in Tillemonta, kateri pa vsi brez izjeme naglašajo leto 303 kot dobo Viktorinove mučeniške zmage. Kedor podčrtno opazko spregleda in ne pomisli, da leta 393 ni bil cesar Dijoklecijan več med živimi, zapeljan je na sloko stezo, kar se je prigodilo vsem, ki povdarjajo leto 393, opiraje se na Migne-a.

Ko je naš patrolog naštel po sv. Hijeronimu dela Viktorinova, pristavlja besede: quae tamen non omnia intercidisse temporis iniuria videntur. Tako je in ne naopako.

S pogledom na razpravo o stvaritvi sveta je pozora vredno, da se v rokopisu glasi naslov: Incipit tractatus de Fabrica mundi s. Victorini. Rokopis stavljajo strokovjaki v osmi vek. Shranjen je v kodeksu lambetanske biblioteke nadškofa kantuvarskega. Prepisal je traktat za Kaveja Henrik Mavricij; znova ga je z rokopisom prispodobil Janez Batteley in potem ga je Kavej izdàl z opombami Henrika Mavricija in Janeza Bettley-a. Ker pa je bila Kavejeva izdava še precej pomanjkljiva, jo je z pomočjo rokopisa popravil zopetno J. Walker, pridodavši nekatere kritiške pripazke — in vse to je tiskom obelodanil.

Kakor traktata o stvaritvi sveta ne odreka danes nikdo našemu Viktorinu, jednako tudi ne sholij k apokalipsi. Rokopis se hrani v knjižnici oo. benediktinov na gori Kasinski v srednji Italiji. Iz tega rokopisa je povzel in natisnil mikavno razpravo o. Bazilij Milanij v Bononiji leta 1558. Ta jedina in sila redka izdava je bila tje do Galandija kakor nepoznana, vsled česar so trdili mnogoteri, da se je vse od Viktorinovega duševnega napora poizgubilo. Galandij je prvi obnovil Milanijevo izdavo in za njim pred drugimi slavo zaslužni Migne. Od sholij ločiti se mora komentar k apokalipsi. Migne, oziroma Lardner, nima tolmačenja za istinito delo Viktorinovo; kajti stavek na čelu

Digitized by Google

razprave o tem komentarji glasi se: Pervulgatus in apocalypsim commentarius Victorino abiudicandus. Toda tako naglo ne pojde.*)

Navdaja me vesela nada, da sem zgoraj navel vse najveljavnejše in najmerodajnejše avktorje, ki so pisali o davnoslavnem škofu in mučeniku sv. Viktorinu. Mnogoteri pisatelji bodo pa še v drugem delu citovani; par jih bodi že spodaj pod črto spominjanih**). Prvi del svojega spisa, ki hoče biti temelj drugemu delu, naj završujem z mikavnimi črticami, katere o Ptujskem marterniku ponujajo razni martirologi.

Poročila

rimskega martirologija, Uzuvarda, Vandelberta, Adona, Baronija in Turinija.

Našega vrlega Viktorina je dohitela odlična čast, da je bil sprejet v rimski martirologij, ki se sme imenovati rodovinska knjiga katoliških mučenikov in mučenk, spoznovalcev in spoznavalk. Prevelika čast je bil le-ta vpis za našega škofa, ker so se v ta zbornik sprejemale jedino le one cerkvene osebe, o katerih svetosti ni bilo nobenega dvoma, in katere so se

*) J. P. Migne, Patrologiae cursus completus. Parisiis, 1844. Series prima (latina). Tom. V. Colum. 281—344.

**) Casim. Oudini, Commentarius de scriptoribus ecclesiae antiquis illorumque scriptis tam impressis quam manuscriptis adhuc exstantibus in celebrioribus bibliothecis . . . . cum multis dissertationibus, in quibus insigniorum ecclesiae auctorum opuscula atque alia argumenta notabiliora accurate et prolixe examinantur. Lipsiae, 1722. Tres tomi in fol.

Franc. Combefis, Graeco-latinor. Bibliothecae novum auctarium. Parisiis, 1648. — Nic. le Nourry, Apparatus ad bibliothecam maximam vett. patrum et antiquorum scriptor. eccles. Lugduni editam, in quo quidquid ad eorum scripta et doctrinam variosque scribendi et docendi modos pertinet, dissertationibus criticis examinatur et illustratur. Parisiis,

Digitized by Google

častile in slavile po vsem široširnem svetu krščanskem, a ne samò na jednem edinem kraji. Ako koja knjiga zaslužuje pozornost, zanimanje in priznanje, zaslužuje vse to v najpolnejši meri rimski martirologij, in to že zavoljo tega, ker je toliko slavnoznanih mož sodelovalo pri njegovoi sostavi, dopolnitvi in popravitvi.

In v tem najvažnejšem zapisniku svetnikov in svetnic Božjih nahaja se tudi naš svetnik Ptujski. Mesto mu je odkazano drugega dne novembra, kjer stoje naslednje pohvalne besede: „Quarto Nonas Novembris Commemoratio omnium fidelium Defunctorum. Eodem die natalis s. Victorini Pictaviensis episcopi, qui post multa edita scripta, ut s. Hieronymus testatur, in persecutione Diocletiani martyrio coronatus est. Tergeste passio s. Justi, qui in eadem persecutione Manatio praeside martyrium consumavit" *).

S pogledom na podano poročilo je najprvo obžalovati zmota glede pisave mesta, v katerem je stoloval sv. Viktorin. Pridevek episcopus Pictaviensis moral bi se popraviti v P e t a v i e n s i s. Priznavam, da ni lehko odpraviti pomote, ki se je vrinila v tako skrbno varovano knjigo. Od vsakega izdavatelja ne more se terjati, da bi do pike natančno poznal životopise posameznih svetnikov in svetnic. Medtem pa sodim, da ni treba pri priimku Pictaviensis takoj misliti na francosko mesto Poitiers, premore se tolmačiti za okrajšano Pictavionensis, kakor se Ptuj semtertam pri starejših pisateljih imenuje: Pictavion,

1703—1725. 2 Tomi. — Remy Ceillier, Histoire generale des auteurs sacres et ecclesiastiques. Paris 1724—1763. 24 Volum. O sv. Viktorinu govori v zvezku II. in III.

J. G. Oelrichs, Commentarii de scriptoribus eccl. latin. priorum sex saeculorum cur. A. H. L Heeren. Lipsiae, 1791. — Dom. Rivetus, Histoire literaire de la France. Paris, 1685. Guil. — Crowaeus, Elenchus scriptorum in Scripturam sacram. Londini, 1672.

*) Martyrologium Romanum Gregorii XIII. jussu editum, Urbani VIII. et Clementis X. auctoritate recognitum ac deinde anno 1749 Benedicti XIV. labore et studio auctum et castigatum. Editio novissima iuxta exemplar Romae impressum 1845 ss. D. N. Gregorio XVI. Pontif. Max. auspice et patrono. Mechlinae, 1859. Pag. 213. — Naslov že obseza lep kos zgodovine o tej izvenredni, dragoceni knjigi.

Digitized by Google

Pictabion. Jožef Resch je v letopisih Briksenske škofije razglasil diplomo ali listino iz 15 veka, v kateri se Ptujska cerkva naziva Ecclesia Pictaviensis *). Tudi plemenitemu Kleymayern-u, pisatelju Iuvavije, je episcopus Pictaviensis toli, koli škof Ptujski a nikakor ne Piktavijski. Latinska nejasna pisava Ptujskega mesta je premotila mnogotere, imenito kardinala Baronija, da so začeli misliti na mesto Pictavium v zapadni Galiji, kateronjim je bilo vsekako bolj znano nego mali Ptuj na Štajarskem. Vsi denešnji vestnejši martirologi in hagijografi odkritosrčno priznavajo sitno pomoto rimskega martirologija ter jo v novejših svojih izdavah preklicujejo in popravljajo, kakor p. najmlajši izdavatelj Surijevega dela o svetnikih in svetnicah. Seve tekst rimskega martirologija ostane nespremenjen, dokler rimske cerkve poglavar sam ne ukaže in ne zapove potrebnega popravila. Vzel sem v roko, kolikor meni znano, najnovejšo izdavo, ki je izišla v Ratisboni leta 1874 na svetlo, pa v njej še nisem našel zaželjenega popravka.

Druga nevolja gledè Viktorinovega življenjepisa tiči v tem, da se je o njem pogostokrat trdilo marsikaj, kar ne more veljati o Viktorinu Ptujskem. Nekateri bijografi, postavim, poročajo, da je vladikoval v Amiterni, mestu sredoitalskem; da je vmrl za cezarja Nerve Trajana, da so ga zadušili v žvepljeni vodi. Te in slične pomote so zakrivili različni Viktorini, katerih štejejo razni pisatelji razno, nedoločno število. Dogodilo se je prav lehko, da je proslavitelj Ptujskega Viktorina sprejel v životopisne črtice, kar je našel pri drugem Viktorinu, misleč, da ima svojega ljubljenca pred sebo. Polega našega Viktorina pozna rimski martirologij še 13 drugih Viktorinov, ki sledè jeden za drugim v nastopnem redu:

1. Viktorin, ki je bil v Egiptu obglavljen za cesarja Numerijana ter se slavi dne 25. februvarija. — 2. Viktorin, ki je v Nikomediji tri leta vzdihoval v mukapolnem zaporu in v njem tudi vmrl. Spomin njegov se praznuje dne 6. marcija. — 3. Viktorin, ki je bil z večkaterimi tovariši dne 29. marcija

*) Annales Ecclesiae Sabionensis nunc Brixinensis atque conterminarum. Anno, 1760. Tom. II.

Digitized by Google

mučen v Nikomediji. — 4. Viktorin, ki je bil za Nerve prognan na otok Poncijo in umorjen za Trajana dne 15. aprila. — 5. Viktorin, ki je bil hudo mučen dne 15. maja v Arverni. — 6. Viktorin, ki se častno slavi kot spoznavalec v Kamerinu dne 8. junija. — 7. Viktorin, ki je bil v Rimu trpinčen in naposled vržen v morje dne 7. julija.

8. Viktorin, škof Amiternski in mučenik, spominjan dne 5. septembra. Ker se naš Viktorin zamenjuje ravno s tem Viktorinom, škodilo ne bode, ako navedem, kar pravi o njem rimski martirologij:

„Romae in suburbano beati Victorini episcopi et martyris, qui sanctitate et miraculis clarus, sacerdotium Amiternae urbis totius populi electione adeptus est; postmodum sub Nerva Trajano apud Cutilias, ubi putentes et sulphureae emanant aquae, cum aliis Dei servis relegatus, ab Aureliano judice iussus est suspendi capite deorsum, quod cum triduum pro nomine Christi passus fuisset, gloriose coronatus victor migravit ad Dominum, cuius corpus Christiani rapientes honorifica sepultura Amiterni condiderunt". *)

O pravem letu mučeništva predstoječega Viktorina prička jo se še danes učenjaki, ker ne vedò, kedo je oni Nerva Trajan. Je li Nerva 96—98? Je li Trajan 98—117? Morebiti pa je Nerva Trajan ime kakega rimskega načelnika, tako da bi bil vladar, za katerega je vmrl Viktorin, škof Amiternski, sacerdotium pomenja episcopatum, cesar Dijoklecijan, kakor uči cerkveni Proprij, ki go rabijo češke škofije. Kajti Viktorin, škof in mučenec Amiternski, je vrhovni patron Litomeriške škofije, ki ga slavi dne 5. septembra **). Z navedenim svetnikom se je neredko zamenjaval Viktorin Ptujski, dasi je dovolj znakov, ki pregledno ločijo prvega od drugega. Prvi je škofoval v Amiterni in je bil v obližji rimskega mesta pri Kutiliji v žvepljeni

*) Martyrologium Romanum edit cit. Pag. 172.

**) Primeri: Officia Propria in usum Cleri provinciae Pragenae. Pragae, 1865. Part. IV. Pag. 11—13. — Lekcijam bi pač trebalo kritiškega pojasnila posebno s pogledom na kronologijo. Kedor prebere po tem Propriji životopis Viktorina Amiternskega, ne ve ni kod ni kam, ne z dobo mučeništva ne z cesarjem, za katerega se je vršilo.

Digitized by Google

globini obešen z glavo proti zemlji, v katerem položaji je po tridnevnih strašnih tugah izdehnil svojo sveto dušo. Truplo njegovo so krščani pokopali v Amiterni, mestu blaženega delovanja njegovega.

9. Viktorin bil je na ostrovu Siciliji, in sicer v mestu Mesani, mučen dne 5. oktobra. — 10. Viktorin, škof Ptujski in mučen dne 2. novembra. — 11. Viktorin je bil smrtno bičan v okraji rimskega mesta za Dijoklecijana dne 8. novembra. — 12. Viktorin je bil silovito umorjen v Raveni za Dijoklecijana dne 14. novembra. — 13. Viktorin, mučen v Afriki dne 2. decembra. — 14. Viktorin je bil za Decija in Valerijana mučen v Afriki dne 18. decembra.

S temi Viktorini se je naš Viktorin povečkrat krivo zamenjal, četudi ni pretežko, da ga ločimo po njegovih priimkih od sorodnikov mu po imenu. On se stalno zove škof in mučenik, medtem ko so drugi Viktorini bili sicer mučenci, a neškofje, izvzemši Viktorina, ki je bil škof Amiternski; a od tega se razlikuje po zgoraj omenjenih posameznostih. Naš Viktorin se je nadalje kaj lehko zamenjaval s svetniki, ki nosijo ime Viktor in katerih pozna rimski martirologij nad 35; potem z Viktorijani, kojih v rimskem zborniku najdeš tri; dalje z Viktoriki, ki sta dva in naposled z Viktoriji, ki so trije.

Rimski martirologij je temeljni podlog postal vsem nastopnim martirologijem, v katerih so razni avktorji dopolnjevali, popravljali in čistili rimski katalog svetnikov in svetnic. Na prvem mestu omenjam Bedo Častitljivca, Bedam Venerabilem, ki v svojem martirologiji kratko pripazuje o našem Viktorinu: IV. Non. Novembr. Natale s. Victorini Pictaviensis episcopi, qui persecutione Diocletiani martyrio coronatus est*). Priimek Pictaviensis moral bi se glasiti Petaviensis, pogrešek so zakrivili založniki in tiskarji Bedinih del. Memogrede opomnim, da ne manjka kritikov, ki odrekajo martirologij slavnemu Bedi. Za Bedin martirologij je pridodatke oskrbel

*) Venerabilis Bedae Martyrologium. Opp. edit. Coloniae Agrippinae, 1688. Tom. III. Pag. 346.

Digitized by Google

Flor, benediktinec v samostanu sv. Trudona v Lütiški škofovini*); toda o sv. Viktorinu ni pristavil novih črtic.

Za Bedo in Florom je pomnožen martirologij sestavil Uzuvard, rodom Galec in menih reda sv. Benedikta. Slul je za Karola Velikega (800—814). Njegove besede o Ptujskem Viktorinu so ponavljali skoro vsi nastopni mučenikoslovci. Glasè pa se tako: IV. non. Novem. Natalis beati Victorini Pitabionensis episcopi, qui post multa documenta, ut s. Hieronymus testatur, in persecutione Diocletiani martyrio coronatus est'**).

Za Uzuvardom je sledil dijakon Vandelbert, redovnik Prumijenskega samostana, živeč za cesarja Ludovika I. (814—840) in Lotarja I. (840—855). Med takratnimi pesniki je slul najbolj, zato pa ni čuda, da je v verzih složil tudi martyrologij. Našemu mučeniku je posvetil spomina vredno vrstico: „Quartis Victorine sacer martyrque bearis — Dne drugega v novembru tebe, Viktorin, slavijo kot svetnika in mučenca'***).

Za Petrom Prümijenskim ali Vandelbertom pisal je o sličnem predmetu Adon, škof Trijerski, ki je slovel za papeža Gregorija VII. (1073—1085). Primeknil je rimskemu martirologiju marsičesa, kar so spregledali drugi, ter je tudi obširnejše opisal muke svetnikov trpinov. Pri drugem dnevu novembra pravi le kratko: „Natalis s. Victorini Pitabionensis episcopi, qui in persecutione Diocletiani martyrio coronatus est'. — Vse te predhodnike martiroslovce je poznal in uporabljal sla-

*) Martyrologium Ven. Bedae Presbyteri ex octo antiquis mss. acceptum cum Auctario Flori ex trium codicum collatione discreto. (Acta Sanctorum Martii a Ioanne Bolando S. I. Venetiis, 1735. Tom. II. Pag. III—XL.)

**) Martyrologium Usuardi monachi hac nova editione ad excusa exemplaria et ad codices mss. collatum ab additamentis expurgatum, castigatum et observationibus illustratum opera et studio Ioan. Sollerii. Antverpiae, 1714.

***) Martyrologium Usuardi monachi cum additionibus opera Molani, Martyrologio metrico Vandelberti, Calendario Radulphi de Rivo et Censura de quibusdam sanctorum historiis per Ioannem Hessels. Lovanii, 1568 et 1573.

Digitized by Google

viti kardinal Cezar Baronij, ko je obdeloval novo izdavo rimskega martirologija. Preimenitna je ta izdava vsled vsakovrstnih opomenj, koje je učeni historik pridodal posameznim odlomkom rimskega imenika svetnikov in svetnic Božjih. Že zgoraj citovanim besedam o našem Viktorinu je dostavil naslednjo pripomnjo:

„Ne mireris lector, si huius Victorini opuscula Gelasius Papa in cap. Sancta Roman. dist. 15. recensuit inter apocrypha; nam (ut scribit s. Hieronymus de script. eccles. in Papia) sectatus est Victorinus una cum aliis nonnullis viris sanctis et eruditis sententiam de Millenario, quae quidem usque ad tempora Damasi Papae absque iactura fidei vel communionis divisione libere ferebatur nec crimini data est Papiae, Iustino martyri vel aliis, quo minus inter sanctos et ecclesiasticos viros adscriberentur. At vero, ea damnata sententia, etiam illi faventes scriptiones iure proscriptae videntur. Rursus autem de Victorino monemus lectorem, incerto quodam modo irrepsisse in synodum Romanam secundam sub Sylvestro Papa habitam cap. 2. damnationem Victorini episcopi Pictaviensis, cyclos Paschales perperam supputantis; nam nihil prorsus illi commune cum paschali calculo vel cum Sylvestro Papa, cum iam temporibus Diocletiani fuerit martyrio coronatus. Error supra dictus videtur provenisse ex alio Victorino Aquitano, ecclesiastici calculi supputatore, cuius cyclos erroris coarguerunt Victor Capuanus, Beda et alii; qui et vixit tempore Hilarii Papae, ut scribit Gennadius de vir. illust. cap. 88. Unde apparet, canonem illum non esse illius Romani Concilii habit sub Sylvestro sed alterius, in illud tamen illapsum. Vel dicendum de alio quopiam ignoto homine illic agi et non de Victorino episcopo Pictaviensi; nam in tabulis episcoporum eius ecclesiae unus tantum eius nominis idemque martyr ac primus eius sedis episcopus ponitur, de quo hic agitur" *).

*) Martyrologium Romanum Gregor. XIII. P. M. jussu editum et Urbani VIII. auctoritate recognitum. Accesserunt notationes atque tractatio de Martyrologio Rom. auctore Cesare Baronio Sorano... Postrema vero haec editio post eius obitum nonnulla exhibet, quae addenda vel mutanda auctor ipse notaverat. Venetiis, 1630. Pag. 540. 541.

Digitized by Google

Baronij piše, kakor v svojih cerkvenih letopisih tako tudi v martyrologiji, stalno Viktorin Piktavijski in ne kakor bi bilo resnično Ptujski. Resnica je dalje, da so Viktorinova dela bila v Gelazijevem zapisniku prišteta apokrifnim, najhitreje zato, ker se v njih nahajajo sledovi milenarske zmote. Čudna in nenavadna je potem Baronijeva opomnja o nekem Viktorinu škofu Piktavijskem, ki naj bi bil obsojen na zboru rimskem za papeža Silvestra I., ker je hotel drugače računiti čas za praznovanje velike noči, nego je zaukazovala rimska stolica. Toda ta Viktorin ne more biti Viktorin, škof Piktavijski, misli in uči Baronij, ker je vmrl že mnogo poprej. Zato bode bržkone, nadaljuje premeteni oratorijanec, onajisti Viktorin iz Akvitanije, ki je pisal o velikonočnih ciklih, kakor poroča Genadij v svojega zapisnika poglavji 88. Baronij še dostavlja razlog, zakaj li dotični Viktorin ne more biti Viktorin Piktavski, ker je namreč ta Viktorin bil prvi škof v Piktaviji in se poleg njega ne imenuje nobeden drugi Viktorin škof.

Baronij se je v tej zadevi zmotil prav hudo, ker še tega Viktorina ne poznajo starejši zapisniki cerkve Piktavske; kajti ime Viktorinovo se je v poznejši dobi postavilo v imenik škofov in v koledar svetnikov Piktavske škofije. Ker pa je Viktorin ali pravilnejše rečeno Viktor Akvitanski, pisatelj velikonočnih ciklov, živel za papeža Hilarija po nauku Genadijevem, ni drugače, nego da je dotični kanon z katerega drugega zbora in nikakor ne z rimske sinode za papeža Silvestra; ali pa je tudi možno, da je v tem kanonu govor o Viktorinu, ki je popolnoma neznana oseba. Tako modruje kardinal Baronij; toda resnici če biti podobnejše, ako denem, da je vsa stvar izmišljena. Najizvrstnejši zgodovinarji ne poznajo sinod za papeža Silvestra. Tudi slavnoznani Lavnoj očita našemu letopiscu in martirologu, da se je mučil in trudil s prazno zadevo.

Konečno dozdeva se mi primerno, da še spregovorim par besed o Lavrenciji Suriji († 1578). Ta temeljito vzobraženi in globoko učeni kartuzijanec je v izborni, povsem klasični latinščini opisal življenje svetnikov in svetnic Božjih. O Ptujskem Viktorinu je sicer popolnoma molčal pobožni menih; vendar povdarka je vredna ona okolnost, da je v najnovejši dobi in

Digitized by Google

sicer leta 1880 v Londonu klerik Turini v prav lični in priročni obliki izdal toli hvaljeno delo Surijevo. Na drobno pregledana in vestno popravljena izdava šteje 13 precej debelih zvezkov; in v 12. snopiči se nahaja rimski martirologij s potrebnimi pristavki in novimi popravami. Gledè Viktorina Ptujskega je stavkom rimskega martirologija: eadem die 2. nov. natalis s. Victorini Pictaviensis episcopi, qui post multa edita scripta, ut s. Hieronymus testatur, in persecutione Diocletiani martyrio coronatus est, pridodana nastopna poprava: „Pauca admodum circa huius Martyris vitam nobis sunt comperta. Is non Pictaviensis (Poitiers), ut Baronius ait, verum Petavionensis (Pettau in Styria) episcopus fuit, ut luculenter inter ceteros demonstravit de Launoy in dissertatione de Victorino Petavionensi. De eodem saepius scribit s. Hieronymus, qui eum inclytum et nostrum Victorinum appellat. S. Victorini opera fere omnia deperdita lamentamur" *).

Turini torej brez ovinkov popravlja s pogledom na Lavnojevo disertacijo znano pomoto rimskega martirologija, češ, da naš Viktorin ni škofoval v Piktaviji, marveč v Petoviji. Naposled rad podpišem mnenje Turinijevo, da je zguba slovstvenih del Viktorinovih vsega obžalovanja vredna, opera deperdita lamentamur.

S tem završujem prvi del svoje razprave o veleveljavnem Ptujčanu, nadejaje se, da sem položil krepek temelj za drugi del, ki bode čitatelju ponudil in dal kratek, zanesljiv in nepretrgan življenjepis preslavnega blagovestnika dolenjega Štajarja.

*) Surius, Historiae seu vitae sanctorum iuxta optimam Coloniensem editionem nunc vero ex recentioribus et probatis monumentis numero auctae, mendis expurgatae et notis exornatae, quibus accedit Romanum martyrologium breviter illustratum. Turini presbytero e congreatione regg. clerr. s. Pauli curante. Volumina XIII. Londini, 1880. Volum. XII. Pag. 971.

Digitized by Google

DRUGI DEL.

ŽIVLJENJEPIS SV. VIKTORINA.

Življenje sv. Viktorina.

Najstarejšim in najslavnejšim mestom slovenskega Štajarja prišteva se poleg Celja tudi Ptuj, ki tako lepo leži ob levem pobrežji deroče Drave. Prvotno ime se v spomenikih sive starosti piše jako različno p. Poetavio, Petovio, Petavio, Patavio, Petaviona, Patavion, Potabion in v prav skaženih oblikah Pictabio, Pictavio, Pictevio. Pred razdelitvo Panonije v dva kosa in pozneje v tri plati, je Petovij, današnji Ptuj, bilo najvažnejše ker najpoglavitejše mesto gorenje Panonije. Po dovršeni razdelitvi ni bil Petovij pač pa Sabarija, ki je stala v sredini nove provincije Panonije I., prestolni sedež rimskemu predsedniku ali načelniku in tako tudi pravo stolno mesto prelepej pokrajini.

V tem davnodobnem mestu Štajarskem, katerega ustanove ne doseza nobena zgodovina, bivali so tje do sredine drugega krščanskega veka neverni pagani, ki so častili in molili ničeve malike: Serapida, Jova, Solnce. Kakovega rodu in kakove narodnosti so bili panonski stanovniki iste dobe, o tem vprašanji se še pričkajo in prepirajo učenjaki. Pa da niso bili Sloveni, razglasil še doslej ni nikdo polnoveljavnega, določno-jasnega dokaza. Segale so pač kaj lehko do tod naselbine Slovenov,

Digitized by Google

ki so že pred rojstvom Kristusovem bivali v vzhodni Evropi, kakor Nemci v severni in Kelti v zahodni. Rimljani so znamenito mesto osvojili med letom 31 in 33 pred porodom Device ter so poslali tje celo trinajsto legijo in kmalu zatem še dve drugi legiji, Antoninsko in Olimacensko, tako da je samo vojakov nad 15.000 stanovalo v prostornem mestu, kojega okrog je meril dobro uro hoda.

Svetla luč svetega evangelija je prav zgodaj prisijala v to rimsko mesto in sicer za to, ker je tako ugodno ležalo ob veliki državni cesti, ki se je vila iz Italije skozi Celje mimo Ptuja na Panonsko. Krščanstvo moralo se je v Ptuji naglo in uspešno razširjati, osobito po krščanskih vojakih, trgovcih, delavcih in uradnikih. Mnogoteri zgodovinarje trdè, da je že v drugi polovici drugega veka bila ondukaj krščanska občina, ki je imela lastnega višega pastirja. Toda imena prvih škofov Ptujskih nam niso ohranjena, stoprav v drugi polovici tretjega stoletja nahajamo v Ptuji prvega po imenu nam znanega škofa: sv. Viktorina, toli slavnega mučenika koli marljivega pisatelja cerkvenega.

Sv. Viktorin je bil morda rodom Grk, to smemo in moremo sklepati iz Hieronimovega poročila, ki pravi, da je umel bolje grški nego latinski jezik. Morebiti je Viktorin polatinčen Niketas. Njegovega ožjega rojstnega kraja ne pove nobena zgodovina. Ako že ni bil porojen kje globoko v Greciji, zagledal je vsaj ob meji ali v bližini te preblažene dežele, luč sveta, tako resnijo skoro vsi zgodovinarji. Vendar pa ni nemožno, da je Viktorin bil rojen Ptujčan in je dobival skrbnejšo odgojo v grščini nego v latinščini, čemur bi se ne bilo čuditi po takratnih razmerah in običajih. Odrasel si je izvolil stan retorski, ki ga je nekako silil, da se je bavil in pečal z grškim slovstvom. Vendar predno se je vzobrazil za spretnega in zvedenega govornika ali zagovornika, bil je vsled vzornega, bogoljubnega življenja in vsled vzglednega, čednostnega mišljenja po Božji previdnosti odločen za višjo službo cerkveno. Iz Grecije, Raisp celo pravi iz Aten, mesta grških muz, bil je poklican v panonsko mesto Ptuj, da tamo zasede škofji tron. Še laglje je postal vladika, ako je bil v Ptuji rojen. Ptujčani

Digitized by Google

so gotovo domačina rajši izvolili škofom nego tujca. Umeščen pa je bil od Oglejskega patrijarha, katerega duhovni oblasti je pripadala Ptujska vladikovina, dokler ni leta 811 Drava razmejila patrijarhat oglejski in Solnograški. Da je bil pobožni mož od vzhoda pozvan na zahod v toli častno ker apostolsko službo, ni čuda, saj so v tem času blagovestniki prihajali v naše kraje od juga in vzhoda, ki je zibelj krščanstvu, kakor so pozneje dohajali od severa in zapada. Še rimski papeži imado v prvi dobi zgoli grška imena.

Po svojem prestolnem mestu Petoviji ali Petaviji imenoval se je sv. Viktorin: Victorinus Petoviensis ali Petaviensis, da ga je bila lehko ločiti od drugih vrlih mož jednakega imena, mož. katerih še v taistem času več pozna učeni svet, a v poznejši dobi se je to število prav obilo pomnožilo. Poleg Viktorina Ptujskega in zraven drugih Viktorinov mučenikov spominjajo se onodobno posebno četiri druge osebe istega imena. Pred vsem učeni Tertulijan omenja Viktorina, ki je bil prijatelj in zagovornik krivovernega Prakseja. Neumrljivi Hipončan, sv. Avguštin, slavi v svojih vekovitih izpovedih Viktorina, ki je bil advokat v Rimu, doma pa v Afriki. Glasoviti Genadij govori v svoji literarni zgodovini o Viktorinu, ki je živel v Masiliji okolo leta 434. In naposled slaboglasni Focij v svoji biblioteki cituje nekega Viktorina Lampadija *). O teh četirih Viktorinih je slavnoznani Lavnoj napisal mično razpravo, katero čitatelj najde v prvem delu.

S temi in drugimi Viktorini se je zamenjal naš Viktorin semtertam in se še zamenjava. In takošna zamemba je tekom časa zakrivila celo kopico neverojetnih notic o njegovem življenji in delovanji. Poleg te škodljive zmešnjave pa je menda druga zmota še hujša. Vsled različne, neredko zelo spakedrane pisave mesta Petovija jeli so namreč nekateri književniki 16. in 17. veka učiti in povsem zavratno trditi, da je Petovij galsko mesto Pictavium, novodobni Poitiers, nikakor pa ne Ptuj, mesto pokrajine Štajarske. Glavni branitelj te zgodovinske neresnice

*) Tertull., De praescriptionibus haereticorum. C. 53. — S. August., Confessiones lib. VIII. c. 2. — Gennad., De scriptorib. eccl. C. 60. — Phocii, Biblioth. Cod. 101.

Digitized by Google

je bil vrloznani učenjak kardinal Cezar Baronij († 1607). Po njegovem in njegovih pristašev mnenji naš Viktorin ni pastoroval v Petoviji, mestu gorenje Panonije, nego v Piktaviji, mestu zapadne Galije. Ker je toli čislani Baronij z vsemi silami podpiral to nobene podpore vredno menitev, vrinila se je kmalu v razna dela historijska in se je rada verovala tako dolgo, dokler ni preučeni francoz Janez Lavnoj v obširni razpravi dokazal nepobito, da je sv. Viktorin vladikoval v Ptuji ali v Petoviji, v prestarem mičnem mestu dične Panonije. Ostroumni Stridovčan, sv. Hijeronim, je našega slavljenca imenoval: Victorinum Petabionensem in Petavionensem ali Pictabiensem in Pictabionensem od mesta Petabio, Petavio, Pictabio, ki je bilo po Tacitovem in drugih klasikov poročilu „colonia et oppidum in Carnis“.

Umeti pač ni lehko, kako se je sv. Viktorin mogel mahoma imenovati škof Piktavski, ko se je nad 15 stoletij zval škof Ptujski. Težko bil bi zaslul v Petoviji na Panonskem, ko bi bil kedaj škofoval v Piktaviji na Galskem. Narodna tradicija ga od pamtiveka pozna v Ptuji. Kako se je vendar vedno ohranil in nikdar pozabil njegov spomin, ako ni nikoli tamo opravljal dušnopastirske službe? Odkar se je vrli Lavnoj odločno in zmagovito potegnil za Viktorina Ptujčana, od tistega časa nijeden globlje vzobraženih bijografov in hagijografov ne zagovarja krive trditve Barojineve. Le plitvo podučeni pisatelji ponavljajo brez poboljšanja staro laž, kateri so bile že zdavna spodbite kratke noge. Tako med ostalimi sicer plodoviti pisatelj Dunajski, Ludovik Donin, našteva raznotere svetnike, katerih častni spomin se praznuje 2. dne novembra; in med temi omenja tudi našega Viktorina, češ, da se slavi ta dan v Piktaviji. Pravi namreč: „Zu Poitiers das Fest des hl. Bischofs und Martyrers Victorinus, † unter Diocletian im 4. Jahrhunderte“ *). V najnovejšem času se je med francoskimi bogoslovci vnel hud prepir o prestolnem mestu Viktorinovem. Francoski duhovnik Auber

*) Ludwig Donin, Leben und Thaten der Heiligen Gottes oder der Triumph des wahren Glaubens in allen Jahrhunderten. Wien, 1862. VI. Bnd. Pag. 22.

Digitized by Google

namreč je skušal v površnem spisu dokazati, da je Viktorin vladikoval v Akvitanskem Piktaviji. Plitvemu učenjaku je prepričalno odgovoril o. Domnus Chamard.

Skrajni čas je, da se iz knjig odpravi in iztrebi izmišljena vest, to tem bolj, ker je nasprotno trditev tako krepko podprl in jasno dopričal učeni francoz Lavnoj, ki je v tej zadevi nedvomno sodil nepristranski. Priznana dolžnost je, da se poznejši pisatelji opirajo na resnično dokazane nauke poprejšnjih avktorjev; ker sicer ni koristnega napredka v vedi in znanosti. Vsega priporočila in vse porabe je vreden spis, v katerem Lavnoj govori o raznih Viktorinih in pojasnuje, kako je ločiti Viktorin Ptujski od drugih Viktorinov. Kedor preuči pazno in mirno presodi dotično obravnavo, ne bode o Viktorinu Ptujskem pisal stvari, ki zadevajo Viktorina Afra in Viktorina Masilijanca ali Viktorina Lampadija in Viktorina somišljenika Praksejevega.

Sv. Viktorin je bil mož apostolski v polnem pomenu te besede. Mučil in trudil se je brez oduška, da spreobrne nevernike malikovalce, da spoprijazni krivovernike heretike pa da vernike katoličane obvaruje grdih zmot in jih potrjuje v pravi, jedinovzveličavni veri Kristusovi. Kamor ni segati mogla njegova govorjena, živa beseda, segala je pisana ter užigala srca krščanska in navduševala za pravo prosveto. Žal! da se ne dâ prav natančno rešiti velevažno vprašanje, kedaj je slavni škof živel in deloval med katoličani Ptujskimi. V tem oziru nam primanjkuje povsem zanesljivih, verodostojnih podatkov. Modri Kasijodor sicer poroča, da je Viktorin iz retorja postal vladika, Victorinus de oratore episcopus, vendar ne pove časa, v katerem se je dogodila ta prememba. Medtem pa se še nahajajo pisatelji, ki natančnejše določujejo dobo krepostnega življenja Viktorinovega in blaženega poslovanja njegovega. Sikst Senenski uči, da je naš svetnik slul okolo leta 270; previdni anglež Kavej pa misli, da je bilo okolo leta 290. Kot čas njegove mučeniške smrti se skoro soglasno povdarja leto 303. Ker pa je sveti mož zapustil obilno število književnih del, hoče resnici biti podobno in sorodno, ako denem, da je v Ptuji škofoval sv. Viktorin med leti 270 in 303, če ne že poprej: kajti on se semtertje imenuje celò vrstnik sv. Ciprijanu Karta-

Digitized by Google

gincu, ki je bil dne 14. septembra leta 258 silovito umorjen. Da! le v 30 do 40 letih je našel sveti škof dovolj časa, da je napisal toliko komentarjev za raznotere svetopisemske knjige, kakor nam zatrjuje sv. Hijeronim. Kratkih deset, petnajst ali tudi dvajset let bilo bi vsekako premalo za toli blagrovito, plodonosno delovanje sv. Viktorina, ne le na dušnopastirskem ampak mnogo več še na slovstvenem polji.

Kako vzgledno da je živel sv. Viktorin in kako vspešno je deloval, spričuje nam Stridovčan Hijeronim, ta najostrejši kritik cerkveni, ki ni bil zadovoljen z vsako majhno, malovredno stvarjo. Učenega in pobožnega škofa prišteva latinskim cerkvenim očetom, pišoč: „Legisse me fateor in Matthaeum.... et latinorum Hilarii, Victorini, Fortunatiani opuscula". Imenuje ga stebrom katoliške cerkve v svoji apologiji zoper sovražnega Rufina, prezbitra Akvilejskega. Očita namreč temu besnemu nasprotniku, pokaj da se pri svojih zagovorih Origena adamancija sklicuje samo le na-nj kot dozdevnega branitelja Origenovih zmot, pokaj se rajše ne ozre na druge može ve, ki so nosilni stebri sv. cerkve, da od teh poizve, kaj mislijo in kako sodijo ob Origenu Aleksandrinci. „Si auctoritatem suo operi praestruebat Rufinus, odgovarja s sveto nevoljo Stridovčan, volens, quos sequeretur, ostendere, habuit in promptu Hilarium Confessorem, habuit Ambrosium.. et Martyrem Victorinum, qui simplicitatem suam in eo probat, dum nulli molitur insidias. De his omnibus tacet et quasi columnis Ecclesiae praetermissis me solum pulicem et nihili hominem consectatur".

V tem že v prvem delu spominjanem citatu prišteva najučenejši cerkveni učitelj našega Viktorina krepkim stebrom sv. cerkve ter ga še hvali poleg tega in poveličuje, da je mož, ki svojo skromnost, blagost in značajnost kaže tudi v tem, da nikomur ne nastavlja zanjk in spletek, nego da je sleharnemu odkritosrčen, bodi prijatelj bodi zopernik. Ta pohvala zadobi tem večjo veljavo in tem boljši pomen, ako se pomisli, da je naš Viktorin hud boj bojeval s preraznovrstnimi heretiki, katere je pa tudi očito napadal a ne skrito in poniglavo, kakor so to ravnali zviti herezijarhi one viharne dobe. Da je naš veljak v polni meri zaslužil častni priimek: columna ecclesiae, steber

Digitized by Google

svete cerkve, priznavati mora vsakdo, kedor ve, kako krepko in pogumno je branil sveti mož svojo ljubljeno mater cerkvo zoper brezbrojne heretike tistega vremena. Po vsej pravici prišteva sv. Optat Milevski našega Viktorina krdelu zagovornikov katoliške cerkve, rekoč: „Adsertores Ecclesiae catholicae, a quibus superati sunt Marcion, Praxeas, Sabellius, Valentinus et ceteri usque ad Cataphrygas temporibus suis nimirum a Victorino Petavionensi et Zephyrino Urbico et a Tertulliano Carthaginensi". Slavni Ptujčan pripada istodobnim prvakom, ki so nevpogljivo branili večne resnice zoper najsilnejše ugovornike. Optatovo sodbo potrjuje sv. Hijeronim, ki v svojem zapisniku cerkvenih književnikov pripazuje, da je sv. Viktorin pisal zoper vse herezije, adversus omnes haereses scripsit.

Kedor prevdari, da je preblagi mož ustmeno in pismeno širil svete resnice, in da je ustmeno in pismeno odstranjeval krive nauke, katerih ni bilo takrat majhno število, pa da je tudi proti nasilnim preganjalcem svojih vernikov pogumno in srčno postopal, kedor vse to premisli, primoran je priznavati, da je sv. Viktorin bil neumorno delaven škof, da je bil izvenredno učen bogoslovec, vnet in zavzet in spreten zagovornik nebeskih resnic ter da je bil neustrašljiv pastir svoje črede v najsilnejših nevarnostih. Sploh sv. Viktorin je bil mož po volji in želji Božji, ki je storil več, nego mu je veleval in nalagal odlični stan. Da! Viktorin stoji kot škof, kot pisatelj in mučenec na nedosegljivi višini.

Mučeništvo sv. Viktorina.

Sv. Viktorin bil je v vsakem pogledu veselje, dika in čast koli svoje škofovine toli vesvoljne svete cerkve. Kar je učil druge, izvrševal je najvestnejše sam. To je pokazal v trenotku, ko se mu je približal slavni konec slavnega življenja pozemeljskega. Za ves svoj preogromni trud za slavo Božjo in

Digitized by Google

vzveličanje nevmrljivih duš prejel je nevenljivi venec svetega mučeništva. Častno je premagal svet in smrt, spolnivši ves pomen svojega lepega imena, Viktorin, Premagljivec. On, ki ni nikoli miroval na zemlji, našel je po svojem svetem mučeništvu sladki mir v večno lepih nebesih.

Proti završetku tretjega veka pričelo se je deseto in poslednje hudo preganjanje krščanov in sicer po vsem široširnem cesarstvu rimskem. Bil je ta najzlobnejši in najkrutejši progon dobro premišljen, modro osnovan in zvito urejen, kakor o tem svedočijo povelja, katerih je drugo ostrejše od drugega. Najstrožji zaukaz pa, da se morajo kristjani preganjati po vseh kotih in potih, bil je dne 23. februvarija leta 303 razposlan na vse strani prostrane države. In ravno v tem letu Dijoklecijanovega krutega vladarstva bil je tudi naš sveti Viktorin mučen ali, kakor tako lepo pravi sv. Hijeronim, bil je naposled venčan s častnim vencem mučeništva, inclyto Victorinus martyrio coronatus est. Prenehal pa je na zemlji in pričel v nebesih živeti 2. dne v novembru, o čemur ne dvomi nobeden historik. Vsi zgodovinarji brez razločka in brez izjemka naglašajo ta dan, ob katerem je bil končan smrtni boj. Le gledè leta niso vsi pisatelji jednakih misli. Vendar večina povdarja leto 303; le redkoma se imenuje 304 in po jedenkrat leto 305 ali 284 ali koje drugo leto p. 599 — letne številke, ki se nahajajo le pri posameznih piscih, ki gotovo niso natančnejše preiskali Viktorinovega življenja. Najzanesljivejši ker najizvrstnejši historiki se potegujejo za leto 303, tako p. med ostalimi Baronij, Kavej, Pagij, Basnage, Tillemont in mnogo drugih odličnjakov.

Da je letna številka 303 najbližnja resnici, svedoči tudi sv. Hijeronim, kateri v svojem katalogu cerkvenih slovstvenikov našega Viktorina imenuje neposredno za sv. Anatolijem, ki je od leta 270 pa tje do konca tretjega veka škofoval v Laodiceji, mestu Sirskem, in pa pred Pamfilom, ki je bil v Cezareji leta 309 umorjen za vladanja cesarja Maksimina. Sv. Hijeronim se je pri spisovanji svojega neprecenljivega kataloga držal kronološnega reda, zato pa smemo iz vvrstitve s. Viktorina sklepati, da je v sredini med sv. Anatolijem in Pam-

Digitized by Google

filom končal svoje vzorno življenje. Tej dobi pak se najbolj prilega leto 303. Da je bil naš sv. škof umorjen za dobe krvoloka Dijoklecijana, uče zgodovinarji jednoglasno. Resnica je in dvojbe ni, da so ljuti sovražniki Jezusovega imena najsrditejše razsajali in najgroznejše proti kristjanom divjali po Noriku in po Panoniji, kjer je vladal zlobni Galerij, ki še lastni svoji ženi Valeriji ni prizanašal.

Omenil sem že, da se Viktorinovega mučeništva spomin praznuje 2. dne novembra. Ta dan zagovarjajo skupno kakor zgodovinarji tako tudi martirologi p. Beda Častitljivec, Adon, Uzuvard, Vandelbert, ki razločno poje: „Quartis Victorine! sacer martyrque bearis", to je, quarto nonas novembris ali die 2. novembris. Da ima tudi rimski martirologij ta dan zaznamenovan, ni treba opetovati; a potrebno je povedati, da Levantski Proprij sv. Viktorina omenja dne 3. novembra, to pa nedvomno zato, ker se 2. dne novembra obhaja sopraznik vernih duš in bi duhovniki takrat ne mogli opravljati brevijarija na čast sv. Viktorinu. Za vsakega radovedneža hoče biti mikavno, kar o našem mučeniku piše Proprij škofije Lavantske:

„Victorinus, Petoviensis in Pannonia superiore ad Dravum fluvium episcopus, plura edidit opera, quae recensens s. Hieronymus in libro de scriptoribus ecclesiast. illa quidem compositione verborum viliora fuisse testatur sed gravia sensibus. Scripsit praeter alia Librum adversus omnes haereses et commentarios in Genesim, Exodum, Leviticum, Ecclesiasten, Cantica Canticorum, Isaiam, Ezechielem, Habacuc, Matthaeum et in Apocalypsin Joannis. Haec tamen plurima injuria temporum perierunt. De ejus gestis in episcopatu nihil memoriae proditum est; verum praeclara haec fuisse, inde non immerito coniici potest, quod catholicam fidem martyrio fortiter asseruit. Passus est Diocletiano et Maximiano imperantibus anno Christi 303."*)

G. kanonik Franc Kosar mi je pripovedal, da je on in še neki drugi gospod sestavljal predstoječe kratke življenjepisne

*) Proprium festorum dioecesis Lavantinae ex indultu apostolico auctum. Jussu et authoritate celsissimi ac reverendissimi D. D. Antonii Martini Pr. et Epis. Lav. tertio editum. Graecii, 1860. Pag. 265 sq.

Digitized by Google

črtice. Peljal se je v samostan sv. Pavla na Koroškem, da poišče v tamošnji bogati knjižnici potrebnih podatkov. Kar je našel srečno, vpletel je v širji spis, ki ga je potem pokojni knezovladika Slomšek pregledal, potrdil in v Rim odposlal. Rimski presojevalci so precej dolgi citat, povzet iz Viktorinovih sholij, prečrtali in vrhu tega pristavili besede: „Plurima (sc. opera) injuria temporum perierunt," največ njegovih del se je zgubilo po nezgodi časa. Po vsebini tega previdno dodanega stavka niso preminola vsa literarna dela Viktorinova, kakor bi morebiti hotel kedo trditi, naslanjaje se ravno na ta pridodatek. Pazljivi četatelj dalje takoj razvidi, da so zgorašnji stavki močno sorodni opomnjam, ki so naš srečavale pri raznih pisateljih, v prvem delu omenjenih. V obče se reči mora, da so črtice sicer površne, a vendar povsem resnične. Leto Viktorinove častne smrti je pravo odbrano; glede dneva velja, kar je bilo zgraj že povedano. Gredoč pripazim, da cerkveni koledar Sekavske škofije našega vse slave vrednega mučenika spominja dne 26. novembra. Pokaj mu je ta dan odločen in posvečen, ni najti tehtnega, prav vtemeljenega razloga; sicer se res tudi pozneje praznuje god sv. Viktorina, a ne Ptujskega. Jednako ni opravičeno, da je slavni Slomšek za 1. dan aprila opisal življenje in delovanje sv. Viktorina v „Djanji svetnikov Božjih." Tudi meseca aprila in sicer 6. dne slavi se sv. Viktorin, toda tudi ne Viktorin Ptujski.

Nerešeno je še vprašanje po rimskem načelniku, ki je ukazal sv. škofa umoriti. Ne poredkoma imenuje se Martinijan, ki je še leta 314 zopovedoval srednjemu Noriku, fuit Martinianus Praeses mediterranei Norici. To mnenje velja le pod tem pogojem, da je takrat Ptuj pripadal Noriku; zakaj če je bil prištet gorenji Panoniji, kar se gošče naglašuje, umrl je sv. Viktorin za Amancija, ki je bil prokonzul gorenje Panonije, proconsularis Pannoniae superioris Amantius.*) Dalje ne dá se označiti način Viktorinovega mučeništva. Pokončal li ga je meč ali ogenj, pogubila li ga je voda ali vrv? Slike nam ga navadno predstavljajo moža v škofjem ornatu, s knjigo v noročji, s palmo

*) Aquilini Jul. Caesar, Annales Ducatus Styriae. Edit. cit. Pag. 234 sq. num. LXXXI.

Digitized by Google

v levici in z mečem v desnici, kar bi naznanjalo, da je bil s tem orožjem umorjen. In to je še najverojetnejše, ker je bila pri Rimljanih poglavita kazen, z mečem obglaviti obsojenca. Najde se sicer tudi poročilo, p. pri o. Pečku, da je bil za noge na kviško obešen, glavo pa da je moral potopiti v smradljivo žvepljeno vodo, in da je v tem muk in tug polnem položaji v treh urah izdihnil sveto dušo svojo. Vendar ta vest je popolnoma neverojetna, ker se sličen dogodjaj poroča o Viktorinu, škofu Amiternskem, s katerim se v tej zadevi nedvomno zamenjava naš Viktorin Ptujski.

Naposled manjka pripomočkov, da bi se varno določil kraj, v katerem je umrl sv. mučenik. Mislim pa, da je bil naravnost v Ptuji mučen, saj tega ne zanika nijeden povestničar niti ne omenja nijeden drugega mesta. Stari rokopis, varovan v Ptujski proštiji, uči brez ovinkov, da je bil Viktorin v Ptuji ovenčan z nevenljivim vencem mučeništva. In res ni pametnega razloga, da bi se o tem dvomilo. Zvesti, goreči dušni pastir ne zapušča v viharno-nevarnih trenotkih svojih ovčic, marveč on žrtvuje v njih sredini svoje drago življenje. In gadni sovražnik je vničil vnetega pastirja v sredi nesrečne črede, da napolni tudi njo s strahom pred jednakimi kaznimi, ako hodi še dalje njegovo pot. Imel li je sv. mož več tovarišev v svojem odločilnem boji, ni dognati in ne bode, ker se dotični zapiski niso oteli pogube.

Pač slavno je končal preslavni vladika slavno svoje življenje. Koliko je vendar mest na vsem svetu, a kako malo njih ima svojega lastnega zaščitnika in posebnega varuha. Mesto Ptuj je toli srečno, da se ponašati sme z razsvetljenim škofom in mučencem sv. Viktorinom. Časti in slavi li ga tudi po zaslugah? O tem spodaj več, tukaj dostavljam še gredoč naslednjo opomnjo. Kedo ve, so li Ptujčani kmalu za Viktorinom dobili zopetno lastnega škofa? Stoprav črez 44 let po progonu Dijoklecijanovem, in sicer leta 347, imenuje se znovič kot Ptujski vladika Aprijan, to pa v drugem listu sv. Atanazija, pisanem v Sardiki zbranim škofom in duhovnikom. Potem je v Ptuji leta 377 škofoval Marko, kojega so pa pregnali Gotje Arijanci, ki so vmestili svojega somišljenika in privrženca

Digitized by Google

Julija Valenta, rojenega Ptujčana, ki je rodno svoje mesto leta 378 izdal Gotom, da so ga oplenili. Toda vsiljenec moral se je v kratkem vmekniti pravovernemu Marku, pobegnivši v Milan. Leta 381 pa je bil na oglejskem cerkvenem zboru, obhajanem pod predsedništvom sv. Ambrozija, zavoljo krivoverstva obsojen in izobčen, a Marko znova potrjen v škofji časti in oblasti. Kedo je nasledoval za Markom, ni zgodovinski znano. Glas pa gre, da je Emonski, Ljubljanski vladika Cest zajedno oskrboval tudi Ptujsko škofijo. Poslednji škof Ptujski se imenuje leta 557 Vigilij, to pa v aktih cerkvenega shoda, ki je bil 558 sklican v beneško mesto Grad.

Potemtakem je Ptujska vladikovina trajala približno 300 let. In njeni predstojniki so blagonosno delovali za pravo prosveto, omiko in oliko svojih podložnikov, kakor za pravi razvoj vsega okraja. Po teh menda stvarnih ovinkih preidem na tenjo oceno našega sv. Viktorina, kot plodnega in rodnega pisatelja.

Sv. Viktorin, cerkveni pisatelj.

Naš Viktorin je pri svojih mnogovrstnih poslih in velikih dušnopastirskih skrbeh našel še toliko zlatega časa, da je zmogel lepo število slovstvenih del zapustiti svojim potomcem. V njegovem življenji pač ni bilo praznega trenotka. Delal je neprestano koli s pridigovanjem toli s spisovanjem prekoristnih knjig. S svojimi raznimi proizvodi književnimi ni sicer dosegel neomejene pohvale pri strogih kritikih; vendar je globoko obžalovati, da se je do danes ohranilo tako pičlo število njegovih preučenih razprav. Ko temu ne bi bilo tako, ne sodil bi se naš Viktorin tako hudo in ostro, kakor se semtertam graja. Že sv. Hijeronim je o njem dejal, da je v svojih spisih bil sicer bogatih, vzvišenih misli, da pa mu je manjkal dar zgovor-

Digitized by Google

nosti, vsled česar ni svojim mislim našel primernih pojmov in izrazov. Non aeque latine ut graece noverat, unde opera ejus grandia sensibus viliora videntur compositione verborum — glase se dobroznane besede Hijeronimove, od veka do veka ponavljevane od raznih pisateljev. Skoro jednako sodbo je izrekel Stridovčan v listu do Paulina, rekoč: Inclyto Victorinus martyrio coronatus, quod intelligit, eloqui non potest — Viktorin slavnim mučenistvom ovenčan, kar razume, tega ne more razodeti.

Iz teh dveh Hijeronimovih izrekov je popolnoma razvidno, da je sv. Viktorin svoja književna dela pisal latinski, četudi je, odgojen v grščini, bolje znal ta zvonki jezik.*) Kedor se ozira na to okolnost, sodil pač ne bode preostro našega cerkvenega pisatelja. Viktorin je bil v grščini bolje izurjen, bil je grške pisave bolje vajen negoli latinske, da radi tega ni mogel v latinskem zlogu dosezati elegance in finosti rimskih klasikov, ni čudno niti ni nepričakovano. Vso hvalo pa zaslužuje sveti mož, da je poznal potrebe svojega kraja, da je pisateljeval v jeziku, ki se je v njegovem mestu in sploh v zapadni cerkvi takrat govoril. Dvomiti pač ni le trenotek, da bi bil v grškem jeziku pisal gladkejše in pravilnejše. Prav dobro, ker stvarno, je o tej zadevi sodil vrli historik Janez Berti, češ, da so Viktorinova literarna dela polna jasnih misli ali glede izrazov da so temna, nejasna: opera illius praeclara sententiis sed obscura sermone.

Toliko slavni knjigoljub zaslužuje gotovo, da še natenje govorim o njegovem slovstvenem delovanji in naporu. Sv. Hijeronim omenja na večkaterih mestih sv. škofa, kar svedoči, da ga je zelo čislal, ako tudi ni bil panegirik njegove latinske pisave. V predgovoru k razlagi Izaije preroka piše slaviti puščavnik betlehemski: „Sanctae memoriae martyr Victorinus cum apostolo dicere poterat, etsi imperitus sermone non tamen scientia". Mož blagega spomina je torej smel z apostolom Pavlom reči, da je sicer neuk v govoru, nikakor pa ne v

*) Da je Viktorin latinski in ne grški pisateljeval, dokazal je posebič Lardner, Glaubwürdigkeiten der evangelischen Kirche. Part. II. Volum. II. Pag. 186.

Digitized by Google

znanji (II. Kor. 11, 6). Po tej razsodbi bil je naš Viktorin vsekako učen, zveden dušni pastir. Toda s tem Hijeronimovem izrekom se navidezno ne vjema sodba v 70. listu do Magna govornika: „Victorino martyri licet desit eruditio, tamen non deest eruditionis voluntas“. Po teh besedah bil bi imel naš mučenec le golo voljo do učenosti, nikakor pa ne učenosti same. Medtem pa ne zadošča sama volja do učenosti, da prevzeme tenkovesten mož toli odlično in odgovornosti polno službo in da napiše o najtežavnejših svetopisemskih knjigah mnogobrojno število razlag in razprav.

In prav zato tolmačim jaz, opiraje se med ostalimi na Siksta Senenskega, Posevina, Lavnoja in Galandija, ono pomanjkanje učenosti v tem pomenu, da sv. Viktorin ni bil primerno podučen v posvetnih vedah, da ni dobro poznal latinskih klasikov, kakor jih je to poznal in posnemal veleum Hijeronim; a da je bil vrlo dobro izveden v bogoslovnih predmetih, da je temeljito poznal cerkveno slovstvo, kolikor ga je takrat že pri rokah bilo. Se ve, latinski pisanih cerkvenih del pač ni imel na poljubno izbiro a tem več grških, katerih se je tudi posluževal pri svojem početji. Viktorin je nedvomno prezgodaj popustil stan retorski, da bi se bil mogel povsem natančno podučiti o profani literaturi. Resnično je le torej, da z delom vsestranski preobloženi mož ni pisal zgoli pravilne, čiste, gladko-tekoče latinščine, kakoršno si je želel sv. Hijeronim, kateri je izmed vseh cerkvenih očetov pisal najizbornejšo, da, povsem klasično latinščino. Viktorin je pač umel dobro jezik grški, a ne tako latinskega, bolj tujega mu marna, ker se v njem ni toli skrbno šolal, koli v grški slovnici; in v Ptuji pa tudi ni bilo ugodne prilike, privaditi se gladkemu zlogu latinskemu.

Naglašati se dalje mora, naglas terja pravica in zahoteva resnica, da je naš Viktorin oral ledino, kar ni lehko in se delo ne obnese takoj v prvih letih. Viktorin je prvi znanstveno naobražen ekseget, ki je na zapadu razlagal svetopisemske knjige v latinskem jeziku. On nosi prapor med latinskimi tolmači svetega pisma, kakor pravi primerno dr. Jožef Nirschl: „Er ist der erste wissenschaftliche Exeget, also der Fahnenträger unter den lateinischen Schrifterklärern“. In razsežno

Digitized by Google

učeni zgodovinar in patrolog dr. Alzog pripazuje v svoji patrologiji: „Commentare des Viktorin von Pettau in Steiermark über die Apocalypse bilden die ersten Anfänge der lateinischen Bibelexegese.“*)

Ostroumni Hijeronim je grajal vsakternika, ki se mu je dozdeval graje vreden. Viktorinu Ptujskemu je očital nevednost v posvetnih rečeh, Viktorinu Afru nasproti pa je oponašal, da ni imel globoke znanosti gledè sv. pisma in svetih reči, pač pa gledè svetnih stvari. V predgovoru komentarja za Pavlov list do Galačanov toži o pičlem številu latinskih tolmačev tega lista ter med drugim pravi: „Non quia ignorem Caium Marium Victorinum, qui Romae pueros rhetoricam docuit, edidisse commentarios in Apostolum, sed quod occupatus ille eruditione saecularium litterarum scripturas omnino sanctas ignoraverit, et nemo possit, quamvis eloquens de eo bene disputare, quod nescit“ **). Marij Viktorin ni mogel, dasi zgovoren, dobro interpretovati sv. pisma, ker mu je primanjkovalo potrebite bogoslovne znanosti; Viktorin Ptujski pa ni mogel, dasi vešč v bogoslovnem slovstvu, pisati klasičnega zloga, ker mu je manjkalo latinske zgovornosti.

Pa da se Hijeronimova sodba o Viktorinovi učenosti ima v resnici tolmačiti tako, da se ni odlikoval v posvetnih vedah, uči med ostalimi slavnoznani dominikanec Sikst Senenski († 1599) v svoji mnogohvaljeni biblijoteki. In ž njim se strinjajo raznoteri učenemu svetu dobro poznati pisatelji p. jezuvit Anton Possevin († 1611)***), glasoviti francoz Lavnoj in slaviti Galandij. A če je temu tako, kako je vendar premogel Kasijodor poročati o Viktorinu, da je bil poprej retor in da je moral v tem stanu nedvomno izurjen biti v posvetni literaturi? Tako ugovarja Gottlieb Schoenemann †). Stavljeno vpra-

*) Op. cit. Tom. I. Pag. 361. — Op. cit. Pag. 344.

**) Opp. edit. Johannis Martianay. Parisiis, 1706. Tom. IV. S. Hieronymi Prooemium in Epist. ad Galatas. Colum. 221.

***) Antonii Possevini, Apparatus sacer ad scriptores V. et N. F., eorum interpretes, synodos et patres latinos et graecos.... Venetiis, 1603—1606. Tom. 2. Pag. 523.

†) Gottlieb Schoenemann, Bibliotheca historico-literaria Patrum latinorum a Tertulliano usque ad Gregorium M. et Isidorum Hispalensem. Lips. 1792. Pag. 145. cap. III. num. 8.

Digitized by Google

šanje se povoljno reši z odgovorom, da je bil Viktorin morda le tako zvani leguleius ali advokat, ki je pač poznal veljavne postave, a ni se posebič pečal z govorništvom; ali bolje, da se ni mogel v retoriki popolnem vzobraziti, ker je bil prerano poklican v novi stan, ki mu pa ni dopuščal, da se še natenje seznani s posvetno oliko in popolno vzomiko v latinski zgovornosti.

Medtem pa še možno ni danes, zavsem pravične in resnične sodbe izreči o Viktorinovem zlogu, ker se je, žali Bože, preobilo književnih del njegovih poizgubilo, tako da najbrž že sv. Hijeronim sam ni mogel vseh poizvodov v roko dobiti. Vkljub vsemu temu pa se vendar upam, da se mi s pomočjo še ohranjenih spisov posreči dokaz, da naš Viktorin zavzema prav častno mesto med cerkvenimi pisatelji prvih treh vekov krščanske dobe. V ta namen in pomen hočem v nastopnih vrstah določnejše govoriti o slovstvenem delovanji drago-bla, gega moža.

Resnični spisi sv. Viktorina.

Sv. Hijeronim poroča razločno v 74. poglavji svojega zapisnika cerkvenih literatov, da je Viktorin Ptujski spisal komentarje za prve tri knjige Mojzesove, za preroke Izaijo, Ecehijela in Habakuka, za Eklezijastesa, za Velepesen in za skrivno razodetje Janeza apostola; da je sestavil razpravo zoper vse krivovere onodobne in da je poleg tega napisal še mnogo druga. Velevažno poročilo se glasi po izvirniku: „Scripsit commentarios in Genesim, in Exodum, in Leviticum, in Isaiam, in Ezechielem, in Habacuc, in Ecclesiasten, in Cantica Canticorum, in Apocalypsim Ioannis, adversus omnes haereses multaque alia“. Tudi vsi tisti v prvem delu spominjani pisatelji, ki so v poznejšem času nadaljevali in dopolnjevali zname-

Digitized by Google

niti Hijeronimov zapisnik, pomnožili niso števila Viktorinovih del. Tako navaja p. glasoviti opat Tritemij ravno ista dela Viktorinova, samo le po drugačnem redu. V najpolnejši meri je truda in znoja vredno, da posebič besedujem in razpravljam o pojedinih delih Viktorinovega peresa.

1. Prvo delo Viktorinovo, katero omenja sv. Hijeronim, je tolmačenje prve knjige Mojzesove, commentarius in Genesim. Ta prevažni spis spominja Stridovčan tudi še podrugod. Ko je namreč sv. Damaz, papež slavnega spomina (366—384), vprašal učenega Hijeronima: „Cur Isaac, vir iustus et Deo carus, non illi, cui voluit, sed cui noluit, deceptus errore benedixit?“ — opozoril je Hijeronim velevrednega vprašalca na Viktorinovo razlaganje 27. poglavja prve knjige Mojzesove, kjer je govor o dotičnem blagoslovu Izakovem. „Quoniam autem polliciti sumus et de eo, quid significaret, in figura adiungere, Hippolyti martyris verba ponamus, a quo et Victorinus noster non plurimum discrepat: non quod omnia plenius executus sit, sed quod possit occasionem praeberi lectori ad intelligentiam latiorem“ *). Pri tem namigleji je Hijeronim brezdvomno mislil na Viktorinov komentar za Genezo, ki se je gledè razlage Izakovega blagoslova popolnoma vjemal s tolmačenjem mučenca Hipolita.

Dragocen odlomek tega, žal, že preminolega komentarja je najbrž razprava, ki se je do te ure ohranila pod naslovom: Incipit tractatus de Fabrica mundi s. Victorini. Prebrisani anglež Viljem Kavej je leta 1689 prvi izdal ta neprecenljivi ostanek, okovarjen v prestarem rokopisu iz 8. stoletja bogate knjižnice nadškofa Kantuvarskega. Onamo je prepisal traktat Henrik Mavricij; zopetno ga je po rokopisu popravil Janez Batteley, kakor pripoveda Kavej v zgoraj navedeni literarni svoji zgodovini. Za Viljemom Kavejem je novo izdavo oskrbel J. Walker v Oksfordu leta 1740; kmalu za njim je isto storil Bale leta 1741 tudi v Oksfordu. Ker je Walker dodal mnogo kritiških opomb in je zato njegova izdava najizvrstnejša, sprejel je Galandij, pričenši izdajati spise cerkvenih očetov in pisa-

*) Opp. edit. Johannis Martianay. Parisiis, 1699. Tom. II. Epistolae criticae. Colum. 569.

Digitized by Google

teljev, v svoj zbornik dotični Viktorinov traktat o stvaritvi sveta po Walkerjevi izdavi. Najnovejšo edicijo je oskrbel veleznani Migne.

O Viktorinovi lastovitosti rečenega sestavka še doslej nihče ni dvomil, niti ne dvomi. Pa res! bodi da gledaš na sivo starost rokopisov ali na ime Viktorinovo, ki ga nosijo na čelu vsi ohranjeni rokopisi; bodi da se oziraš na vsebino predmeta, o katerem je pisal Viktorin v komentarji k prvi knjigi Mojzesovi, ali na zlog priprosti in neoglajeni, v kakoršnem je svoja dela objavljal Viktorin po sodbi Hijeronimovi; bodi da v poštev jemlješ mnenje milenarsko, ki te srečuje v tej razpravi in katero je branil tudi Viktorin, kakor poroča Hijeronim v svojega kataloga 18. poglavji — vse to neovrgljivo spričuje, da je traktat Viktorinov in da je predragocen preostanek večjega komentarja za Genezo. Temu dodaj še, da se popolnoma strinja to, kar Viktorin v 5. poglavji traktata piše o 7 cerkvah maloazijskih, katerim je sv. Pavel poslal liste, da se to, pravim, do pike zlaga z onim, kar piše isti Viktorin o teh 7 cerkvah v drugem delu, ki se je tudi še ohranilo in se njemu prilastuje jednoglasno, v delu namreč, ki nosi načelni naslov: scholia in Apocalypsim. Vendar o tem se povrne govor niže kakor tudi o našega traktata analizi, katero je sestavil in obelodanil benediktinec Dominik Schramm.

2. Poleg prve knjige Mojzesove je sv. Viktorin razložil tudi še drugo in tretjo knjigo Pentatevha: Eksod in Levitik. Toda od tega komentarja ni se ohranila niti najmanjša betva, vse je zglodal zob časa, kakor je ukončal tudi razlaganje prerokov Ecehijela in Habakuka in razlago Velepesni.

3. Viktorinovo raztolmačenje prvaka prerokov in evangelista starega zakona, Izaije, omenja sv. Hijeronim v predgovoru svojega komentarja taiste knjige, rekoč: „Magni laboris et operis est, omnem Isaiae librum velle edisserere, in quo maiorum nostrorum ingenia sudarunt, Graecorum dico. Ceterum apud Latinos grande silentium est, praeter sanctae memoriae martyrem Victorinum, qui cum Apostolo dicere poterat, etsi imperitus sermone non tamen scientia“. Tajiti ni, da je razlaganje cele knjige duhovitega preroka Izaije jako trudapolno.

Digitized by Google

Grški eksegeti so si prizadevali mnogo, da pojasnijo Izaijina prerokovanja. Medtem pa vlada globoko molčanje med latinskimi interpreti. Le samò sv. Viktorin je imel toliko vztrajnega poguma, da se je lotil razlage velikega preroka. Da je temu tako, dopričuje isti sv Hijeronim v svojem listu do Damaza papeža, kjer navaja Viktorinov komentar pri Izaijinem izreku: Sex alae uni et sex alae alteri (Is. 6, 2), češ, da je Viktorin te besede interpretoval o 12 apostolih: Victorinus noster duodecim apostolos interpretatus est *).

Pozora je vredno, da sv. Hijeronim tukaj in podrugod sv. Viktorina imenuja našega, Victorinus noster. Zakaj? pač gotovo za to, ker je pisal latinski in je pastoroval v Petoviji, mestu Panonskem, katero je tudi Hijeronim, rojen v Panoniji, dobro poznal in najbrž tudi obiskal na svojih potovanjih iz okcidenta v orijent in iz orijenta v okcident.

Naposled treba omeniti neki dvom, ki je nastal gledè celote tega komentarja. Jeli so namreč posamezniki učiti, da sv. Viktorin ni pretolmačil cele knjige Izaijine, marveč da seza njegov komentar samò do vizije četveronožnih živali v puščavi t. j. do 21. poglavja sedme vrste, kjer prerok govori o konji, oslu, kameli in o levu. Temu pa ni tako. Lavnoj in Hodij **) sta krivo umela Hijeronimove besede v predgovoru k komentarju preroka Izaije, kjer pravi, da je Viktorin sicer pisal komentar za knjigo Izaijino po četirih izdavah (70 grških tolmačev Aleksandrijskih, Akvile, Simaha in Teodocijona) a le samò do vizije četveronožnih živali v puščavi. To Hijeronimovo poročilo ne velja o našem Viktorinu, marveč o slavnem Origenu, kakor je razvidno iz konteksta. Dotični odstavek se glasi doslovno: „Magni laboris et operis est, omnem Isaiae librum velle edisserere, in quo maiorum nostrorum ingenia sudarunt, Graecorum dico. Caeterum apud Latinos grande silentium est praeter sanctae memoriae martyrem Victorinum, qui cum Apostolo dicere poterat: etsi imperitus sermone non tamen scientia. Scripsit enim in hunc prophetam iuxta editiones quatuor usque ad vi-

*) Opp. edit. Johan. Martinay. Parisiis, 1704. Tom. III. Epistola ad Damasum papam de Seraphim et calculo. Colum. 518.

**) Hodii, De Biblior. text. origin. lib. III. part. II. Cap. I. § 4. Pag. 345.

Digitized by Google

sionem quadrupedum in deserto: Origenes triginta volumina, e quibus vicesimus sextus liber non invenitur" *). Kedor pazno prečita ves odlomek, spozna takoj, da je v poslednjem stavku govorica ob Origenu in nikakor ne o Viktorinu. Lavnojevo in Hodijevo zmoto je odločno zavrnil že učeni Grabij **), kateremu se je pridružil vrli Galandij v svojih predgovorih k slovstveni zapuščini Viktorinovi. Upam, da zaželjenega popravka ne bodo v prihodnje kvarili neveščaki in da se bodo patrologi privadili nauku, da je sv. Viktorin razložil celo knjigo Izaijino. — Kaj bi pač hoteli žrtvovati in kaj plačati katoliški in akatoliški tolmači sv. pisma, ko bi premogli najti in preučiti ta najstarejši latinski komentar o kralji prerokov? Ko bi se še nahajal in našel v kaki zapraševi biblijoteki!

4. Viktorinovo razlago prelepe a težko umljive knjige: Eklezijastesa ali Pridigarja omenja sv. Hijeronim vdrugič v svoji lastni razlagi one iste knjige, in sicer pri izreku Koheletovem 4, 13, z besedami: „Origines et Victorinus non multum inter se diversa senserunt. Post generalem illam sententiam, quae omnibus patet, quod melior sit adolescentulus pauper et sapiens, quam rex senex et insipiens, et quod frequenter evenit, ut ille per sapientiam suam de carcere regis egrediens imperet pro dominatore perverso et rex insipiens perdat imperium, quod tenebat: super Christo et diabolo hunc locum interpretati sunt, quod puerum pauperem et sapientem Christum velint, puerum iuxta illud, magnum tibi est vocari puerum meum (Is. 49, 6); pauperem vero, quia pauper factus est, quum dives esset (II. Cor. 8, 9); et sapientem, quia proficiebat aetate et sapientia et gratia apud Deum et homines." (Luc. 2, 52.)***)

Slavni Stridovčan se pri razlaganji Eklezijastesovega izreka 4, 13 sklicuje na Origena in našega Viktorina, ki sta obadva jednako tolmačila dotični pregovor, da je namreč ubožen a moder mladenič boljši od kralja sivora a nemodreža, to sta tolmačila o Kristusu in o satanu. Da se je plemeniti Ptujčan

*) Opp. edit. Johannis Martinay. Parisiis, 1704. Tom. III. Prologus s. Hieronymi in expositionem Is. prophetae. Colum. 4 et 5.

**) Grabius, De vitiis LXX. interpretum. Cap. II. § 12 Pag. 66.

***) Opp. edit. cit. Tom. II. S. Hieron. Comment. in Ecclesiast. Pag. 74.

Digitized by Google

istinito trudil z razlago pretežavne staropisemske knjige, porok nam je vtretjič preblagi Kasijodor, ki je poznal Viktorinov komentar, pišoč o njem v petem poglavji svoje razprave o svetem pismu: „De quo libro (Ecclesiast.) et Victorinus nonnulla disseruit". Iz tega Kasijodorovega izreka smel bi človek soditi in sklepati, da je sveti škof samo le nekatere odstavke, morebiti najtemnejše, ali pa da je sicer celo knjigo a prav kratko razložil. Večna škoda za svetopisemsko eksegezo, da je razlaga toli znamenite starozakonske knjige iz toli oddaljene dobe zginila in se izgubila.

5. Kakor razvidno, napisal je naš neumorno delavni vladika osem komentarjev o najtežavnejših knjigah starega testamenta. Vrhu tega je trudoljubivi pastir pojasnoval še tudi novi zavet. Kakor je prvo knjigo, s katero začenja stari zakon, razložil, tako je komentoval tudi prvo knjigo, s katero pričenja novi testament: evangelje sv. Mateja. Svetega pisma doktor, slavni Hijeronim, ne spominja sicer te razlage Viktorinove v zgoraj citovanem imeniku cerkvenih pisateljev, a popravil je to zamudo v svojem komentarji Matejevega evangelja. V prologu k temu delu pravi namreč: „Legisse me fateor... et latinorum Hilarii, Victorini, Fortunatiani opuscula".

Potemtakem je Stridovčan prebral in preučil vse, česar so o sv. Mateji, o tem največem, ki je pisal zgodovino, pisali sv. Hilarij, škof Piktavski, sv. Viktorin, škof Ptujski in pa Fortunacijan, škof Oglejski (doma iz Afrike, živeč okolo leta 340). Hijeronimovo poročilo potrjuje znovič Kasijodor, ki v sedmem poglavji svojih institucij o svetih knjigah razločno pravi: „De Matthaeo et Victorinus, ex oratore Episcopus, nonnulla disseruit". Iz tega stavka smeš zopetno zaključevati, da je naš Viktorin ali celo evangelje kratko ali pa da je samo posamezne odlomke, reci najtežavnejše, razložil. Jednako misli in sodi Lardner v svojem že zgoraj alegovanem spisu (str. 191). O kolika škoda nedopovedljiva! da se tudi ta komentar ni ubranil popolne zgube. Marsikatera težkoča bi se pač že bila polajšala ali do cela odstranila s pomočjo davnodobnega komentarja.

6. Naš Viktorin pa se ni le s prvo knjigo novega zakona trudil, prizadeval si je tudi s poslednjo, z apakalipso sv. Janeza

Digitized by Google

apostola, da jo umno raztolmači in modro. Nepremakljivo stoji trditev, da je sv. škof komentoval skrivno razodetje sv. evangelista Janeza. Sv. Hijeronim povsem jasno v znanem citatu pravi: „Scripsit commentarios in Genesim.... et in Apocalypsim". In isto vest ponavlja tudi zanesljivi Kasijodor v 9. poglavji svojega dela, rekoč: „De quo libro Apocalypsi Victorinus, saepe dictus episcopus, difficilima quaedam loca breviter tractavit".

Nihče ne taji in ne more tajiti, da je naš neprestano delavni svetnik v resnici tolmačil tajnostno knjigo Janezovo; pač pa ni se do danes še polegel hudi boj, ki se bije med učenjaki patrologi o vprašanji, je li ta Viktorinov komentar onaj isti spis, ki se je do tega trenljaja ohranil pod naslovom: Scholia in Apocalypsim; ali pa je ravno taisti komentar, ki se je obvaril pod imenom Viktorinovem: Victorini Pitabonensis episcopi Commentarius in Apocalypsim. Da pojasnim vso zadevo prav razumno, govoriti čem o sleharnem spisu v posebnih točkah.

7. Naposled je vredno vsega povdarka, kar piše sv. Hijeronim ob konci svojega poročila o sv. Viktorinu: Scripsit.... adversus omnes haereses et multa alia. Prevažno delo zoper vse herezije je še gotovo videl in čital sv. Optat Milevski, ker tako natenko poroča, zoper katere krivoverce se je Viktorin zlasti bojeval. Ni dvoma, da bi se razvetljila marsikoja še temna stran cerkvene zgodovine o herezijah prvih treh vekov krščanskih, ko bi se našel v kakem kotu Viktorinov popis in opis prestarih krivover.

Kako plodovit pisatelj je moral biti Viktorin Ptujski, priča tudi zadnji dostavek: scripsit et multa alia. Poleg komentarjev in poleg razprave zoper vse herezije tedanjega časa napisal je nevtrudni mož še mnogo druga. Kedo vgane in nam pove, na koja slovstvena dela je mislil sv. Hijeronim pri teh besedah, dela, bila prozajiška bila pesniška? Skoro bi dejal, da so bili pesniški krajši in širši proizvodi tihomice izpuščeni. Ne manjka literatov, ki prilastujejo vrlemu Ptujčanu dve do četire pesni.

Digitized by Google

Sv. Viktorina sholije k Janezovi apokalipsi.

Veščaki cerkvenega slovstva priznavajo skoro soglasno, da so tako zvane sholije k apokalipsi, scholia in Apocalypsim, Viktorinovo delo in sicer samostalno, celokupno, ali pa da so preostanek, fragment večega komentarja za skrivnostno knjigo sv. Janeza apostola. Prebral sem malone vse avktorje, ki so pisali o našem Viktorinu, a našel nisem, da bi bil kateri resnobno in opravičeno odrekel sv. škofu rečene sholije. Jedini angležki pisatelj Routh, najnovejši izdatelj Kavejeve literarne zgodovine, zanikuje avtencijo sholij, kakor poroča svetovno znani patrolog Migne *), ki morebiti ravno zaradi tega ni sprejel sholij v svoj zbornik, dasi dopušča Viktorinu polnoveljavno last.

Routh je pač zoper avtencijo pred vsem zato, ker tega dela ne omenja Kavej, kakor proslavlja traktat o stvaritvi sveta. Routh se sklicuje, da dokaže svojo drzno mnenje, na apokalip. 1, 14, kjer bereš: „Caput autem eius et capilli erant albi tamquam lana alba et tamquam nix.“ Temu verzu je Viktorin pristavil besede: „In capite candor ostenditur. Caput Christi Deus est. In capillis albis abbatum est multitudo, lanae similis propter oves simplices, nivi propter innumerabilem turbam candidatorum de coelo doctorum.“ Routh se spodtika ob izraz „abbatum,“ češ. da še ni bil znan v tretjem veku. Zakaj pa ne? Cerkvena zgodovina uči, da se je meništvo že v drugi polovici 3. veka prav močno razvilo in razširilo na vzhodu. Sv. Antonij, patrijarh menihov in puščavnikov, je, imajoč črez sto let, umrl leta 305. Sicer pa pri besedi „abbas“ ni takoj misliti na opate v današnjem pomenu. Zatem pa ni dognano, da je lekcija „abbatum“ povsem prava ter se nima li glasiti „albatorum“. Te Viktorinove besede stoje tudi v komentarji k apokalipsi, in izdava Lugdunska podaje albatorum in ne abbatum.

Routh se opira dalje na Apokal. 13, 18: „Numerus eius nomen hominis est, et numerus eius sexcenti sexaginta sex.“

*) Migne, Patrologiae Cur. compl. Tom. V. Colum. 315 sq.

Digitized by Google

Tej vrsti je med ostalim dodana opazka: „Item aliud eius nomen gothice, quod per se liquebit, id est Γενσήριχος, quod eodem modo graecis litteris computabis γ tres, ε quinque, ν quinquaginta, ς ducenti, η octo, ρ centum, ι decem, χ viginti, ο septuaginta, ς item ducenti: quae ut supra dictum est, sexcenti sexaginta sex faciunt.“ Routh se huduje nad osebnim imenom Genzerik, ki je bil po njegovem mnenji kralj Vandalov in je v 5. stoletji katoličane v Afriki neusmiljeno preganjal. No kar zadeva ta ugovor, odvrne se lehko, da je stavek bil pozneje dodan, ali pa da je le-to ime bilo sploh znano pri Gotih, ki so že zdavna razsajali po Panonskih planotah.

Najnazadnje se Routh jezi nad tem, da se v sholijah obsoja kilijazem in sicer v opomnji k 20. poglavju apokalipse in pa v najposlednjem stavku. Toda ta ugovor je prazen in se navadno stavlja tudi zoper avtencijo komentarja k apokalipsi. Ob avtenciji Viktorinovih sholij ne more biti resnega dvoma, kateremu ni zapal niti jeden novejših patrologov vkljub nasprotovanju Routhovemu. Te dragocene bisere cerkvenega slovstva je prvi objavil Bazilij Milanij, benediktinec davnoslavnega samostana na gori Kasinski pri Napulji, to pa v Boloniji leta 1558 pri Antoniji Ciaccarellu in Peregrinu Bonardu. Modri menih je rokopis našel v starem kodeksu Kasinske biblijoteke; a manuscript je bil toli težko čitati. da toži Milanij, ka je trebalo malone Božjega navdiha, da se je vganila pojedinim stavkom prava zmisel. Nedvomno hoče vsakega naobraženega bogoslovca vrlo zanimati, kar piše Milanij o najdbi rečenih sholij. Med ostalim pravi:

„Ut ne quid esset, in quo me aut plane indiligentem argueres aut etiam accusares ut audacem, amice lector! sedulo diligenterque cavi. Nam et opusculum hoc accuratissime perlegi et quum multa in eo possem contra recte scribendi rationem dicta improbare, nihil tamen fere loco mutavi, sed ea, cuiusmodicunque fuerunt, adnotavi, ut tuo potius vel starent vel caderent iudicio. Libellus certe eiusmodi est, ut cum magnam piis ac religiosis hominibus, qui hoc genus scriptis delectantur, utilitatem; tum vero ad ea etiam cognoscenda, quae in apocalypsi altissimis sunt recondita sensibus, adiumenti plurimum

Digitized by Google

sit allaturus. Stilus autem tametsi a prisco illo candore latinae linguae puritateque multum abest, quod temporum inclinatae iam, si non prorsus collapsae cum imperii maiestate, rei litterariae mores et Gallicae nationis, quae nec dum, ut nunc est, tum ingeniis tum praestantissimarum artium cognitione culta erat, peregrinitatem referat; tantum tamen auctor iste brevitate sua praestitit, ut quorundam verborum insolentiam utilitas argumenti abunde pensare possit. Nos certe, quum idem ipse non verba, quibus idemtidem impropriis et longe ab usu recte loquendi semotis utitur, sed sensus ipsos sequatur, noluimus in verbis eo ipso videri doctiores. Itaque vestigiis illius insistentes, quae animadversione in primis digna visa sunt, infra heic adnotamus.«

Prezaslužni oratorijanec Andrej Galandij, ki je leta 1765 v Benetkah oskrbel izdavo starejših cerkvenih pisateljev v 14 folijantih, sprejel je v le-to zbirko svojo tudi Milanijeve opomnje o Viktorinovih sholijah. Milaniju ni dopadal, ni ugajal zlog v sholijah, pač pa so mu prijale misli. Da je tako sodil, ni mu zameriti, a grajati se mora, da je Viktorina imel za Galca, škofa Piktavskega in ne za Panonca, škofa Ptujskega. Razločeval pač tudi on ni, kakor niso mnogi drugi ločili Petovija od Piktavija. Mesto Ptuj bilo je premajhno in preneznatno v srednjem veku, da bi se bilo zgodovinarjem dozdevalo verojetno, ka je onde pastoroval toli slavni škof, koli hvale vredni pisatelj cerkveni. Brez pogleda na spominjano napako zaslužuje Milanij neprikrajšano priznanje in toplo hvalo, da je omislil jedino in zato tako redko izdavo Viktorinovih sholij, ki so bile učenjakom tje do Galandija skoro popolnoma neznane. Da so bile bolje razširjene, bil bi se pač težko ob avtenciji Viktorinovega komentarja k apokalipsi vnel boj, ki ni še do danes potihnil, ker bi bili avktorji laglje ločili sholije in komentar vsaksebi.

Kasijodorovo poročilo, Victorinus de libro Apocalypsi difficillima quaedam loca breviter tractavit, meri najgotovejše na te sholije, ki so prav kratka razlaganja posamičnih odlomkov Janezove preroške knjige. Polnoveljavni dokaz, da so sholije resnično delo Viktorinovo, iskati in najti je v opazki o tisočletnem kraljevanji Kristusovem na zemlji ali v opomnji o takozvanem

Digitized by Google

kilijazmu, ki se nahaja v sholijah k apokalipsi 1, 15: „Quoniam ubi illi (scil. apostoli) primum steterunt et ecclesiam confirmarunt, id est in Iudaea, ibi omnes sancti conventuri sunt et Dominum suum adoraturi;“ in 20, 6: „Et regnabunt cum eo mille annis. — Mille annorum regnum non arbitror esse aeternum, aut si ita sentiendum est, completis annis mille regnare desinunt.“ V teh stavkih tiči brezdvomno nauk milenarski, in sv. Viktorin je nagibal k kilijazmu, kakor poroča sv. Hijeronim.

Ker se ne more vtajiti, da je bil naš Viktorin kilijast, v kakem pomenu te besede, pojasniti želim v posebni digresiji, mora vsekako biti čudno, pokaj končujejo sholije z nepričakovanim stavkom: „Ergo audiendi non sunt, qui mille annorum regnum terrenum esse confirmant, qui cum Cerintho haeretico sentiunt. Nam regnum Christi nunc est sempiternum in sanctis, cum fuerit gloria post resurrectionem manifestata sanctorum“. Kako je vendar mogel Viktorin, sam kilijast, tako odločno pisati zoper kilijaste? Sikst Senenski odgovarja, da so besede poznejši dostavek, da so samo le pridodana poprava Viktorinove zmote, njegovega krivega nauka milenarskega*). Gotovo! dogodilo se je prav lehko, da je nepoznan avktor ob konci Viktorinovih sholij dostavil dotične besede z dobrim namenom, da sv. škofa opere nevarnih, krivih nazorov. Toda če so bile sholije popravljene, bil je popravljen tudi komentar, ob katerega konci stoje tudi spominjane besede.

Medtem pa vprašam resnobno, pokaj ne bi smele te besede biti besede Viktorinove? Kaj nasprotuje temu mnenju? Mislim, da nikakor ni nespametno, pač pa modro, trditi: Viktorin je hotel s tem krepkim stavkom zavrniti vse one krivovernike, ki so učili in zagovarjali kilijazem v zmislu Cerintovem. Cerintovega kilijazma ni naš Viktorin nikdar in nikoli učil, kakor ga tudi ni branil sv. Justin, modroslovec in mučenik († 167), dasi je v dijalogu z židom Trifonom pogl. 139 pisal: „Credentes in Christum et eorum, quae ab ipso tum a prophetis tradita sunt, veritatem agnoscentes, sciunt, se una cum eo in illa terra futuros et aeterna et incorrupta bona haere-

*) Biblioth. sanct. lib. VIII. annot. 340.

Digitized by Google

ditate accepturos" *). Kakor sv. Viktorin, bil je tudi sv. Justin milenarec a ne v smislu Cerintovem, kar hočem na drugem kraji pobliže razbistriti; tukaj izpovem le površno, da je Ptujski Viktorin prištevati onim neredko svetim možem, ki so zagovarjali spirituvalni kilijazem a ne materijalnega, kakoršno zmoto je strastno povdarjal brezbožni heretik Cerint.

Doslej razpravljane sholije k Janezovi apokalipsi prilastujejo, izvzemši Routha, vsi starejši in novejši patrologi Viktorinu Ptujskemu. Tacega prijetnega soglasja pa ni najti med njimi, kadar govorè o lastnini komentarja za apokalipso. Prvi dvomijo, da bi bil proizvod Viktorinov, drugi mu ga brez odloga odrekajo in tretji mu ga odločno in brez ovinkov pripisujejo, češ, da je premarljivi škof poleg sholij še obširnejši komentar za apokalipso omislil; ali pa, kar tudi ni neverojetno, da so sholije okrajšan posnetek komentarja, ali da je komentar podaljšan po sholijah. O tej kontroverzni zadevi naj poduči čitatelja nastopna razprava.

Sv. Viktorina komentar za apokalipso Janezovo.

V raznih zbornikih literarnih del sv. cerkvenih očetov in pisateljev nahaja se razlaganje Janezove apokalipse pod naslovom: Commentarius Apocalypsis Victorini Pitabonensis episcopi.

Viktorinu Ptujskemu odreka ta komentar angležki literat Kavej, opiraje se med drugim na Kasijodorov izrek, ki baje uči, da ni Viktorin razložil cele apokalipse od kraja do konca, nego da je pojasnil le pojedine najtemnejše odstavke — difficillima quaedam loca breviter tractavit. Pa kaj sledi iz teh besed zoper avtencijo citovanega komentarja? Prav ničesar,

*) S. Iustini philosophi et martyris opera. Edit. Maurinae. Venetiis, 1747. Dialog. cum Tryphone Iudaeo. Pag. 243. cap. 139 sub finem.

Digitized by Google

zakaj Kasijodor je lehko komentar popolnoma spregledal in je poznal samo sholije; če je že povsem dognano, da se mora njegov citat izključno le o sholijah tolmačiti; saj tudi komentar ni, Bog vedi, kako razsežno delo. Ne bilo bi predrzno in preneverojetno mnenje, ker ni nemožno, ko bi dejal, da je Kasijodor meril z onim stavkom zajedno na sholije in komentar, ker sta si obadva spisa v najbližnji sorodnosti, da je hotel zajedno obadva spisa kratko označiti.

Dalje odreka Viktorinu komentar Samuel Basnage, pišoč: „Multis ille liber fabulis refertus est. Existimat, Ieremiam nondum vita abiisse, Neronem futurum Antichristum et in mundi fine venturum. Eo inclinat clarissimus Dupin in nova sua bibliotheca, Victorini commentarium esse; il y a apparence, qu'il est de lui. Victorino tamen obiudicandum esse, existimamus" *). Dalje zanikuje Viktorinovo avktorstvo Friderik Lampe, rekoč: „Quod eo minus congruum, cum librum hunc falso adscribi Victorino.... valde probabile sit" **). Lampe-ju pritrjuje Oelrichsij: „Neque genuinus commentarius in Apocalypsim, qui inveniri solet in Bibliothecis Patrum" ***). Negativno sodi tudi Schoenemann, pišoč: „Qui iam sub nomine illius (sc. Victorini) extat Commentarius in Apocalypsim in Bibl. Patrum eum non illius esse aut certe misere mutilatum et interpolatum esse, ex Hieronymi in eum stricturis discimus, ubi chiliastarum opinioni auctorem favere dicit, quam hic potius impugnat et Cerinthi haeresim appellat. Magis etiam commentarius iste fraudis argueretur, si eo nobis uti liceret, quod Caveus in Cassiodoro manifesto deprehendere sibi visus est, Victorinum non tam integram Apocalypsim commentario illustrasse, quam difficiliora quaedam loca tractasse" †). Konečno še izmed nasprotnikov avtencije imenujem Jožefa Fesslerja, ki

*) Samuelis Basnage, Annales politico-ecclesiastici annorum 645 a Caesare Augusto ad Phocum usque. Tom. II. ad annum 303. num. 16.

**) Prolegomena in Ioannem. Lib. I. c. 4. num. 12. Pag. 66.

***) Oelrichsii, Commentarii de scriptoribus eccl. latinis. Lipsiae, 1791. Pag. 46.

†) Bibliotheca histor. literar. Patrum latinorum. Lipsiae, 1792. Tom. I. c. III. num. 8. Pag. 145 sq.

Digitized by Google

pravi: „Commentarius in Apocalypsim, qui extat sub eius nomine in Bibliothecis Patrum, eidem falso adscribitur" *).

Oglejmo si naglavne ugovore zanikovalcev avtencije. Poglaviti dokaz, da komentar ni Viktorinova ostavščina, iščejo nasprotniki v nekem nasprotji, ki prihaja od tod, ker se v komentarji kilijazem naravnost graja in ostro obsoja, medtem ko je vendar gotovo, da je bil Viktorin odločen kilijast. Premeteni Kavej piše: „Aut eius non esse aut mire interpolatum et mutatum, necesse est. In suo enim commentario Victorinum chiliastarum errori favisse, diserte tradit Hieronymus, quem tamen huius commentarii auctor strenue impugnat dogmaque istud Cerintho haersiarchae adscribit". Toda le-to navidezno nasprotje ni merodajno, niti še ni odločilno. Nevarnejše se mi skoro dozdeva, kar omenja Kavej dalje: „Citat etiam Theodorum historiae ecclesiasticae sub Iustiniano conditorem, cuius collectanea habemus hodie, ut alia mittam. Unde evidentissime colligitur, Victorini si sit, egregias interpolationes passum esse, et aliam induisse faciem, ex quo e Victorini manu primum prodiit".

Kar zadeva v komentarji imenovanega Teodora, odvrne se lehko Kaveju, da je bilo njegovo ime v poznejši dobi pridodano. Takošni dodatki niso nenavadni pri starih pisateljih, in so kaj lehko umevni. A zopet vprašam prav resnobno, je li tudi že zavsem dognano, da je dotični Teodor onaj isti Teodor, ki je živel in zgodovino pisal za cesarja Justinijana I. (527—566)? Kedo sme in premore to brezpogojno trditi? Kedo dopove, da je Teodor šestega veka pisal o svetem pismu knjigo, ki se cituje v Viktorinovem komentarji? Kavej se naslanja na tega moža, a nikjer ne omenja njegovega dela, katero se navaja v komentarji; ne omenja ga, pravim, ker ga ne najde v zborniku spisov, katere je objavil Teodor šestega stoletja. Upam reči, da so prazne dozdeve ali gole konjekture. katere so o rečenem Teodoru iztuhtali posamezni avktorji. Tega imena mož je prav zdatno število; zato se sme mirno povdarjati, da se v komentarji imenuje Teodor, ki je živel za

*) Institutiones Patrologiae. Oeniponte, 1850. Tom. I. Pag. 326. nota b.

Digitized by Google

Viktorinove dobe. Teodor, cerkveni historik šestega veka, imenuje se „Teodor Lector“ in njegova dela najdeš v Lugdunskem zborniku cerkvenih pisateljev: Max. Biblioth. vv. PP. Lugd. Tom. 26. fol. 83 sqq. In ako temu ni tako, kedo reši in razvozlja gordijski klopčič, da je že papež Gelazij († 496) poznal Viktorinovo knjigo, v kateri se imenuje Teodor, živeč v 6. veku? To sitno kronološko nasprotje je čutil najbrž tudi Kavej, ker v poslednjem stavku priznava, da ni nemožno, da je Viktorin vendarle spisal komentar, ki pa je bil pozneje interpolovan. Maloveljavni so torej Kavejevi dokazi za falziteto našega komentarja.

Da pa ničesar ne zamolčim, izpovem javno, da še ostrejše sodi Samuel Basnage (roj. 1638) omenjeni komentar, da ga brez usmiljenja odreka Viktorinu Ptujskemu. V svojih cerkvenih letopisih piše med ostalim: „Multis ille liber fabulis refertus est. Existimat, Ieremiam nondum vita abiisse, Neronem futurum antichristum et in mundi fine verturum. Victorino abiudicandum esse existimamus iudicemque damus Hieronymum (catal. vir. illust. c. 18 in Papia): „„hic (scil. Papia) dicitur mille annorum iudaicam edidisse δευτέρωσιν, quem secuti sunt Irenaeus, Apollinaris et caeteri, qui post resurrectionem aiunt in carne cum sanctis Dominum regnaturum. Tertullianus quoque in libro de spe fidelium et Victorinus Pictabionensis et Lactantius hac opinione ducuntur““. Commentarius vero adscriptus Victorino millenariorum percellit opinionem: „„Mille annorum regnum non arbitror esse aeternum. Ut mei sensus capacitas sentit proferri, quoniam denarius numerus decalogum significat, centenarius virginitatis coronam ostendit. Qui enim virginitatis integrum servaverit propositum et decalogi praecepta fideliter impleverit, iste vere sacerdos est Christi et millenarium numerum perficiens integre creditur regnare cum Christo et apud eum recte ligatus est diabolus““.

Na te ugovore odgovarjam pred vsem, da je Basnage slabo podučen, ako misli, da je naš komentar poln ničvrednih bajek. Zakaj Viktorin nikjer ne pravi, da še ni umrl prerok Jeremija, nego le meni, da se on povrne na zemljo pred splošnim vstajenjem v sodruštvu Elije preroka; to pa zato, ker se nje-

Digitized by Google

gova smrt ne omenja v knjigah stare zaveze. Viktorinovo mnenje, da se vrne na svet Jeremija, ni pravljica; ono se opira na sv. Mateja besede 16, 14, kakor tudi sv. Janeza 1,21 in 7,40. To pričakovanje je bilo ljudska vera. Da Viktorin misli jednako, to le dokazuje, da je komentar sive starosti; kajti v poznejšem času je prenehala in popolnoma zginila med ljudstvom vera, do se z Elijo na zemljo povrne Jeremija. Tudi pripovedanje o cesarji Neronu, ka se povrne svoje dni kot antikrist, ni bajka, bilo je to splošno mnenje prvih treh vekov krščanskih, da je divji in kruti Neron pravcati antikrist, ki vstane svojo dobo, da vgonobi vse, ki se mu izročijo prezaupno. Tudi ta izredna vest kaže na sivo starost našega komentarja; kajti v četrtem veku se ni več verovalo takošno pripovedovanje o Neronu antikristu.

Basnage pa sicer ne išče v teh dveh okolnostih glavnega razloga, da ni naš Viktorin pisal komentarja, nego tudi on, kakor Kavej, naglašuje posebič to, da se v knjigi kilijazem sila ostro obsoja, ko je vendar Viktorin Ptujski očiten prijatelj milenarskim idejam. Pa ta dokaz ne zadošča, ker je prešibek, da stalno podpre maloverojetno trditev. — Roformirani teolog Lampe ni se potrudil, da poišče novih dokazov za nelastovitost Viktorinovo; pripazuje samo, da je dozdevno, da komentar ni Viktorinov. Novih dokazov tudi Fessler ni dodal. Zoperniki avtencije prevažnega komentarja ponavljajo navadno, kar je Kavej iznašel in s spretnim svojim peresom opisal zapeljivo.

Dasi naštete književnike spodobno čislam, vendar ne morem, ker ne smem, v tej zadevi prikimati njihovi trditvi. Ko sem sholije in komentar pazno prebral in skrbno prepisal po Galandiji in po Migne-i, prepričal sem se, da je komentar Viktorinovo delo, kakor so sholije njegova lastnina. Jednoisto resnico uči pred drugimi preučeni francoz Dupin, ki sluje med bogoslovci, da je prvi povzdignil patrologijo k znanstvenim predmetom bogoslovnim. Svojo temeljito razpravo o Viktorinovem komentarji za apokalipso končuje krepko: il y a apparence, qu' il est de lui, pokazalo se je, da je njegov. In o drugi priliki sklepa slično obravnavo tega kontroverznega prašanja: Non ergo adserendum, illud commentarium falso ad-

Digitized by Google

scribi Victorino, quin verosimilius est, illius esse genuinum foetum, ni torej trditi, da se ta komentar krivo pripisuje Viktorinu, ker je verojetnejše, da je pravi sad njegov.*)

Tillemont, mož hladno vedre in modre glave, presojeval je tudi to kontroverzo prav mirno in vestno. Priznal je odkrito, da premorejo sicer mnogo dokazov navesti vsi, ki dvomijo o lastnini Viktorinovi; toda konečno se je vendar prepričal in uveril do jasnega, da je možno, mnogo, mnogo več dokazov navesti, ki govorè za Viktorinovo posestvo. Vsled tega se glasi Tillemontovo mnenje: dotični komentar je sad in pridelek Viktorinovega truda.**) Viktorinovo avktorstvo še zagovarja med ostalimi starejšimi pisatelji benediktinec Gottfried Lumper v svoji vse pohvale vredni zgodovini kritiški o življenji, o spisih in o naukih sv. očetov in pisateljev cerkvenih.***) Med novejšimi patrologi zagovarjajo avtencijo navedenega komentarja Permaneder, Möhler, Dr. Nirschl in drugi.

——— 3 ———

Dokazi za avtencijo komentarja.

Prašanje o lastnini spominjanega komentarja ne sme se rešiti samovoljno bodi komurkoli v prid in korist. Ne! ono se mora znanstveno določiti in prepričevalno dognati s pomočjo konkludentnih dokazov. Zanašam se trdno, da podprem v naslednjem sestavku s krepkimi, neovrgljivimi dokazi svojo trditev, da je dotični komentar resnično, izvirno delo vrlega Viktorina. Navedel bom več dokazov, ki bodo v skupni zvezi toli močna vez, da je nasprotnik neče z lehka zlomiti. Nate te dokaze.

*) Biblioth. des auteurs eccl. edit. lat. Colon. Tom. I. Pag. 301.

**) Memoire eccl. Bruxell. Tom. V. Pag. 218. not. 2. (Po zgraj citovani izdavi Pag. 309 in 709.)

***) Historia theologico-critica de vita, scriptis atque doctrina ss. Patrum aliorumque scriptorum ecclesiast. Augustae Vindelicorum, 1799. Parte XIII. Pag. 577 sqq.

Digitized by Google

1. Učenjaki se pri sostavi Viktorinovega životopisa pred vsem sklicujejo in kaj radi opirajo na Hijeronimovo sodbo o tem slavljenem nadpastirji. Pa če je sv. Hijeronim podrugod zanesljiv poročevalec, kateremu moraš zaupati, veruje naj se mu tudi gledè komentarja, o katerem razločno pravi, da ga je spisal sv. Viktorin. Scripsit commentarios in Genesim, in Exodum .... et in Apocalypsim. Potemtakem izrečno in izvestno trdi slavni Stridovčan, da je Viktorin spisal komentar za Janezovo apokalipso, ne pa samo kratkih sholij, ki so itak že v komentarji zapopadene.

2. Kar zadeva kilijazem, ki se v tem razlaganji obsoja tako ostro, kakor hotè zanikovalci avtencije, dovoljena mi bodi opomnja, da so bili prav lehko vsi stavki in vsi izreki, katerih pa ni moglo biti mnogo, izreki, pravim, ki so prijazno sodili kilijazem, tekom časa izpuščeni, da so bili spremenjeni in popravljeni. Obratno pa so bili stavki pridodani in vmeščeni, ki so naravnost obsojali milenarsko mnenje. To je tem verojetnejše, ker stoje ti dodatki ravno ob konci spisa. Zlog teh dozdevnih primetkov se skoro nekako loči od zloga poprejšnje pisave. Take in jednake spremembe so najbrž povzročili možje, ki bi bili radi sv. Viktorina popolnoma očistili milenarske zmote in tako spodnesli tudi ob enem kilijazmu če ne stalnih tal, saj gotovo močno nosilo in prav staro zaslombo. Znano je, da so se tudi drugih cerkvenih avktorjev spisi pačili in kvarili nepotrebno. Slično bil je popravljen dijalog „Gallus“, ki ga je spisal Sulpicij Sever; potem se je v peterih poglavjih izvrstnega dela „Libri quinque adversus haereses“, katero je dovršil škof Lugdunski sv. Irenej, opustila zmota milenarska, katero je celo ta veliki svetnik in mučenik zapadne cerkve negoval. Vsi tisti možje, ki so v davnih časih oskrbovali takošne poprave, ločili pač niso pametno kilijazma od kilijazma.*)

3. Nasprotniki avtencije se najhujše spodtikajo ob poslednji stavek: Ergo audiendi non sunt, qui mille annorum regnum terrenum esse confirmant, qui cum Cerintho haeretico sentiunt. Z jednakimi besedami končujejo tudi sholije, katere

*) Primeri Tillemontovo razpravo: Les millenaires — o milenarcih (Op. cit. Tom. II. Pag. 251.)

Digitized by Google

vendar bogoslovci soglasno prilastujejo Viktorinu Ptujskemu. Sikst Senenski uči, da so bile zadnje besede bržkone pridodane od tuje roke s tem dobrim namenom in pomenom, da bi se opral sv. Viktorin vsakošnega milenarskega mnenja. Nemožno ni. Toda jaz vprašam resnobno, zakaj bi sv. Viktorin ne bil mogel in smel pisati dotičnega stavka? Kaj nasprotuje temu mnenju? Prav ničesar. Da! sv. Viktorin ni le mogel in smel, marveč on je moral tako pisati, da odbije od sebe nevarno sumnjo, češ, da zagovarja tudi on gledé kilijazma povsem krivi nauk krivovernega Cerinta. In tega ni branil naš svetnik nikoli in je torej tudi mogel in celo moral obsojati vse tiste, ki so učili Cerintov kilijazem. To mnenje naglašal je že slavni Andrej Galandij, rekoč: Existimaverim, verba ejusmodi re vera fuisse a Victorino conscripta, quibus nimirum ab ea regni terrestris opinione, qua semel imbutus fuerat, propulsaret, quidquid maxime vitiosi placita Cerinthiana in illam invexerant. (Prolegom. num. IV.)

4. Tajilci avtencije trdè sicer zavratno, da se v našem komentarji sila hudo obsoja kilijazem, se ve le samo Cerintov, ko bi bilo vendar pričakovati, da se vsaj dopušča in mirno prenaša, ako že ne povsem krepko brani. Medtem pa še, hvalo Bogu, ta trditev ni popolnoma resnična, ni opravičena. Ta trditev je πρῶτον ψεῦδος vsega prašanja o tem komentarji. Nahajajo se namreč dosta razvidni sledovi milenarskih naukov v omenjeni razlagi. Zakaj ako pravi pisatelj komentarja, da se bodo vsi sveti znišli v Judeji in bodo Gospoda Jezusa Kristusa častili in molili, ni li ta izrek namigljej na kilijazem, ni li s tem Viktorin izrazil milenarske misli, da bodo svete in pobožne duše po vstajenji kraljevale z Jezusom v Palestini? „Ubi illi (scilicet apostoli) primum steterunt, ecclesiam confirmarunt i. e. in Judaea, ubi omnes sancti conventuri sunt et Dominum suum adoraturi.“ Nedvomno je ta stavek preglasen odmev milenarskega uka.

5. V našem komentarji se nahajajo dalje očividni znaki sive starosti, katere nasprotniki neopravičeno prezirajo. Najprvo oznanuje Viktorinovo dobo že način, kako govori pisatelj o rimskem senatu, češ, da še oblastno dekretuje preganjanje

Digitized by Google

krščanov. „Et vidi mulierem ebriam de sanguine sanctorum, decreto Senatus illius consummatae nequitiae, et omnem contra fidei praedicationem etiam latam indulgentiam ipse dedit decretum in universis gentibus.“ Cerkvena in svetovna zgodovina pa uči, da je rimski senat svojo moč in oblast zlorabil zoper kristjane tje do cesarja Dijoklecijana, a pozneje ne več.

Vsega pozora je vredno dalje, kar piše komentator o krutem Neronu: „Unum autem de capitibus occisum in morte et plaga mortis ejus curata est — Neronem dicit. Constat enim, dum insequeretur eum equitatus missus a senatu, ipsum sibi gladium succidisse. Hunc ergo suscitatum Deus mittet regem dignum dignis et Christum, qualem meruerunt Judaei.“ Tukaj izraženo mnenje o Neronu antikristu bilo je med kristjani prvih 3 vekov v obče razširjeno. Pozneje je zavsem potihnil glas, da dospe na zemljo antikrist v podobi podlega in zlobnega Nerona. Sv. Viktorin poroča tudi v trinajstem poglavji svojih sholij nekaj podobnega gledè pripovedi o prvem preganjalci krščanov. — Naposled kaže na Viktorinov vek ona nenavadna trditev, da bodo duše pravičnikov šele po splošni sodbi dosegle popolno vzveličanje, večno-srečno življenje. „Sed quia in novissimo tempore sanctorum remuneratio perpetua et impiorum ventura est damnatio, dictum est eis: expectate et pro corporis sui solatio acceperunt stolas albas i. e. donum spiritus sancti“. Zgodaj jeli so nekateri Grki učiti, da duše svetnikov ne zavživajo jasnega gledanja Božjega obličja pred sodnim dnevom. Tega nauka sled bi skoro našel človek v Viktorinovem izreku, ako ni sveti škof mislil na popolno plačilo, ki se razteza tudi na vstajenje in častno spremembo teles ter njihovo združenje z dušami.

6. Jasno resnico ob avtenciji našega komentarja podpira celi ovi odlomek, v katerem se naštevajo listi sv. apostola Pavla. Pisatelj namreč popolnoma molči o Pavlovem pismu do Hebrejcev. In ravno za časa Viktorinovega službovanja so mislili pisatelji zapadne cerkve, da prelepi list do Hebrejcev ni Pavlovo delo. Sicer pa pozna naš Viktorin tudi ta prevažni list, le Pavlu apostolu ga ne prilastuje.

Digitized by Google

7. Nov dokaz za Viktorinovo lastnino ponuja nam govor o preroku, ki se hoče vrniti na zemljo z Elijo. In kedo je ta prerok? Pisatelj komentarja odgovarja, da nekateri imenujejo Mojzesa, drugi pa Elizeja. Toda njemu samemu dozdeva se to neverojetno, ker se ob Elizeji kakor tudi o Mojzesu bere v svetem pismu, da sta vmrla. A da je vmrl prerok Jeremija, o tem ni najti poročila v bibliji. In prav zato sklepa avtor, da se bode pri dohodu na zemljo Eliji pridružil veliki prerok Jeremija, kakor so menili tudi predniki Viktorinovi. „Multi putant, eum Eliam esse aut Elisaeum aut Moysen, sed utrique mortui sunt. Hieremiae autem mors non invenitur, quia omnes veteres nostri tradiderunt, illum esse Hieremiam". V tem mnenji ne sme se iskati praznoverna basen, kakor očita p. Samuel Basnage našemu komentarju, da je poln bajek. Viktorin je pač smel, ne da bi bil bajeslovec, trditi svoje prepričanje o sotovariši Elijinem, kakor so drugi avktorji trdili svojo podmeno, češ, da se vrne z Elijo ali Mojzes ali Elizej. Da je židovsko ljudstvo pričakovalo vrnitev Jeremije proroka, pričata sv. Matej 16, 14 in sv. Janez 1, 21 in 7, 40.

Pa kaj koristi naši stvari označeno mnenje sv. Viktorina? Prav mnogo, ker kaže v davno prošlost, meri v prošlo davnost, in spričuje tako sivo starost našega komentarja. Zakaj v četrtem stoletji in pozneje izginila je popolnoma misel, da se vrne pevec žalostinek, resnobni Jeremija. In sorodno mnenje sreča čitatelja v 11. poglavji neprecenljivih sholij, ki se vendar soglasno prilastujejo Viktorinu Ptujskemu. Jeden jedini glas zopernika Routha tu ne šteje.

8. Zlog v našem komentarji je od kraja do konca takošen, kakoršni je pisal sv. Viktorin po vestni sodbi natančnega Hijeronima Pisava je neoglajena in neopiljena; vzvišenim idejam in visokim mislim ne odgovarjajo izrazi, ki so preokorni in pojmovom maloprimerni, s kratka: besede se ne prilegajo mislim. Ko bi druzih dokazov ne imeli, zadostovati bi nam morala pisava po znanem Buffonovem aksijomu: Le styl c'est l'homme même — zlog je človek sam, da je komentar naturni sad Viktorinovega duševnega napora.

Digitized by Google

9. Ne malovreden pač pa mnogoveljaven dokaz za avtencijo komentarja mora nam biti tudi to, da se v njem nahaja prav obilo stavkov, misli in izrekov, ki nas srečujejo v sholijah; te pa so, kakor rečeno, po splošnem mnenji stvaritev Viktorinovega peresa. Kako da je komentar soroden sholijam in se vjema ž njimi, razkriti hočem v posebnem oddelku.

10. Nadalje vprašam nasprotovalce, ako spominjani komementar ni Viktorinovo delo, kedo ga je potem spisal in kedaj? Vsi globoko učeni patrologi združeno trdè, da ta razlaga sega v najdavnejše čase krščanske dobe. In če ga ni sestavil Viktorin Ptujski, našel se ne bode nikoli njegov pisatelj po imenu. Saj še nobeden kritikov, ki odrekajo komentar Viktorinu, ni doslej naznanil pravega avktorja; niti ni zinil še besedice o njem, sploh še ugibal ni njegovega imena, dobro vedè, da bi ga ne uganil. Mislim, da je mnogo pametnejše, iskati dokaze za avtencijo našega komentarja, nego iskati brezvspešno novega pisatelja. Če je komentar bil pisan med tretjim in četrtim stoletjem, najti ni avktorja drugega, ako se zavrže in ne sprejme Viktorin. Cerkveni latinski pisatelji so bili onokrat preredko sejani. Komentar ostane tako dolgo prava lastnina Viktorinova, dokler se nasprotna trditev ne dokaže neugovorno in nepobito.

11. Navedeni dokazi govorè dovolj glasno za avtencijo toli znamenitega, ker toli davnodobnega komentarja. Previdni Tillemont je želel sicer, naj bi vprašanje o pisatelji tega bogoslovnega dela ostalo nerešeno, vendar pa ni najti pametnega vzroka in tehtovitega, vtemeljenega razloga, pokaj bi se ne dalo stavljeno vprašanje rešiti znanstveno. Le nevarnih predsodkov ni treba gojiti in stvar se dâ kolikor toliko dognati. In res! lepo število ostroumnih mož je trdilo brez ovinkov in še trdi, da je naš Viktorin Ptujski pisatelj omenjenega komentarja. Pri naši pravdi nam torej ne manjka tudi takozvanih dokazov „ex auctoritate“.

Sikst Senenski prav razločno pravi, da je Viktorin spisal kratek komentar k apokalipsi, ki se je z Hijeronimovim predgovorom vred ohranil do danes. — Razsežno učeni in v svojih

Digitized by Google

patrologiških preiskavah prav zanesljivi benediktinec Remy Ceillier ne dvomi niti minote, da se komentar po vsej pravici prilastuje Viktorinu Ptujskemu*). Janez Lavnoj se je obotavljal, na katero stran naj bi krenil, pišoč: „Ad Victorini commentarium in Apocalypsim, quem habemus in Bibliotheca Patrum, quod attinet, fieri potest, ut (si Cassiodoro creditur) partim illius sit, partim alterius: illius quidem in iis, quae difficilium locorum explicationem contineant; alterius vero, qui reliquorum locorum expositionem suppleverit. In summa: res ista tota in eum deducta est statum, ut certum sit, nihil esse certi, quod vere affirmateque dici queat" **). Vkljub tej nepreveseli izjavi učenega profesorja Pariške sorbone smelo trdim s pogledom na zgoraj navedene argumente, da je vendar kaj več gotovega nego samo to, da ni povedati ničesar gotovega o pisatelji imenovanega komentarja.

Škoditi neče, pač pa če koristiti naši stvari, ako se o njej oglasijo in zaslišijo še drugi pisatelji. Veleslavni Möhler se nagiba v svoji klasični patrologiji mnenju, da je komentar istinito delo slavitega interpreta Ptujskega. Izredno učeni zgodovinar in patrolog piše: „Die Stellen, wo wider den Chiliasmus das Wort genommen wird, am Ende des Werkes, verrathen nämlich einen verschiedenen Stiel, während er im Uebrigen rauh und incorrect mit der Angabe des Hieronymus wohl übereinstimmt. Auch andere innere Gründe weisen auf ein hohes Alterthum dieses Buches zurück. Die überwiegende Mehrheit der Gründe spricht für die Echtheit, wenn sich auch die Frage nicht zur Evidenz darthun lässt" ***).

In najnovejši patrolog dr. Jožef Mirschl, ki je cerkveno literarno zgodovino v treh debelih zvezkih opisal, sodi o našem vprašanji tako: „Zweifelhaft ist die Echtheit eines Commentars zur Apocalypse, weil darin der Chiliasmus bestritten ist; doch können die betreffenden Stellen auch spätere Zusätze sein" †).

*) Histoire général des auteurs sacrés et ecclesiastiques. Edit. cit. Pag. 346.

**) Op. cit. Pag. 646 sq.

***) Op. cit. Pag. 902.

†) Op. cit. Pag. 361.

Digitized by Google

Profesor Nirschl se torej najhujše spodtika ob kilijazem. Toda vse ono, kar je bilo že zgoraj in še bode zdolaj pisano o kilijazmu, vse to, pravim, more in naposled tudi mora odpraviti in za vselej odstraniti še ta prazni dvom Nirschl-ov.

Predstoječi razpravi ob avtenciji dragocenega komentarja dostavljam še konečno pripomnjo, da začenja ta Viktorinov spis s predgovorom, ki se pripisuje sv. Hijeronimu in katerega naslov se glasi: Hieronymus Anatolio. V kratki a krepki prefaciji pravi pisatelj, da je Viktorin gledè kilijazma isto mislil in učil, kar Papija, škof Hijerapolitanski v Frigiji, pokrajini Maleazije, in pa Nepot, škof Egiptskega mesta Arsinoje. Ta dva moža pa nista zagovarjala Cerintovega kilijazma, pač pa sta branila spirituvalni kilijazem.

Do tega trenotka se učenjaki še pričkajo, kedo da je napisal jedroviti predgovor. Protestantu Lardnerju se dozdeva, da je jasno dokazal, ka sv. Hijeronim ne more biti pisatelj dotičnega uvoda*). Tudi nekateri drugi avktorji dvomijo o pisatelji prefacije; večinoma so možje, ki tajè avtencijo komentarja. Kedor pa ima komentar za delo Viktorinovo, ne spozna pretežko, da ni nemožno, da je res sv. Hijeronim na prošnjo svojega prijatelja Anatolija napisal predgovor. Vsi starejši obdelovatelji cerkvene literature niti dvomili niso o Hijeronimovem avktorstvu. Nasprotno vsi so se na slavnega Stridovčana kot pisatelja dotičnega predgovora sklicavali, kadar so govorili o Viktorinu kilijastu. Pa tudi novejšim literatom je dognana resnica, da je pisatelj živel v petem stoletji. Potemtakem ni najti pametnega razloga, da bi se pravno in postavno odrekal predgovor sv. Hijeronimu. In res! zapopadek tega uvoda se popolnoma zlaga s tem, kar je betlehemski puščavnik tudi podrugod pisal o našem Viktorinu. Pisava je povsem gladka in krepka in odgovarja vzornemu zlogu najučenejšega očaka cerkvenega. V celem predgovoru ni najti najmanjšega sledù, ki bi kazal na kojega drugega pisatelja. Gledè starosti priznavajo vzajemno vsi presojevalci, da je uvod iz petega veka: no, in sv. Hijeronim je vmrl dne 30. septembra leta 420.

*) Op. cit. Pag. 135 in 618.

Digitized by Google

Predstopni sestavek o pisatelji komentarja in predgovora završujem z opominom Jeremijinim; „Haec dicit Dominus: State super vias et videte et interrogate de semitis antiquis, quae sit via bona et ambulate in ea et invenietis refrigerium animabus vestris“ (Jer. 6, 16).

Sv. Viktorina dvomljivi spisi.

V predstoječih vrstah sem pojasnil točno vse one spise, katere je nedvomno sv. Viktorin dogotovil in zapustil svojim potomcem. Spodobi se, da spregovorim nekoliko besed o dvomljivih književnih delih sv. škofa.

Vse slave in hvale zaslužni sv. Viktorin je bil v starejših časih mnogo više čislan in globlje spoštovan, nego je češčen v novejših vremenih. Da je bil blagotni mož na daleč in široko znan, da je bil kot cerkveni pisatelj drago cenjen, svedoči nam povoljno ta prikazen, da mu je bilo mnogo slovstvenih del prilastovanih, deloma za to, da bi se priljubila krščanskim bralcem, deloma pa tudi, da bi se škofu in mučencu povišala čast in slava. Po sodbi večkaterih pisateljev dovršil je naš Viktorin poleg prozajiških spisov še tudi več pesniških proizvodov. Tje do sredine 17. veka ste se mu skoro neoporekljivo pripisavale dve krajši pesni.

1. Pesen o Jezusu Kristusu, Bogu in Človeku, carmen de Jesu Christo, Deo et Homine. Vsebino te nabožne pesni naznanja razločno že naslov. Hvalnica šteje 137 verzov in začenja z besedami:

»Verbum Christe, Dei patris coelestis imago!
Protulit hunc partus, genitum de virgine foeta,
Invictusque pudor gaudet, peperisse Tonantem
Ex utero, sine matre Deum, de coniuge nullo.«

Digitized by Google

2. Slavospev o drevesu življenja, hymnus de Ligno vitae seu de Pascha Domini. Pesen, ki se navaja tudi z naslovom „de Cruce seu de Paschate“ ali „de Baptismo“ ali „Lignum vitae“ ali „de Ligno Crucis“ in „de Cruce“, šteje 70 verzov ter opisuje Vzveličarjeve zasluge pod podobo sadunosnega, tje gori do neba vspenjajočega se drevesa. Pesnik je mnogo rekelj ali fraz posnel iz paganskih pojetov sosebno iz Vergilija ter je tiste umetno zvezal v spev krščanski.

Angležki književnik Viljem Kavej si je prvi prizadeval dokazati, da teh dveh zahvalnih pesni ni zložil Viktorin Ptujski. Vse dvome, misli, da je razgnal s pripazko: Viktorin je že prozo slabo pisal, zato ni misliti, da se je poskusil še v pojeziji. Temu Kavejevemu mnenju in dokazovanju sta takoj pritrdila protestanska teologa Gottlieb Schoenemann in Janez Oelrichsij († 1791). *) V starodavnejših časih so učenjaki na glasu drugače sodili o dotičnih dveh spevih. Verevredni Beda Častitljivec je naravnost prilastil našemu Viktorinu slavospev z naslovom: De sancta Cruce seu de Paschate vel de Baptismo. Ta pesen o svetem Križi, t. j. o Veliki noči ali o Krstu je jedna in ista pesen, ki nosi podrugod napis: De ligno vitae. Duhoviti Beda cituje prelepo pesen v svojem delu o svetih krajih, ko namreč omenja v drugem poglavji ljudsko vero, češ, da Jeruzalem stoji v sredi zemlje. In na to pripoved se je oziral tudi Viktorin v svoji himni. Doslovno Beda pravi: „Qua ductus opinione Victorinus, Pictaviensis antistes ecclesiae, de Golgotha scribens inchoat:

Est locus ex omni medium, quem cernimus orbe;
Golgotha Judaei patrio cognomine dicunt.“ **)

Bedi se je med ostalimi pridružil modri Tillemont, ki priznava, da se v mnogobrojnih rokopisih nahaja himna o svetem Križi pod imenom sv. Viktorina, Ptujskega škofa in mučenika***).

*) Schoenemann, Bibliotheca Historico-literaria Patrum latinorum. Lipsiae, 1792. Tom. I. — Oelrichsius, Commentarii de scriptoribus ecclesiae latine priorum sex saeculorum ad Bibliothecam Fabricii latinam accomodati. Lipsiae, 1791. Pag. 640.

**) Opp. edit. Cantabrig., 1722. Pag. 317. c. 2.

***) Op. cit. Pag. 134.

Digitized by Google

Dandanes jo najdeš navadno natisnjeno v izdavah slovstvenih del sv. Ciprijana, kakor bode pobliže pojasnil sestavek o raznih izdajah Viktorinovih spisov.

Ker ste obedve pesni v precej gladki latinščini zloženi, odrekajo taiste posamezni kritiki sv. Viktorinu, rekši, da on ni poznal tako umetnega, tako cvetočega zloga. Pa recimo, da je pisava res tako lično in čedno uglajena, kakor hote nekaterniki, ni li možno, da se je sv. Viktorin vsled neprestanega truda naposled vendar toliko izuril in vzobrazil v latinskem jeziku, da je premogel mično pesen o Božjem in Človekovem Sinu, kakor tudi o sv. Križi zapeti. Tudi vsebina teh pesni ni zoper dobo Viktorinovo, pač pa glasno za-njo govori po svojih starinah.

Vsemu temu dodam še opomnjo, da je po Hijeronimovem sporočilu naš Viktorin poleg komentarjev in poleg knjige zoper vse herezije napisal še mnogo druga — multaque alia. Zgodilo se je prelehko, da sv. Hijeronim krajših pesniških del Viktorinovih ni hotel posebič naštevati, marveč da je na-nje opomnil pri besedah: scripsit et multa alia. S pogledom na vse te okolnosti smem reči, da bi ne taval po strmi, sloki stezi, kedor bi se spoprijaznil z mnenjem hladnokrvno sodečega Bede Častitega († 735), ki je določno sv. Viktorinu prilastoval velikonočno himno. Mislim, da je anglosaksonski historik Beda imel tudi toliko zdravega razsodka, kolikor so ga imeli in ga imajo poznejši ocenjevalci Viktorinovega pisateljevanja. Če bi veljalo kaj moje osebno prepričanje, rekel bi brez ovinkov: Od svete vere prešinjen duh sv. Viktorina je za vzvišen predmet našel tudi primerno obliko v dotičnih slavospevih.

3. Ptujskemu Viktorinu se tretjič pripisuje daljši spev zoper krivoverca Marcijona, carmen contra Marcionem, ki se navadno nahaja v apendiksu Tertulijanovih spisov. Že v prvem delu spominjani pisatelj „Dodatka“ k zapisniku cerkvenih književnikov trdi, da je Viktorin zložil dva speva in sicer zoper Marcijonite in zoper Manihejce. Dotični citat slôve; Victorinus episcopus composuit et ipse versibus duo opuscula admodum brevia: unum adversus Manichaeos... alium autem adversus Marcionitas“.

Digitized by Google

Albert Fabricij meni, da je ta dva speva zložil Viktorin Afer, in Garzija Loaisa pa misli, da je pesni sestavil Viktorin Masilijanec. Toda niti Viktorin, doma v Masiliji, niti Viktorin, rodom Afričan, ne imenujeta se nikoli, ker tudí nista nikoli bila, škofa. Pisatelj dodatka, povdarja se sv. Izidor in še gošče sv. Ildefonz, pa razločno pravi, da je speva zložil Victorinus episcopus, Viktorin škof. Vladika pa je bil med Viktorini pisatelji jedini naš Viktorin Ptujski.

Nadalje trdi tudi vrloznani Tillemont, da je uprav naš Viktorin pisal v heksametrih zoper Marcijona. Občeznana resnica je, da se je sv. škof s peresom bojeval zoper vse herezije svoje dobe, imenito pa zoper Marcijona, Prakseja, Sabelija in Valentina, kakor poroča sv. Optat Milevski. Priznava se potem, da je spev gotovo nastal v tretjem veku: zakaj to starost spričujejo imena papežev ondukaj spominjanih. Vsled tega se je ponekod celò Tertulijan imel za pisatelja, toda zlog ni njegov, pač pa Viktorinov. Avktor te pesni pozna izmed Pavlovih listov tudi list do Hebrejcev, pojoč:

Sanguine nam vituli populum simul omnia vasa
Atque sacerdotis et scripta volumina legis
Sparsit aqua mixto.... (Coll. Hebr. 9, 19.)

Hoc Dominus noster, qui nos sua morte redemit,
Extra castra volens populi vim passus iniqui.
(Coll. Hebr. 13, 12.)

Da pozna pesnik Pavlov list do Hebrejcev in se nanj ozira, ne nasprotuje mnenju, da je Viktorin pesen sestavil, zakaj tudi Viktorin je lehko poznal izvrstni list, samò da ga ni smatral za Pavlov proizvod. Prazen se mi dozdeva tudi ugovor, da je spev preobširen, ka bi ga bil zložil naš Viktorin, ki je ljubil kratke razprave. Pesen je razdeljena v petero knjig, katerih prva šteje 242 šestomerov, druga 269, tretja 302, četrta 236 in peta 253. Ta obširnost ne more pričati zoper avtencijo, ker ni resnica, da je Viktorin ljubil le kratke razprave. Tega še danes nihče ne more trditi vsled žalobne zgube literarnih del Viktorinovih. Vendar vprašam, je li komentar k apokalipsi kratek? Sicer pa rad priznavam, da se prašanje

Digitized by Google

po avktorji te pesni kakor tudi nastopne ne dâ povsem evidentno rešiti, da ostane najbrž za vselej temno in nerešeno.

4. Poleg speva zoper Marcijonite se prilastuje našemu Viktorinu tudi spev zoper Manihejce, carmen de Manichaeis. O tem pesniškem proizvodu velja, kar ob onem zoper Marcijona. Mnogoterim p. Tillemontu ne zdi se nemožno, da je pesen Viktorina Ptujskega. Drugi pa zopet to podmeno zanikujejo sosebno zato, ker še tedaj Manihejci niso tako divjali in razsajali kakor npr. kesneje za sv. Avguština Hipončana († 430). Šibkost tega ugovora razodeva cerkvena zgodovina. Sploh rečem, da ni najti odločilnega dokaza, da naš Viktorin nikakor ni pisatelj omenjenih dveh spevov; se ve, da pa tudi za nasprotno trditev ni navesti povsem jasnega dokaza.

Gledè prve in druge pesni ostane verojetno, da je obedve zapel naš sv. Viktorin; gledè tretjega in četrtega speva pa ostane dvomljivo, sta li prava ostalina Viktorinova.

Sv. Viktorina neresnični spisi.

Doslej bil je govor o Viktorinovih resničnih, verljivih in dvomljivih spisih; v naslednjem bodi govorica o spisih, ki se mu krivoma pridevajo.

1. Neporedkoma nahaja se tu in tam zabeležena vest, da je naš Viktorin Ptujski opeval pogumno vedenje in zmagonosno, mučeniško smrt 7 Makabejskih junakov, da je zložil carmen de septem Martyribus fratribus Maccabaeis. Ob avktorji tega slavospeva se patralogi še vedno prepirajo. Mnogoteri ga prilastujejo Viktorinu Afru, drugi p. Galandij sv. Hilariju Arelskemu, in tretji ga pripisujejo našemu Viktorinu. Dr. Janez Alzog pri opisu slovstvenih del Viktorina Afra pripazuje: „Entschieden unecht carmen de VII. fratribus Maccabaeis, ebenso andere Gedichte, die wohl einem früheren Victorinus

Digitized by Google

angehören" *). Ta poprejšnji Viktorin more le biti Viktorin Ptujski, ki je vmrl 303 leta, medtem ko je Viktorin Afer vmrl nekako med letom 370 in 382, in Viktorin Misilijanec je slul po Kaveja sodbi okolo leta 434; drugih Viktorinov pisateljev pa ne pozna cerkvena literatura. Profesor Andrej Rivin in Mihael Schall sta to junaško pesen naravnost pripisala Viktorinu Ptujskemu, objavivši jo v Goti pod njegovim imenom.

2. Ker se naš Viktorin Ptujski ni zavsem dobro ločil od drugih pisateljev istega imena, pripetilo se je, da so se mu prilastovala dela, katerih ni spisal nikoli. Tako so trdili večkateri literati, da je naš Viktorin sestavil komentar za pogovore Ciceronove, commentarium in dialogos M. T. Ciceronis. Dotičnike je nedvomno prevarilo to, da sv. Hijeronim v svoji apologiji zoper Rufina omenja nekega Viktorina, ki je omislil razlaganje k Ciceronovim pogovorom. Od svete jeze razvneti Stridovčan očita svojemu sovražnemu zoperniku Rufinu, da je kakor nespameten otrok prebiral komentarje raznih pisateljev k raznim delom. Pravi namreč doslovno:

„Puto, quod puer legeris Aspri in Virgilium et Salastium Commentarios, Vulcatii in Orationes Ciceronis, Victorini in Dialogos ejus, et in Terentii Comoedias praeceptoris mei Donati aeque in Virgilium et aliorum in alios" **). V tem citatu imenovani Viktorin ni Ptujski, kateremu sv. Hijeronim stalno pridodaja naslov: škof, mučenik ali vsaj Ptujski ali naš, episcopus, martyr, Pictavionensis, noster. Tukajšnji Viktorin je slavni rimski retor, doma v Afriki, ki je v Rimu učil govorništvo ter je v poznejših svojih letih postal pravoveren krščan; vendar škof in mučenik ni bil nikdar, pač pa je slul kot spreten in iskren pisatelj cerkveni. Med mnogimi spisi njegovimi se nahaja tudi razlaga Ciceronovih pogovorov. Vsled neljube zamembe našega Viktorina s tem Viktorinom Afrom zmotil se je tudi učeni Mavrinec Janez Martianay, da je v kazalu Hije-

*) Op. cit. Pag. 344. § 66.

**) Apologia adversus Rufinum. Opp. edit. cit. Tom. II. Parte secunda. Columna 367.

Digitized by Google

ronimovih del prištel omenjeni komentar in dialogos Ciceronis spisom Viktorina mučenika, koji priimek zasluţuje samo le Viktorin Ptujski.

3. Vsled podobne zamene pripisavala se je našemu Viktorinu tudi prestava grškega dela: Isagoge Porphyrii v latinščino. To literarno pomoto sprejel je vrloznani leksikograf Jöcher s svoj veliki slovar, pišoč: „Er — Viktor von Pettau — hat auch Porphyrii Isagogen in's Lateinische übersetzt, darüber nachgehends Boëthius commentiret" *). Izvenredni učenjak se je tukaj očivestno zmotil. Zakaj dotičnega prevoda ni oskrbel Viktorin Ptujski, marveč priredil ga je Viktorin Afer, kakor današnji patrologi soglasno učé. Predno se je Viktorin Afer pokristjanil, pisal je o slovnici, komentoval je posamezna Ciceronova dela in je na latinski jezik preložil rečeno delo Porfirijevo in več Platonovih spisov. Sicer pa tudi Jöcher sam navaja spominjano prestavo pri biblijografiji Viktorina Afra, rimskega retorja (l. c. str. 1582). Potemtakem se je enkrat gotovo zmotil, ker oboje ne more veljati.

4. Mihael Permaneder uči v svoji enciklopediji patristiški, da so se svoje dni sv. Viktorinu prilastovale tri himne o presveti Trojici, de Trinitate tres hymni. Prva, ki je priznano velike pesniške vrednosti, opeva večno rojstvo Sina Božjega; druga, katere vsaka vrsta začenja: Miserere Domine, miserere Christe! hvali in slavi odrešnika Jezusa Kristusa, in tretja, katere vsaka vrsta končuje: O beata Trinitas! poveličuje presveto Trojico. Novejši pisatelji npr. Andrej Rivin in najnovejši npr. dr. Jožef Nirschl vindikujejo Viktorinu Afru te tri prelepe himne, ki so velikega pomena dogmatičnega. Pa tudi starejši patrologi p. Janez Tritemij, opat Spanheimski, učé, da je te prevažne pesni zložil Viktorin Afer, ki je tudi v prozi 4 knjige napisal o presveti Trojici zoper herezijarha Arija, de Trinitate adversus Arium.

5. Spomina je vredno, da se v „Dodatku" k tretjemu zvezku Avguštinovih del, katera so zdali Mavrinci, nahaja ko-

*) Allgemeines Gelehrten-Lexicon. Leipzig, 1751. Vierter Theil. Pag. 1581.

Digitized by Google

mentar k apokalipsi Janezovi, ki ga je nepoznan avktor posnel po sličnem komentarji Viktorinovem. To početje pač jasno in glasno spričuje, da se je v preteklih časih drago cenil komentar Viktorinov*).

6. Naposled še pripazujem, da nekateri literarni zgodovinarji, med drugimi benediktinec Lumper, sporočajo, ka je naš Viktorin Ptujski prelagal na latinski jezik grške spise Origena adamancija. O tem govori že sv. Hijeronim in dostavlja, da je sv. Viktorin pri tem poslu postopal tako, da je bila prestava samostalno delo, non ut interpres sed ut poprii operis auctor transtulerit. Kaj več o teh prevodih ni znano. Dovoljeno pa je misliti, da Viktorin ni posebič in navlaš prevajal del Origenovih, nego da se je samo le pri razlaganji svetopisemskih knjig vedel in ravnal po izvrstnih komentarjih preslavnega Aleksandrinca. Kardinalu Baroniju se dozdeva, da so bila prav radi tega posnemanja Viktorinova dela postavljena v Gelazijev dekret. Mogoče, toda ta razlog ne bi še zadoščeval.

Iz predstoječega sestavka vsakdo razvidi, kako je bil nakdaj čislan in spoštovan cerkveni pisatelj Viktorin Ptujski, da se mu je toliko raznovrstnih del prozajiških in pesniških prilastovalo. Res! sveti mož zaslužuje v zvrhani meri vso čast in slavo, kakor za svoje vzgledno pastorovanje tako za svoje neumorno delovanje na polji cerkvenega slovstva. Povsem primerno in prav dostojno je ocenil Viktorinovo pisateljevanje najnovejši življenjepisec Viljem van Hooff, jezuvit, rekoč:

„Qui tot volumina de tantis rebus conscripserat, qui Originem non ut interpres, sed ut proprii operis auctor, latinis auribus traderet, quamquam Ambrosium non aequaret, nec Hieronymi elegantiam aut Rufini, nec gallico Hilarii assurgeret cothurno, probabili tamen existimandus est scripsisse stylo. Et revera pauca illa, quae ipsi auctori communiter adscribuntur fragmenta, potius quam continua oratio, non adeo obiecto sermone sunt. At satis superque de his. Ad liquidam enim veritatem, quominus perveniamus, temporum hominumque iniuria prohibemur. Quae vero certa novimus de Victorino, summae

*) Opera divi Augustini. Edit. Venet. Tom. XVI. Pag. 618.

Digitized by Google

divinaeque laudis sunt. Episcopus fuit, sacrarum litterarum doctor egregius, ecclesiae defensor indefessus, haereticorum malleus ac tandem inclytus Iesu Christi martyr"*).

Sv. Viktorin, kilijast.

Pri opisovanji življenja, mišljenja in delovanja sv. Viktorina bilo je večkrat rečeno, da je naš junak branil in zagovarjal kilijazem. In prav zato je papež Gelazij I. (492—496) Viktorinove spise prištel apokrifnim delom v svojem dobroznanem dekretu o vrednosti raznoterih knjig. Drugič mislijo učenjaki, da je Gelazij Viktorinova dela vvrstil med apokrifna, ker se je sveti škof pri razlaganji sv. pisma ravnal po Origenu. In tretjič bi še dodal ta razlog, da so kmalu po smrti slavnega pisatelja začele knjige pod njegovim imenom izhajati, da bi se tem bolj razširile in tem prvlje priljubile krščanskim čitateljem in ravno take spise imenuje papež Gelazij apokrifne, opuscula Victorini Petabionensis apocrypha. S to oceno je hotel Gelazij le naznaniti, da se dotične knjige nimajo v cerkvi pri javni službi Božji brati, kakor se je bralo sveto pismo, in so se brala

*) Ko sem že dovršil ves življenjepis Viktorinov, došlo mi je v roko nadaljevanje ogromnega dela, katero je v 17. veku jezuvit Janez Bolland (roj. 1596, † 1665) jel s svojimi tovariši spisovati. Danes šteje ta zgodovina svetnikov, pisana od Bollandistov, že nad 60 folijantov. Nedavno je izišel prvi zvezek za mesec november, v katerem so razprave o svetnikih, kojih spomin se slavi 1., 2. in 3. dne v novembru. Veseli me močno, da se vsaj v poglavitih vprašanjih vjema moja razprava z razpravo, katero je zgoraj imenovani redovnik napisal o Viktorinu Ptujskem. Žal samò, da se ni doteknil vseh vprašanj, da molči celo o najvažnejših npr. o številu in ob avtenciji spisov, o kilijazmu Viktorinovem in o marsičem drugem.

Digitized by Google

posamezna dela apostolskih očetov in drugih vrlih pisateljev cerkvenih *).

Ne dâ se tajiti, da v Viktorinovih razpravah stojè izreki in stavki, ki glasno oznanujejo milenarski nauk v Papijinem smislu. Pa tudi sv. Hijeronim očita našemu svetniku kilijazem in to v predgovoru k komentarju, ki ga je sv. Viktorin za apokalipso napisal; potem v 18. poglavji svojega kataloga cerkvenih književnikov in v 36. poglavji razlage preroka Ecehijela. Na tem poslednjem mestu Stridovčan piše: „Neque enim iuxta iudaicas fabulas, quas illi δευτερώσεις appellant, gemmatam et auream de coelo exspectamus Hierusalem; nec rursum passuri circumcisionis iniuriam, nec oblaturi taurorum et arietum victimas nec sabbati otio dormiemus. Quod et multi nostrorum et praecipue Tertulliani liber, qui inscribitur de Spe fidelium, et Lactantii institutionum volumen septimum pollicetur; et Victorini Petabionensis crebrae expositiones; et nuper Severus noster in dialogo, cui Gallo nomen imposuit. Et ut Graecos nominem et primum extremumque coniungam, Irenaeus et Apollinaris" **).

Dvomiti torej ni, da je naš Viktorin bil kilijast ali milenarec; pa vpraša se: v katerem smislu? Sodba sv. Hijeronima in, recimo, papeža Gelazija ne sme in ne more se tolmačiti tako, kakor da je sv. škof zagovarjal Cerintov kilijazem, ki ga je katoliška cerkva vedno in vselej zametavala. To stran Viktorinovega mišljenja je že pojasnil med ostalimi učeni Kristijan Friderik Schmid ***). Sv. Hijeronim ni le Viktorina Ptujskega tožil in dolžil, da je kilijast; jednako zmoto je našel tudi pri drugih možeh, ki so inače na dobrem in na najboljšem glasu v naročji sv. cerkve. Milenarsko zmoto je ostri sodnik očital tudi sv. Justinu, modroslovcu in mučeniku († 167), sv. Ireneju, škofu Lugdunskemu († 202), Laktanciju Firmijanu, Severu in

*) Jeli dekret avtenten ali ne, o tem še juristi in historiki cerkveni dvomijo. Razglašen je v zbornikih: Corpus Juris Canonici, Dist. XV. c. 3. § 73; Labb. Concilior. Tom. IV. Pag. 1261; Mansi, Collectio Concilior. Tom. VIII. column. 152.

**) Comment. in Ezech. c. 36. Opp. edit. cit. Tom. III. Pag. 952.

***) Historia antiqua et vindicatio Canonis. Pag. 335. Nota.

Digitized by Google

drugim. In neresnica ni, da so sv. Justin, sv. Irenej in mnogo-drugi cerkveni pisatelji krivo tolmačili posamezne stavke Janezove apokalipse, kakor da je nauk o kilijazmu v njih zapopaden. Toda pomniti se mora dobro, da ti možje niso nikoli branili in trdili kilijazma, ki ga je učil krivoverni Cerint, češ, da bode Jezus Kristus po vstajenji pravičnikov tisoč let kraljeval ž njimi na zemlji in da jim bode dopuščal, vživati vse pozemeljske nasladnosti in vse posvetne veselice. Pravoverni učitelji cerkveni niso nikdar gojili jednakih nad in niso nikoli zagovarjali tega mnenja, katero je sveta cerkva vedno in vselej najostrejše obsojala. Pobožni možje so le teh misli bili, da bodo od mrtvih vstali pravičniki vživali na zemlji tisoč let duševne radosti in duševna veselja. Lardner in vsi njegovi somišljeniki so kaj slabo podučeni, ako resnijo, da so vsi kilijasti brez izjeme zagovarjali jeden in isti krivi nauk *).

Oglejmo si radi veče jasnosti natenje svetega Justina nauk o kilijazmu. Sv. mučenec je učil v 40. in 85. poglavji svojega pogovora, ki ga je imel z Judom Trifonom, da se bo drugi prihod Kristusov vršil v Jeruzalemu, kjer se je pričelo tudi njegovo ponižanje. Kristus bode vse nasprotnike premagal vzlasti antikrista. Najpoprej bode Jezus le dobre in pravične kristijane obudil k novemu življenju in bode ž njimi tisoč let kraljeval na zemlji. Središče tega kraljestva hoče biti sveto mesto Jeruzalem. Šele po minolih 1000 letih nastopi splošno vstajenje vseh mrtvih, torej tudi grešnikov. In za tem občnim vstajenjem slediti hoče tudi občna sodba in za njo srečna ali nesrečna večnost **). — Sv. Irenej je prav jednako pisal o kilijazmu v svojem preizvrstnem delu, quinque libri adversus haereses (Lib. V. capp. 24—36). Z ozirom na mnoge pobožne, svete in učene može, ki so bili spirituvalnemu kilijazmu prijazni, ni se upal niti sam sv. Hijeronim naravnost prokleti tega mnenja, pišoč: „Post captivitatem, quae sub Vespasiano et Tito et postea accidit sub Hadriano, usque ad consummationem sae-

*) Glaubwürdigkeiten der evangelisch. Geschichte. Tom. II. Part. II. Pag. 649 sq.

**) Die Theologie des hl. Justinus des Martyr's. Prim. Eschatologie. (Theologisch-praktische Quartalschrift. Linz, 1886. Heft IV. Pag. 802.)

Digitized by Google

culi ruinae Jerusalem permansurae sunt; quamquam sibi Judaei auream atque gemmatam Jerusalem restituendam putent rursumque victimas et sacrificia et coniugia sanctorum et regnum in terris Domini Salvatoris. Quae licet non sequamur, tamen damnare non possumus: quia multi ecclesiasticorum virorum et martyres ista dixerunt; et unusquisque in suo sensu abundet et Domini cuncta judicio reserventur " *).

In ko bi bili v resnici sv. Justin in sv. Irenej ter sv. Viktorin učenci in pripadniki šole Cerintove, sprejeti bi ne bili nikoli v zapisnik svetnikov in svetnic Božjih; njihova imena bi nikakor ne stala v rimskem martirologiji. Sv. Hijeronim poroča na večkaterih mestih npr. v 18. poglavji svojega zapisnika, v predgovoru k komentarju ob apokalipsi, da je naš sv. Viktorin gledè kilijazma učil in trdil mnenje, katero sta učila in branila Papija, vladika Hijeropolitanski v Frigiji, in pa Nepot, škof Egiptskega mesta Arsinoje (v knjigi: "Ελεγχος τῶν ἀλληγοριστῶν). Ta dva velemoža pa sta učila spirituvalni kilijazem, a nikakor ne materijalnega. Vsi vestnejši zgodovinarji poznajo dve panogi milenarskega nauka. Cerintov kilijazem je sv. cerkva vedno grajala, se mu je vedno vpirala in protivila, o Papijinem in Nepotovem pa se je izrekla stoprav na občnem zboru v Firenci, vsaj tako mislijo posamezni historiki. Na imenovanem zboru je bilo določeno, da dosežejo svete in pravične duše, ko se ločijo od sveta, takoj vzveličanje in uživajo neprenehoma gledanje Božjega obličja. Pa že papež Benedikt XII. (1334—1342) je v buli „Benedictus Deus" proglasil ta nauk. iz katerega potem izhaja resnica, da se vzveličanci ne bodo več povračali na zemljo. Zopet drugi zgodovinarji pravijo, da je že papež Damaz I. (366—384) prepovedal in zavrgel kilijazem Papijin in Nepotov. A to je maloverojetno, ker bi potem bil moral sv. Hijeronim temu mnenju odločno nasprotovati, česar pa storil ni. Toda ne manjka pisateljev, ki brez ovinkov resnijo, da še cerkva sploh ni spirituvalnega kilijazma direktno zavrgla kot herezijo, niti ga ni odobrila **). In zato ni čuda, da

*) Comment. in Jerem. Proph. C. XIX. Lib. IV. Opp. ed. cit. col. 620.

**) Janez Zobl. profesor cerkvene zgodovine v Briksnu, končuje svojo razpravo o kilijazmu Papijinem: „Das kirchliche Lehramt selbst hat

Digitized by Google

ima ta kilijazem še dandanes več zagovornikov, med katerimi so imenito Franc Massl*), dr. Janez Schneider**), Waller, Avguštin Bisping. Sevè da njim ne manjka hudih nasprotnikov, kakor so Schwane***), Franzelin †), J. Bautz ††) in drugi.

In ako se torej še danes ni polegel med učenjaki prepir gledè kilijazma, ne sme se pač tudi naš Viktorin dolžiti, češ, da je vedoma v zmoto zabredel, ali da je celo z heretiki prijateljeval. Ne bil bi nikoli med svetnike vzprejet, da je kedaj pritrdil Cerintovemu krivemu nauku. Sv. Hijeronim je dobro vedel za njegove nazore, pa imenuje ga vendar mučenca blaženega spomina, sanctae memoriae martyrem; srečnega mučenca, beatum martyrem. Da! ko bi bili našega slavljenca tudi nanagloma vzprejeli v rimski martirologij, bil bi pozneje iz te zlate knjige izpuščen, kakor hitro bi ga bil kedo spoznal krivovercem. Tako je bil npr. Klement Aleksandrijski († 217) leta 1751 izbrisan iz rimskega martirologija zavoljo zmot, katere je papež Benedikt XIV. (1740—1758) pojasnil v buli „Postquam intelleximus.“ Naš Viktorin je bil torej sicer kilijast, ali ni bil krivoverec.

Konečno še dostavljam tem vrsticam, kar piše dr. Janez Schneider v svojem že naznanjenem delu o Viktorinu kilijastu: „Wir müssen etwas näher auf Victorinus Pictaviensis eingehen. Hieronymus rechnet ihn in seinem Commentar zu Ezechiel entschieden zu den Chiliasten. Wenn wir nun aber seine Scholien, die uns noch erhalten sind, nachlesen, so finden wir gerade

---

sich gegen den Chiliasmus nicht feierlich ausgesprochen, weil er nie als eine förmliche Häresie aufgetreten war, und die antichristlichen Vorstellungen der judaisirenden Secten und des Cerynth auch von jenen Vätern, die ihm huldigten, stets zurückgewiesen worden waren.“ Dogmengeschichte der katholischen Kirche. Innsbruck, 1865. Pag. 90. § 24.

*) Massl, Erklärung der hl. Schriften des N. Testamentes. Regensburg, 1849. Bnd. XIII. Pag. 263—275.

**) Dr. Johann Schneider, Die chiliastische Doctrin und ihr Verhältniss zur christlichen Glaubenslehre. Schaffhausen, 1859.

***) Schwane, Dogmengeschichte der vornicaeischen Zeit. Münster, 1865. Pag. 398 sqq.

†) Franzelin, De divina tradit. Romae, 1875. Pag. 191 sqq.

††) J. Bautz, Zur Lehre vom tausendjährigen Reiche. (Der Katholik, 1885. I. Hälfte. Pag. 38—61.)

Digitized by Google

bei den betreffenden Stellen, nämlich in der Erklärung des 20. Capitels der Apocalypse das gerade Gegentheil. Am Schlusse der ganzen Schrift heisst es sogar: ergo audiendi non sunt, qui mille annorum regnum terrenum esse confirment, qui cum Cerintho haeretico consentiunt.

Dieser Schluss zeigt nun aber, dass er nicht aus der Zeit Victorin's sein kann. Denn damals konnte man höchstens bei einer bittern Polemik einen solchen wegwerfenden Ton anstimmen, nicht aber in der Ruhe einer wissenschaftlichen Untersuchung. Er muss also spätern Ursprunges sein, aus einer Zeit, da man den Chiliasmus so weit im Hintergrunde liegen hatte, dass seine einzelnen Unterschiede nicht mehr genau hervortreten. Ein anderes Zeichen ihres späteren Ursprunges findet sich in der Erklärung der Zahl des Thieres, von welcher Johannes im 13. Capitel der Apokalypse spricht. Die Erklärung derselben durch Γενσήριχος deutet auf das fünfte oder das sechste Jahrhundert hin. Man hat nun das Werkchen in Folge davon als nicht authentisch betrachten wollen. Allein da es sicher ist, dass Victorinus ein derartiges Werkchen geschrieben habe, da der Styl nicht hindert, den Victorinus als Verfasser anzuerkennen, so hat man sich doch dafür entschieden, es als echt und nur durch eine spätere Hand verdorben anzusehen.

Entschieden anerkannt ist endlich ein Schriftchen de fabrica mundi, ein Bruchstück von Victorin's Commentar zur Genesis. Und dieses beweist auch seine chiliastische Ansicht. Er folgt der Eintheilung der Weltzeit in sieben Perioden, deren jede ein Jahrtausend umfasse. Die Siebenzahl ist ihm besonders wichtig und zählt sie daher auf, wo immer sie in der hl. Schrift vorkommt. Da sind nun sieben Himmel, sieben Geister, sieben Hörner des Lammes u. s. w. Das ist zugleich seine Begründung der Lehre, denn einen andern als mystischen Grund scheint er dafür nicht zu haben, dass der letzte wahre und richtige Sabbat das siebente Jahrtausend sei.

Uebrigens ist er als Zeuge für diese Lehre nicht gering zu achten, da seine Gelehrsamkeit, seine Gedankenfülle

Digitized by Google

und sein kirchlicher Sinn auch von Hieronymus anerkannt werden.“ *)

Kar je v podanem citatu krivo povedanega, popravi si čitatelj lehko sam iz zgoraj razloženih predmetov, ki zadevajo Viktorinov življenjepis.

Sv. Viktorin, branitelj sv. cerkve zoper krivoverce.

Slavni sveti Viktorin je bil tako malo krivovernik, da se hvali in čisla kot pogumen zagovornik katoliških resnic in kot nevstrašen nasprotnik heretikov, zoper katere je rad ostril svoje pero. Prav huda borba je bila v sveti cerkvi za dobe Viktorinove (260—303). Kar je Gospod (Mat. 10, 34) napovedal. okusila in spoznala je kmalu katoliška cerkva. Židovom je bila beseda Božja v spodtiko in v pohujšanje, zato so jej s preganjanjem apostolov zabranjevali, da se širi in širi. Ko je pa razdjanje Jeruzalemskega mesta strlo in uničilo moč židovsko. nastopile so tri druge sile, s katerimi se je morala sv. cerkva boriti. Rimska država kot poosebljenje kraljestva tega sveta. preganjala je s surovo silo, z ognjem in z mečem Božje kraljestvo. Posvetna modrost paganske filozofije je skušala zvijačno premagati nebesko modrost. Pa tudi človeška sebičnost v cerkvi sami se je oholo vzdignila, da jej očita zmote in pomanjkljivosti.

Surovi sili se je sv. cerkva vstavljala z neizrekljivo stanovitnostjo, s katero je vesela prelivala kri, ki je bila rodovito seme kristjanov. Besedam človeške modrosti so cerkveni očaki in učenjaki nasproti stavljali Božjo besedo sv. pisma in ustmenega sporočila. Le-ti možje se v cerkvi častè kot svetle zvezde vzlasti, ako so se obojega boja vdeleževali: duhovnega za čisti nauk Jezusov in telesnega za svoje vzveličanje, in so povsodi

*) Die chiliastische Doctrin etc. Pag. 153 sq.

Digitized by Google

srečno zmagali. To dvojno slavo zaslužuje v zvrhani meri naš sv. Viktorin, ki se je vojskoval zoper krivevere s peresom in zoper surovo silo z neupogljivo stanovitnostjo, ki mu je naposled pridobila nevenljivi venec mučeništva.

Svete ljubezni plameneči vladika je učil z besedo in s spisi svojo čredo ter jo je hotel na vsaki način varovati nevarnih zmot, ki so takrat begale krščane pod zapeljivim imenom višega spoznanja ali gnosis. Poleg tega so oholo povzdignili svoje glave ošabni možje, ki so nevednim ljudem obljubovali, da hotè z umom prešiniti skrivnostni nauk o presveti Trojici. In zoper gnostike in trojicotajce se je vojeval naš sv. Viktorin, kakor poroča in priča sv. Optat, škof Milevski, rekoč: „Marcion, Praxeas, Sabellius, Valentinus et caeteri usque ad Cataphrygas temporibus suis a Victorino Petavionensi superati sunt.“ In sv. Hijeronim v svojem zapisniku cerkvenih pisateljev pravi, da je Viktorin pisal zoper vse herezije svojega časa, scripsit adversus omnes haereses.

Trudoljubivi nadpastir je torej pisal zoper gnostike, katerim sta pripadala Marcijon in Valentin; in zoper antitrinitarce, kakoršna sta bila Praksej in Sabelij. Gnosticizem je pač bil takrat prva zmota, s katero se je morala katoliška cerkva boriti. Že pomenljivo ime gnosis, više spoznanje, vabilo in mikalo je ljudje, ki so itak vajeni, tajne, njim neznane reči previsoko ceniti. Začetek gnosticizma se mora v naslednjem iskati. Od nekdaj se je mislečemu človeku vrivalo vprašanje: od kod je hudo na svetu, bodi moralno bodi telesno? Od kod nasprotje med hudim in dobrim? Je li možno, združiti dobro in hudo? Na vsa ta vprašanja je hotela človeška pamet odgovarjati. Od Boga ne more prihajati hudo, toraj prihaja od nasprotnega bitja ali pa od nežive, mrtve a večne snovi. Ko je bil ta drzni skok storjen, ni bilo več težko, dalje sklepati in zmirom v več novih zmot zajti.

Moralno zlo ali hudo zakrivi sicer kriva poraba proste volje, ali ta nauk se je dozdeval možem, po višem spoznanji hrepenečim, da je za človeka preponiževalen. Ne človek sam, nego kedo drugi mora zakriviti hudo in povzročiti vse zlo: a to je slaba snov ali materija. Ker je pa snov sama ob sebi

Digitized by Google

slaba, zato se dobri Bog ni mogel ž njo pečati, se jej ni mogel približati, da vstvari iž nje svet. Vsled tega prečudnega sklepa so si gnostiki naredili vstvarnika vidne zemlje in sveta tako, da so učili izhajanje ali emanacijo duhov, ejonov, ki so postajali tem slabši, čem bolj so se oddaljevali od najviših ejenov. Poslednji teh izišlih duhov je vstvaril svet, in človek, ki obstoji iz dveh nasprotujočih si del: iz telesa in pa iz duše, ki je delež dobrega Boga. In iz teh glavnih potez so korakoma nastale raznolične sisteme gnosticizma, ki ga je orijentalska domišljija toli bohotno razvila, da ga ni kaj lehko, po vseh kotih zasledovati. Dogmatiki odgovarja popolnoma morala gnostikov. Kar je v človeku od slabe materije, to se mora krotiti, da se potem laglje duh kviški povzdigne. To krotjenje pa se lehko vrši na dvojni način. Azijatski gnostiki so učili mrtvenje, Egiptski pa razuzdanost; saj se po tej in onej poti slabi grešna materija, le po drugi laglje, nego po prvi.

Naš sv. Viktorin je pisal zoper Marcijona, ki je pripadal Azijatskim gnostikom, in zoper Valentina, ki je pripadal Egiptskim. Da pa natančnejše zvemo, s kom je imel opraviti naš sveti vladika, oglejmo si pobliže oba gnostika. Marcijon, sin škofa iz poprejšnjega zakona, je bil iz cerkve izobčen, ker je zapeljal nedolžno devico v greh. Da bi si zopetni vzprejem v sv. cerkvo izprosil, potoval je leta 140 v Rim; ker pa tu ni bil vslišan in vzprejet, prestopil je k heretiku Cerdonu, kojega krivi nauk je nekako vzpopolnil. Dvojno bitje je: dobri Bog in huda snov. Med obema je srednji in pravični Bog stare zaveze, ki pa ni premagal hudega bitja, pač pa je bil do ljudi neizmerno strog. Vsled tega se je dobri Bog vsmilil ljudi in je na zemljo prišel v osebi Kristusa, ki pa je imel le navidezno telo in je bil na prizadevanje hudobnega demijurga križan. Ta nevarna ločina krivoverska je približno tje do šestega veka životarila in sveto cerkvo vznemirjala.

Drugi gnostik, Valentin, je bil doma v Aleksandriji, pa je učil v Rimu in na otoku Cipru. Poglavite poteze njegovega zamotanega nauka bi bile nastopne. V globočini prvotnega bitja, bythosa, je bil skrit Bog v samosvesti in molku. Iž njega je potekla dolga vrsta 15 dvojic ali 30 ejonov možkih

Digitized by Google

in ženskih. Vsi ti ejoni bivajo v pleromi brez snovi. Zadnji ejon pa, sophia, zakoprnela je po božanstvu in je porodila neko čudovito stvar, Achamot zvano, ki je pala iz plerome in oživila snov ter rodila demijurga, ki je iz kaosa svet vstvaril. Satan pa, plod ahamote, je grdo ravnal z ljudmi na zemlji, in zato je demijurg, bog židov, obljubivši moč zoper vraga, poslal mesijo, s katerim se je ejon Jezus pri krstu združil, da dovrši odrešenje.

Zoper ta dva sila nevarna gnostika, ki sta tajila temeljne resnice sv. cerkve, branil in zagovarjal je naš sv. Viktorin prevažne nauke sv. cerkve o Bogu, o stvarjenji, o izvirnem grehu, o včlovečenji Sina Božjega, ob odrešenji, o sv. zakramentih. Poleg sv. Viktorina so že Klement Aleksandrijski, sv. Irenej in kesneje sv. Epifanij pojasnovali grozne zmote raznih gnostikov, tako da so že v četrtem veku zginjale, dokler niso v petem stoletji skoro popolnoma zginile.

Ko je že nekoliko pojemala gnostiška praznovera, nastopili so novi krivoverci, katere zove zgodovina antitrinitarce ali trojicotajce. Iz gnosticizma so namreč spoznali nekateri možje, kako premore bujna, neomejena domišljija zelo zmešati in pokvariti sveto vero. Zato so sklenili, da hočejo svete resnice s pametjo preiskavati in dokazovati. To početje bi bilo prav hvale vredno, da niso dotičniki zabili, da je krščanska vera Božje razodetje, ki obseza mnoge skrivnosti, katerih ne prešine in ne sprevidi človeška pamet. Tega spoznanja je njim manjkalo. Ko so v svoji ošabnosti jeli trditi, da premore človeški um največje tajnosti Božje popolnoma umeti, zabredli so gledè nauka o presveti Trojici v najhujše zmote. Noč in dan so se trudili, da dokažejo, kako umevna in pristopna je človeški pameti resnica, da so tri osebe v jednem jedinem bitji.

Trojicotajca, zoper katera je pisal sv. Viktorin, bila sta Praksej in Sabelij. Prvi je svoje zmote trosil v Rimu, in Tertulijan piše o njem: „Etiam Praxeas quidam haeresim introduxit. Hic Deum patrem omnipotentem Jesum Christum esse dicit, hunc crucifixum passumque esse contendit et mortuum. Praeterea se ipsum sibi sedere ad dextram suam cum profana

Digitized by Google

et sacrilega temeritate proponit.' Njegovi pajdaši in prijatelji so se zvali patripassiani, kar pomenja, Bog Oče je trpel. — Sabelij, živeč za sv. Viktorina dobe, je bil duhovnik v Pentapoli v Libiji. On je učil, da ni treh Božjih oseb, nego da je jedna jedina, ki pa nosi tri imena, ker je tri razne naloge izvršila. Kot vstvaritelj sveta, se imenuje Bog Oče, kot odrešitelj Bog Sin in kot razsvetljevalec Bog sv. Duh. S pogledom na to trojno prikazen Božje moči sme se govoriti o trojnem imenu, ki diči eno in isto osebo.

Zoper vse te zamotane zmote predrznih krivovercev se je vojskoval naš sveti škof. A ne le zoper gnostike in antitrinitarce, marveč zoper vse herezije prvih treh stoletij krščanske dobe bojeval se je za pravo vero vneti vladika. Sv. Hijeronim izvestno pravi, da je Viktorin pisal zoper vse herezije, katerim se imenito prištevajo zmote Cerinta, Simona čarovnika, Ebijonitov, Nazarejcev, Manihejcev, Montanistov, ki se ludi Pepucijani in Katafrigi imenujejo. Sv. Viktorin je pač moral natančno poznati vse krive nazore in laži-nauke navedenih heretikov, da se jim je mogel vspešno vstavljati in zmagovito braniti temeljne resnice sv. katoliške cerkve. Se ve, da bi trebalo še pobliže govoriti o hudih zmotah, ki so vznemirjale pravoverne krščenike prvih stoletij, da bi se tako tem bolj spoznalo blaženo delovanje našega vzornega cerkvenjaka, toda o tem se naj blagovoljni čitatelj vestnejše poduči po kaki širji cerkveni zgodovini. Hvalo Bogu! hrabro se je vojeval Viktorin Ptujski zoper mnogobrojne zmote, in zapal ni nijedni; podlegel pa je surovi sili, kateri se ni mogel protiviti drugače, kakor da je daroval svoje sveto življenje za sveto stvar, katero je možato zastopal vse svoje žive dni.

Digitized by Google

Rimski cesarji za Viktorinove dobe.

Vsakdo sprevidi, da je posneme vredno življenje in delovanje našega Viktorina tem laglje umeti in soditi, čem bolj je znana doba, v kateri je služboval sveti mož. Zato hoče prav koristno biti, ako najprvo naštejem rimske vladarje, za kojih je živel in se trudil izvrstnjak cerkveni.

Pastorovanje sv. Viktorina Ptujskega sme se najdalje nazaj v dobo cesarja Valerijana (253—260) datovati. Valerijan je sprva kristjane toliko cenil, da je na njegovem dvoru živelo mnogo pobožnih vernikov. Toda na svoje stare dni je vladar postal grozovit sovražnik kristjanom, ker ga je premotil Makrijan, čarovnik iz Egipta, češ, da so krščani krivi, da ne more dobre prihodnosti prerokovati. Cesar je začel katoličane prav hudo preganjati; najprvlje je leta 257 zapovedal, da se morajo vsi škofje in vsi duhovniki iz dežele zapoditi, kristjanom pa da ni dopuščeno, Božjo službo obiskovati. Nepokornežem je ostre kazni zažugal. Bili so ali mučeni ali v tamnico vrženi. Leta 258 je ukazal, naj se škofi in drugi mešniki in dijakoni obglavijo, vitezem in plemenitašem krščankim pa se naj odvzeme častno ime in pograbi vse premoženje.

Med prvimi, ki so bili silovito umorjeni, sluje rimski papež Sikst II. (257—258) in njegov dijakon sv. Lavrencij. V Kartagini je bil 14. dne v septembru 258 leta mučen sv. škof Ciprijan, ki se semtertam imenuje vrstnik našemu sv. Viktorinu. V mestu Utiki je bilo 153 kristjanov, ki niso hoteli bogovom dorovati, vrženih v globoko jamo, polno živega apna. V Taragoni na Španskem je na grmadi zgorel slavni vladika Fruktuvoz. Pa tudi podrugod je mnogo iskrenih kristjanov storilo mučeniško smrt za trinoga Valerijana. Kaj lehko se je prigodilo, da so bili tudi v Petoviji kristjani vzlasti pa dušni pastirji nadlegovani od pregorečih pristašev Valerijanovih.

Za Valerijanom je sledil njegov sin Galijen (260—268), ki je bil sicer malopridnež, vendar krščanom ni bil neprijazen; zakaj poslopja, posestva in pokopališča, katera so bila vernikom siloma vzeta, bila so njim zopetno povrjena. Bilo je celo pre-

Digitized by Google

povedano, po nedolžnem kristjane preganjati. Po Galijenovi smrti je rimsko državo vladalo trideset tiranov, ki so stolovali v raznih pokrajinah. Vojaki so se polastili vladarskega trona, da ga izročajo za dobro svoto denarja najbogatejšim in najsilnejšim poveljnikom svojim. Za Galijenom imenuje zgodovina Klavdija II. (268—270), ki pa ni imel skoro nobene oblasti. Njegov naslednik, cesar Avrelijan (270—275), je znovič prostrano rimsko državo združil pod eno vrhovno oblast. Bil je mož ostrega, krutega značaja, poleg tega pa vnet in vesten častilec praznih malikov. Zoper uboge kristjane je izdal krvava povelja, ki pa niso bila izvršena, ker so cesarja poprej lastni vojaki ubili. Za njim je vladal Tacit (275—276) pa samo le šest mesecev; potem Prob (276—282), ki je bil blag in pravičen človek in ni hotel krščanom krivice delati. Po njegovi smrti so carjevali Kar (282—283), Karin, Numerijan in Apron (283—284).

Vsled prepogoste premembe vladarjev je rimska država prav nevarno oslabela. Vso oblast so v rokah imeli razvajani vojniki, ki so cesarski prestol oddajali in prodajali tistim, ki so za-nj največ ponujali. Leta 284 so vojaki vladarjem proglasili brabrega Dijoklecijana, rodom Ilirca iz Duklje v Dalmaciji blizo mesta Salone, novodobnega Spljeta. Mož je bil bistrega uma in izredno pogumnega srca; zato ni čuda, da je pod njegovim žezlom rimsko cesarstvo mogočno okrevalo. Dasi je bil slavohlepen, razdelil je vendar svojo oblast tako, da je v zahodni polovici širne države postavil za cesarja Maksimijana, ki je navadno v Milanu prebival; medtem ko je sam pridržal vzhodno polovico s prestolnim sedežem v Nikomediji. Da še bolje vtrdi vlado, izvolil si je še dva druga sovladarja, podelivši jima častno ime ‚caesar'. Sebi je pridružil Galerija, Maksimijanu pa je odkazal Konštancija Klora. Galerij je zapovedoval Iliriji, Klor pa Britaniji, Hispaniji in Galiji.

Kristjani so uživali ljubi mir ter so javno smeli živeti po svoji sveti veri. Celo cesarski namestniki in uradniki so se jemali iz števila krščanskih vernikov. Da! niti na cesarjevem dvoru ni trebalo prikrivati Jezusovega nauka. Dva dvornika Dorotej in Gorgonij sta bila goreča katoličana. Kristjani so

Digitized by Google

mnogo prekrasnih cerkvà pozidali po vseh krajih in koncih obširne rimske države. V tem veselem času je pač tudi najbolj cvela katoliška vera v Ptuji in v njegovi okolini. V tej dobi sladkega mirù je pač tudi naš sv. Viktorin našel ugodno priložnost toliko podučnih komentarjev spisati za najtežavnejše svetopisemske knjige, kakor so to Geneza, Izaija, Eklezijastes, Velepesen in Apokalipsa.

Toda ljubi mir je trajal samo dvajset ali trideset let, počenši sem od smrti preganjalca Valerija. Zakaj cesar Dijoklecijan je kmalu spremenil svoje obnašanje nasproti kristjanom, pa je postal njihov najgroznejši sovražnik in najljutejši protivnik. Zgodovinarji trdè, da je doslej blagovoljnega moža divji in surovi cezar Galerij našuntal zoper sveto cerkvo; Galerij je bil namreč že od mladih nog silen neprijatelj katoličanom. S početka ni Dijoklecijan hotel mahoma privoliti v zlobni nasvet Galerijev; pa ko so tudi cesarski pravniki, vojevodje in načelniki, Galeriju na ljubo, nasvetovali preganjanje revnih kristjanov, vdal se je naposled cesar tem rajše, ko je leta 303 v cesarski palači v Nikomediji nastal strašen požar, ki je večji kos vladarskega poslopja vpepelil. Ni sicer dognano, kèdo je nesrečo zakrivil. Laktancij pripoveda, da je uprav Galerij skrivoma zažgal lepo palačo. Toda hudobnež in njegovi tovariši so pri cesarji sumničili in črnili nedolžne kristjane, češ, da so se ti zarotili, obadva poglavarja, cesarja in cezarja, v palači živa sežgati.

Vsled te zlobne ker neopravičene zatožbe in poglavito pa zato, ker je Dijoklecijan mislil, da premore le na podlagi stare vere povzdigniti rimsko državo na vrhunec nekdanje slave in moči, in da mora v dosego tega smotra uničiti novo katoliško vero, zato, pravim, je 23. dne v februvariji leta 303 razglasil povelje, naj se krščani vsepovsodi preganjajo. Praznik rimskih terminalij se je ravno takrat obhajal in ukaz je bil ta dan objavljen, ut quasi, kakor pripazuje Laktancij, terminus imponeretur huic religioni. V tem poslednjem a tudi najgroznejšem pregonu je sicer mnogo slabotnih kristjanov odpalo od svete vere; pa mnogo, mnogo večje število njih je ostalo stanovitnih, ki so kri in življenje žrtvovali za sveto stvar. Naj-

Digitized by Google

poprej je cesar veleval, da se morajo vsi škofje in vsi drugi svečeniki pozapreti in po vsaki ceni prisiliti, da darujejo praznim malikom. Nemodri mož je pač mislil, ako se vdajo pastirji in vbogajo, posnemali bodo svojevoljno tudi verniki njihov vzgled. Ker pa ni dosegel s prvim poveljem zaželjenega vspeha, izdal je še tistega leta drugi ostrejši ukaz, ki je uradnikom nalagal dolžnost, da morajo zaprte duhovnike, ki so bogovom darovali, izpustiti; one pa, ki ne vbogajo, k temu po mukah in nateznicah prisiliti; če pa tudi to ne pomaga, da morajo vse nepokorneže brez usmiljenja ugonobiti.

In sedaj je huda ura vdarila za vse zveste škofe, druge mešnike, dijakone in ostale cerkvene služabnike. Cesarski namestniki so skušali drugi druga prekositi in so prav natančno izvrševali cesarjeva povelja. In v tem progonu je bil tudi naš sv. Viktorin dne 2. novembra mučen, ker se ni hotel vkloniti cesarskim ukazom, da daruje ničevim malikom. Mučeniško krono si je nevstrašljivi vladika priboril pod Galerijem, ki je bil cezar Dijoklecijanov ter je vladal Ilirijo, kamor je z Norikom vred spadala tudi Panonija. V tem času se je Petovij še prišteval gorenji Panoniji, kar svedočita Tacit in Ptolomej in spričujejo mnogi napisi na starorimskih spomenikih. Šele v četrtem veku za dobe Konštantina Velikega je bilo mesto pridodano srednjemu Noriku. Potemtakem je bil Amancij, prokonzul gorenje Panonije, tisti, ki je obsodil našega Viktorina k siloviti smrti. Sveti škof je bil na zapadu eden poslednjih mučenikov, kajti krvavo preganjanje kristjanov je precej potihnilo, ko je cesar Konštantin Veliki leta 312 pomiril rimsko državo in je ob enem katoliško vero proglasil za postavno vero širnega cesarstva.

Digitized by Google

Sv. Viktorina istodobni papeži in cerkveni pisatelji.

Podučno in veselo je poznati papeže, ki so na sv. Petra prestolu sedeli, ko je živel in deloval naš preblagi vladika. Takrat je vesvoljni cerkvi predstojnikoval papež Sikst II. (257—258), ki je bil 6. dne avgusta leta 258 obglavljen. Za njim je sledil sv. Dijonizij (259—269), ki se je za preganjane kristjane v Kapadociji pismeno potegnil in je tudi Aleksandrijskega škofa Dijonizija v Rim na odgovor poklical, da se opraviči gledè nekaterih nejasnih izrazov o razmerji med Bogom Očetom in Bogom Sinom. Zajedno je ta mnogoslavljeni papež objavil velevažno okrožnico o presveti Trojici. Njegov naslednik, sv. Feliks I. (269—274), je razglasil pomenljivo pismo o popolni Božji in o popolni človeški naturi Jezusa Kristusa, pismo, pravim, ki se je mnogo rabilo na tretjem občnem zboru cerkvenem v Efezi (431). V mirnih časih sta sv. cerkvo vladala sv. Evtihijan (275—283) in sv. Kaj (283—296). Ko je papež Marcelin (296—308) prevzel vladarstvo, protila je katoličanom popolna poguba od strani Dijoklecijana posilneža. Vekovito slavo si je v tej dobi sv. mučenikov pridobil sv. Marcelin, ki ni omahoval in ni bogovom daroval, kakor so Donatisti pozneje to trdili. Mnogo preboječih krščanov je sicer zatajilo sveto vero, ali Marcelin je daroval svoje življenje za-njo, kakor ga je žrtvoval za svete resnice naš Viktorin.

Kakor imena rimskih papežev, tako hočejo tudi imena pisateljev za Viktorinove dobe zanimati ukaželjnega čitatelja. Sv. Viktorin ni sicer prvi latinski pisatelj zapadne cerkve; vendar pako pripada najstarejšim književnikom okcidentalnim, in se vrhu tega mora imenovati vsaj najprvi ekseget med latinskimi tolmači svetega pisma. Med latinskimi pisatelji tretjega veka zaseda prvo mesto Minucij Feliks, ki se je narodil v Afriki in je v Rimu slul kot spreten govornik in zagovornik. V poznejši dobi svojega življenja se je pokristjanil in je spisal hvalevredno delo: Octavius seu dialogus Christiani et Ethnici disputantium. Patrologi se še prepirajo o času, v katerem je

Digitized by Google

bil ta pogovor med kristjanom in paganom razglašen; splošno pa pravijo, da se je to zgodilo 166—180.

Drugi latinski pisatelj Viktorinovega veka je globoko učeni Tertulijan, rojen okolo leta 160 v Kartagini. Zgodaj si je duhoviti in živalni Kartaginec nabral razsežnih znanosti v filosofiji, v rimskem in grškem slovstvu, vzlasti pa v državnem pravu. V svojem 30. letu je bil krščen, k čemur ga je prečudovita nevstrašenost krščanskih mučenikov prisilila. Ne dolgo zatem je stopil v duhovenski stan. Odselej pa je branil in zagovarjal mater cerkvo zoper pagane, židove, heretike z afrikansko odločnostjo in brezobzirnostjo. Žal, da je konečno sprejel krivi nauk prenapetih montanistov, katere je tudi Viktorin Ptujski želel spreobrniti. Tertulijan je različne nazore montanistov vredil in v nekako sistemo spravil, ustanovivši posebno stranko: Tertulijaniste, ki so tje do petega stoletja životarili. Niti do danes ni rešeno vprašanje, je li se nazaj v katoliško cerkvo povrnil učeni mož še pred svojo smrtjo, ki ga je približno leta 240 dohitela. Zapustil je mnogo spisov apologetičnih, dogmatičnih, polemičnih in praktičnih, vseh vkupe nad 20. Tertulijan se po vsej pravici imenuje oče cerkvene latinščine. On je latinski jezik priredil in primeril potrebam cerkvenih ved in bogoslovnih znanosti. Toda svetopisemskih knjig ni posebič tolmačil, kakor je to razlagal sv. Viktorin stari in novi zavet.

Tretji latinski pisatelj iste dobe je preslavni škof Kartaginski sv. Ciprijan, ki je bil pričetkom tretjega veka rojen od plemenitih starišev v Kartagini. Izvolil si je stan retorski, pa kmalu ga je za sv. cerkvo pridobil duhovnik Cecilij leta 246. Odselej je pridno prebiral sveto pismo in vsebine polne spise Tertulijanove, da je že leta 247 postal škof v rojstnem mestu. V tej vzvišani službi se je neumorno trudil za čast Božjo in vzveličanje duš; obhajal je več prekoristnih sinod ter je naposled kri prelil za sveto vero, to pa dne 14. septembra leta 258. Zapustil je lepo število apologetičnih in praktičnih razprav, ki so vse pisane v prijetno donečem zlogu, v čistem, čarodejnem jeziku. Sole clariora sunt eius opera, hvali je sv. Hijeronim. To je lehko umevno, ker je marljivi učenec imel izvrstnega učitelja, nadarjenega Tertulijana, katerega spisov se je

Digitized by Google

vedel pametno posluževati po znanem nasvetu Hijeronimovem: admiramur ingenium, damnamus haeresim.

Najstarejšim pisateljem latinskim se dalje prišteva papež Kornelij (251—252), ki je zanimljive liste pisal raznim osebam, npr. Fabiju škofu v Antijohijo, sv. Ciprijanu v Kartagino. Zatem se imenuje papež sv. Štefan (253—257), ki je liste pisal galskim škofom, sv. Ciprijanu in Firmilijanu, škofu v Cezareji Kapadoški in sicer tema dvema o veljavi krsta, od heretikov podeljenega. Tudi od papeža Dijonizija (259—569) se hranijo še pisma in sicer: 1. okrožnica škofom zoper Sabelija, trojicotajca; 2. Dijoniziju Aleksandrincu, da ga pozove na odgovor zavoljo navidezne krivovere; in 3. list, poslan ad ecclesiam Caesareensem, da tolaži krščansko občino radi napadov od sovražnih trum. Latinskim slovstvenikom označene dobe pripada tudi nesrečni razkolnik Novacijan, ki je nasprotoval papežu Korneliju, ker je hotel sam biti papež, l. 252. Od njegovih literarnih del se je dodanes ohranila: 1. knjiga o sv. Trojici, imajoča 31 poglavij; 2. o jedilih v starem zavetu; in 3. list rimskih duhovnikov Ciprijanu škofu, kako da mora postopati z odpadniki od svete vere.

Vsi našteti pisatelji, h katerim je naš Viktorin mogel v šolo hoditi, razpravljali so v svojih delih razne predmete, kakor so pač časovne razmere zahotevale. A nijeden ni se lotil tolmačenja svetega pisma. Prvi latinski tolmač je in ostane naš preslavni škof in mučenik sv. Viktorin. On zaslužuje častno ime očeta latinske eksegeze, kakor Origen ime očeta grške in ime ustanovitelja znanstvenega tolmačenja sv. pisma. Viktorinovi spisi: tractatus de fabrica mundi, scholia et commentarius in apocalypsim Ioannis, so prvi poskusi, kako treba biblijo razlagati v latinskem jeziku. In prav radi te posebnosti se marljivi pisatelj ne more prehvaliti; njegovi komentarji so med latinci večje zanimanje za sveto pismo zbudili, in so podajali navod, po katerem so se šolali drugi bogoslovci.

Z Viktorinom vred sta istodobno pisateljevala Arnobij in Laktancij. Prvi, rojen Afrikanec, je dolgo napadal sv. vero, konečno pa se je dal krstiti in je v dokaz, da se je odkrito srčno kristjanom pridružil, spisal na željo škofa v Siki: dispu-

Digitized by Google

tationes contra gentes, v 7 poglavjih, v katerih pogovorih je večinoma le paganske zmote zasmehoval, ne da bi bil cerkvene nauke pojasnoval. Vmrl je okolo leta 325. Njegov učenec Laktancij Firmijan je bil učitelj govorništva v Nikomediji. Ko je prostovoljno prejel zakrament sv. krsta, izvolil ga je Konštantin Veliki odgojiteljem svojemu sinu Krispu. Vmrl je v Trijeru leta 330. Sad njegovega slovstvenega delovanja so nastopni spisi: 1. Institutionum divinarum libri 7, kjer govori o pravi filosofiji in o pravi veri. 2. De opificio Dei, o lepoti človeškega organizma, da dokaže dobrotljivost in vsemogočnost Božjo. 3. De ira Dei, kjer pojasnuje resnico, da mora Bog hudo kaznovati in dobro plačevati. In 4. De mortibus persecutorum v 52 poglavjih, kjer je zgodovinski dokazal, da je Bog vse nasprotnike sv. cerkve po zasluženji ponižal in kaznoval kakor Nerona, Domicijana, Valerijana, Dijoklecijana in Galerija; da pa je nasprotno krepostne spoznavalce prave vere povišal in poveličal. Po krasnem svojem zlogu latinskem se navadno imenuje Ciceron krščanski.

Navedeni možje so najstarejši pisatelji zapadne cerkve in so bili kolikor toliko vrstniki Viktorina Ptujskega, ki se je na posameznike lehko oziral pri spisovanji svojih književnih del. Nedvomno je poznal in rabil literarna dela tudi grških pisateljev, med katerimi so takrat sluli Origen († 254 v Tiru), Dijonizij, škof Aleksandrijski († 264), Gregorij Čudodelec († 270), Pamfilij († 309) in Metodij, škof v feniškem Tiru († 312).

Sv. Viktorina veljava s pogledom na sveto pismo.

Ne dvomim, da hočejo vsakega vzobraženca, imenito bogoslovca, ki ljubi biblijo, zgodovino, dogmatiko in moralo, zelo zanimati natančnejši podatki iz teologije onega preslavnega cerkvenega očaka in učitelja, ki je malone pred 15 stoleti v

Digitized by Google

panonskem Petoviji apostolski živel, deloval in tudi apostolski končal svoje le časti Božji in človeškemu blagru in pravi prosveti posvečeno življenje. Iz nastopnih vrstic hoče vsakdo spoznati, kolike vrednosti in kolikega pomena so književna dela Viktorinova za vedo cerkveno.

1. Pred vsemi najde biblist za stroko svojo največ gradiva pri našem pisatelji, ki v svojih spisih najgošče govori o starem in novem zavetu, o kanonu, o posameznih knjigah svetopisemskih. Vzvišene misli je sv. škof gojil že o medsebojnem razmerji stare in nove zaveze. Novi testament se v najtesnejši zvezi nahaja s starim testamentom, ki mu je krepka podlaga, na kateri, enkrat sezidan, neomajljivo sloni. O tem ozkem razmerji piše učeni teolog v sholijah k apokalipsi: „Sicut animal volare non potest, nisi pennas habeat, sic nec praedicatio novi Testamenti fidem habet, nisi habeat veteris Testamenti praenuntiata testimonia, per quae tollitur a terra et volat. Semper enim, quod ante dictum est, et postea factum invenitur, illud fidem facit indubitalem. Rursum et alae si non haereant animalibus, vitam unde trahant, non habent. Nisi enim, quae praedixerunt prophetae, in Christo essent consummata, inanis erat praedicatio eorum. Haec enim tenet Ecclesia catholica, quae et antea praedicata et postea consummata sunt. Et volat quippe et merito tollitur a terra vivum animal. Haereticis autem, qui testimonio prophetico non utuntur, adsunt et eis animalia, sed non volant, quia sunt terrena. Judaeis autem, qui non accipiunt novi testamenti praedicationem, adsunt alae, sed non volant, id est, inanem vaticinationem hominibus afferunt, facta dictis non conferentes“. (Scholia in apocalypsim IV, 8.)

Kedo ne občuduje povsem primerne prispodobe, povzete iz prirode in širno izpeljane, da se dokaže potrebna zveza med starim in novim zakonom? In kedo se sme nad jezikom jeziti ali ob latinsko pisavo spodtikati? Mirno misleč in pravično sodeč človek gotovo ne. Pa oglejmo si še druge semkaj spadajoče odlomke Viktorinovih sholij. K petemu poglavji in osmi ter deveti vrsti adokalipse pripazuje naš davnodobni tolmač: „Coniuncta veteris Testamenti praedicatio cum novo

Digitized by Google

populum Christianum significat, cantantem canticum novum, id est, confessionem suam publice conferentem. Novum est, filium Dei hominem fieri. Novum est, cum corpore in coelum ascendere. Novum est, remissionem peccatorum hominibus dare. Novum, sancto Spiritu signari homines. Novum est, sacerdotium accipere sacrae observationis et regnum exspectare immensae repromissionis". Niso li ti fundamentalni nauki ob odrešenji po Kristusu dovršenem, katere veruje sv. cerkva še danes, kakor je je verovala za Viktorina Ptujskega. Pa hitimo dalje za našim varnim učiteljem: „Cithara et chorda in ligno extensa significat carnem Christi passionis ligno coniunctam. Phiala confessionem et novi sacerdotii propaginem. Angelorum autem multorum imo omnium laus, omnium salus est, et testimonium universae creationis Domino nostro referentium gratulationem liberationis hominum de clade mortis. Resignatio sigillorum, ut diximus, apertio est veteris Testamenti et praedicatorum praenuntiatio in novissimo tempore futurorum". (Scholia in apocalypsim V, 8. 9.)

2. Kar zadeva kanon stare zaveze, sme se reči, da je naš Viktorin poznal vse knjige starega zaveta; on namreč omenja večkrat 24 knjig starega testamenta npr. „Viginti quatuor seniores, viginti quatuor libri sunt prophetarum et legis, referentes testimonia iudicii. Sunt autem et viginti quatuor patres: duodecim apostoli et duodecim patriarchae". (Scolia in apocalyp. IV, 7.) Nekoliko pozneje pravi: „Alas senas — testimonia sunt veteris testamenti librorum. Ideo viginti et quatuor totidem faciunt, quod sunt seniores super tribunalia sedentes.... Sunt autem libri veteris Testamenti, qui recipiuntur, viginti quatuor, quos in epitomis Theodori invenies". (Scholia in apocalyp. IV, 8). Škoda, da ni natančnejše znano, po katerem redu je sv. Viktorin štel knjige stare zaveze. Znano pa je, da se je v Aleksandriji izcimila navada, s pogledom na grški alfabet 24 knjig starega testamenta razločevati, kakor se je poprej z ozirom na hebrejski alfabet štelo 22 knjig. Stvarno govori o tem sv. Hijeronim, rekoč: „Atque ita sunt pariter veteris legis libri 22 i. e. Moysis 5 et prophetarum 8 (1. Jos., 2. Iud., Ruth., 3. Samuel, 4. Reg., 5. Is.,

Digitized by Google

6. Ierem., 7. Ezech., 8. minores 12 proph.), Hagiographorum 9 (1. Job, 2. Ps., 3. Prov., 4. Eccl., 5. Cant. Cant., 6. Dan., 7. Chron., 8. Esr., Neh., 9. Esther); quamquam nonnulli Ruth et Threnos inter Hagiographa scriptitent et hos libros in suo numero putent supputandos ac per hoc esse priscae legis libros 24".

O številu 22 še Stridovčan dostavlja: „Quomodo igitur 22 elementa sunt, per quae scribimus hebraice omne, quod loquimur, et eorum initiis vox humana comprehenditur: ita 22 volumina supputantur". (Prolog. Gal.)*) Ko bi kedo ugovarjal, da naš Viktorin ni mogel vseh knjig stare zaveze poznati, ker povdarja samo le število 24, pri katerem niste všteti oni dve knjigi Makabejcev; temu se mirno odgovarja, da je sv. škof prav dobro poznal tudi ti deli, ker iž njih mnogo izrekov cituje.

Posebnega opomina je vredno, da se ravno v zgorajšnjem citatu navaja epitome Theodori, ki je, se ve le navidezno, najmočnejša zaslomba, ob katero se opirajo zoperniki avtencije Viktorinovega komentarja k Janezovi apokalipsi. Spis epitome, kratek pregled sv. pisma, se je izgubil in se o njem toliko ve, kolikor se zna o Teodoru, kaj je bil in kedaj je živel. Kedo pove, je li bil latinski ali grški pisatelj prvih ali poznejših časov krščanskih? Veleučeni Galandij odkrito priznava, da ne ve o tem avktorji ničesar gotóvega in zanesljivega sporočati. „De Theodoro, quid tibi pro certo referam, non habeo; nam quominus eundem Heraclionem aut Antiochenum illum esse affirmem, ratio temporum refragetur". Nasprotniki avtencije komentarja k apokalipsi resnijo, da je ta Teodor zgodovinar, ki je živel za časa cesarja Justinijana I. Pa če je temu tako, potem ni le komentar neavtenten, neavtentne so zajedno i sholije, v katerih tudi stoji to ime. Sicer pa še nikakor ni dokazano, da je Teodor pisatelj epitome ob enem Teodor, pisatelj cerkvene zgodovine v šestem veku. Dognano je le to, da ni določeno, kedo je ta v Viktorinovih sholijah in v njegovem komentarji citovani Teodor. Je li more-

*) O raznem redu in številu svetopis. knjig primeri: Hody, De bibliorum textibus. Oxon., 1705. IV. 644. — J. B. Malou, Das Lesen der Bibel. Regensburg, 1848. Tom. II. pag. 73 sqq.

Digitized by Google

biti Gregorij Čudodelec († 270), katerega sv. Hijeronim zove Teodora, in ki je bil zveden bogoslovec? Je li Teodot, katerega omenja Klement Aleksandrijski? Nemožno ni, da je Teodor, škof v Herakleji v Traciji, ki je bil o svetem pismu vrlo dobro podučen in je napisal več komentarjev. Opat Tritemij pravi, da je slul za dobe cesarja Konštantina II. (337—340). Pisateljeval je lehko že mnogo poprej. Kot pisatelj je dalje poznat Teodor, duhovnik cerkve Antijohijske, učen in zgovoren protivnik heretikov, vzlasti Apolinarcev in Evnomijanov.

Kakor razvidno, je ime Teodor vsekako prenavadno in presplošno, da bi se oseba s tem priimkom v tako oddaljeni dobi zmogla povsem jasno in določno označiti. Kavej se je prenaglil v svojem mnenji, češ, da je komentar sad poznejšega časa, ker se v njem navaja Teodor, ki je za vladanja sesarja Justinijana I. pisal cerkveno zgodovino. „Citat etiam Theodorum historiae ecclesiasticae sub Justiniano conditorem, cuius collectanea habemus hodie.“ Toda v komentarji spominjani Teodor ni spisal cerkvene povestnice, pač pa epitome sacrorum librorum, kar bi pomenjalo kratek posnetek in pregled svetega pisma. To delce je še pač sv. Viktorin poznal; a pozneje se je po nezgodi časa in ljudi izgubilo. Kedor pa po vsej sili želi, da je dotični Teodor vendarle Teodor Justinijanove dobe, pridruži se lehko glasovitemu Dupiniju, ki ne dvomi, da je komentar k apokalipsi delo Viktorinovo, a da je ime Teodorovega spisa pristavila v poznejšem času tuja roka. Da komentar res ni bil šele v šestem veku, kadar je živel Teodor, cerkveni zgodovinar, pisan, spričuje povoljno to, ker so komentar že v petem veku v cerkvi poznali in rabili.

3. V odlomku ali v fragmentu de fabrica mundi, kjer sv. Viktorin preiskuje heksaemeron, šestdnevno stvaritev sveta, o kateri so tudi poznejši cerkveni učenjaki prav radi pisali, p. sv. Bazilij Veliki: novem homiliae in hexaëmeron, katere nagovore je glasoviti Humbolt sam zaslužno pohvalil, v tej razpravi, pravim, omenja naš cerkveni pisatelj, da tisti četiri otoki, ki so paradiž namakali, pomenjajo četiri evangelja. In jednaki pomen imajo tudi one četiri živali, ki obdajajo prestol

Digitized by Google

Božji. Ecce quatuor animalia ante thronum Dei, quatuor evangelia, quatuor flumina in paradiso fluentia. (De fabrica mundi. num. II.)

V sorodnem smislu piše Viktorin tudi v sholijah o pomenu četirih živali, rekoč: „Quatuor animalia quatuor sunt evangelia. Primum animal simile leoni et secundum simile vitulo et tertium habens faciem similem homini et quartum simile aquilae volanti.... Animalia igitur, quod differentia sunt vultu, hanc habent rationem: simile leoni animal Marcum designat, in quo vox leonis in eremo rugientis auditur. Hominis autem figura enititur Matthaeus, enuntiare nobis genus Mariae, unde carnem accepit Christus. Ergo dum enumerat ab Abraham usque ad David et usque ad Joseph, tanquam de homine locutus est. Ideo praedicatio eius hominis effigiem ostendit. Lucas sacerdotium Zachariae offerentis hostiam pro populo et apparentem sibi angelum dum enarrat, propter sacerdotium et hostiae conscriptionem vituli imaginem tulit. Joannes evangelista aquilae similis, assumptis pennis ad altiora festinans de verbo Dei disputat.“ Kratko a krepko in jasno je v tem odstavku prvikrat razložen pomen četirih živali, s katerimi se od davna sem zaznamenujejo četiri evangelisti. Prekrasno tolmačenje Viktorinovo so vsi poznejši latinski eksegeti odobrili. Sv. Marko začenja svoje evangelje s svetim Janezom Krstiteljem, ki je bil glas vpijočega v puščavi. Zato se mu prideva znamenja leva, bivajočega v puščavi. Sv. Mateju se prilastuje podoba človeka, ker v začetku svojega evangelja govori o rojstvu Kristusa človeka iz Marije Device. Ko je Viktorin še pomen vola in orla, ki predstavljata sv. Luko in sv. Janeza, primerno pojasnil, naznanja v nastopnih stavkih začetne besede vsakega evangelja.

„Marcus evangelista sic incipiens: Initium evangelii Jesu Christi sicut scriptum est in Esaia propheta, vox clamantis in deserto — leonis habet effigiem. Matthaeus autem: Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham — haec est facies hominis. Lucas vero dixit: Fuit sacerdos nomine Zacharias de vice Abia et mulier ei de filiabus Aaron — haec est imago vituli. At Joannes cum incipit: In principio erat verbum et verbum erat apud Deum et Deus erat Verbum — similitudinem aquilae

Digitized by Google

volantis ostendit.“ Toda dotične četiri živali ne pomenjajo samo četirih evangelistov, one oznanujejo tudi Božjega Sina Jezusa Kristusa. Viktorin piše dalje:

„Non solum autem suas evangelistae quaternas similitudines in suis exordiis evangeliorum exprimunt sed et ipsum Verbum Dei Patris omnipotentis, qui est filius ejus Dominus noster Jesus Christus, fert easdem imagines in tempore adventus sui. Cum nobis praedicat, est tamquam leo et catulus leonis; et cum propter salutem hominum homo factus est ad mortem devincendam et universos liberandos, et quod seipsum obtulerit hostiam Patri pro nobis, vitulus dictus est. Et quod mortem devicerit et ascendit in coelos, ostendens alas suas et protegens plebem suam, aquila volans nominatus est. Hae ergo praedicationes, quamvis quatuor sint, una est tamen, quia de uno ore processit. Oculos autem intus et foris habere ea animalia in praedicatione novi testamenti, providentiam spiritualem ostendit, quae et secreta cordis inspicit et supervenientia videt, quae sunt intus et foris.“ (Scholia in apocalyp. IV, 7.)

Tako zvoni ta prelepi odlomek, ki ga patrologi radi sprejemajo v svoje knjige npr. Möhler, Nirschl in drugi, to pa zato, da je glasna in jasna priča o pisavi, ne tako nerodni in okorni, kakor hotè posamezni kritiki, in pa o vzvišenih mislih s pogledom na tolmačenje sv. pisma Da! Ves citat je poln krasnih idej, pa je pisan v gladkem, prav lehko umljivem zlogu. Kaj izvrstno je opisana prispodoba četirih živali z Božjim Sinom. Le-ti odstavek uči nedvomno, da je sv. Viktorin poznal vsa četiri evangelja, katerih pričetne besede je zabeležil posebič, da naznani, o koji stvari je poglavito pisal ta ali oni evangelist. Neki učen bogoslovec se je svoje dni izrazil, da bi se dalo brez posebnega truda iz citatov cerkvenih očetov in učenjakov sestaviti celo sveto pismo, ko bi se po nesreči izgubilo. In res, ko bi tega trebalo, povzeli bi iz našega Viktorina komentarjev poleg mnogo, mnogo drugega ravno pričetne stavke sleharnega evangelista.

Pa vestni škof ne spominja le v sholijah že vseh evangelistov Marka, Mateja, Luke in Janeza, omenja še posebič evangelista Janeza v razpravi o stvarjenji sveta, rekoč: Joannes

Digitized by Google

evangelista sic dicit: In principio erat Verbum et Verbum erat apud Deum et Deus erat Verbum. (De fabrica mundi num. IV.) Obadva citata neoporekljivo učita, da je Viktorin brez ovinkov prilastil četrto evangelje sv. Janezu. In dandanes pa odrekajo racijonalisti to preveličastno evangelje učencu ljubezni. Vse te zanikovalce pripogljivo pobija glas Viktorinov, doneč sem iz tretjega veka črez vsa stoletja. Pozora je vredna tudi vrsta, po kateri naš vrli književnik cituje evangeliste: Marka, Mateja, Luko in Janeza. Na prvo mesto stavlja Viktorin sv. Marka, cerkveni kanon pa sv. Mateja. Med učenjaki se še do tega trenotka ni polegel prepir, po katerem redu sledè evangelja drugo za drugim. Viktorin se je ravnal po cerkvenem kanonu, izvzemši prva dva evangelista, Marka in Mateja, ki sta morebiti le tudi pa naključbi zamenjala mesti. Ves navedeni odlomek je toli važen in pomenljiv za svetopisemsko vedo, da je bistrooki Lumper resnico zapisal, rekoč: „Hic locus a nobis maximo in pretio habendus est.“ (L. c. Pag. 588.)

Nastavek o Viktorinu, kot veščaku svetega pisma.

Da se velika veljava Viktorinovih del za sv. biblijo spozna in presodi vsestranski, treba nadaljevati začeto razpravo o Viktorinu, kot veščaku svetopisemskih knjig. In tako povdarjam,

4. da je velevažno vse, kar piše in poroča slavni Ptujčan o času, v katerem je sv. evangelist Janez sestavil svoje prelepo evangelje in pa o nameni ali svrhi, pokaj da ga je objavil. Po Viktorinovem nauku je sv. Janez svoje evangelje spisal takrat, ko se je mudil v pregnanstvu na otoku Patmos-u; nameraval pa je s to knjigo vničiti tedaj nastale krivevere, imenito je hotel apostol ljubezni Cerintove izmišljotine in drugih gnostikov sleparije zavrniti in iztrebiti. Pa sveti mož naj sam

Digitized by Google

govori o tej zadevi: „Ostensa arundo similis virgae, haec ipsa est Apocalypsis, quam postea exhibuit ecclesiis; nam et evangelium perfectae fidei nostrae salutis causa postea scripsit. Cum enim essent Valentinus et Cerinthus et Ebion et ceteri scholae satanae diffusi per orbem, convenerunt ad illum de finitimis provinciis omnes episcopi et compulerunt eum, ut ipse testimonium conscriberet.“ (Scholia in apocalyp. XI, 1.)

Sosednji škofje so torej naprosili sv. apostola, da spričuje, zagovarja in brani Božjo resnico zoper Valentina, Cerinta, Ebijona in slične učence iz šole satanove. Naglašam tu posebič, da je Viktorin določno pisal Ebijon, ki bi bilo osebno ime ustanovitelja krivoverske stranke, ki se zovejo Ebijoniti. O tem imenu se historiki še dandenes pričkajo. Zatem povdarjam zopetno, da je sv. Viktorin imel evangelje in apokalipso za delo Janezovo ter je tako velevreden svedok 3. veka za avtenciteto obehdveh knjig zoper novodobne hiperkritike, kateri ali evangelje ali pa vsaj apokalipso odrekajo sv. apostolu Janezu. Kaj pometno bi bilo, da se katoliški pisatelji pri svojih obravnavah ob evangeliji Janezovem skrbno ozirajo na prevažne podatke toli davnodobnega in zato mnogoveljavnega poročevalca sv. Viktorina. Veselilo me je, ko sem v najnovejši introdukciji k knjigam novega zaveta, katero je izdal jezuvit Rudolf Cornely, zapazil, da se pri opisavi in pri oceni Janezovega evangelja sklicuje tudi na našega vrlega Viktorina*).

5. Poleg četvero svetih evangeljev pozna naš vekoviti pisatelj še mnogo druzih knjig nove zaveze, pred vsemi dejanje apostolsko, pisano od sv. Luke. To delo, ki se sme prva cerkvena zgodovina imenovati, omenja Viktorin dvakrat v svojih prestarih sholijah. „Et nos legimus in actis apostolorum, quemadmodum loquens discipulis suis, raptus est in coelos“. (Scholia in apocalyp. XII, 5.) V tem citatu govori avktor o vnebohodu

*) Rudolfus Cornely S. I., Historia et critica in U. T. libros sacros. Parisiis, 1886. Volum. III. introductio specialis in singulos N. T. libros. Pag. 209. nota 2. Med drugim bereš: „S. Victorinus Petav., qui in Diocletiani persecutione an. 303 coronam martyrii obtinuit cuiusque scholia in Apocalypsim antiquissima sunt, quae ad nos pervenerunt, variis in locis Domitiano relegationem Ioannis adscribit ...“

Digitized by Google

Jezusovem, ki je popisan v dejanji apostolskem 1, 9—11. In na drugem mestu pa pravi: „Sicut Petrus exclamavit: dextera Dei exaltatus, acceptum a Patre Spiritum effudit, hunc quem videtis". (Scholia in Apocalyp. I, 16.) Primeri dejanje apost. 2, 23.

6. Našemu škofu so dalje bili poznati mnogoteri listi Pavlovi. V razpravi o stvaritvi sveta se nahaja pri imenovanji sedmega dneva, v katerem je vstvarnik miroval od vstvarjanja, zanimljiva opomnja: „Et septem ecclesiae apud Paulum". (Tractat. de Fabrica mundi. Num. V.) Viljem Kavej, ki ni umel teh besed in njih smisla, je trdil, da mora namesto „apud Paulum" stati „apud Apocalypsim". (L. c. Pag. 149. lit. a.) Toda temu ni tako; pisava apud ali ad Paulum je popolnoma opravičena. Tu so dokazi:

Sv. Ciprijan že, škof Kartaginski, je zabeležil vest, da je sv. Pavel pisal sedmerim cerkvam liste. „Apostolus Paulus, qui huius legitimi numeri et certi meminit, ad septem ecclesias scripsit"*). Le-to poročilo nas nezmotno uči, da je bilo v tretjem veku razširjeno mnenje, češ, da je sv. apostol Pavel pisal liste ravno sedmerim cerkvam. Da je tudi naš Viktorin mislil na te cerkve, za katere je sv. Pavel spisal svoja pisma, nedvomno priča stavek, ki se bere v sholijah: „Istae septem stellae sunt septem ecclesiae, ad quas fecit epistolas. Non quia ipsae solae sunt ecclesiae aut principes, sed quod uni dicit, omnibus dicit. Unde et in toto orbe septenatim ecclesias omnes, septem esse nominatas et unam esse catholicam, Paulus docuit. Et primum quidem, ut servaret et ipse typum septem ecclesiarum, non excessit numerum. Sed scripsit ad Romanos, ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Thessalonicenses, ad Philippenses, ad Collosenses. Postea singularibus personis scripsit, ne excederet numerum septem Ecclesiarum. Et in brevi contrahens praedicationem suam ad Timotheum, ait: Ut scias, qualiter debeas conversari in ecclesia Dei vivi (I. Tim. 3, 15). Hunc typum et a Spiritu sancto per Esaiam praedicari legimus de septem mulieribus, quae apprehenderunt hominem unum

*) De exhortatione martyrii. Opp. edit. Amstel. et Brem. Pag. 125 et 179.

Digitized by Google

(Is. 4, 1). Unus homo Christus est, non ex semine natus, septem vero mulieres septem ecclesiae sunt. In his ergo septem ecclesiis unius ecclesiae catholicae fideles sunt, quia una in septem per qualitatem fidei et electionis est'. (Scholia in apocalyp. I, 16.)

Ves ta odlomek je prevelikega pomena. Sv. Viktorin je imel številko 7, katero je našel v prvi knjigi Mojzesovi kakor tudi v poslednji knjigi sv. pisma v apokalipsi, za prav skrivnostno in velepomenljivo število, ki ga je takoj opomnilo 7 cerkev, za katere je Pavel pisal svoje liste. Pisal je samo le sedmerim cerkvam a ne večkaterim, rajše je posvetil ostale liste posameznim osebam, da ne prestopi dotične številke, to pa zato, ker je s to sveto številko hotel označiti jedno jedino cerkvo, namreč katoliško. Iz zgoraj podanih stavkov razvidi se povsem jasno, da je naš Viktorin prav dobro poznal Pavlove liste do Rimljanov, do Korinčanov, do Galačanov, do Efežanov, do Filipljanov, do Kološanov in Tesaloničanov, ravno 7 cerkev. Toda vse te cerkve so le jedna jedina sama cerkva: katoliška vsled edinosti v veri in v delih.

Izraz ‚unam esse catholicam' in ‚unius ecclesiae catholicae' zaslužuje krepko pritegnjen naglas. Ne manjka namreč nasprotnikov, ki trdè, da se sv. cerkva v prvih časih nikakor ni imenovala katoliška, vesvoljna; marveč izraz ‚ecclesia catholica' je v poznejših in novejših časih nastal. Vendar izraz ἐκκλησία καθολική je poznal že sv. Ignacij, škof Antijohijski in mučenik († 107), ker se ga je poslužil v 8. poglavji svojega lista do Smirnejcev (Epist. ad Smyrnenses cap. 8). Za Ignacijem ga je rabil pisatelj okrožnega pisma cerkve Smirnenske o mučeništvu sv. Polikarpa, škofa († 167). (Epistola encyclica ecclesiae Smyrnensis de martyrio Polycarpi.) In poznal ga je tudi naš Viktorin, ki je slul med letom 260 in 303, tako da imamo za vsako stoletje prvih treh vekov krščanskih zanesljivo in veredostojno pričo, da se je naša cerkva zvala že takrat katoliška. Dotični izraz je moral že prav udomačen biti, ker sreča čitatelja najmanj trikrat v Viktorinovih sholijah, ki so torej že zaradi te posebnosti nedopovedljive veljave.

Digitized by Google

Poidoč še pripomnim, da Viktorin ni prav poznal Pavlovega lista do Hebrejcev, ali bolje povedano, on ga ni imel za pismo apostolovo, kakor so še pač nekateri drugi pisatelji zapadne cerkve dvomili o Pavlovem avtorstvu, čeravno so inače list prištevali kanoničnim knjigam. Sv. Viktorin je natenko poznal liste, katere je pisal Pavel 7 cerkvam, kakor je poznal tudi vse one, ki so bili doposlani posameznikom: Timoteju (dva), Titu in Filemonu. Potemtakem je slavni Ptujčan poznal 13 listov Pavlovih; le samo lista do Hebrejcev ni imel za delo Pavlovo, ker mu je bil najbrž preslabo znan; kajti bil je mu onokrat še premalo razširjen v okcidentu, pisan za palestinske židokristjane v oddaljenem orijentu. Sledovi tega lista se nahajajo v Viktorinovem komentarji k apokalipsi npr. v stavku: „Sicut igitur coelum intelligitur ara aurea".

7. Razven Pavlovih pisem omenja sv. škof prvi list sv. Petra, prvaka apostolov, teh patrijarhov nove zaveze. Pri izreku apokalipse 1, 6 pripazuje, rekoč: Et fecit nos regnum et sacerdotes. Id est omnium fidelium ecclesiam, sicut Petrus quoque apostolus dicit: Gens sancta, regale sacerdotium". (Scholia in apocalyp. I, 6; coll. I. Petr. 2, 9.)

8. Sklepoma je vredno posebnega spomena in pozora, da je naš Viktorin prilastoval tajnosti polno apokalipso sv. Janezu apostolu. Ta resnica je silne važnosti, zakaj neznano ni, da so že v tej dobi nekateri možje skrivnostno knjigo odrekali sv. Janezu evangelistu, p. Aleksandrijski škof, Dijonizij Veliki, ki je nameraval škofa Nepota iz Arsinoje od kilijazma odvrniti s tem, da je odločno zanikaval, da je sv. Janez spisal apokalipso, iz katere so zajemali kilijasti svoje krive in napačne nauke in nazore. Od taiste dobe pa do tega trenotka ne manjka mož, ki ali evangelja ali pako apokalipse ne pripisujejo sv. Janezu apostolu, marveč nekemu Janezu prezbitru. Ali naš preslavni vladika je mislil in učil vse drugače. Ob konci svoje razprave o stvarjenji sveta apokalipso določno imenuje delo Janeza apostola in evangelista, ne pa bogvedi kojega Janeza prezbitra. „Itaque sine dubio autem diei angeli duodecim, noctis angeli duodecim pro numero scilicet horarum: hi sunt namque 24 testes dierum et noctium, qui sedent ante

Digitized by Google

thronum Dei, coronas aureas in capitibus suis habentes, quos apocalypsis Ioannis apostoli et evangelistae seniores vocat'. (Tract. de Fabrica mundi. Num. VII.)

Še več. Viktorin je določil celo čas, v katerem je sv. Janez dovršil to svoje tajnostno delo. Pri trinajstega poglavja 10. vrsti apakalipse dostavlja opomnjo: ‚Intelligi oportet tempus. quo scripta apocalypsis edita est; quoniam tunc erat caesar Domitianus. ante illum autem fuerat Titus frater illius et Vespasianus, Otho, Vitellius, Galba. Isti sunt quinque, qui ceciderunt. Unus exstat, sub quo scripta est apocalypsis, Domitianus scilicet.' (Scholia in apocalyp. XIII, 10.) In nekoliko više naš pisatelj s pogledom na izrek v apokalipsi 10, 11 pravi: ‚Hoc dicit propterea quod, quando Joannes haec vidit, erat in insula Pathmos, in metallo damnatus a Domitiano caesare. Ibi ergo vidit apocalypsin, et cum senior jam putaret, se per passionem accepturum receptionem, interfecto Domitiano, omnia eius judicia soluta sunt, et Joannes de metallo dimissus sic postea tradidit hanc eandem, quam acceperat a Deo, apocalypsim.' (Scholia in apocalyp. X, 11.)

Ta-le bila bi najvažnejša poročila sv. Viktorina o svetopisemskih knjigah stare in nove zaveze, ki so bile sv. škofu poleg ustmenega sporočila ali cerkvene tradicije drugo vodilo in ravnilo svete vere, secunda regula fidei. Kedo ne bi hotel že iz tega vzroka in razloga Viktorinu književniku priznavati in prisojevati neminljive slave in vsestranske hvale?

Sv. Viktorina bogoslovni nauki.

Sv. Viktorin je dobro poznal in pravo čislal vire, iz katerih mora krščanski bogoslovec zajemati sv. nauke. Ti viri so sveto pismo in ustmeno sporočilo pod vodstvom sv. katoliške cerkve. Ker se je teh vodnikov zvesto in vestno držal, zabredel ni na krivo stezo, zajšel ni na nevarno pot pri tolmačenji

Digitized by Google

večnih resnic. Mnogovrstni so cerkveni nauki, katere povdarja in potrjuje v svojih književnih delih, in raznovrstne so tudi cerkvene šege in naprave, katere spominja v svojih zlata vrednih ker toli davnih spisih. Premotrimo in prevdarimo v naslednjem sestavku bar najglavnejše semkaj spadajače podatke.

1. Najprvlje zaslužuje vsega povdarka, da so nauki popolnoma cerkveni, katere je Viktorin učil o presveti Trojici. O Bogu Očetu sveti mož pravi, da je vsemogoč in je vstvaril nebo in zemljo. O drugi osebi najsvetejše Trojice, o Jezusu Kristusu, resni, da je Sin Božji, da pa je v času postal človek s pravo, resnično človeško dušo in s pravim, resničnim človeškim telom. Včlovečil pa se je zavoljo našega odrešenja. Ko je premagal smrt, bil je s telesom vzprejet v nebo, od kodar je poslal tolažnika sv. Duha, ki je dar in zastava neumrjočnosti. Doslovno glasi se credo Viktorinovo: „Patrem omnipotentem esse dicimus, et hujus filium Christum ante originem saeculi apud Patrem genitum, hominem factum in anima vera et carne, utraque miseria et morte devicta et in coelos cum corpore a Patre receptum, effundisse Spiritum sanctum, donum et pignus immortalitatis; hunc per prophetas praedicatum, hunc per legem conscriptum, hunc esse manum Dei et verbum Patris ex Deo, per omnia Dominum et conditorem orbis.“ (Scholia in apocalyp. XI, 1.)

V tem odstavku govori Viktorin tudi o tretji osebi presvete Trojice, o svetem Duhu, imenovaje ga dar in zastavo neumrljivosti. Ali sv. Viktorin ve in zna še mnogo več povedati o tretji osebi Božji. V sholijah piše med ostalim: „Septiformem spiritum in Esaia (11, 2) legimus, spiritum videlicet sapientiae et intellectus, consilii et fortitudinis, scientiae et pietatis, spiritum timoris Domini.“ (Scholia in apoc. I, 4.) In v razpravi o stvarjenji sveta sv. škof o tisti resnici modruje: „Hi septem spiritus nomina sunt eorum spirituum, qui supra Christum Dei requieverunt, ut apud Esaiam (11, 2. 3) cautum est, et requievit super eum spiritus sapientiae et intellectus. spiritus consilii et virtutis, spiritus scientiae et pietatis et replevit illum spiritus timoris Dei. Summum ergo coelum sapientiae, secundum intellectus, tertium consilii, quartum virtutis,

Digitized by Google

quintum scientiae, sextum pietatis, septimum timoris Dei..... Hoc igitur verbum, cum lucem fecit, sapientia vocatur; cum coelum, intellectus; cum terram et mare, consilium; cum solem et lunam caeteraque clara, virtus; terram et mare excitat scientia; cum hominem finxit, pietas; cum hominem benedixit ac sanctificet, timor Dei nomen habet.' (Tractatus de fabr. mundi. Num. IV. et V.)

2. Kedor tu navedene odlomke iz Viktorinovih spisov pazno prečita, mora vsekako pritrditi, da ni resnica, ka se pri sv. Viktorinu ne najde izrekov, primernih za dogmatiko, moralo in druge bogoslovne predmete. Tako sodijo le površno in plitvo podučeni možje, ki niso morebiti nikoli prelistkali Viktorinovih literarnih del. Da! Skoro bi rekel: Kedor preuči natenko vsa še preostala dela Viktorinova, lehko sestavi kratko dogmatiko najpoglavitejših dogem katoliških; kajti tu najde izreke o trojedinem Bogu, ob angelih, o svetu, o človeku, o Mariji Devici, ob odrešenji človeškega rodu, o zakramentih, o milosti, o četvero poslednjih reči.

Ker ne kaže vseh takošnih izrekov tukaj objavljati, ponudim dragim čitateljem le nekatere: ‚Ecce quatuor animalia ante thronum Dei ... quatuor generationes populorum ab Adam usque ad Noë, a Noë usque ad Abraham, ab Abraham usque ad Moysen, a Moyse usque ad Christum Dominum, filium Dei .... Homo Christus Jesus auctor eorum, quae supra memoravimus .... Die quinto terra et aqua foetus suos ediderunt. Die sexto creata sunt, quae deerant, ac sic Deus hominem de humo instruxit, dominum omnium rerum, quas super terram et super aquam creavit. Prius tamen angelos et archangelos creavit, hominem finxit, spiritualia terrenis anteponens; prius enim lux quam coelum et terra. Hic dies sextus parasceve appellatur, praeparatio scilicet regni. Adam ad imaginem et similitudinem suam consummavit. Idcirco autem prius opera sua consummavit, quam angelos creavit et hominem fabricavit, ne forte adiutores se fuisse falsa dictione adseverarent'. (Tract. de fabrica mundi. Num. II.)

Ves citat se lehko porablja za pojasnjenje Viktorinovega nauka o Kristusu Jezusu, Sinu Božjem in človeku, o stvaritvi

Digitized by Google

sveta, angelov in človeka po sliki in priliki Božji. Posebič še naglašam Viktorinovo mnenje, da je Bog najprvo vstvaril zemljo in ves drugi svet; zatem šele angele in nadangele in poslednjič človeka. To pa je storil modri stvarnik zato, da se ne bi niti angeli niti ljudje hvalili, češ, da so tudi oni sodelovali pri vstvaritvi sveta. Svet je torej vstvarjen t. j. iz niča napravljen in narejen ter ni od vekomaj, kakor so takratni gnostiki in manihejci trdovratno basnili.

3. Dalje zaslužujejo Viktorinovi spisi vso pohvalo in ves pozor zavoljo cerkvenih naprav, šeg in navad, katerih davnobobnost na glas oznanujejo. Tako omenja slavni književnik sveti post ob petkih, spominja praznovanje svete nedelje, vpeljane namesto starozakonske sobote. O postu govori v nadaljevanji neposredno poprej navedenega citata, rekoč: „Hoc quoque die sexto ob Passionem Domini Jesu Christi aut stationem Deo aut jejunium facimus". Potemtakem so krščani že za Viktorinove dobe bedeli v noči ali pa se postili ob petkih v hvaležni spomin bridkega trpljenja našega Gospoda Jezusa Kristusa, ki je na križi vmrl ravno v petek. Komu ne dopada in ne ugaja ta davnodobna navada cerkvena? Čitatelja še posebič opozarjam na izraz: stationem Deo facimus. Prvi kristjani so se kaj radi imeli za duhovne vojake. Ob določenih dnevih moral je rimski vojak iti na stražo. Rimljani so takošne dneve težavnega straženja zvali stationes. Jednako so prvi krščani imenovali dneve, molitvi, premišljevanju in postu posvečene, stationes. Zatorej stationem habere pomenja držati duhovno stražo v določeni cerkvi. Od tod po Rimskih cerkvah stationes. „Statio de militari exemplo nomen accepit, nam militia Dei sumus," pravi Tertulijan.

4. O nedelji pa vrli vladika piše doslovno: „Die septimo requievit ab omnibus operibus suis et benedixit eum et sanctificavit, idcirco ut die Dominico cum gratiarum actione ad panem exeamus, — ne cum Judaeis sabbatum observare videamur... Christus sabbatum corpore suo resolvit... Jesus quoque Nave, successor Moysi, et ipse sabbatum resolvit; die enim sabbati praecepit filiis Israel, ut muros civitatis Jericho tubicinibus circumirent et bellum allophilis indicarent. Matthatias

Digitized by Google

autem, princeps Judae, sabbatum resolvit; nam praefectum antiqui regis Syriae sabbato occidit et allophilos sua persecutione subiecit... Quapropter verum illud sabbatum et septem millia anni, in quo Christus cum electis suis regnaturus est.“ (De fabrica mundi. Num. II., III. et IV.) Bog je od vstvarjanja sedmi dan počival in je ta dan blagoslovil, da kristjani na Gospodov dan, t. j. v nedeljo z hvaležnim srcem zahajajo k meši, to hoče povedati izraz „ad panem exeamus“, in ne praznujejo sobote z židovi. Kristus je sam odpravil soboto kot dan praznovanja, kakor so že v starem zavetu posamezni možje opravljali ravno ob soboti razne posle. V poslednjem stavku — verum illum sabbatum septem millia anni, in quo Christus cum electis suis regnaturus est — opazi čitatelj namigljej o kilijazmu. Viktorin je namreč mislil, kakor so mislili tudi drugi milenarci, da bode stal svet samo le šest tisoč let, teh šest vekov pomenja šestero dni stvarjanja, ko pa nastopi sedmo tisočletje, vstali bodo vsi pravičniki in Jezus bode ž njimi tisoč let kraljeval na zemlji v Jeruzalemu. In ko je preminil ta sedmi vek, prične se z osmim tisočletjem brezkonečna večnost. —

Dokazal sem zgoraj, upam, nepobito, da je sv. Viktorin poleg sholij spisal tudi komentar za Janezovo apokalipso. Zavoljo tega smem pač tudi iz tega prekoristnega dela zajemati nauke Viktorinove teologije. Marni vladika je v tem spisu z novimi resnicami pomnožil svojo teologijo, vendar se v tem komentarji nahaja mnogo reči, ki stojè skoro doslovno tudi v sholijah. In prav ta okolnost spričuje, da je komentar k apokalipsi avtenten. Pa oglejmo si pobliže važnejše nauke, ki jih je Viktorin v komentarji zapustil.

1. O 7 cerkvah piše v tej razlagi kakor v sholijah, rekoč: „In toto orbe septem ecclesias omnes esse et septem nominatas — unam esse catholicam, Paulus docuit.“ (Comment. in apocal. Biblioth. Patrum edit. Lugdun. Tom. III. Pag. 415.)

2. Posebič govori sv. mož v komentarji o zakramentu sv. krsta, da opere človeka izvirnega greha in da ga stori takoj kristjana. „Improperium est peccatum pristinum, quod aufertur in baptismo, et incipit vocari homo christianus: quod est, invocetur nomen tuum super nos.“ (Idem ibidem Pag. 415.)

Digitized by Google

3. Za pisatelje cerkvene zgodovine je prav važna opomnja, da so prejeli tako zvani Nikolajiti svoje ime po dijakonu Nikolaji in da so učili, ka se jedi bogovom darovane, idolothyta, smejo uživati, ako so le eksorcizovane, in da se nečistniki lehko črez osem dni po svojem padu v greh sprejemajo v sveti mir. „Nicolaitae autem erant illo tempore ficti homines et pestiferi, qui sub homine Nicolai ministri fecerunt sibi haeresin, ut delibatum exorcisaretur et manducari posset et quicunque fornicatus esset, octava die pacem acciperet.“ (Idem ibidem Pag. 415. Primeri scholia in apoc. II, 6.)

4. Kakor v sholijah šteje sv. Viktorin tudi v komentarji 24 knjig stare zaveze, opiraje se na Teodora, ki je sestavil kratek pregled svetih knjig starega testamenta in o kojem avktorji sem že zgoraj razodel svojo misel. „Sunt autem libri veteris testamenti, qui accipiuntur, viginti quatuor, quos in epitomis Theodori invenies.“ (Idem ibidem Pag. 417.)

5. V komentarji dalje ponavlja Viktorin trditev, da je apokalipso spisal sv. Janez apostol. Pohvalno omenja knjigo, rekoč; „Liber apertus est, quem Joannes vidit.“ Govori tudi o dobi, v kateri je zložil sv. Janez svojo skrivnosti polno knjigo. Izrek apokalipsin 10, 11 tolmači Viktorin na ta-le način: „Hoc est, quoniam quando hoc vidit Joannes, erat in insula Pathmos in metallum damnatus a Domitiano caesare. Ibi ergo vidit apocalypsim. Et cum senior iam putaret, se per passionem accepturum receptionem, interfecto Domitiano, omnia iudicia eius soluta sunt et Joannes de metallo dimissus. Sic postea tradidit hanc eandem, quam acceperat a Domino, apocalypsim.“ In malo niže pravi: „Intelligi oportet tempus, quo scriptura apoclypsis edita est, quoniam tunc erat caesar Domitianus. Unus exstat, sub quo scribitur apocalypsis, Domitianus scilicet.“ (Idem ibidem Pag. 419 sq.)

6. Komentar se dalje vjema s sholijami gledè četirih živali, ki pomenjajo četiri evangeliste (Idem ibidem Pag. 416). Istotako se zlagata obadva spisa v poročilu ob evangelji sv. Janeza (l. c. Pag. 418), o dejanji apostolskem (l. c. Pag. 415), o pomenu prvega lista sv. Petra (l. c. Pag. 414) in sklepoma o razmerji med starim in novim zakonom (l. c. Pag. 417).

Digitized by Google

Vse to glasno oznanuje bližnje sorodstvo sholij in komentarja. Mnogoteri učenjaki učè, da so sholije okrajšan komentar, ali pa komentar, da so to razširjene sholije. Bodi temu tako ali tako, obojega dela oče je in ostane sv. Viktorin Ptujski. Konečno se lehko vsakdo iz navedenih odlomkov prepriča, da sv Viktorin ni pisal preslabe latinščine, kakor mu preostri sodniki očitajo. Kedor prevdari tedanje razmere, nikar, da bi nehvaležno in nepravično sodil Viktorinov zlog. Res! Viktorin je pisal knjige, prepolne učenosti, knjige, ki so sicèr priproste v zlogu in sostavi, ki so brez posebne umetnosti, ki pa so vendar izredno globokih misli in bogate vsebine.

Češčenje sv. Viktorina. Njegovi sv. ostanki.

Kedor modro in resno presodi vse, kar se je doslej pisalo o sveto-vnetem vladiki, o marljivem književniku in pogumnem mučeniku, mora, hočeš nočeš, priznavati, da je bil povsem mož po volji Božji, da je bil pravi apostol, ki je prevestno in prečastno spolnoval dolžnosti svojega dokaj težavnega stana. In zato je vsega obžalovanja vredno, da se veliki svetnik ne časti in ne slavi zaslužno v današnji dobi. Da je pojenjalo goreče češčenje, zakrivila je mnogo preostra obsodba sv. moža zaradi kilijazma. Bil je celò iz cerkvenih koledarjev zavoljo mnenja milenarskega izbrisan po nekaterih vladikovinah. To početje je bilo prekratkovidno in prenagljeno. Zakaj vkljub vsemu kilijazmu bil je Viktorin v davnejših časih spodobno čislan in češčen, kakor svedočijo različni martirologi. Zato pa tudi v naši dobi ne zaslužuje pozabljenja, pač pa nepozabnega spomina kot škof, pisatelj in mučenec.

Spodobilo bi se, da se posebič slavi in hvali v onem mestu, kjer je tako blaženo deloval, kjer je pisal svoja prekoristna dela. Ptuju ne bi smel biti Viktorin ptujec. Jezuvit

Digitized by Google

Viljem van Hooff v svojem najnovejšem življenjepisu Viktorinovem toži, da vkljub vsemu prizadevanju ni mogel zvedeti, časti li se spodnještajarski apostol posebič v Ptujski cerkvi. „Utrum in ecclesia, cui praefuit, speciali cultu et honore gaudeat, adhuc incompertum habemus. Interrogati enim istius ecclesiae sacerdotes, nullum litteris nostris responsum dederunt.“ Morebiti pa pismo ni došlo na zaželjeni kraj. Sicer pa pisatelj teh vrstic lehko jednako toži s pogledom na neodgovor na pismeno prošnjo, katero je poslal v Piktavij, da bi zvedel, kako misli dandanes Piktavijska cerkva o našem slavljenci *).

Ko se je sprožila neresnična misel, da je Viktorin škofoval v Piktaviji na Francoskem, sprejelo se je takoj v ondešnji vladikovini njegovo ime v cerkveni koledar, kakor tudi v litanije; in dan njegove mučeniške smrti so vselej prav slovesno praznovali. Duhovniki Piktavijske škofije so morali poseben oficij v častni njegov spomin opravljati. Kaj lepo piše o tem učeni van Hooff, ako pravi: „Quem errorem piissimum Pictavorum ideo permisit Deus, ut Poetoviensium socordiam ac sancti sui episcopi incurios animos excitaret ad reparandam sanctissimi

*) Vsebina Piktavskemu škofu o zadevi sv. Viktorina z Dunaja meseca julija leta 1887 poslanega pisma:

Reverendissime ac Illustrissime Domine!

Domine Colendissime!

Devotissime infra scriptus c. r. capellanus aulicus rogat oratque impense, ut Illustritas Vestra! benigne, quae sequuntur, perlegere atque humillimam petitionem, in quantum fieri potest, gratiose exaudire dignetur.

Inferius consignatus diuturniore iam tempore colligit notata quaecunque ad accuratiorem biographiam nec non bibliographiam concinnandam s. Victorini, Episcopi Petoviensis et Martyris, qui communiori doctorum sententia altero saeculi tertii dimidio episcopali munere functus est Petavii seu Petovii in Pannonia superiori, quod perantiquum oppidum hodiedum theodisce Pettau in Styria, provincia austriaca, compellatur. Petovii quoque inclyto martyrio, imperante Diocletiano, coronatus est die 2. Novembris anni 303. (Cfr. S. Hieronymi, Catal. vir. illust. c. 74; et Martyr. Roman. quartis Nonis Novembris.)

Ceterum autem non defuerunt historici, inter quos nominatim celebratissimus Baronius Cardinalis S. R. E. (Annal. ad an. 303), qui affirmare et propugnare minime detrectaverint, praefatum sanctum virum non Petovii (Pettau) in Pannonia, sed potius Pictavii (Poitiers) in Aquitania II. claruisse. Qua de causa acriter concertabatur inter eruditos, donec doctissimus

Digitized by Google

martyris iniuriam.' — Pač častno je za Ptujčane in duhovnike Ptujskega okrožja, ki so leta 1768 prosili papeža, naj jim dovoli posebno češčenje častivrednega varuha in zaščitnika. Simon Povoden le površno omenja to hvalevredno početje vrlih prebivalcev mesta in okraja Ptujskega. Natančnejše poroča o tej zadevi ravnokar imenovani pater Viljem van Hooff. Kakor pripoveda on, bila je leta 1768 od Ptujčanov rimskemu stolu predložena nastopna prošnja:

„Beatissime Pater! Ad sacros Sanctitatis vestrae pedes humillime provolutus orator Franciscus Ignatius, comes ab Inzaghi, archiparochus et decanus Pettovensis, Salisburgensis dioecesis, cum toto districtus sui clero tum saeculari tum regulari necnon cum universis civitatis eiusdem incolis ea, qua par est, submissione exponit, quatenus iam inde a tot saeculis ad haec usque tempora continuata erga sanctum Victorinum martyrem et olim episcopum suum veneratio persistit. Et vero licet tot bella, persecutiones aliaeque iniuriae temporum nullum aliud luculentum vestigium reliquerint, haec tamen per haustam a maioribus traditionem existimatio et devotio de praedicto

---

theologus Sorbonicus Joannes Launoius peculiari dissertatione an. 1653 publicata de praelaudato martyre, quam Christophoro Fauveo, Officiali Pictaviensi, dedicavit (Opp. edit. Colon. an. 1731. Tom. II. Part. I. Pag. 643—649.) luculenter et invicte commonstravit, beatum Victorinum erronee ab auctoribus quibusdam nuncupatum fuisse antistitem Pictaviensem, eoquod haud unquam Pictavii in Gallia sed Petovii in Pannonia resp. Austria praesulem floruisse.

Ante editam celebrem monographiam laudatissimi Launoii nomen s. Victorini in catalogis episcoporum Pictaviensium primo loco collocari, in Litaniis ecclesiae Pictaviensis recitari consuevit. Imo ad recolendam piam memoriam s. Patris et scriptoris ecclesiastici martyrisque quarto nonas Novembris cuiuslibet anni Proprium officium cum propriis lectionibus secundi Nocturni persolvebatur a sacerdotibus dioecesis Pictaviensis.

Quae quum ita sint, humillima petitio eo tendit, ut Illustritas Vestra, mediante fors aliquo docto viro, benevole dignetur annuntiare scripto, quid de memorato s. Episcopo in dioecesi Pictaviensi modo doceatur; utrum adhuc veluti antistes Pictaviensis honeretur qualeque officium in Eius honorem peragatur.

Pro qualibet relatione, positiva et negativa, pro minutissima quoque glossa, quaestionem ventilatam collustrante, summas ac reverentes grates continuo rependet Excellentiae Vestrae — devotissime addictus.

Digitized by Google

episcopo suo ad hoc usque aevum inconcussa permansit. Quare devotissime supplicat, ut Sanctitas vestra ad augendam devotionem de eodem sancto officium cum propriis lectionibus sub ritu primae vel secundae classis recitari et missam legi tum a saeculari tum regulari in districtu hoc existente clero gratiosissime concedat et hanc gratiam, quam Deus etc.

Franciscus Ignatius, comes ab Inzaghi, archiparochus et decanus Petovii, una cum toto suo clero. — Franciscus Wasser, judex civitatis Pettovensis. — Franciscus Ludovicus Sabief, syndicus. — Joachimus Josephus Harrer, senator et senior. — Franciscus Xav. Schmidt, assesor. — Antonius Cotenitz, assesor".

Tej prošnji je pridodana: Missa „Statuit" de communi unius martyris et pontificis cum oratione propria, et lectiones officii propriae tres secundi nocturni. Priloženo je tudi spričevalo Sekovskega škofa in generalnega vikarija nadškofa Solnograškega: Jožefa Filipa pl. Spauer, naj bi se prošnja milostno uslišala. Vsebina te listine se glasi: „Nos Josephus Philippus, Dei gratia episcopus Secoviensis, S. R. I. princeps, metropolitanae Salisburgensis et cathedralis Brixiensis ecclesiarum Canonicus capitularis, praepositus Ehrenburgensis, per utramque Styriam et districtum Neostadiensem in pontificalibus et spiritualibus Vicarius generalis etc. comes a Spauer.

Exposuit nobis decanus et archiparochus noster Pettovensis Franciscus Ign. comes de Inzaghi, quod ipse cum eiusdem civitatis incolis sanctae Sedi humillime supplicaverit, ut sibi de s. Victorino episcopo et martyre, quem Pettoviensem non Pictaviensem episcopum fuisse comprobant, missa cum officio novem lectionum concedatur. Quorum proinde pias supplicationes nos praesentibus conutamur, ipsos omnino dignos censentes, quibus petita gratia a sancta sede benignissime conferatur.

Dabamus Graecii in aula nostra episcopali die 25. Martii 1768. Josephus episc. Secoviensis.

Ad mandatum altefati principis et episcopi proprium subscripsit Wolfgangus Innocentius Poss, juris utriusque doctor. protonotarius apostolicus, consiliarius ecclesiast. et secretarius. manu propria".

Digitized by Google

Vredno je dalje posebnega spomina, da se je navedeni prošnji primeknila širja razprava Ahileja Ruschi-ja, ki je jasno dokazal, da Viktorin ni vladikoval v Piktaviji na Galskem, pač pa v Petoviji na Panonskem. Iz te učene obravnave je ob enem razvidno, da se je v Ptuji vedno ohranil spomin sv. Viktorina, da pa se mu poseben kult ni skazoval.

Vsi tukaj spominjani dokumenti so bili kongregaciji svetih obredov pridoposlani. Le-ta pa je vso stvar izročila kardinalu Boschi-ju s poveljem, da poroča svojedobno o mikavni zadevi: „Ad eminentissimum et reverendissimum Dominum Cardinalem Boschi, qui videat et referat in sacra Rituum Congregatione. V. Macedonius S. R. C. secretarius". Toda vspeh ni bil povoljen, kakor kažejo besede, ki so napisane na robu eksemplarja, v Rimu shranjenega: „In Congregatione sacr. Rituum habita die 17. aug. 1768 rescriptum fuit: Dilata et ad mentem. Mens est, ut inquiratur, num s. Victorinus habuerit publicum cultum in civitate Petaviensi, pro qua petitur officium proprium". Akoprem ni bila dotična prošnja vspešno rešena, dobil je vendar pozneje sv. Viktorin lastne lekcije v Lavantskem Propriji, to pa po prizadevanji pokojnega knezoškofa Martina Slomška. In tako se danes v tej vladikovini časti in slavi 3. dne v novembru namesto 2., ker je ta dan posvečen spominu vernih duš v čistilišči; in slavi se kot škof in mučenec ter ima njegov oficij v drugem nokturnu prvo branje lastno po katalogu Hijeronimovem, tretje in četrto berilo se vzame iz skupnega branja o mučenikih, ki stoji na prvem mestu v brevijariji. Branje tretjega nokturna se jemlje iz skupnega branja za mučenike, ki stoji na drugem mestu v brevijariji zaznamenovano. Svete meše formularij je „Sacerdotes Dei".

Pa še tudi na druge načine se časti sv. Viktorin po Lavantski vladikovini. Ne preredkokrat se nahajajo po raznih cerkvah oltarji, posvečeni sv. Viktorinu. Tako najdeš v Ptujski farni cerkvi krasen, temu svetniku posvečen oltar, pri kojem se na njegov god služi slovesna sv. meša; istotako v semeniški cerkvi sv. Alojzija v Mariboru. Najdejo se po cerkvah tudi lepe podobe in čedne slike sv. Viktorina navadno v škofji obleki, z mečem v roki in s palmovo vejico kakor z knjigo

Digitized by Google

v naročji. Takošna podoba stoji poleg podobe sv. Maksimilijana ob strani oltarja domače kapele Mariborskega dijaškega semenišča, ki se po tem svetniku imenuje „Viktorinum“ ter je ustanovljeno, da se v njem odgojujejo mladeniči, ki se duhovenskemu stanu posvetiti želé. Tudi v obednici tega zavoda visi primerna podoba hišnega patrona. Viktorinovo sliko najdeš dalje pri Novicerkvi poleg Vojnika in podrugod.

Cerkve pač ni blizu ne daleč, ki bi bila posvečena slavnemu cerkvenemu očaku in učenjaku. Dvoma ni, da bi prav spodobno bilo, ko bi se nahajala vsaj v mestu ali v njegovem obližji, kjer je plemeniti mož tako vzorno živel in deloval, dostojna cerkev, postavljena v njegov sveti spomin. Skoro bi očital Ptujčanom, da so premalo skrbeli za primerno češčenje toli slave in hvale vrednega moža, lastnega svojega varuha in pokrovitelja. Ogri slavé sv. Štefana, Poljaki poveličujejo sv. Stanislava, Avstrija povzdiguje sv. Leopolda, Čehi častè sv. Venceslava, Nemci pojò hvalnice sv. Bonifaciju; pa tudi posamezna mesta proslavljajo svoje posebne patrone, tako Celje sv. Maksimilijana, kateremu so Celjani postavili prav zalo cerkvico v stalni spomin; le Ptujčani ne posnemajo teh posneme vrednih vzgledov, ker ne častè in ne slavè po zaslugah moža, ki je bil blag in plemenit po naravi in po značaji, ki je bil idejalno navdihnjen, prijazen z vsakim, otroški skromen, darežljiv, bistroumen, duhovit, pobožen in natankovesten škof, zvesto-vdan svoji cerkvi, po dejanjih koprneč, moder in spreten predstojnik, vedno delaven, ne boječ se nobenega truda in nobene žrtve, kjer je veljalo, delati za sveto stvar, a nikoli skrbeč za pomnoženje svoje slave ali osebne koristi, pač pa z umom in peresom braneč duševni in telesni blagor svojih podložnikov. Tako stoji pred nami sv. Viktorin, kot vzgled in vzor bogoljubnega škofa, izredno pridnega pisatelja, velikega svetnika in krepostnega mučenika.

Sodim, da bi bilo spodobno, ko bi se Viktorinovo ime pridevalo pri sv. krstu otrokom krščanskih starišev. Vsekako je čudno, da ni najti ne krstnih in tudi ne pisnih imen med Slovenci po tem slavitem apostolu spodnještajarskem. V Lito-

Digitized by Google

meriški vladikovini, kateri je patron sv. Viktorin, škof Amiternski, porablja se gošče to ime med narodom, kakor sem zvedel od tamošnjih duhovnikov. —

Sklepoma poročam nekoliko mikavnih vrstic o sv. ostankih Viktorinovih, ki so bili iz Norika v Rim preneseni in še tamo mirujejo. Stvar je ta-le. V izdavi Uzuvardovega martirologija, objavljeni pri Solleriji v Ljubek-Kölnu, bereš 2. dne novembra nastopno opomnjo: „Ipso die in Monasterio translatio sanctorum Victorini et Floriani martyrum". Prenosa ostankov sv. Florijana sta zgodovinski znana dva, prvi iz Norika v Rim in drugi iz Rima na Poljsko. V katerem letu se je vršil prvi, ni dognano; drugi se je dogodil leta 1183, kakor uči Godefridus Henschenius in Actis Sanctorum ad diem 4. Maii. Tom. I. Pag. 466 sq.

Dalje se praša, kaj pomenja Monasterium? Je-li ime mesta, kraja ali samostana? Nedvomno bode samostan sv. Florijana, kakor trdi verevredni Henschenius, opiraje se na Mateja Rader-ja, ki je slavnoznani samostan opisal v svojem delu: Bavaria sancta et pia. Monachii, 1704. Tom. I. Pag. 18. Ta samostan sv. Florijana stoji med mestom Steier in mestom Linz, in v njem prebivajo regularni kanoniki sv. Avguština. (Primeri Muchar, Noricum Romanum. Tom. II. Pag. 113.) In iz tega samostana bile so prenesene kosti sv. Florijana v Rim in iz Rima na Poljsko, ker je za nje kralj Kazimir poprosil papeža Lucija III. (1181—1185).

Vpraša se sedaj, o katerem prenosu govori Uzuvardov martirologij? Gotovo le o prvem; zakaj oni drugi prenos ne zadeva Monasterija ali samostana sv. Florijana in bi potemtakem ne mogel biti govor o tem kraji. Iz martirologija Uzuvardovega zvedamo povsem zanesljivo, da so bili ostanki sv. Viktorina z ostanki sv. Florijana zajedno preneseni na neko mesto. Iz tega poročila pa smemo zaključevati, da so bile kosti sv. Viktorina iz kraja prvega pokopa prenesene v samostan sv. Florijana. A kje je bil Viktorin pokopan prvikrat? To vemo, da je škofoval v Ptuji, a ne znamo kraja njegovega mučeništva in prvega pokopa? Kaj? vpraša zvedavo jezuvit van Hooff, ko bi bil Viktorin tam in takrat, kjer in kadar je bil mučen sv. Florijan. Da! Sv. Florijan je našel pri Lavrejaku

Digitized by Google

v valovih reke Ens junaško smrt leta 303, v katerem je tudi sv. Viktorin dosegel mučeniški venec. Nemožno ni, da je bil Viktorin v Lavrejak gnan, tamo vmorjen in na istem kraji z Florijanom pokopan. Kmalu se je nad njunim grobiščem povzdignila cerkva in je nastal samostan, v katerem so prebivali sinovi sv. Benedikta. Ko pa so sovražniki zaseli kraj, prenesene so bile njedvine relikvije v Rim, kjer še danes počiva Viktorin, medtem ko so sv. Florijana preselili na Poljsko.

Toda mnogo verojetnejša se mi dozdeva naslednja konjektura. Umno dâ se razlagati omenjena vest Uzuvardovega martirologija in pa trditev Ptujčanov leta 1768, da se je češčenje sv. Viktorina sicer od nekdaj ohranilo, da pa vsled vednih bojev, raznih progonov in drugačnih nesreč ni ničesar preostalo od sv. Viktorina. Stvar je dovolj jasna. Spomin na sv. Viktorina je v prvih, mirnih časih lepo cvel v Ptujskem mestu, kjer je bil nad njegovim grobom povzdignen oltar. Ko pa so dospele sovražne čete, ki so razdjale cerkev in mesto Ptujsko in njegove prebivalce razškropile na vse strani, prenesli so duhovniki svete ostanke svojega ljubljenega škofa na varni kraj, kjer je počival sv. Florijan. In od tod so bile Viktorinove kosti z Florijanovimi vred iz sličnih razlogov in vzrokov prenesene v Rim. S to konjekturo se popolno vjema stanje Ptujske cerkve po smrti sv. Viktorina, kateremu ni bilo takoj dobiti naslednika.

Štefan Salagij, govoreč o starih vladikovinah po Panoniji, pripazuje, da ni našel imena kacega škofa tje do časa Sardiškega zbora *). V katalogu škofov, v Sardiki zbranih, objavljenem po Balleriniji, bereš: Aprianus de Petabione Pannoniae **). Tudi v zapisniku Sardiških zborovalcev, sestavljenem od sv. Atanazija, stoji Aprijan, toda brez imena škofije. Za Aprijanom se omenja Marko, in to v listu Oglejske sinode leta 381 do cesarjev Gracijana, Valentinijana in Teodozija. V tem pismu imenujejo sinodalci Marka svetega duhovnika in moža slavnega spomina — sanctum et admirabilis memoriae. Moral je potemtakem že takrat biti mrtev. O njem Salagij pripoveda (op. cit.

*) Stephani Salagii, De statu ecclesiae Pannonicae. Quinque-ecclesiis, 1777—1800. Libr. III. cap. VI. num. 6. Pag. 202.

**) Opera s. Leonis Mag. edit. Ballerini. Tom. III. Pag. XLIV.

Digitized by Google

lib. III. Pag. 203), da ni podpiral Arijanov, ki so ga zato pregnali in namesto njega izvolili škofom Julijana Valenta. Ali tega so v kratkem zapodili katoliški meščani. Da se nad njimi maščuje, izdal je mesto Gotom, ki so tudi Ptuj po večem razrušili. Na to je Julijan Valens pobegnil v Italijo, kjer je brezoblastno posvečeval mašnike, dokler ni bil na Oglejskem zboru leta 381 obsojen in cesar naprošen, da s svojo pomočjo zabrani nemirnežu nepostavno ravnanje. Isto poroča tudi sinodalno pismo. (Epist. 10 inter Ambros. class. I. Edit. Maurin.)

In ravno v tej dobi, ko so Gotje razdjali mesto Ptuj, dogodilo se je prav lehko, da so duhovniki Ptujske katedrale rešili Viktorinove preostanke izpod razvalin ter je prenesli drugam, dokler niso bile poslane v samostan sv. Florijana in od tod v večno mesto Rim. Kaj več o češčenji sv. Viktorina in o kraji počitka njegovih svetinj poročati, je nemožno, ker manjkajo potrebni zapisniki. Vrli jezuvit van Hooff se je močno trudil, da bi v tej zadevi mogel kaj zanesljivega dognati, toda zaman, kakor sam priznava, pišoč: „Diligenter lustravimus varios reliquiarum Urbis Romanae aliarumque urbium catalogos, in quibus Victorini nomen non semel occurrit; verum tanta est martyrum Victorine nomine insignitorum multitudo, ut nihil inde certi documenti pro nostri Victorini reliquiis excerpere licuerit.“ (Op cit. § VII. Pag. 443.)

Najnovejši življenjepisec sv. Viktorina.

V prvem delu svoje monografije sem ocenil razne pisatelje življenja in delovanja sv. Viktorina; toda najnovejši bijograf mi je bil še takrat neznan, šele kesneje mi je v roko došlo znamenito delo, katero oo. jezuviti nadaljujejo o dejanjih svetnikov in svetnic Božjih, delo povsem občudovano in znano pod imenom Bollandistarum Acta Sanctorum. Nedavno izišel je

Digitized by Google

zopet nov, sila debel in obsežen zvezek, v katerem se opisuje življenje samo onih svetih oseb, katerih spomin se slavi 1., 2. in 3. dne novembra *). In tako se tu nahaja tudi o Ptujskem Viktorinu prazanimiva razprava, katero je z obilnim trudom napisal učeni oče Viljem van Hooff, kakor se sme in mora sklepati iz črk G. v. H., ki so spisu pridodane. Ves sestavek zaslužuje v zvrhani meri, da ga natenje presodim in iz istega posnamem, kar je novega in dobrega in tako posneme vrednega.

Globoko učeni jezuvit pater Viljem van Hooff govori o našem glasovitem svetniku in mučeniku pod naslovom: „De sancto Victorino episcopo Petovionensi in Pannonia.“ Razprava se razteza od strani 432 do strani 443 in je razdeljena v sedem paragrafov, katerih vsebino hočem pobliže preiskati.

1. Viktorinov spomin v martirologijih. — V tej točki blagotni jezuvit toži, da so se natančnejši zapisniki Viktorinovega življenja in mučeništva po nezgodi časa in ljudi poizgubili. Toda znano je še, hvalo Bogu, kako so sv. škofa slavili Hijeronim, Optat, Kasijodor in drugi veleumi, katerih pohvalne besede sta povzela in posnela svetovno-znana martirologa Adon in Uzuvard. Obadva hagijografa ga imenujeta: Victorinum Pitabionensem. Menih Silvester Maurolycus je, žali Bog, pokvaril Uzuvardovo pisavo, naredivši Victorinum Pictaviensem iz Pitabionensi **). Tudi Galezinij se je hudo zmotil, pišoč: „Pictavis sancti Victorini episcopi, qui in doctrina instructus coelestibusque virtutibus ornatus, in ipsa Diocletiani persecutione non modo constanter sed etiam summo cum gaudio mortem pro Christi

*) Acta Sanctorum Novembris ex latinis et graecis aliarumque gentium monumentis servata primigenia veterum scriptorum phrasi collecta, digesta, commentariis et observationibus illustrata a Carolo de Smedt, Gulielmo van Hooff et Josepho de Backer S. J. prebyteris theologis. Tomus primus. Parisiis apud Victorem Palme. Bruxellis apud Arthurum Vandenbroeck, 1887.

**) Silvester Mavrolycus, cistercijenec, je bil slaven zgodovinar, ki je za Španskega kralja Filipa iskal po vsej Evropi grške, kaldejske in arabske kodekse. Leta 1613 je še živel; leto njegove smrti ni znano. Med drugim je obelodanil: Catalogum scriptorum ecclesiasticorum.

Digitized by Google

nomine suscepit« *). Naposled proslavlja Viktorina rimski martirologij, kakor je bilo že tudi zgoraj povedano. V tako imenovanih Hijeronimovih martirologijih se pri 2. dnevu novembra nahaja ime Viktorin. Toda pisatelj sodi, da ta Viktorin ni Ptujski, pač pa je oni naš slavljenec, ki se omenja 1. dne novembra. Mimogredè pripazujem, da je bilo v starejših časih mnogo martirologij prilastovanih sv. Hijeronimu, vendar po krivem, kakor učè današnji starinoslovci.

2. Obsodba sv. Viktorina. — V tem odlomku ne pove avktor ničesar novega. Govori o dobro poznati cenzuri Viktorinovih slovstvenih del po papežu Gelaziju in o krivi obsodbi za časa Silvestra I., vse po kardinalu Baroniju, katerega potem popravlja in zavrača z besedami Lavnojevimi. S pogledom na mnenje Baronijevo, da so bila Viktorinova dela tudi zato recenzovana, ker je sv. škof posnemal Origena pri tolmačenji sv. pisma, pravi van Hooff: „Quid etsi verum sit, nullam tamen proscribendi eius opera causam suppeditat«.

3. Škofoval li je sv. Viktorin v Piktaviji ali v Petoviji? — Na stavljeno vprašanje odgovarja učeni redovnik, da je Viktorin škofoval v Petoviji na Panonskem, a ne v Piktaviji na Francoskem. Novih dokazov ne prinaša, ker mu zadoščajo dokazi glasovitega Lavnoja, katerega sem spadajočo razpravo navaja doslovno. Le sklepoma objavlja nekoliko novih podatkov, češ, da se je v najnovejšem času znovič vnel med francoskimi historiki pereč prepir gledè škofje stolice sv. Viktorina, toda zmagala je nepremagljiva resnica.

Človek bi mislil in bi pričakoval, da se ne bode od Lavnoja sem nikdo več drznil dvomiti o mestu, kjer je stoloval slavni Viktorin. Pa vstal je zopetno v naših dneh mož, ki se je krčevito potegoval za Piktavij; to pa menda bolj iz golega domoljubja, nego iz čistega resnicoljubja. Francoski duhovnik Auber namreč je hotel v perijodičnem listu (Revue d' Aquitaine. Num. 19, 20 in 21) na noge stari laži pomagati,

*) Peter Galesini, rojen v Milanu, je živel v 16. veku za papeža Gregorija XIII. in Siksta V. Izdal je leta 1577 v Milanu in leta 1587 v Benetkah »Martyrologium Romanum« z mnogvrstnimi opombami. Vmrl je leta 1590.

Digitized by Google

da je Viktorin bil prvi vladika Piktavijski v Akvitaniji. Plitvemu učenjaku je prepričalno odgovoril benediktinec Domnus Chamard v jedrnati razpravi: Saint Victorin, evêque et martyr, et saint Nectaire, evêque de Poitiers.

Chamard si je v Pariški nacijonalni biblijoteki skrbno in vestno ogledal 115 rokopisov Hijeronimovih del in vsi, izvzemši 1, imajo varijante: Petabionensis, Pittabionensis, Petavionensis. Vsi boljši in starejši kodeksi npr. oni, ki nosi načelno številko 12161 in je 6. veka palimpsest, in vsi prelepi kodeksi Karolinški devetega veka pod številkami 9532, 1866 in 1870, kakor mnogi drugi imajo berilo: Petabionensis. Neki drug kodeks, pisan v 9. veku, ima Petobionensis. Rokopisa, hranjena v biblijoteki Mazarina v Parizi pod številkama 264 in 265, imata Pictabionensis in Petabionensis. In tako potrjuje učenega Chamarda trud — Janeza Lavnoja prizadevanje. Zato pa vrlo dobro završuje van Hooff to točko, rekši: „Volueramus et nos propriis oculis praedictos codices usurpare; verum tamen ne actum ageremus, labori atque tempori pepercimus. Stat enim stabitque invicta causa Victorini Poetovionensis non Pictaviensis episcopi.“

4. Kako se je prigodilo, da so Viktorina imenovali škofa Piktavijskega? — V tem odstavku pojasnuje pisatelj, kako je spočetkoma nastala dotična zgodovinska pomota, razkriva posebič krive trditve Janeza Beslija in Demochar-a. Prav mikavno je poročilo, kako je zgoraj citovani prezbiter Auber hotel znova priboriti Viktorina cerkvi Piktavijski in kako ga je zdravo zavrnil temeljiti Chamard.

Auber je med drugim trdil to-le: „Notatu digna res est, apud scriptores historiae nostrae Nectarium raro, Victorinum saepissime nominari. Sub hoc nomine cultum habuit apud Pictavos die 3. novembris eumque habuit a tempore immemoriali usque ad annos multo posteriores anno 1682, quo factum est Proprium ultimum, quod praecessit breviarium dioecesanum, datum an. 1665 per Reverendissimum Dominum Beaupoil de Saint Aulaire. Tunc solummodo sanctus noster (scil. Victorinus) cultu publico exclusus fuit. Quare? quia non

Digitized by Google

erat acceptus novatoribus, qui eo tempore tam avidi erant traditionum nostrarum susdeque vertendarum.“ (Revue d'Aquitaine. Pag. 299.)

Chamard odgovarja vročekrvnemu nasprotniku atiški soljeno: „Confiteor humiliter, post Pictavorum historicos omni ex parte examinatos, nihil nullum innotuisse, qui raro locutus sit de Nectario, de Victorino frequenter. Praeterea in nullo multorum codicum mss. rerum liturgicarum, quos Pictavos oriundos Parisiis examinavi, ad diem 2. aut 3. novembris festum inveni s. Victorini episcopi et martyris, neque in codicibus mss. aut typo expressis apud Pictavos, quorum bibliotheca publica et bibliotheca seminarii possident missales libros impressos anno 1525, 1548, 1580, 1618, 1768 praeter breviarium anni 1765; missales quoque libros, breviaria aliosque libros liturgicos, manuscriptos et impressos saec. XII., XV. et XVI.“ (Op. cit. Pag. 14 et 15.) V podčrtni opombi še dostavlja Chamard: „Inveni festum cuiusdem Victorini martyris in uno calendario non in mense novembri sed ad diem 2. decembris; et in Proprio cathedralis Pictavorum anni 1631, 1667 et 1682 invenitur festum nostri Victorini.“

Toda kako je ta praznik v Piktaviji nastal, razjasnil je vedro slavni Lavnoj, rekoč: „Nondum annus est tricesimus, ex quo Pictaviensis ecclesia Victorinum episcopum agnovit suum.“

Vsa ostala 6. opomnja Lavnojeva se lehko prečita v prvem delu. Tukaj bodi zavoljo večje jasnosti povedano par besed o Janezu Besliji, kateri se po vsej pravici dolži, da je največ zakrivil nesrečno zmoto.

Knjigo Janeza Beslija je po njegovi smrti na željo škofa Piktavskega Henrika Ludovika Chasteigner de la Roche-Pazay izdal njegov sin Janez Beslij leta 1647 pod načelnim naslovom: „Episcopi Pictavorum cum probationibus“. Delo začenja s katalogom Piktavijskih vladik in sicer: „Primus episcopus Nictarius sive Victorinus“. Za tem stavkom sledi probatio ali dokaz, ki se glasi tako le: „Nictarius sive Victorinus: Democharis lib. III. de ritu missae (ex Catalogo sanctorum lib. X. cap. 12) testatur, hunc episcopum etiam Victorinum nominari. Vixit impp. Valeriano et Galieno. Martyrium fecit coliturque festa die 2. Novemb.

Digitized by Google

in martyrolog. Rom., Cardin. Baron. Tom. II. Annal. eccl. ad annum 303 et Tom. III. ad annum 324.“ Dalje cituje Beslij sv. Hijeronima: ad Paulinum, ad Magnum Oratorem et de Scriptor. eccl. cap. 84., Sophronium interpretem, in pripazuje: „occubuisse Victorinum in persecutione Diocletiani: Binii Bibl Patrum Tom. I. col. 1034, deinde ex dist. 15. Gelasium Victorini scripta inter apocrypha reiecisse, item ex concilio Rom. anno 494“, na katerih mestih misli Janez Beslij, da se omenja Viktorin Piktavijski. Mož se sicer ni zmotil, ko je citoval Hijeronima, a zmotil se je z Demoscharom in Baronijem, da je Viktorina imenoval Piktavčana.

Kako se je Democharés vkanil, pojasnil je mnogohvaljeni Lavnoj v opomnji 3. svoje disertacije od besed: Primum constituemus, do besed, eum cum Nectario confundit. Po Lavnojem mnenju prepetila se je napaka, ker je Anton Democharés našel tu Nektarja in tam Viktorina kot škofa na prvem mestu in tako ni vedel, kaj bi počel z Viktorinom, dokler ga ni zamenjal z Nektarijem. Viljem van Hooff pa si reč drugače tolmači, pišoč: „Haec Launoius. Ego vero suspicor, Democharí seu Antonio du Mouchy, ut confunderet utrumque, eandem rationem imposuisse, quae illusit nostro tempore Auber, presbytero Gallo. Quum enim Nectarius certissime fuerit episcopus Pictaviensis, ut apud Dreux du Radier (Bibliothéque historique et critique du Poitou. Paris, 1754. Tom. I. Pag. 5 sqq.) invictissime probatur ex commentario quodam doctissimi presbyteri Le Boeuf asserentis et argumentis optimis probantis, in sede Pictavorum Nectarium sedisse, et alibi legeret Victorinum Pictaviensem episcopum, eandem puto viam inivit, quam postea Auber, et Nectarium seu Nictarium credidit graecum nomen, cuius latina versio esset „Victorinus“. Konečno še van Hooff pravi, da je zamotano prašanje navstalo po samih hudih zmotah. Zmotili so se najslavnejši književniki, kar resnicoljubni jezuvit odkrito priznava, a zajedno globoko obžaluje. Zmotil se je Posevin, Mirej in celo svetovno-znani Baronij. Ves oddelek završuje stavek: „Nos itaque, errore ut sperare fas est in aeternum abolito, ad reliqua transimus.“

Digitized by Google

Nastavek.

5. Poročila starejših pisateljev o sv. Viktorinu. Spomeniki Panonski. — V prvi polovici pete točke navaja van Hooff izreke in poročila najstarejših pisateljev kakor sv. Optata, sv. Hijeronima in Kasijodora, ki so nam že vsi doslovno znani. Spregledan je bil le nastopni citat, v katerem se imenuje blaženi mučenik Viktorin: „Praeterea commentarios viri eloquentissimi Hilarii et beati martyris Victorini, quos in Matthaeum diverso sermone sed una gratia spiritus ediderunt, post paucos dies ad vos mittere disposui, ne ignoretis, quantum nostris quoque hominibus sanctarum scripturarum quondam studium fuerit". (In prologo translationis homiliarum triginta novem Origenis in Evangelium Lucae. Migne, Tom. XXVI. Pag. 220.)

V drugi velevažni polovici pričujočega paragrafa objavlja modri bijograf razne napise latinske, ki stojè na starih spomenikih, najdenih po gorenji in dolenji Panoniji, in v katerih se nahaja ime Viktorin. Zanimivi napisi so citovani po Theodoru Mommsen-u, Corpus Inscriptionum latinarum. Vol. III. Part. I. Tekst se padaje, kakor je bil že popravljèn v listu: Ephemeris Epigraphica. Tom. II. Fasc. 4.

V dolenji Panoniji se nahajajo stari spomeniki z imenom Viktorin: v Waitzen-u (Mommsen, Tom. cit. num. 3542), v Budi (num. 3555), v Alt-Ofen-u (num. 3591), v Krottendorf-u (sedaj je kamen shranjen v samostanu oo. frančiskanov v Pešti) (num. 3626) in v Požunu (num. 3668). V gorenji Panoniji se najdejo spomeniki z imenom Viktorin v Mokritz-u pri kapeli sv. Ane (num. 3917), v Degoj-i ad Culpam (num. 3936), v Sisku (num. 3974), v starem Sisku (num. 3996), Andautoniae (num. 4008), v Ptuji pri sv. Martinu (num. 4016) in v cerkvi Grada Salvarije (num. 4148). Iz teh napisov na starih spomenikih sklepa naš avktor, da je ime Viktorin znano bilo

Digitized by Google

vsepovsodi po širni Panoniji in ta prikazen pojasnuje zgodovino našega Viktorina. Učenemu bolandistu pa gre vsa hvala, da je prvi opozoril na to okolnost, ki postane morebiti odločilna za pravo domovino sv. Viktorina. Kar se je meni samo le dozdevalo, mislim, da se je izvrstnemu hagijografu posrečilo, znanstveno dognati in dokazati.

6. Sv. Viktorina domovina, rodovina, odgoja, sedež škofji, doba in mučeništvo. — V tem sestavku najde čitatelj nove misli gledè domovine in rodovine, jezika in šolanja ter gledè drugih sv. Viktorina zadevajočih stvari. Domovina Viktorinova je po mnenju van Hooffovem Panonija in rojstni kraj mesto Petovij. O domovini piše vrli jezuvit: „De patria maxime ambigitur. Hieronymus, qui omnium optime nos edocere potuerat, nihil aliud affert, nisi quod Victorinum, opponendo graecis doctoribus, latinum constanter appellet et nostrum vocitet Victorinum. At eundem multo melius graece doctum fuisse asserit quam latine, ita quidem ut opera Victorini grandia sensibus viliora dicat videri compositione verborum, in tantum quidem ut, quae sentit, eloqui non possit. Quibus verbis inducti Caveus, Tillemontius, Lumperus aliique asserunt, Victorinum in Graecia aut in finibus eius natum fuisse. Quod sane haud incongrue opinari videntur. Me tamen quominus huic opinioni adhaeream, prohibet Hieronymus, qui Victorinum nostrum appellando insinuat virum occidentalem et ea patria usum, quae latine loquatur; quod quamquam per se rem non conficiat, fecerunt tamen plurimae inscriptiones per utramque inferiorem et superiorem Pannoniam repertae, ut eum in sensum Hieronymi verba intelligenda putem. Decem enim inscriptiones istius tractus, quarum una Poetovione reperta, Victorinos loquuntur et Victorinas, unde concludere licet, Victorinos in Pannonia habitasse et s. Victorinum idcirco ab Hieronymo nostrum appellari, quia sciebat eum ortum in Pannonia, haud longe a solo Hieronymi patrio.

Opinamur etiam, Sanctum nostrum ipsa urbe Poetovione natum, licet demonstrare certo argumento non valeamus; verum inscriptio Poetovione reperta satis innuit, in

Digitized by Google

illa urbe Victorinorum gentem habitasse eamque nec infimae sortis, quippe e qua unus publice statuam Isidi ex voto posuerit. Quosdam ex Victorinis, per Pannoniae tractum degentibus, Christo credidisse, probat inscriptio christiana supra data. Quodsi insuper consideremus, credibilius esse, Poetoviensem clerum potius civem suum elegisse in episcopum quam aliegenam, non sine causa videmur nobis inclinari in hanc sententiam, ut Victorinum, Poetoviensem episcopum, ipsa Poetovione ortum credamus.

De genere Victorini nemo aliquid litteris consignavit. Si tamen inscriptiones Pannoniae superioris percurrimus, invenimus Victorinos honestissimae conditionis, duumviros, equites Romanos, invenimus homines satis divites ad sepulcra sibi aedificanda, ad erigendas statuas: unde non leve ducitur indicium, eos spectabili genere fuisse. Praeterea non solebant veteres ex infima plebe eligere episcopos. Accedit Cassiodori testimonium dicentis, Victorinum ex oratore factum episcopum. Quod nihil video, cur aliquis cum Tillemontio in dubium trahat. Hinc est, quod sentimus, Victorinum nostrum e primoribus urbis Poetovionis fuisse".

Vsled teh dobro vtemeljenih razlogov rad podpišem Hooffovo trditev gledè domovine in rodovine Viktorinove in to tem bolj, ker še v naslednjih vrstah prav pametno rešuje vprašanje, pokaj da je Viktorin bolje govoril grški nego li latinski. Pred vsem tolmači Viljem van Hooff Hijeronimov izrek, rekši, da je Viktorinu manjkala erudicija, v tem smislu, da pač ni imel izborne znanosti posvetnih ved, ki bi gotovo pristojala takemu plemenitniku; da pa mu nikakor ni manjkala vzobraženost, kakoršno si je v polbarbarski Panoniji lehko prisvojil, odgojen v rojstnem mestu Petoviji. Viktorinova učenost v posvetnih rečeh ni bila morda prevelika, a tem večja je bila ona v Božjih resnicah.

S pogledom na Hijeronimov izrek: non deest tamen ei eruditionis voluntas, priznava pisatelj, da ne more jasno povedati, kaj da pomenja, ker je premalo slovstvenih del preostalo. Vendar pa krepko povdarja, da se v ohranjenih spisih

Digitized by Google

nahajajo vidni znaki učenosti in resnobno prizadevanje, isto si pridobiti in pomnožiti. Hijeronimovo grajo latinskega zloga Viktorinovega umeva in razlaga van Hooff bistroumno. Viktorin je bil namreč dobro vzobražen v grščini, kakor je pristojalo skrbno odgojenemu mladeniču, ki je imel bržčas grške učitelje po zahtevi svojega stana in takratnjih odnošajev. Latinščino materinščino pa se je učil pri kakem manj izurjenem slovničarji svojega rojstnega mesta Petovija. In prav zato je bil bolj vajen grški govoriti in pisati nego li latinski; in vsled tega pri spisovanji svojih književnih del ni uporabljal najčistejše in najglajše latinščine. Pa res! Ko bi bil sv. Hijeronim samo le imel slovničarja Stridovčana za učitelja, ne bi si bil nikoli prilastil tolike elegance in finosti v latinski pisavi. Toda ni prisojeno vsakemu, v Rimu slušati Donata, mojstra-tolmača latinske slovnice in latinskega zloga.

Ob konci šeste točke popisuje van Hooff starodavni Petovij po Teodoru Mommsen-u (Op. cit. vol. III. Part. I. Pag. 510: de colonia Ulpia Traiana Poetovio tribu Papiria). Mesto Poetovio, tako se piše ime na spomenikih v Ptuji in v njegovi bližini najdenih, omenja najprvo Tacit (Histor. 3, 1), češ, da je tamkaj zimska bivališča imela 13 legija, ki je bila za vlade Vespazijana ali Trajana prestavljena v Vindobono. Obraz kolonije je Petovij prejel od Trajana. Naselniki so došli iz Italije, kakor spričujejo spomeniki.

Petovij je gorenji Panoniji pripadal do cesarja Konštantina Velikega. To svedočita Tacit in Ptolomej in pričajo glasno mnogi napisi na spominskih ploščah. Šele v četrtem veku začeli so ga prištevati Noriku srednjezemskemu. V mestu so bili različni uradi rimski: procuratores provinciae Pannoniae superioris, tabularii eius provinciae, adiutores tabulariorum, custodes tabularum. Nahajali so se tamo: decuriones, duo viri jure dicundo, praefecti, aediles, quaestores, pontifices, augures, sacerdotales, augustales, collegium iuventutis cum praefectis suis et quinquennalibus, collegium magnum Larum et imaginum Caesaris. Po tem opisu si čitatelj vsaj nekoliko premore predočiti mično obličje davnoslavnega mesta,

Digitized by Google

v katerem je pastoroval vekoviti Viktorin. Van Hooff stavlja njegovo škofovanje na konec tretjega in na početek četrtega veka, in pravi, da je 30 do 40 let vladikoval, molil in premišljeval, pisal in pridigoval.

V poslednji sedmi točki govori van Hooff o češčenji sv. Viktorina v Ptujski cerkvi in o njegovih svetih ostankih. Najvažnejše podatke sem posnel in objavil že zgoraj, ko sem obravnaval isti predmet. Sklepoma moram izpovedati, da me je silno iznenadilo in močno osupnilo, pokaj da van Hooff ni poseben paragraf odločil za oceno in presojo Viktorinovih literarnih del. Le-to prevažno vprašanje je preskočil s preskopo opomnjo: „De scriptis beatissimi martyris egerunt plurimi, quorum nomina recitare et afferre sententias, longum est neque huius loci.“ Ne tako! Pa resnica je, da ni prelehko, pač pa težavno in zamudno delo, globlje se pečati z rešitvo prašanja o književnem poslovanji sv. Viktorina. Resnica je dalje neovrgljiva, da ta stran Viktorinovega življenjepisa zaslužuje vso pozornost. Ta zadeva, trdim, je vredna vsega truda in vsakošnega znoja, ker je nedvomno večjega pomena, nego so vsa druga prašanja, to pa zato, ker je ogromne koristi za vse predmete katoliške teologije. Pater Viljem van Hooff bi si bil primerno povečil lavor-venec svojih zaslug, da je svetlo pojasnil tudi to še temno stran Viktorinove bijografije.

Rokopisi in izdave slovstvenih del Viktorinovih.

Obilno število učenih mož se je z vsemi močmi pobrinilo za književna dela cerkvenega pisatelja sv. Viktorina. Prepisovala so se najprvo prav skrbno in pozneje so se jednako pridno ponatisnjevala, tako da se je ohranilo še povoljno število raznih rokopisov in da se šteje prav mnogo tiskanih izdav.

Digitized by Google

Potrebno se mi dozdeva in koristno, da končavši drugi del svoje razprave spregovorim par besed o rokopisih, kakor o mnogoštevilnih izdavah literarne ostavščine Viktorinove.

1. Škoda, da o raznoterih rokopisih, raztepenih po različnih biblijotekah javnih in zasebnih, ne morem zadnje besede govoriti, ker mi ni sreče obiskati dotičnih zavodov. Zato opozarjam blagovoljnega čitatelja le na nekatere rokopise, kar jih omenjajo pojedini književniki.

a) Rokopis znane razprave o stvarjenji sveta je okovarjen v osem sto let starem kodeksu Lambetanske biblijoteke, ki je lastnina nadškofa Kantuvarskega. Kodeks, pisan na pergamentu v četverki, je v Lambetanski biblijoteki zaznamenovan s številko 90. Obseza med drugimi traktati tudi Viktorinov traktat de Fabrica mundi od strani 71 nsl. Henrik Mavricij je prvi prepisal to delce Viktorinovo za Viljema Kaveja in kmalu zatem je rokopis zopet pregledal Janez Batteley. Ker pa ta prepis in njegov popravek ni bil prav natančen, prispodobil je traktat z rokopisom v kodeksu J. Walker in ga je z raznimi opazkami obelodanil. Walkerjevo recenzijo je pozneje znovič prispodobil z rokopisom Henrik Janez Todd, varuh biblijoteke nadškofove, in to je storil na prošnjo izdajatelja Kavejeve literarne zgodovine, učenega Routha, ki je potem v novi izdavi rečene historije pridodal traktatu lepo število raznih pripomb, katere je pozneje Migne zopetno objavil. S pomočjo tega jedinega doslej poznatega kodeksa ne bode možno, popolnem popraviti tekst Viktorinovega traktata. To bi se doseglo le s pripomočjo več drugih rokopisov. Ko bi pač kedo kje drugi rokopis izsteknil!

b) Rokopis Viktorinovih sholij za Janezovo apokalipso je shranjen na gori Kasinski v tamošnji knjižnici oo. benediktincev. Iz sivo starega kodeksa je prvi prepisal sholije menih Bazilij Milanij, ki v svojem pismu do Hijeronima Placentina, predsednika Kasinski republiki, hudo toži, da je bil stari rokopis po nevednosti piscev zelo pokvarjen, tako da marsikoje besede pomen ni bil nikakor vganiti. Slično tožbo ponavlja o opomnjah, katere je dodal tiskani izdavi znamenitih sholij. Tudi

Digitized by Google

tega Viktorinovega spisa tekst ne bode nikdar povsema dobro popravljen, ako se ne najdejo še drugi rokopisi.

c) O manuskriptu Viktorinovega komentarja za apokalipso Janezovo, kakor tudi o rokopisih pesniških del, katera bi še prilastil Ptujskemu Viktorinu, nisem našel niti zvedel povoljnih podatkov. V tem obziru morebiti vstreže patrologom J. Hausleiter, o katerem ravnokar poročajo znanstveni listi (p. Tübinger theologische Quartalschrift, II. Heft, 1888 na platnicah), da priredi na stroške Dunajske c. k. akademije znanosti kritično izdavo književnih del Victorini Petaviensis. Kedo ne bode željno in radovedno pričakoval obljubljene izdave!

2. Kar zadeva tiskane izdave Viktorinovih literarnih del, zanašam se prav zaupno, da premorem o njih barem najglavnejše in najpotrebnejše podatke ponuditi ukaželjnemu bralcu Ti pa bi bili sledeči.

a) Viktorinovo razpravo o vstvarjenji sveta, Tractatum de Fabrica mundi, izdal je po zgoraj ocenjenem rokopisu prvikrat slavnoznani angležki literat Viljem Kavej v svojem glasovitem delu: Historia literaria de scriptoribus ecclesiasticis. Londini, 1689. Tom. I. Pag. 103 sq. Kakor sem že poprej opomnil, pregledala sta rokopis pred izdavo Henrik Mavricij in Janez Batteley, oba domača kapelana nadškofa Kantuvarskega. Kavejevo izdavo je znova popravil in drugikrat tiskom objavil J. Walker leta 1740 v Oksfordu. Ne dolgo zatem je tretjo izdavo oskrbel Bayle v Londonu leta 1741.

Po Walker-jevi izvrstni izdavi je pozneje razpravo ponatisnil veleglasoviti patrolog Andrej Galandij v svojem neprecenljivem zborniku sv. očetov in pisateljev cerkvenih: Bibliotheca veterum Patrum antiquorumque scriptorum ecclesiasticorum. Venetiis, 1768. Tom. IV. Pag. 40—42. Temeljiti oratorijanec je ves spis razdelil v manjše sekcije zavoljo hitrejšega pregleda, pridodavši njim nemalo število kritiških opomb in opominov. Dalje najdeš novo izdavo Viktorinove razprave v novi izdavi Kavejeve literarne zgodovine, katero je priredil Routh. In po tej Routhovi, kakor po Galandijevi ediciji se je ravnal ktoliški duhovnik Jakob Pavel Migne, ki je traktaat sprejel v

Digitized by Google

svoj vrloznani zbornik: Cursus completus Patrologiae. Parisiis, 1844. Series latina. Tom. V. Columna 301—316. Ta izdava je najnovejša in tako najboljša in najpopolnejša.

Konečno ni, da bi zamolčal, da je neutrudni o. Dominik Schramm sestavil kratko analizo Viktorinovega traktata ter jo je objavil v svoji knjigi: Analysis operum ss. Patrum et scriptorum ecclesiasticorum. Augustae Vindelicorum, 1784. Tom. VII. Pag. 25—28.

b) Sholije k apokalipsi je prvikrat na svetlo dal Bazilij Milanij, benediktinec v samostanu na gori Kasinski v Napuljski pokrajini, pod naslovom: Scholia s. Victorini Petavionensis in Apocalypsin. Bononiae, 1558. To izdavo je porabil Andrej Galandij za svojo zbirko cerkvenih književnikov. Ponatis se nahaja: Biblioth. veterum PP. antiquorumque script. eccl. Tom. IV. Pag. 52—64. Galandijevo izdavo je nespremenjeno ponatisnil veleslavni Migne v zborniku: Patrologiae cursus completus. Parisiis, 1844. Series lat. Tom. V. Colum. 317—344.

Naposled omenjam, da je po Galandijevi izdavi kakor za traktat tako tudi za sholije kratko analizo oskrbel pater Dominik Schramm, objavivši jo v zgoraj citovanem delu: Tom. VII. Pag. 28—55.

c) Kedo je prvi razglasil po tisku Viktorinov komentar k Janezovi apokalipsi, ne vem povedati. Pa tega že ni znal učeni starinoslovec Albert Fabricij, kakor sam priznava v svoji hvalevredni knjigi: Bibliotheca mediae et infimae latinitatis. Tom. VI. lib. 20. Pag. 295. Edit. Mansi. Patavii, 1754. Najbolj znane izdave najdeš v nastopnih zbornikih cerkvenih slovstvenikov: Bibliotheca Patrum. Parisiis, 1644. Tom. I. Pag. 567 sqq. Potem: Magna Bibliotheca vet. Patrum. Coloniae Aggrippinae, 1618. Tom. III. Pag. 136—142. Dalje: Maxima Bibliotheca vett. Patrum et antiq. script. eccl. Lugduni, 1677. Tom. III. Pag. 414—421*). Čudno je vsekako, zakaj da ni

*) Ta Lugdunska izdava cerkvenih pisateljev je mnogovažna zarad četirih kazal, katera najdeš v prvem zvezku bogatega zbornika. In v prvem kazalu bereš o Ptujskem Viktorinu sledeče; „Victorinus, Pitabionensis in superiore Pannonia episcopus, martyr occubuit sub Diocletiano et Maximiano imperatoribus anno 303. Multa scripsit, teste s. Hieronymc. in

Digitized by Google

Migne v svoj zbornik vzprejel Viktorinovega komentarja, saj ga vendar imajo druge še manje popolne zbirke cerkvenih književnikov. To izpuščenje ni opravičeno, akoravno Migne nima komentarja za istinito delo Viktorinovo.

Nekatere druge izdave tega velepomenljivega razlaganja Janezove apokalipse našteva francoski oratorijanec in knjižničar Jakob Lelong*) v svojem delu: Bibliotheca sacra in binos Syllabos distincta. Parisiis, 1723. Tom. I. Pag. 1003. lit. Vic. In to so: Parisiis, 1543 fol. in 4°; ibidem 1545 in 8°; ibidem 1549 Bibl. PP.

d) Prva pesen, ki se skoro splošno prilastuje Ptujskemu Viktorinu, pesen: De Iesu Christo, Deo et Homine, tiskana je v zborniku starejših pesnikov cerkvenih, ki ga je oskrbel Fabricij: Georgii Fabricii, Poëtarum veterum ecclesiasticorum opera. Basil., 1562. Pag. 761. Druga pesen, slavospev o velikinoči: De pascha seu de ligno vitae, nahaja se navadno v zbornikih del Ciprijanovih, npr. S. Cypriani opera omnia. Recensuit et commentario critico instruxit Guilelmus Hartel. Vindobonae, 1871. Part. III. num. V. Pag. 305—308. V podčrtni opomnji pripoveda Hartel, da se je pri popravi te pesni posluževal dveh rokopisov: E Compediensis 68, nunc Parisini 17349 saeculi X., in potem M. Monacensis 208, saec. IX. Dalje pravi, da je neki Aldus leta 1501 prvikrat izdal to mično pesen. Sicer priobčuje prelepo hvalnico tudi zgoraj menovani Fabricij (op. cit. Pag. 302—304), toda pod naslovom „Cypriani Lignum vitae", kakor da je sv. Ciprijan zložil krasno pesen; toda njemu je ne prilastujejo patrologi.

---

plerosque sacrae scripturae libros, quae hodie desiderantur. Hic extat commentarius in Apocalypsin." (Maximae Biblioth. Lugd. Tom. I. Index alphab. authorum lit. V.) V drugem kazalu stoji nepričakovana pripomnja: Victoris Pictabionensis commentarius in Apocalypsin. (Index locorum communium primae classis.) In v generalnem zapisniku tvarin čitaš zopet: Victorinus episcopus Pictaviensis, quando vixerit. (Index generalis materiarum lit. V.) Kje je vendar doslednost v pisavi osebnih in krajepisnih imen?

*) Učeni biblijotekar pripazuje o sv. Viktorinu kratko: S. Victorinus, in confinio Graeciae natus, Petaboniensis in Pannonia Episcopus et Martyr 303.

Digitized by Google

Pogostokrat se nahaja spev o velikinoči ali o svetem križi, drevesu življenja, v zbirkah Tertulijanovih del, n. p. Migne, Patrologiae cursus completus. Opera Tertulliani. Tom. II. col. 1171—1174. Posebnega spomina je vredno, da sta profesorja Schall in Rivin leta 1652 v Goti izdala ne malovažno knjigo: Sanctae reliquiae duum Victorinorum, Pictaviensis unius Episcopi Martyris, Afri alterius Caii Marii, rhetoris primum Romani et consularis viri clarissimi conversi, dein disputatoris sublimissimi h. e. christiana eorumdem in prosa et versa oratione scripta. Illius quidem commentarius in Apocalypsim Ioannis et tria elegantissima: de Iesu Christo Deo et homine; eius pascha seu cruce; nec non de VII. martyribus fratribus Maccabaeis carmina. Huius... Omnia et singula cum notis et praefatione D. Andreae Rivini. Gothae, 1652.

Andrej Rivin je bil profesor v Lipsiji, in Mihael Schall v Goti. Poslednji je zbral in odbral spise, Rivin pa je oskrbel predgovor in opomnje ter je stroške plačal za izdavo pri Reyherji. Kakor je iz čelnega naslova razvidno, želel je Schall objaviti spise Viktorina Ptujskega (Pictaviensis je krivo) in pa Viktorina Afrikanca. Sprejel je v zbornik izmed prozajiških del našega Viktorina jedino le komentar k apokalipsi, kar kaže, da je izdatelj bil uverjen o Viktorinovem avktorstvu. Poleg razlage je priobčil še tri pesniška dela in sicer: pesen o Jezusu Kristusu, Bogu in človeku; slavospev o velikinoči ali o svetem križi, in vrhu teh dvoje himen je priznal Viktorinu Ptujčanu še hvalnico 7 Makabejskih bratov mučenikov, katero je pa po splošnem mnenji patristikov zložil Viktorin Afer. Mikavno bi bilo, poznati opazke, katere je Rivin pristavil h komentarju in k himnama!

e) Pesen zoper Marcijona in njegove pripadnike Marcijonite se navadno sprejema v zbornike slovstvenih del duhovitega Tertulijana, ker posamezni patrologi njemu prilastujejo ta pesniški proizvod, toda po krivici. Spev je p. ponatisnjen: Migne, Patrologiae cursus completus. Opera Tertul. Tom. II. col. 1109—1146. Dalje Franciscus Oehler, Quinti Septimii Florentis Tertulliani quae supersunt omnia. Lipsiae, 1854. Tom, II. Pag. 781—798. Franc Oehler je spev brez spremembe ponatisnil iz recenzije Jakoba Pamelija, po kateri se je tudi Nikolaj Rigaltius ravnal.

Digitized by Google

f) Spev zoper Manihajce najdeš med pesniškimi deli starih cerkvenih pesnikov, katera je v Bazileji leta 1562 objavil Jurij Fabricij. Dr. Janez Busse poroča v svoji priročni patrologiji, da je Viktorinove pesni C. D. Björn izdal v knjigi: Hymni veterum poëtarum christianorum. Hafniae, 1818. 8°.

V predstoječih vrstah sem naznanil, kakor upam, naslove vseh najvažnejših in najizvrstnejših izdav Viktorinovih književnih del. Kedor prireja novo izdavo teh dragocenih slovstvenih preostankov in drobtinic, stori menda najbolje, da se drži nastopnega reda: Traktat o vstvarjenji sveta po izdavi Jakoba Migne-a; sholije k apokalipsi po izdavi Andreja Galandija; komentar k apokalipsi po izdavi Lugdunski leta 1677; pesen o Jezusu Kristusu, Bogu in človeku po izdavi Jurija Fabricija; slavospev o veliki noči po izdavi Dunajski Viljema Hartel-a; spev zoper Marcijona po izdavi Franca Oehlerja; in spev zoper Manihejce po katerikoli novejši izdavi. Zajedno hoče prav koristno biti, ako se za traktatom in za sholijami ponatisne dotična analiza obedveh spisov, kakor jo je sestavil pridni Dominik Schramm.

In tako završujem svoje razprave drugi del, v katerem sem pobliže obravnaval sveto življenje in neumorno delovanje večne slave vrednega škofa, pisatelja, zagovornika sv. cerkve, nasprotnika vseh krivovercev, svetnika in mučenika, očeta in učitelja cerkvenega, sv. Viktorina Ptujskega, katerega žarna luč čednosti in vednosti še vedno razsvetljuje sv. cerkvo in še vedno prijetno greje verne katoličane. O da bi sv. možu ne bil s tem spisom zmanjšal in skrajšal zaslužene slave. Jedna jedina misel me tolaži; ako največja hvala ne more slavi Viktorinovi ničesar pridodati, kako bi premogla moja slabost njegovo svetlost zasenčiti. In o sv. apostol spodnještajarski! ti mi hočeš prizanesti, mi hočes blagovoljno odpustiti predrzno početje, to pa zato, ker sem samo želel, sebe in druge vernike v sedanjem mlačno-mrzlem času zagreti pri tvojih sijajnih čednostih, sebi in drugim duha razsvetiti pri tvojih vrlih naukih, ter se tolažiti s tvojimi zmagami črez svet in smrt.

Digitized by Google

Vsebina.

Na strani

Predgovor . . . . . V—VIII

Prvi Del.

Raznih pisateljev poročila o svetem Viktorinu

Poročila slovenskih pisateljev.

Krempla, dr. Muršca in Slomška . . . . . 1—7
Macuna, Fekonje, dr. Križaniča in Lapajneta . . . . . 7—11

Poročila pisateljev posebič o Štajarji govorečih.

Opomnje starega shematizma in Akvilina J. Cezarja . . . . 11—18
Poročilo Julija Cezarja in Simona Povodna . . . . . 18—28
Poročilo Winklerna, Kleina, Raispa, Hofrichterja, Pečka in Popoviča . . . . . 29—39

Poročila tujih pisateljev.

Zedlerja, Jöcherja, Goldwitzerja, Busseja, Buttlerja, Permanedra, Reuscha in Magona . . . . . 40—55
Müllerja, Stadlerja, Gamsa, Kleymayerna, Huberja in Kronesa 55—64
Möhlerja, Fesslerja, Nirschla, Alzoga, Brücka in Kopallika . . 64—71

Poročila najstarejših pisateljev.

Sv. Optata in sv. Hijeronima . . . . . 71—80
Nastavek o poročilu sv. Hijeronima . . . . . 81—91
Poročila Kasijodora, pisatelja „Dodatka", Bede, Honorija in Tritemija . . . . . 91—98
Poročila Siksta Senenskega, Baronija, Belarmina in Labbeja . 98—112
Janeza Lavnoja razprava o sv. Viktorinu . . . . . 112—123
Nastavek . . . . . 123—131
Nastavek . . . . . 132—139
Dupin, Tillemont, Kavej, Natalis Aleksander in Farlatti . . . 139—153
Tirin, Berti, Galandij. Sakareli, F. Makarij in Migne . . . . 153—162
Poročila rimskega martirologija, Uzuvarda, Vandelberta, Adona, Baronija in Turinija . . . . . 162—170

Digitized by Google

Drugi del.

Življenjepis sv. Viktorina.

	Na strani
Življenje sv. Viktorina	171—177
Mučeništvo sv. Viktorina	177—182
Sv. Viktorin, cerkveni pisatelj	182—186
Resnični spisi sv. Viktorina	186—192
Sv. Viktorina sholije k Jenezovi apokalipsi	193—197
Sv. Viktorina komentar za apokalipso Janezovo	197—202
Dokazi za avtencijo komentarja	202—210
Sv. Viktorina dvomljivi spisi	210—214
Sv. Viktorina neresnični spisi	214—218
Sv. Viktorin, kilijast	218—224
Sv. Viktorin, branitelj sv. cerkve zoper krivoverce	224—228
Rimski cesarji za Viktorinove dobe	229—232
Sv. Viktorina istodobni papeži in cerkveni pisatelji	233—236
Sv. Viktorina veljava s pogledom na sv. pismo	236—243
Nastavek o Viktorinu, kot veščaku sv. pisma	243—248
Sv. Viktorina bogoslovni nauki	248—254
Češčenje sv. Viktorina. Njegovi sv. ostanki	254—262
Najnovejši življenjepisec sv. Viktorina	262—267
Nastavek	268—272
Rokopisi in izdave slovstvenih del Viktorinovih	272—278

Popravki.

Na strani	22.	v vrsti	17.	od zgoraj	faro	beri	farà.
»	85.	»	10.	»	τᾶς	»	ταῖς.
»	90.	»	13.	od spodaj	δεντέρωσιν	»	δευτέρωσιν.
»	90.	»	7.	»	Βικτωρνιος	»	Βικτωρινος.
»	92.	»	20.	od zgoraj	zgodo	»	zgodovino.
»	130.	»	3.	od zdolaj	libri	»	libris.
»	138.	»	4.	»	Viktorinum	»	Viktorinorum.

Ostale malenkosti in nedoslednosti naj si cenjeni čitatelj gredoč med branjem popravlja.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google